

V
B
J
C
68536
1

n

Ożga Aleksy S. Piar. Alum.

n

LE CHRETIEN HONNETE HOMME:

OU

L' ALLIANCE

Des Devoirs de la Vie

CHRETIENNE

Avec les Devoirs

DE LA VIE CIVILE.

Par Mr. l'Abbé de BELLEGARDE.

CHRZESCIANIN POCZCIWY CZŁOWIEK

ALBO

PRZYMIERZE

Obowiązkow Zycia

CHRZESCIANSKIEGO

z Obowiązkami Zycia

OBYWATELSKIEGO.

Przez X. BELLEGARDE.

LE CHRETIEN HONNETE HOMME: OU L'ALLIANCE DES DEVOIRS DE LA VIE CHRETIENNE AVEC LES DEVOIRS DE LA VIE CIVILE.

Par Mr. l'Abbé de BELLEGARDE.
LIVRE ECRIT EN FRANCOIS,

ET

PAR UN PRETRE DES *PIEUSES ECOLES* DE LA PROVINCE DE POLOGNE

TRADUIT

DANS LA LANGVE DU PAIS.

ANNEE 1769.

TOME II.

à VARSOVIE
Dans l'Imprimerie de S. Majesté & de la Republique chez les PP. des Écoles Pieuſes.

CHRZESCIANIN POCZCIWY CZŁOWIEK ALBO PRZYMIERZE OBOWIĄZKOW ZYCIA CHRZESCIANSKIEGO z OBOWIĄZKAMI ZYCIA OBYWATELSKIEGO.

PRZEZ XIĘDZA BELLEGARDE KSIĄZKA PO FRANCUZKU

NAPISANA.

A

PRZEZ JEDNEGO XIĘDZA *SCHOLARUM PIARUM* PROWINCYI POLSKIEY
z Francuzkiego na Oyczyſty język

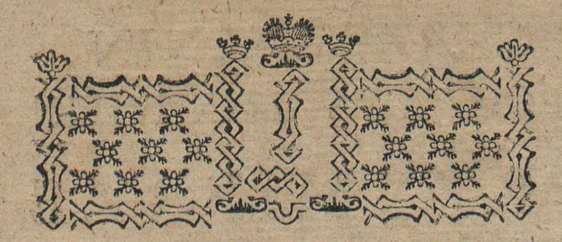
PRZEŁOZONA.

ROKU 1769.

TOM II.

w WARSZAWIE
w Drukarni J. K. Mći y Rzplitey, u XX.
Scholarum Piarum.

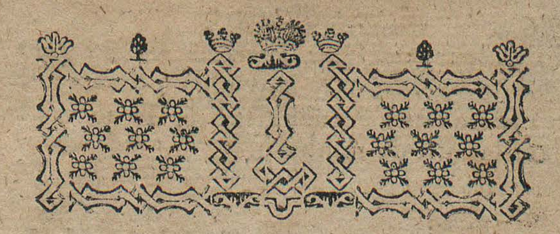

CHAPITRE I.

De L'Inconſtance des choſes Humaines.

L'Homme n'eſt point fait pour cette félicité trompeuſe que le monde promet à ſes ſectateurs : l'Auteur de ſon être a eû des idées bien plus rélévées en le tirant du néant ; cette fin ſeroit indigne de la Bonté & de la Magnificence du Créateur. Le véritable & le ſolide bonheur du *Chrétien Honnête Homme* conſiſte donc à aſpirer ſans ceſſe à la poſſeſſion de Dieu, après avoir emploïé ſa vie dans la fidèle & conſtante obſervation de ſa Loi. Que la folie de ceux qui courent après les vanités du monde eſt à plaindre ! A la

fin

ROZDZIAŁ I.

O Nieſta ecznośi rzeczy Ludzkich.

Człowiek nie ieſt ſtworzony do tego omylnego ſzczęścia, ktore Naſzladowcom ſwoim świat obiecuie. Wynalazca ieſteſtwa ludzkiego inſze miał daleko wyżſze zamyſły, ſtwarzaiąc Człowieka z niczego, koniec ten byłby nie godny dobroci, y Wielkomożności Stworcy. Prawdziwe, y trwałe Chrześcianina poczciwego Człowieka ſzczęście zawiſło, aby nieuſtannie wzdychał do ośiągnienia BOGA, przepędziwſzy życie w wiernym y ſtatecznym zachowaniu Prawa. Jakże żałować potrzeba

ba

fin de leur course *ils ne trouvent rien dans leurs mains*, selon le langage du Prophete; ces fantômes s'évanouissent & se perdent dans la nuit du tombeau.

La nature nous jette dans le monde & nous conserve pendant un petit nombre de jours; il ne dépend pas de nous d'aller au-delà. Tous les Hommes, de quelque rang qu'ils soient, sont égalément assujettis à cette fatale nécessité; les Rois dans leurs palais, comme les Manœvres dans leurs cabanes. Foibles hommes qui faites de vastes projets, comme si vous deviez demeurer sur la terre pendant une longue suite de siécles, appliquez-vous plûtôt à amasser des trésors incorruptibles pour l'autre vie, que des richesses périssables dont vous ne joüissez, qu'en passant, & qui vous échapent malgré vous.

Les jours, les mois, les années s'enfoncent & se perdent sans retour dans l'abîme des tems, & personne n'y fait réflexion. *On se trouve à la fin de sa vie, sans sçavoir pourquoi on est venu en ce monde.* C'est la réflexion un peu tardive que fit ce *Courtisan* qui avoit tout sacrifié pour le service de son maître & qui n'avoit jamais pensé à son pro-

ba nad szaleństwem ludzi ubiegaiących się za marnościami świata. Na końcu biegu, *nic nie znayduią w ręku swoich* podług zwyczaynego wyrażenia Proroka, obłudy te nikną y gubią się w ciemnościach grobowych.

Natura wyrzuca nas na świat, y tam nas przez krotki dni poczet zachowuie, nie w naszey mocy iest czas życia naszego przeciągnąć. Wszyscy ludzie iakieykolwiek są kondycyi, tey fatalney poddani są potrzebie, Krolowie w pałacach swoich, chłopkowie w chałupkach swoich. Nędzni ludzie, ktorzy obszerne układacie sobie proiekta, iak gdybyście na ziemi żyć mieli przez długi przeciąg wiekow, staraycie się raczey nieskażytelne zbierać skarby na insze życie, niż znikome bogactwa, ktorych nie zażywacie tylko przechodząc, y ktore się wam mimo wszelkie staranie wasze wydzieraią.

Dni, Miesiące, lata grzebią się y giną bez powrotu w przepaści czasow, a nikt nad tym uwagi nie czyni. *Znayduiemy się na końcu życia, sami nie wiedząc dla czegośmy przyszli na świat.* Ta była uwaga trochę pozna owego Dworzanina, ktory wszystko łożył na usługi Pana swoiego, a nigdy nie pomyslił o zbawieniu Duszy swo-

propre ſalut. C'eſt manquer de ſens que de borner toutes ſes penſées à des choſes vaines & frivoles, de n'avoir d'empreſſement que pour des biens trompeurs & paſſagers, de fixer tous ſes déſirs à un bonheur imaginaire que l'on ne trouve jamais dans le monde, ſelon l'aveu même des perſonnes les plus entêtées des faux biens, & qui n'ont rien oublié pour ſe ſatisfaire.

On ne peut rien ajoûter à cette *belle déſcription que fait un Auteur célèbre de l'inconſtance, & de la vanité des choſes humaines*, pour bien faire ſentir le faux de l'Ambition, & de la Gloire mondaine. *Le Globe de la Terre*, dit-il, *eſt comme un petit amas de boue; les Mers immenſes paroiſſent à Dieu comme des gouttes d'eau dont ce morceau de boue eſt détrempé. Les plus grands Roïaumes ne ſont à ſes yeux qu'un peu de ſable qui couvre la ſuperficie de cette boue; les Peuples innombrables comme des fourmis qui ſe diſputent un brin d'herbe ou un grain de bled. Les affaires les plus ſérieuſes lui paroiſſent des jeux d'enfans; ce que les Hommes appellent grandeur, gloire, puiſſance, n'eſt devant Dieu que misère, foibleſſe, néant.*

Le vuide des créatures ne peut remplir la capacité infinie du cœur & de l'eſprit hu-

ſwoiey. Jeſt to nie mieć rozſądku, ograniczać wſzyſtkie myśli ſwoie, rzeczami prożnemi y znikomemi, nie mieć chęci, tylko do dobr zdradliwych, y przemiiaiących, zaſadzać wſzyſtkie pragnienia ſwoie na ſzczęściu w głowie uroionym, ktore ſię na świecie nie znayduie, według wyznania nawet Oſob naybardziey omamionych fałſzywemi dobrami, y ktore nic nie opuściły do prokurowania ſobie wſzelakich rozkoſz.

Nie można nic więcey przydać, do tego ślicznego opiſania, ktore ſławny ieden Autor uczynił, o nieſtateczności y marności rzeczy ludzkich, aby dał dobrze poznać y poczuć obłudę pychy y chwały światowey. *Okrąg ziemi*, mowi: *ieſt iak mała kupka błota, Morza niezmierzone zdaią ſię BOGU iako krople wody, ktoremi ten kawałek błota ieſt zmazany. Naywiękſze Kroleſtwa nie ſą w oczach Jego tylko ſzczyptą piaſku ktory pokrywa wierzch tego błota. Ludzie nieprzeliczeni iako mrowki, ktore ſię wadzą o koniuſzek trawy, albo o ziarko zboża. Naywalnieyſze Pańſtw intereſſa zdaią ſię Mu iak igrażki dziecinne; co ludzie nazywaią wielkością, chwałą, mocą, to przed Bogiem nie ieſt tylko nędzą, ſłabością y nikczemnością.*

Czczość Stworzenia nie potrafi napełnić nieſkończoney obſzerności ſerca y umyſłu

humain. Les Plaiſirs des ſens, au lieu d'éteindre la ſoif, ne font que l'irriter, & donner à l'ame une vaine éſpérance de ſe contenter en s'uniſſant, à d'autres objets, & cherchant à ſe diſſiper par la multiplicité des plaiſirs qui n'ont rien de conſtant & de ſolide. Le bonheur dont on jouit dans le monde paſſe comme un ſonge, qui vient en dormant, & qui s'évanouit quand on ſe réveille. Il n'en reſte que quelques traces confuſes, & dont on n'a pas des idées bien nettes. C'eſt donc une grande illuſion de s'attacher au monde & aux choſes temporelles, puiſque tout finit avec la vie, dont la durée eſt fort incertaine; elle ſe diſſipe comme une toile d'araignée, & s'évanouit comme une vapeur légere. Le monde reſſemble en quelque façon à la Mer; c'eſt un *flux & reflux perpétuel.* Les biens, s'il y a des biens, & les maux ſe ſuivent de près. C'eſt ſouvent au milieu des plus grandes joies que naiſſent les plus grands chagrins: il ſurvient des accidens fâcheux & inopinés, qui troublent les fêtes les plus agréables. Il ne faut donc pas tant ſe livrer à la joie, que l'on ne ſe prépare à quelque revers.

Peut-

ſłu ludzkiego. Uciechy zmysłow zamiaſt żeby ugasiły pragnienie, tym więcey go zapalaią, y czynią duſzy prożną nadzieię, że ſię ukontentuie, łącząc ſię z inſzemi obiektami, y ſzukaiąc iakby ſię rozerwać rozmaitością uciech, ktore w ſobie nic ſtatecznego, nic gruntownego nie zawieraią. Szczęście ktorego na świecie zażywamy, przemiia iak ſen, ktory ſpiącemu przychodzi, a niknie iak prędko ſię obudziemy. Nic ſię po nim nie zoſtaie, tylko pomieſzane iakie ſzlady, ktorych nie mamy czyſtego w głowie wyrażenia. Zaczym wielkie to ieſt omamienie, przywiązować ſię do świata, y do rzeczy docz:ſnych, albowiem wſzyſtko z życiem ſię kończy, światowych rzeczy trwałość ieſt bardzo niepewna, niknie iak paięczyna, rozchodzi ſię iak lekka para. Swiat nieiakim ſpoſobem podobny ieſt do morza, ieſt to wypływanie y wpływanie w ſiebie uſtawiczne. Niby to iakieś mamy dobra, ieżeli ſię dobrami nazwać mogą, lecz nieſzczęścia za niemi tuż naſtępuią. Częſtokroć w pośrzod naywiękſzych radości, naywiękſze powſtaią utrapienia, trafiaią ſię przypadki przykre y nieſpodziewane, ktore mieſzaią naymilſze uroczyſtości. Nie potrzeba więc tak ſię wylewać w wesołościach, aby nie bydź gotowym na ſmutną iaką odmianę.

Czy

Peut-on dire avec quelque sorte d'assurance & de raison ? *Voilà enfin ma fortune faite, & bien établie; je puis maintenant me tenir en répos, & jouir à mon aise des biens que j'ai acquis avec tant de peines.* C'est le langage que tenoit le mauvais Riche la nuit même que son ame lui fut arrachée pour être precipitée dans les Enfers. La Réflexion que fait faire le Sage aux personnes qui croient fixer leur bonheur dans le monde, est bien capable de troubler leur joie, lorsqu'il leur dit: *Le tems de vôtre mort approche, vous touchez jusqu'au dernier moment de vôtre vie; vous laisserez tout vôtre bien à des Etrangers qui se réjouiront de vôtre mort: ils profiteront de vos richesses qui vous ont coûté tant de soins, & peut être tant d'injustices.*

Mille raisons devroient empêcher les hommes de s'attacher au monde comme ils font; leurs propres miseres, la vanité des plaisirs, la réalité des maux & des chagrins qui sont absolument inévitables, l'inconstance des choses humaines. Vous comptiez sur la faveur & le crédit d'un Protecteur qui vous flattoit de son assistance & de son appui; mais il vous est enlévé lorsque vous aviez le plus de besoin de

Czy można tuszyć sobie z iakim bespieczeństwem, y z słuszną przyczyną ? *Chwałaż Bogu iużem sobie zrobił fortunę, y y mocno ią ugruntowałem, mogę sobie teraz odpocząć, a zażywać według mysli moiey dobr, ktorych z taką troskliwością nabyłem.* Tym stylem mowił bogacz owey samey nocy, kiedy dusza iego wydarta mu była, y w trącona do piekła. Uwaga ktorą Mędrzec Pański czynić każe Osobom, ktore wierzą że sobie szczęście swoie na tym świecie założą, sposobna iest, wesele ich zatrwożyć, kiedy mowi : *Czas śmierci twoiey zbliża się, dochodzisz iuż do ostatniego momentu życia twego, wszystkie dobra twoie Obcym ludziom zostawisz, ktorzy radować się będą po śmierci twoiey, z dostatkow twoich pożytkować będą ktore cię tyle starania kosztowały, y dla ktorych nie mało podobno niesprawiedliwości popełniłeś.*

Tysiąc przyczyn powinnyby zatamować ludzi, aby się nie przywięzowali iak zwykli do świata. Własne ich nędze, marność uciech, rzetelność nieszczęścia y dolegliwości ktore cale nieuchronne są, iako y niestateczność rzeczy ludzkich. Ufałeś łasce y kredytowi Protektora, ktory ci wsparcie y pomoc obiecował, atoli odebrany ci iest w ten czas właśnie gdyś naybardziey ratunku od niego potrzebował, pod-

de son secours; quelquefois même il manque de pouvoir ou de bonne volonté. Ces réflexions plausibles & qui tombent sous les sens, devroient enfin détromper les hommes, pour connoître l'inutilité de leurs projets; mais ils sont si malheureux qu'ils se repaissent de chimères, & quand ils sont tombés dans quelque malheur véritable, ils tâchent de se consoler par de vaines espérances.

Sans qu'il soit besoin d'emploïer de longs raisonnemens, l'expérience continuelle prouve assez que la vie humaine est traversée par une infinité de disgraces qui se succedent les unes aux autres; elles commencent précisement quand nous naissons, & ne finissent qu'au bout de notre carriere. Il y a des conditions si tristes & des situations si malheureuses, que le moment qui finit ces misères doit être plûtôt souhaité avec empressement, que régardé avec horreur. C'est pourquoi le saint homme *Job* disoit en gémissant, *qu'il attendoit la fin de sa vie, comme un Esclave brûlé de l'ardeur du Soleil au milieu d'une vaste campagne récherche l'ombre; ou comme un Manœuvre fatigué de son travail attend la fin du jour pour prendre un peu de répos.* C'est par une providence spéciale de Dieu, que nous trouvons des chagrins dans la

vie

podczas ten Protektor nie może cię wesprzeć, albo nie ma do tego dobrey woli. Te uwagi znaczne y podpadaiące pod zmysły, powinnyby na ostatek otworzyć oczy ludziom aby uznali niepożyteczność zamysłow swoich, ale tak są nieszczęśliwi, że się paszą chimerami, y iak w prawdziwe iakie nieszczęście wpadną, chcą się prożnemi pocieszyć nadzieiami. Ani trzeba długiego racyi zażywać rozwodu, ustawiczne doświadczenie dosyc nam pokazuie, że życie ludzkie obarczone iest niezliczonemi nieszczęściami, ktore iedne za drugiemi pasmem się snuią, właśnie się w ten czas zaczynaią, iak się rodziemy, a nie kończą się aż na schyłku biegu naszego. Znayduią się pewne Kondycye, tak smutne, y pewne ludzi położenia tak nieszczęśliwe, że moment, ktory kończy te mizerye raczey powinien bydź z gorącością pożądany, niż żebyśmy się mieli na niego ze strachem zapatrywać. Dla tegoć Job człowiek Swięty ięcząc mawiał: *Ze czekał końca życia swoiego, iako niewolnik spieczony upałami Słońca, w pośrzod obszernych pol szuka cienia, albo iako wieśniak znużony pracą wygląda końca dnia, aby mogł trochę odpocząć.* Jest to z osobliwszey Boga Opatrzności, że w życiu utrapienia znayduiemy,

vie, afin que nous aïons moins d'attachement pour le monde, & moins de régret en le quittant. Les ennuis & les dégoûts d'une vieilleſſe languiſſante, importune à tout le monde, incommode à ſoi-même, peuvent faire enviſager avec quelque douceur un nouvel *état* qui finit tant de miſeres.

C'eſt peu de choſe que de ceſſer de vivre, à parler naturellement; les maux attachés à la vie l'emportent infiniment ſur les biens qu'on y trouve. Qu'eſt-ce qu'une vie de 70. ans? Ce n'eſt que comme un ſonge d'une nuit; cependant le nombre eſt petit de ceux qui vont juſqu'à ce terme; il n'eſt même pas fort ſouhaitable d'aller plus loin; le ſurplus n'eſt que peine & douleur. Si la mort peut être régardée par un beau côté, c'eſt qu'elle finit les dégoûts & les incommodités de la vieilleſſe. Cependant les Hommes, quelque grands que ſoient leurs maux, ne rédoutent rien tant que d'en voir la fin, perſuadés qu'en ſortant de la vie ils tombent entre les mains d'un Dieu juſte & puiſſant qui les jugera ſelon leurs œuvres, & qui rendra juſtice à tout le monde.

JESUS-CHRIST nous recommende de *travailler pendant le jour*, c'eſt-à-dire, pen-

my, ażebyśmy mniey mieli przywiązania do świata, y mniey żalu żegnaiąc ſię z nim. Nudności y nieſmaki omdlewaiącey ſtarości, uprzykrzoney dla wſzyſtſkich inſzych, ſobie ſamey niewygodney mogą wyſtawić z nieiaką ſłodkością nowy ſtan, ktory tak wiele nędzy zakończy.

Mała rzecz ieſt przeſtać żyć, naturalnie mowiąc nieſzczęścia do życia przywiązane, nieſkończenie większe ſą niżeli dobra, ktore w nim znayduiemy. Coż to ieſt śiedmdzieſiątoletnie życie, ieſt to iak ſen iedney nocy, a przecie mała liczba ieſt tych, ktorzy aż do tego terminu przychodzą, ani potrzeba ſobie bardzo życzyć aby więcey nad ſiedmdzieſiąt lat żyć, reſzta po tych latach pełna ieſt chorob y dolegliwości. Jeżeli śmierć z dobrey ſtrony być może widziana, to prawda ieſt, że kończy nieſmaki y niewygody ſtarości. Ludzie iednak, choćby ich nieſzczęścia naywiękſze były, niczego ſię bardziey nie lękaią iako widzieć koniec tych nieſzczęśliwości, będąc u ſiebie przekonani, że opuſzczaiąc to życie, wpadną w ręce ſprawiedliwego y wſzechmocnego Boga, ktory ich ſądzić będzie podług ſpraw, a ze wſzyſtkiemi ludzmi uczyni ſprawiedliwość.

Chryſtus Jezus zaleca nam, *abyśmy za dnia pracowali*: to ieſt, poki umyſł naſz

pendant que nôtre esprit est encore dans sa force, & que nôtre corps peut supporter les fatigues de la mortification. Ceux qui sont parvenus à une extrême vieillesse, peuvent offrir les misères inséparables de leur état, & les sanctifier par leur patience & leur résignation; afin que le Seigneur les aide à achever heureusement leur carriere, pour jouir du répos en sortant de ce monde plein de miséres & de calamités, Lorsque l'âge nous approche du tombeau ; lorsque nôtre corps usé par le tems & les maladies, ne peut agir qu'avec peine; que nôtre esprit abattu & languissant a perdu sa force & sa vigueur : c'est alors principalement que les secours du Ciel nous sont plus nécessaires, parce que nous sommes moins en état de nous sécourir nous mêmes. Ceux qui réculent leur conversion jusqu'aux dernieres extrêmités, se mécomptent : l'esprit alors ne peut agir que foiblement, à peine est-il capable de former quelque bonne pensée: ensévéli qu'il est dans un corps tout languissant & atténué, il en ressent toutes les foiblesses.

La plûpart des Hommes se flattent de vivre longtems, l'ésperent parce qu'ils le désirent avec ardeur. Cependant les miséres qui accompagnent la vieillesse & l'âge

nasz ieszcze iest w mocy swoiey y poki ciało nasze może znośić przykrość umartwienia ; ktorzy do ostatniey sędziwości przyszli, ofiarować mogą nierozdzielne mizerye od stanu swego, y poświecić ie przez cierpliwość y zdawanie się na wolą Boską, ażeby im Bog do szczęśliwego dokończenia biegu ich dopomogł, a do zażywania wiecznego spoczynku, skoro wynidą z tego świata pełnego nędzy y utrapienia. Jak prędko wiek nachyla nas do ziemi, iak prędko ciało nasze, laty y chorobami nadwątlone nie może nam tylko z ciężkością służyć, a umysł nasz mdły y przytępiony siłę, y żywość swoię utraci, w ten czas osobliwie pomoc Niebieska naypotrzebnieysza nam iest, ponieważ na ten czas mniey sposobni iesteśmy abyśmy się sami ratowali. Ktorzy nawrocenie swoie aż do schyłku życia odwłoczą straszmie się oszukuią, na ten czas dusza nie może tylko słabo sprawować czynności swoie, nie zdolna iest dobrą iaką mysl przedsięwziąć: zagrzębana w ciele wyschłym y ociężałym, wszystkie iego słabości czuie.

Więcey ludzi iest podchlebiaiących sobie, że długo żyć będą; spodziewaią się tego, bo sobie tego gorąco życzą. Atoli nędze towarzyszki starości y zgrzybiałego

ge décrépit sont si déplorables qu'elles ne devroient faire envie à personne. Or puisque la mort est inévitable, quelques années de plus ou de moins doivent être comptées pour rien, & s'évanouissent absolument dans la vaste étenduë de l'Eternité. *Le Chrétien Honnête Homme* doit régarder sa condition comme un état peu durable, & par conséquent qui mérite peu ses soins & ses attentions: il doit tout rapporter à son Ame qui est immortelle, & n'avoir que des désirs modérés pour les objets de cette vie; ensorte qu'il doit compter pour rien, en comparaison de son salut, tous ce que les hommes récherchent avec plus d'empressement. Tout ce qui est périssable ne doit point occuper un Homme immortel, qui aspire à l'éternelle possession de Dieu. Il est évident que tous les biens qui dépendent de la vie ne peuvent être d'une durée plus longue que la vie même. C'est une ombre qui s'évanouit dans un instant: c'est un Courier qui fuit à perte d'haleine, & qui se précipite dans le tombeau. C'est ainsi que s'enfuïent les objets apres lesquels on court avec tant d'ardeur. Nous le sçavons, nous le voïons tous les jours devant nos yeux, & nous ne laissons pas de courir toûjours après cette ombre qui nous échape, & qui nous laisse dans un

wieku, tak są opłakane, że nie należałoby ich nikomu zazdrościć, zaczym kiedy śmierć nieuchronna iest, kilka lat życia mniey albo więcey za nic maią być rachowane, a całe nikną w niezmiernym rozciągu wieczności. Chrześcianin, poczciwy człowiek powinien uważać kondycyą swoię iako stan mało trwały, więc y niegodny, aby o nim tyle miał pieczy y baczności: wszystko powinien kierować do duszy swoiey, ktora iest nieśmiertelna, a same tylko pomiarkowane mieć pragnienia do doczesnych rzeczy życia tego; tak dalece, że za nic powinien sobie poczytać w komparacyi Zbawienia swego, to wszystko o co ludzie z naywiększą zabiegaią troskliwością. Wszystko to co zginąć ma, nie powinno zabawiać Człowieka nieśmiertelnego, ktory żąda wiecznego osiągnienia Boga. Jawna rzecz iest że wszystkie dobra ktore od życia ludzkiego zawissy, nie mogą być dłuższey trwałości nad życie samo. Są to iak cień ktory w punkcie ginie, iako postylion co tchu uciekaiący, y wpadaiący do grobu. Y takci przed nami uciekaią te wszystkie cele do ktorycheśmy się z taką chciwością ubiegali. Wiemy o tym, codzień to widziemy przed oczyma naszemi, a przecie codzień biegniemy za tym cieniem, ktory się nam wymyka, a zosta-

un dépouillement général; il ne nous reste que les crimes que nous avons commis en nous livrant à nos passions. L'intervalle qui sépare le commencement & la fin de la vie est si court, qu'il semble que ces deux extrêmités se touchent ; on n'a pas plûtôt commencé à goûter les prémieres douceurs de la vie, qu'il faut songer à les quitter.

Tout ce qui dépend de la vie n'est que vanité ; on la peut perdre à chaque moment ; nous ne pouvons pas nous promettre un jour entier. Si Dieu nous laisse sur la terre pendant une longue suite d'années, quand nous serons arrivés à la fin, c'est comme si nous n'avions vécu qu'un jour. Le monde alors & ses plaisirs paroissent des songes, & comme des choses purement imaginaires. C'est cependant pour cela que les Hommes risquent de perdre leur Ame.

La Sainte Ecriture, après avoir rapporté les grandes victoires d'*Alexandre*, le représente mourant dans la fleur de son âge, au milieu de ses conquêtes & de ses triomphes. Ainsi passe la gloire du monde! C'est un feu de paille dont l'éclat éblouït pendant quelques momens, mais qui n'a point de consistence. Les Hommes en doivent être con-

zostawuie nas w powszechnym ogołoceniu; nic się nam więcey nie zostaie, tylko zbrodnie ktoreśmy popełnili puszczaiąc się za namietnościami naszemi. Przeciąg ktory oddzieła początek od końca życia, tak krotki iest, że się zdaie iakby te dwa końce z sobą się stykały, ledwie co pierwszych życia słodkości zaczynamy smakować, iużci powinniśmy myslєć że ie opuścić potrzeba.

Wszystko co od życia zawisło, iedną marnością iest, życie każdego momentu stracić możemy, nie możemy zaś sobie całego dnia obiecować. Jeżeli nas BOG przez długi lat szereg zostawi na ziemi, iak przyidziemy do końca, właśnie iakbyśmy nie żyli, tylko ieden dzień. Swiat w ten czas, y wszystkie iego roskoszy zdaią się bydź iak sny iakie, y iakby rzeczy przez imaginacyą tylko wymyślone. A iednakowo dla tych rzeczy ludzie w niebespieczeństwo podaią zbawienie duszy swoiey.

Pismo Swięte przytoczywszy wielkie zwycięstwa Alexandra, wystawia go umieraiącego w kwiecie wieku swego w posrzod podbitych Kraiow, y tryumfow. Tak przemiia chwała świata! Jest to ogień ze słomy zapalony, ktorego płomień na kilka minut w oczy uderzy, ale żadney potym nie ma trwałości. Przez ustawiczne doświadczenie

convaincus par une expérience continuelle; ils connoissent assez le peu de fonds que l'on peut faire sur les biens & sur les plaisirs de la vie; ils ne peuvent cependant revenir de cette illusion, & ils travaillent avec une ardeur incomparable à acquérir ces biens passagers, dont ils ne joüissent que pendant quelques jours. Les Hommes frappés de ce qu'ils voient, peu touchés de l'avenir, mettent toute leur industrie & tous leurs soins à se procurer un établissement pour vivre heureusement sur la Terre. Ils régardent la vie comme un jeu ou une Comédie. Quand la Piece est jouée, on fait place à d'autres Acteurs qui s'emparent du Théatre. La Réligion inspire des sentimens plus rélévés & plus raisonnables au *Chrétien Honnête Homme*.

Celui qui ne croit durer que pendant le cours de cette vie mortele, & qui n'envisage rien au-delà, cherche à profiter du tems & des occasions qui se présentent. Mais un homme qui se croit immortel pense tout autrement, & se persuade qu'il ne peut rien faire de mieux que de se procurer un bonheur éternel, sans s'arrêter à une félicité passagere. Car tout ce qui finit

czenie, powinniby ludzie bydź o tym przekonani. Dosyć poznaią iako na dostatkach y roskoszach życia mało się można zasadzać, a przecie nie mogą się wydobyć z tego omamienia, z nieporownaną usilnością pracuią około nabycia przemiiaiących dobr, ktoremi się przez kilka dni uciesżą. Ludzie nad tym zawieszeni, co widzą, mało dbaiący o czas po tym życiu następuiący, wszystkę pieczołowitość, y wszystkie zabiegi swoie na to obracaią, aby sobie stan opatrzyli w ktorymby szczęśliwie żyć mogli na tym świecie. Zycie to poczytuią sobie, za iakieś igrzysko, y za iednę Komedyą. Jak ta Komedya odegrana będzie, daie się mieysce inszym Aktorom, ktorzy wychodzą na Teatrum. Wiara Chrześcianina poczciwego Człowieka inszemi się zdaniami napawa wyższemi, y rozsądnieyszemi.

Ten ktory nie wierzy że będzie dłużey żył, iak przez bieg życia tego śmiertelnego, y ktory bynaymniey na dal nie patrzy, y nic sobie więcey nie zamierza, szuka iak zażyć czasu, y okazyi ktore się prezentuią. Lecz człowiek ktory wierzy się być nieśmiertelnym, cale inaczey mysli, perswaduie sobie, że nic lepiey uczynić nie może, iako żeby sobie na wieczną szczęśliwość zarobił, nie zastanawiaiąc się na przemiiaiącey szczęśliwości. Bo wszystko co się

nit eſt court, même la vie des Patriarches qui duroit pendant pluſieurs ſiécles. Quand on eſt arrivé à la fin, le paſſé eſt comme non avenu ; tout ce qui eſt créé doit porter la marque du néant dont il eſt ſorti.

Tous les Hommes naiſſent de la même manière ; nulle différence entre le fils du Roi & du Berger ; la mort les égale tous. L'eſpace qui ſépare des deux termes, eſt diſtingué par quelques avantages extérieurs que donnent les Biens de la fortune, la Naiſſance, & les Dignités; mais enfin la mort remet chaque choſe dans ſon ordre. ce qui diſtingue alors le Monarque d'avec ſes ſujets, ce ſont leurs bonnes œuvres ou leurs mauvaiſes actions. Ces Fortunes cimentées par le crime ſe diſſipent comme des toiles d'araignée : ces Cèdres élévés ſi haut, ſont renverſés dans un moment par le ſouffle de Dieu.

Il faut toûjours ſe reſſouvenir de ce principe, que *nous ne ſommes dans le monde qu'en paſſant*, que *ce n'eſt point ici une demeure fixe pour nous*. Cette vie paſſagere ne nous a été donnée que pour mériter le bonheur de la vie éternelle, par la pratique des vertus que Dieu nous recommende. Ce ſont

ſię kończy, krotkie ieſt, y ſamo życie Patryarchow, ktore kilka wiekow trwało. Kiedy przyidziemy do konca, przeſzły czas iak gdyby nie był, wſzyſtko cokolwiek ieſt ſtworzonego, powinno mieć znak niczego, z ktorego wyſzło.

Wſzyſcy ludzie iednym ſpoſobem ſię rodzą, żadney w tym rożnicy nie maſz między Krolewſkim Synem y paſtuchą; śmierć także wſzyſtkich porownywa. Pora czaſu dzieląca te dwa terminy urodzenia y śmierci ludzkiey, rożni ſię dla niektorych powierzchownych pożytkow, ktore pochodzą z dobr, fortuny, urodzenia y godności; lecz naoſtatek śmierć, każdą rzecz do ſwego porządku wraca. Co na ten czas między Monarchą y między poddanemi iego rożnicę czyni, ſą dobre ich dzieła, albo ich złe czynności. Owe fortuny zgromadzone przez nieprawość rozſypuią ſię iak paięczyna, te Cedry tak wyſoko wynieśione, w iednym momencie wywracaią ſię, iak tylko BOG na nich dmuchnie.

Zawſze powinniśmy ſobie tę nieomylną prawdę przypominać: *że na tym świecie nie inaczey ieſteśmy tylko przechodząc*, y *że nie tu ieſt dla nas mieſzkanie założone*. To życie miiaiące nie dla czego inſzego pozwolone nam ieſt, tylko żebyśmy ſobie na błogoſławieńſtwo wiecznego życia zaſłużyły-

ſont les maximes qui doivent régler la conduite *du Chrétien Honnête Homme.* Pour mieux comprendre la briéveté de nôtre vie, comptons combien nous avons déja vécu, avec quelle rapidité nos jours ſe ſont écoulés, ce qui nous reſte encore à vivre s'enfuira avec la même vîteſſe. Songeons donc à bien ménager un tems qui dure ſi peu, & mettons-le à profit pour l'Eternité. Nôtre vie ſe peut comparer à un tourbillon de fumée, qui ſe perd & ſe diſſipe dans l'air ſans qu'il en reſte la moindee trace. L'exemple de tous ceux qui ont paſſé devant nous devroit nous convaincre du néant des choſes humaines; à quoi ont abouti tous leurs projets & toutes leurs prétentions?

L'*Eſpérance d'une longue vie* n'eſt pas l'une des moindres tentations; car tandis que l'on ſe flatte d'avoir encore longtems à vivre ſur la Terre, on ne penſe point aſſez ſérieuſement aux affaires de l'autre monde. Combien voit-on de gens *qui ont déja un pied dans le tombeau, & presque dans l'Enfer,* ſelon l'expreſſion du Prophete, faire encore de grands projets, comme s'ils étoient immortels! Les Pécheurs & les Gens attachés au monde ſe conſoleroient peut-être en quelque manière de perdre tous les autres biens périſſables en perdant

żyli, przez czwiczenie ſię w cnotach od Boga nam zaleconych. Te maxymy rządzić maią obyczaynością Chrześcianina poczciwego człowieka. Zebyśmy lepiey poięli życia naſzego krotkość, porachuymy, ile iuż lat przeżyliśmy, z iaką byſtrością dni naſze upłynęły, a co nam ieſzcze do życia zoſtaie, z podobną bieży ſzybkością. Myślmy więc dobrze oſzczędzać tego czaſu, ktory tak krotko trwa, a obroćmy go na pożytek dla wieczności. Zycie naſze przyrownać można do bałwanu dymu, ktory ſię gubi y rozchodzi na powietrzu, że nieznać po nim naymnieyſzego ſzladu. Przykład tych wſzyſtkich, ktorzy przed nami przeſzli powinienby rozum naſz przezwyciężyć o nikczemności rzeczy ludzkich; na co ſię zdały wſzyſtkie ich zamyſły, y wſzyſtkie ich pretenſye.

Nadzieia długiego życia nie ieſt iedna z naymnieyſzych pokus, bo kiedy ludziemy ſię że długo mamy żyć na ziemi, nie doſyć pilnie myślemy o intereſach inſzego świata. Jak wiele widziemy ludzi, *ktorzy iedną nogą iuż ſą w grobie, y prawie w piekle,* iako wyraża Prorok, a ieſzcze wielkie zamyſły maią iak gdyby nie śmiertelnemi byli! Grzeſznicy y do świata przywiązani Ludzie, tym by ſię nieiako cieſzyli że ſtracą razem wſzyſtkie znikome do-

dant la vie, s'il n'y avoit rien à craindre pour eux en ſortant de ce monde. Mais le Prophete les avertit qu'*une vie mondaine & criminelle ſera ſuivie d'une mort éternelle*; que *des plaiſirs d'une durée ſi courte ſeront punis par des tourmens qui n'auront jamais de fin.* Que d'amertume cette idée doit répandre ſur les plaiſirs des ſens!

Que doit-on penſer de ceux qui attendent à ſe repentir d'une vie criminelle, quand ils ſont prêts d'expirer? Ils ordonnent par leur Teſtament de reſtituer un bien qu'ils ont acquis par des voies injuſtes, & qui a été l'inſtrument de leurs débauches. Eſperent-ils que ces reſtitutions tardives & forcées les acquitent devant Dieu? Eſt-ce un acte bien méritoire de quitter ſa Concubine pendant le cours d'une derniere maladie qui les conduit au tombeau, lorſque les ténèbres de la Mort commencent à leur couvrir les yeux?

On voit arriver quelquefois des morts ſubites & funeſtes dont on ne connoît point les cauſes. Il ne ſeroit pas hors de raiſon de dire, que ces accidens ſont des *punitions de Dieu*, qui finit d'une manière tragique les débauches de certains Libertins, dont la mort ſert d'exemple aux autres, pour les rappeller à leur devoir par le ſouvenir d'une mort inévitable & peut

être

dobra, tracąc życie, gdyby ſię nic nie mieli obawiać wychodząc z tego świata. Lecz Prorok upomina ich, że *za życiem światowym y wyſtępnym, śmierć wieczna naſtąpi, a roſkoſzy krotko trwaiące ſkarane będą mękami ktore nigdy nie wezmą konca.* Ta mysl iakąż gorzkością zaprawować powinna uciechy zmysłow.

Coż o tych myśleć mamy ktorzy czekaią z pokutą za ſzkaradne życie ſwoie iak będą konać? Nakazuią teſtamentem oddać dobra nieſprawiedliwemi ſpoſobami nabyte y ktore były inſtrumentem ich roſpuſty. Spodziewaią ſię że te pozne, y przymuſzone reſtytucye uſprawiedliwią ich przed Bogiem? Czy ieſt że to akcya zaſługuiąca odprawić nałożnicę pod czas oſtatniey choroby ktora ich do grobu prowadzi, kiedy ciemności śmierci oczy im zaſłaniać zaczynaią?

Napatrzemy ſię częſto śmierci nagłych y nieſzczęśliwych ktorych przyczyny nie poznaiemy. Niebyłoby bez racyi powiedzieć że takowe przypadki ſą kary Boga, ktory ſtraſzliwym ſpoſobem kończy rozwiozłości niektorych rozpuſtnych ludzi, ktorych śmierć przykładem ieſt dla inſzych, aby ci wrocili ſię do powinności ſwoich, pamiętaiąc na śmierć nie

uchron-

être prochaine. Tous les Animaux ont été tirés de la terre, à condition qu'ils retourneroient dans cette terre qui est leur prémiere origine. Les Hommes ne sont pas en cela privilégiés par-dessus les animaux les plus vils. Ce corps paîtri de boüe retournera en terre par sa propre foiblesse. *Souviens toi, Homme, que tu n'ès que poudre, & que tu retourneras, en poudre.* Voilà de quoi confondre & humilier l'orgueil humain. De quoi te glorifies-tu, cendre & poussiere, atôme tout rempli d'infirmités, foible jouët des maladies & de la mort?

La vie, dosoit le sage *Caton*, *est fragile & incertaine; ne fondez point vos espérances sur la mort d'autrui, puisque vous êtes mortel comme les autres.* C'est une illusion assez ordinaire que de se flatter d'être heureux, quand de certaines gens seront passés en l'autre monde. Mais ces mêmes Hommes qui raisonnent de la sorte devroient se souvenir qu'ils n'ont point de Lettres d'assûrance contre la mort, puisqu'une expérience de soixante siécles nous apprend que l'on meurt à tout âge. Il y a même une espece d'inhumanité dans les sentimens de ceux qui fondent sur la mort d'autrui l'espérance de leur bonheur. Ils s'im-

uchronną a pododno bliską. Wszystkie zwierzęta z ziemi są wyprowadzone z kondycyą, że się do tey ziemi powrocą ktora iest pierwszym ich początkiem. Ludzie nie są w tym uprzywileiowani nad zwierzęta naypodleysze: to ciało z błota ulepione, wroci się do ziemi przez własną ułomność swoię. *Pamiętay Człowieku że proch iesteś y w proch się obrocisz.* Toć to iest co powinno zawstydzić y uniżyć pychę ludzką. Z czego się chełpisz popiele y prochu, proszku cały chorobami napełniony, nikczemne igrzysko kalectwa y śmierci?

Zycie mawiał Mądry Katon: *iest ułomne y niepewne, nie zasadzay na cudzey śmierci nadziei twoich, bo śmiertelny iesteś tak iako y oni.* Obłuda to iest dosyc zwyczayna że sobie obiecuiemy być szczęśliwemi, iak na tamten świat niektorzy ludzie poydą, ale ci sami ludzie, ktorzy to sobie układaią powinniby przypominać sobie, że nie maią żadnego przywileiu przeciwko śmierci, ponieważ od sześciu tysięcy lat doświadczenie naucza nas że w każdym wieku umieramy. Jest nawet iakaś nieludzkość w sentymentach tych ludzi ktorzy na cudzey śmierci gruntuią swego szczęścia nadzieię. Niecierpliwi są nad cudzą śmier-

s'impatientent de la lenteur d'une mort tant souhaitée. Combien d'Enfans assez barbares pour désirer la mort de ceux qui leur ont donné la vie! Combien de Femmes se repaissent d'une félicité chimerique par l'idée d'un agréable Veuvage! Combien d'Epoux forment le projet de se remarier, du vivant même de leurs Epouses!

Il ne faut pas espérer que les Hommes deviennent sages, ni qu'ils se règlent selon les idées claires de la vétité, pour se convaincre enfin de la fausseté des biens de ce monde. Ils ne peuvent espérer que leur fortune & leur plaisirs durent plus longtems que leur vie, qui s'évanoit comme un songe du matin : la Nature, sans qu'il soit bésoin de longs raisonnemens, suffit pour les persuader de cette vérité ; d'où vient donc qu'ils en profitent si peu ? Les *Plaisirs du monde sont vuides*, comme on le voit assez par l'expérience ; ils laissent toujours quelque amertume ou quelque inquiétude, & ne peuvent rendre parfaitement heureux ceux qui en jouissent.

On se tourmente sans rélâche pour acquérir tojours de novelles richesses : mais pour rendre un homme content, ce ne sont pas ses biens qu'il faut augmenter ; c'est la cupidité qu'il faut diminuer ; c'est par l'esprit qu'on est riche, & non point par son coffre.

śmiercią nie rychłą a dla nich tak pożądaną: Jak wiele iest dzieci dosyć okrutnych pragnących śmierci tych, ktorzy im życie dali, iak wiele żon opływaią w szczęście chimeryczne, myśląc o wdzięcznym wdowieństwie, iak wiele Mężow za życia ieszcze żon swoich układaią sobie proiekta, że się drugi raz ożenią.

Nie potrzeba się tego spodziewać że ludzie będą mędrsi y że się będą rządzić zdaniami iasney prawdy, aby się na koniec przezwyciężyli o nikczemności Dobr świata tego. Nie mogą się spodziewać że fortuna y uciechy ich dłużey potrwaią, niżeli ich życie, ktore iako sen ranny niknie, nie potrzeba na to długich wywodow: natura sama dosyć iest do wyperswadowania tey prawdy; z kąd że to iest, że tak mało z tey prawdy pożytkuią? roskoszy świata są czcze iako to z doświadczenia widziemy, zawsze iakąś gorzkość y iakiś niepokoy zostawuią, ani mogą doskonale uszczęśliwić tych, ktorzy ich zażywaią.

Bez przestanku dręczą się ludzie nabywaiąc codziennie nowych bogactw, ale żeby człowieka uczynić szczęśliwym, nie dobra iego pomnażać potrzeba, tylko chciwości umnieyszyć, przez umysł zostaniesz bogatym, a nie przez szkatułę twoię. Choćbyś

coffre. Quoiqu'il ſoit rempli d'or & d'argent, ſi vôtre eſprit n'eſt pas ſatisfait, vous n'en ſerez pas plus heureux. La *véritable richeſſe* ſe meſure par la quantité du bien qu'il faut à chacun pour vivre modérément dans ſon état. Ceux qui poſſédent de grandes Terres & qui jouiſſent de revenus immenſes, mais qui en dépenſent encore beaucoup davantage, & qui s'incommodent pour paroître magnifiques, ne peuvent point être appellés Riches. Ils ſentent à tous momens dans le particulier les incommodités de l'indigence ; pendant que leurs Paraſites les louent de la magnificence de leur table & de leur train, les plaintes & les cris de leurs Créanciers troublent la douceur de ces louanges intéreſſées.

Qu'eſt-il néceſſaire de courir au bout du Monde, pour en apporter de l'or & de précieuſes marchandiſes, quand on peut trouver dans ſon païs & dans ſa maiſon de quoi paſſer honnêtement ſa vie ? L'Homme n'eſt point fait pour ces grands mouvemens qu'il ſe donne ; cette agitation le jette hors de ſon état naturel ; ſon inquiétude ne lui permet pas de goûter la douceur d'une vie tranquille. Il veut paſſer les Mers, pour ne pas s'ennuïer avec ſoi ; il aime mieux s'expoſer aux orages, eſſuïer les périls de la guerre, parce que la tranquillité lui paroît fade

byś miał ſkrzynie napakowane złotem y ſrebrem, ieżeli umyſł twoy niema doſyć, nie będzieſz dla tego ſzczęśliwſzy. Prawdziwe bogactwo mierzi ſię z dobrami, ktorych każdemu potrzeba aby pomiernie żył w ſtanie ſwoim. Ktorzy oſiadaią wielkie maiętności, y ktorzy niezmierne dochody zbieraią, a wydatki ieſzcze większe czynią, ktorzy ſię o to turbuią iak ſię wſpaniałemi pokazać maią, nie mogą być nazwani bogatemi. W partykularności co moment czuią niewygody niedoſtatku, tym czaſem paśibrzuchowie nadſkakuiący im, chwalą ich, z wyśmienitości ſtołu, y z pięknego Dworu ich, ale ſkargi y wrzaſki Kredytorow mieſzaią ſłodycz tych pochwał intereſſowanych ;

Alboż potrzeba biegać na koniec świata żeby z tamtąd złoto y koſztowne Towary ſprowadzać, kiedy w kraiu włáſnym y w domu ſwoim można znaleść czym uczciwie opędzić życie. Człowiek nie ieſt ſtworzony do tak wielkiego uſiłowania ktorym ſię zatrudnia, takowe wzruſzenie odrzuca go precz z naturalnego ſwego ſtanu, nieſpokoyność iego nie pozwala mu ſmakować w ſłodkości życia pomiernego. Chce przebywać morza aby ſam z ſobą nie tęſknił, woli raczey podać ſię na nawałności, wpaść w niebeſpieczeńſtwa woyny, bo ſpokoyność zdaie ſię mu nie ſmaczna. Ten nie-

fade & inſipide. Ce dégoût ne vient que de la dépravation de ſon cœur; il cherche hors de lui même à remplir un *vuide* qui le déſole, & qui lui rend le répos inſupportable, & la vie faſtidieuſe.

Il faut pourtant avouer que, ſi les Riches ne mouroient point, leur état, à parler humainement, ſeroit digne d'envie, & que l'on pourroit moins blâmer toutes les peines, & tous les mouvemens qu'ils ſe donnent pour ſe mettre à leur aiſe. En effet les plaiſirs, les agrémens ne ſont faits que pour eux; car ils trouvent dans leurs richeſſes de quoi contenter tous leurs déſirs. Mais quelle douleur quand il faut quitter ces belles Maiſons qu'ils habitent, où ils trouvent ſous la main toutes leurs commodités! Que cette ſéparation eſt amère! Dans un clin d'œil la mort les dépouille de tout, & les égale aux plus miſérables.

Puiſque la vie, diſoit le ſage *Caton*, *eſt ſi fragile & ſi incertaine, régardez le jour préſent comme une faveur, & ne comptez pas ſur le lendemain.* Il n'y a point d'Homme ſi uſé ni ſi décrépit, qui ne ſe promette encore pour le moins quatre ou cinque années de vie. Ils bâtiſſent des maiſons qui doivent durer

nieſmak z zepſucia ſerca iego pochodzi, ſzuka gdzieindziey a nie w ſobie ſamym iakby tę czczość wypełnić ktora go trapi, y ktora czyni ſpoczynek iego nieznośny y życie obrzydliwe.

Wyznać iednak potrzeba że gdyby bogacze nie umierali, ſtanu ich, po ludzku mowiąc, trzebaby im zazdrościć, a mniey by ich ganić należało, że tyle pracy y tyle zabiegow podeymuią ażeby ſię dobrze mieli, iakoż wygody y roſkoſzy dla nich tylko ſą. Znayduią albowiem w doſtatkach ſwoich czymby mogli pragnienia ſwoie naſycić, ale iakiż żal kiedy potrzeba zoſtawić te prześliczne domy w ktorych mieſzkaią, y w ktorych pod ręką wſzyſtkie wygody znayduią, ah iak to gorzkie ieſt oddzielenie, we mgnieniu oka śmierć ich ze wſzyſtkiego odziera, y porownywa ich z naynędznieyſzemi żebrakami.

Poniewaz życie mawiał rozſądny Katon, *tak ieſt ſłabe y niepewne, miey dzień dziſieyſzy iak za iaką łaſkę, a nie mysl że twoie jutro.* Niemaſz człowieka tak ſtarganego laty ani tak zgrzybiałego ktoryby ſobie ieſzcze nie obiecował przynaymniey czterech albo pięciu lat życia. Buduią domy

durer pendant plusieurs siécles, comme s'ils étoient-eux mêmes immortels ; quelle folie !

La pâleur de leur visage & les autres symptomes d'une mort prochaine devroient rompre leurs attachemens, & les retirer de leurs vices ; ils font cependant de nouveaux projets d'établissemens, comme s'ils étoient affranchis de la Loi commune. Ce n'est pas ainsi que doit raisonner *le Chrétien Honnête Homme;* il ne borne point ses désirs & ses idées aux choses de la terre, dont il connoît l'inconstance & la fragilité: il porte ses vûës au-dessus de tout ce qui est créé, pour aspirer à des biens d'une durée immortelle. Il n'est jamais embarrassé par les soins des choses temporelles; car il s'affranchit tout d'un coup de mille désirs inutiles qui troublent & inquiètent les ames vulgaires.

La Divine Providence a tellement réglé nos besoins, que les choses purement nécessaires à la vie se trouvent aisément & à peu de fraix. Ainsi les dépenses excessives que font certaines gens pour leur entretien & pour leur-table, sont plûtôt des marques d'une prodigalité ou d'une vanité outrée, que d'une magnificence bien en-

ten-

my ktore kilka wiekow trwać powinny, iak gdyby oni sami nieśmiertelni byli ; co za szaleństwo !

Bladość twarzy ich, y insze znaki zbliżaiącey się śmierci powinnyby stargać przywiązanie ich do doczesności, wyrwać ich od nałogow, a przecie nowe zamysły układaią ktore długiego potrzebuią życia, iakby od pospolitego prawa wolni byli. Nie tak rozumie Chrześcianin poczciwy człowiek, żądz y zamysłow swoich nie ogranicza ziemskiemi rzeczami, ktorych słabość y niestateczność poznaie, zamierza swoie cele powyżey nad to wszystko cokolwiek iest stworzonego, aby pragnął dobr nieśmiertelney trwałości. Staraniem o rzeczy doczesne nigdy nie iest zatrudniony, bo natychmiast uwalnia się od setnych żądz niepożytecznych, ktore frasunek y niepokoy sprawuią w Duszach pospolitych.

Opatrzność Boska tak potrzeby nasze rozporządziła, że rzeczy prawdziwie do życia potrzebne, wszędzie łatwo można znaleść, y nie wiele kosztuią. Zaczym niezmierne wydatki niektorych ludzi, na ich obeyście, y stoły, raczey są marnotrawstwa znaki, lub zbytniey prożności, niż rozumney wspaniałości. Nie potrzeba iednak

opa-

tenduë. Il ne faut pas non plus donner dans l'autre extrêmité, ni dans une épargne honteuse, comme font certaines gens, qui sont pauvres & nécessiteux au milieu de leurs richesses, qui ne sont à leur égard qu'un meuble inutile & embarassant, dont ils ne font nul usage. Ils meurent de faim au milieu de leurs sacs d'or & d'argent, qu'un héritier prodigue dissipera par ses folles dépenses.

Tout le monde cherche les moïens d'être content, & de s'établir une espece de félicité sur la terre, & personne ne la trouve; il ne faut pas s'en étonner; c'est que le Monde n'est qu'un passage pour nous conduire au répos, & à une félicité durable & permanente. Ceux qui cherchent leur bonheur dans les plaisirs, s'abusent manifestement; car il n'y en a point qui ne soient d'une durée très courte. Les Riches soutiennent faussement qu'ils sont heureux; quoique les apparences de leur condition soient belles & spécieuses on ne voit pas les epines, les chagrins, les inquietudes dont leur cœur est agité, & qui diminuent l'agrément de cette félicité apparente.

Ceux qui se livrent au péché pour contenter leurs passions, ne trouveront que des ronces & de l'amertume, au lieu des roses

opacznym sposobem grzeszyć, ani szpetney zażywać oszczędności, iak czynią niektorzy, że w pośrzod bogactw swoich, ubogiemi są y potrzebuiącemi, dostatki względem nich są iak sprzęty niepożyteczne, y zatrudniaiące, ktorych na nic nie zażywaią. Z głodu umieraią między worami złota y srebra, ktore po nich marnotrawny Dziedzic przez swoie szalone wydatki rozproszy.

Każdy szuka sposobow, aby był kontent, y żeby sobie na ziemi szczęśliwość iakąś ustanowił, a nikt iey nie znayduie; nie potrzeba się temu dziwować. Swiat bowiem nie iest tylko przeyście prowadzące nas do spoczynku, y do trwałey a nieustaiącey szczęśliwości. Ci ktorzy uszczęśliwienia swego w roskoszach szukaią, oczywiście się mylą, bo wszystkie roskoszy, krotko nader trwaią. Bogacze fałszywie utrzymuią, że są szczęśliwi, lubo okazałości stanu ich piękne są y wydatne, nie doźieramy iednak ciernia, zgryzot, niespokoyności, ktoremi serce ich skołatane iest, y ktore umnieyszaią wdzięków temu szczęściu na oko się tylko wydaiącemu.

Ktorzy na grzech zezwalaią dla ukontentowania namiętności swoich, nie znaydą tylko oset, głogi, y gorzkości, miasto roż,

roſes & des plaiſirs qu'ils cherchent. Les joies du monde ſont vaines, frivoles, & trompeuſes. Le cœur n'eſt pas encore ſatisfait, lors même qu'on a obtenu tout ce que l'on déſire. Mais *le Chretien Hennête Homme*, en obéïſſant à Dieu, goûte une joie pure & ſans mêlange. Ceux qui doutent de cette vérité n'ont qu'à en faire l'eſſai, & ils ſeroient bientôt convaincus par leur propre expérience. On ne peut avoir la Conſcience nette & en répos quand on ſe livre à ſes paſſions. Si-tôt que les *Iſraëlites* ſe virent établis dans le Païs de *Canaän*, l'oiſiveté, la debauche, les jeux auxquels ils paſſoient tout le jour, les firent tomber dans l'Idolâtrie, & dans leurs anciens déſordres; tant il eſt vrai qu'il y a un fonds de malignité dans le cœur humain que rien ne peut corriger. Les bienfaits, les promeſſes, les ménaces ne peuvent fixer l'homme dans ſon devoir.

Les *Honneurs*, les *Dignités* cauſent une eſpece de pareſſe, & un eſprit de vertige à ceux qui les poſſèdent. Ils ne connoiſſent plus perſonne; ils ne ſe connoiſſent pas eux-mêmes, & ſe régardent en quelque façon comme une eſpece ſéparée des autres hommes. A peine veulent-ils faire encore comparaiſon avec leurs proches, ils les dé-

roż, y roſkoſzy, ktorych ſzukaią. Radości światowe ſą prożne, płoche, y zdradliwe. Jeſzcze ſerce nie ma doſyć, w ten czas nawet, kiedy czego tylko żąda, wſzyſtkiego doſtąpi. Lecz Chrześcianin poczciwy człowiek, opływa w weſele czyſte bez żadney przyſady. Ci ktorzy o tey prawdzie powątpiewaią, niech tego doświadczą, a z właſnego doświadczenia prędko o tym będą przekonani. Nie podobna mieć czyſtego, y ſpokoynego ſumnienia, kiedy namietnościom naſzym cugle rozpuſzczamy. Jak tylko Jzraelitowie obaczyli ſię bydź oſadzonemi w kraiu Kanaan, prożnowanie, rozpuſta, y igrzyſka, na ktorych całe dni trawili, pociągnęły ich do bałwochwalſtwa, y do dawnych ich nieprawości. Jeſt to nie odbita prawda, że ieſt grunt złośliwości w ſercu ludzkim, ktorey poprawić nie można. Dobrodzieyſtwa, obietnice, groźby nie mogą człeka utrzymać w obowiązkach iego.

Honory y doſtoyności, ſprawuią iakieś leniſtwo, y zawrot rozumu, w tych ktorzy ie oſiadaią. Nie znaią więcey nikogo, nie znaią ani ſiebie ſamych, ale ſię maią iakby za inſzy rodzay, od powſzechnego ludzi rodzaiu oddzielony. Ledwie ſię raczą rownać z należącemi do ſiebie, gardzą

dédaignent, ils les méprisent; mais cette folle présomption les rend eux mêmes très-méprisables. *Le Chrétien Honnête Homme* ne tombe jamais dans de pareilles extravagances.

Les Personnes les plus fières & les plus hautaines qui ne ménagent rien dans la prospérité, & qui traitent tout le monde avec un orgueil insupportable, deviennent souples, faciles, traitables dans l'adversité; ils caressent & flattent des gens qu'ils dédaignoient d'aborder & de régarder, quand ils étoient dans un état plus heureux. Voilà comme les Hommes sont faits; leur insolence les rend haissables, quand ils croient n'avoir bésoin de personne: leurs bassesses & leurs soûmissions les rendent méprisables, quand le changement de leurs affaires les réduit à mendier le secours & l'appui de ceux mêmes qu'ils avoient insultés.

Les *avantages de la Nature* sont sujets aux mêmes révolutions que les biens, qui dépendent de l'inconstance de la Fortune. Cette *Beauté extérieure* qui fait tout l'amusemnnt des Femmes, & qui leur inspire tant de complaisance pour leur personne, est une chose bien fragile, & qui dépend d'une infinité d'accidens. Si elles avoient autant de soin de leur Ame que de leur visage, leurs peines seroient bien plus

gardzą y brzydzą się niemi, atoli ta głupia zuchwałość ich samych czyni naywzgardzeńszemi. Chrześcianin poczciwy człowiek nigdy w podobne nie wpada dziwactwa.

Osoby nayhardzieysze y naydumnieysze, ktore się zapominaią w szczęściu, y ktore wszystkich z nieznośną traktuią pychą, staią się pokorne, łatwe, powolne w przeciwności, łagodzą y podchlebiaią ludziom, do ktorych zbliżyć się, na ktorych patrzyć nie chcieli, kiedy w szczęśliwszym zostawali stanie. Tey natury są ludzie; swywola ich w nienawiść podaie, gdy mniemaią że nikogo nie potrzebuią; podłości zaś y płaszczenia czynią ich wzgardzonemi, iak odmiana interesow przywodzi ich żebrania, pomocy, y wsparcia u tych nawet z ktorych przed tym szydzili.

Pożytki ktore mamy od Natury tymże samym podlegaią przemianom, iakim dobra, ktore od niestateczności fortuny dependuią. Ta pewierzchowna piękność, ktora iedyną iest zabawką niewiast, y ktora takie im sprawuie upodobanie w własney ich Osobie, iest rzecz nader słaba, y nieskończonym podlega przypadkom. Gdyby tyle starania czyniły o Duszy, ile czynią o twarzy swoiey, zabiegi ich byłyby

utilement emploïées. Le tems qu'elles perdent à se parer leur sera terriblement réproché au jugement de Dieu. Il en faut dire autant des Hommes uniquement occupés de leurs affaires temporelles, & qui ne pensent que négligemment & par manière d'acquit, à l'affaire unique pour la quelle Dieu les a mis au monde. C'est ce que disoit un *grand Ministre* qui se croïoit maltraité après les importans services qu'il avoit rendus à l'Etat; *J'ai servi les Rois autant que je l'ai pû; ils m'envoient maintenant me réposer, & donner ordre au salut de mon Ame.* Ce Politique si habile régardoit comme une disgrace, ce qu'il auroit dû régarder comme une faveür extrême. Il ne pouvoit se consoler d'être renvoïé de la Cour malgré lui, & privé de la prémiere Charge de la Couronne, autant souhaitable par les grands revenus que par les honneurs qu'elle procure.

L'Elévation, les plus hautes Charges, le Trône même & le Sceptre, ne peuvent mettre un homme à l'abri de l'inconstance & du caprice de la Fortune. *Hérode*, petit-fils d'*Herode le Grand*, avoit fait mettre en prison l'Apôtre S. *Pierre*, pour le faire mourir, par un excès de complaisance qu'il avoit pour les juifs. S'étant revêtu de ses habits roïaux & s'étant assis sur son

Trône

pożytecznie uczynione. Czas ktory tracą na stroiu, straśznie im będzie wyrzucany na Sądzie Boskim. Toż trzeba mowić o ludziach szczegulnie doczesnemi bawiących się interessami, a niedbale myslących y iakby tylko przez przypadek, o iednym interesie, dla ktorego ich BOG na świecie postanowił. Toć to iest co wyraził Wielki ieden Minister, ktory rozumiał się bydź źle traktowanym po tylu znakomitych usługach, dla całego Państwa uczynionych: *Służyłem Krolom, poki mogłem, odsyłaią mię teraz abym spoczął, y rozrządził zbawienie Duszy moiey.* Ten tak biegły Polityk miał to sobie za nieszczęście, co powinien był poczytać za ostatnie dobrodzieystwo. Nie mogł się pocieszyć że od Dworu oddalony był, mimo chęci iego, y że mu odebrano pierwszy Urząd w Koronie, ktorego sobie każdy życzy dla wielkich z niego dochodow, y dla wielkiey iego godności.

Wywyższenie, naypierwsze urzędy, Tron nawet y berła nie potrafią zasłonić Człowieka od niestateczności y Kaprysu fortuny. Herod wnuk Heroda Wielkiego, kazał wziąć do więzienia Apostoła S. Piotra, aby mu śmierć zadać, chcąc się y nad to podobać Zydom. Wziąwszy na siebie Krolewskie szaty, a zasiadłszy na Tronie

 swo-

Trône, il se mit à haranguer le Peuple, & le fit avec tant d'éloquence & de majesté, que tous se récrièrent comme de concert, *c'est un Dieu qui parle.* Mais dans le même moment il fut frappé par un Ange du Seigneur, pour n'avoir pas donné gloire à Dieu, & pour avoir pris le dessein criminel de persécuter ses Serviteurs. Ce Prince infortuné mourut à quelque tems de là mangé des vers: exemple terrible qui aprend aux Grands & aux Rois de la Terre à s'humilier toûjours sous la main de Dieu, dont ils tiennent leur puissance & leur antorité.

Personne sur la Terre ne peut se flatter d'une prosperité constante & uniforme: il faut supposer un principe que l'expérience continuelle cofirme, qu'*après avoir bien pris ses mesures, les meilleures affaires échouent, par des incidens que la prudence humaine n'a pû prévoir*; mais quand le succès ne répond pas à nos espérances, le plus court est de nous consoler. Nos desseins sont souvent traversés par la jalousie & les cabales de nos Ennemis, par l'indolence ou le peu de zèle de nos amis qui nous servent nonchalemment, ou par le hazard qui déconcerte nos projets, & renverse toutes nos machines. Peut-être aussi que ceux qui se plaignent de leur malheur, ne devro-

swoim, zaczął mowić do ludu a z taką to czynił wymową y powagą, że wszyscy iednym głosem zawołali: *Bog to iest, ktory mowi*, Przecież w tym momencie uderzony był od Anioła Pańskiego, za to, że nie dał chwały Bogu, a złośliwie zamyslał sług iego prześladować. Ten nieszczęśliwy Krol w krotce potym umarł roztoczony od robactwa: Straszny przykład, ktory naucza wielkich Panow y Monarchow Ziemskich iak się zawsze uniżać maią pod ręką Boga, od ktorego wzieli moc y władzą.

Nikt na ziemi nie może sobie obiecować pomyslności statecznych, y iednakowych. Trzeba o tym myslić, co ustawicznym ztwierdza się doświadczeniem: *że uczyniwszy kto dobrze kroki, naylepsze upadaią interesa, dla tresunkow, ktorych ludzka rostropność nie potrafiła przewidzieć.* Jednak kiedy sukcessa nie idą za nadzieiami naszemi, naykrotsza droga iest abyśmy się sami pocieszyli. Zamyssom naszym często się sprzeciwiaią zazdrośliwość y wykręty nieprzyiacioł naszych, dla gnuśności y małey gorliwości Przyiacioł naszych, ktorzy nam opieszale służą, albo dla azardu, ktory szyki Nam miesza, y obala wszystkie nasze machiny. Bydź może że ci ktorzy utyskuią na swoie nieszczęście, nie powinniby

vroient se plaindre que d'euxmêmes & de leur imprudence. Ce ne sont pas toujours leurs Ennemis qui les traversent, tous les réproches qu'ils leur font portent à faux, ils ont gâté leurs affaires par leur étourderie & leur indiscrétion.

Quelques disgraces qu'arrivent *au Chrêtien Honnête Homme*, il ne se plaint point de la Providence: il reconnoît que la conduite de Dieu à son égard est pleine de douceur, de miséricorde, & d'équité; car il méritéroit de plus grands châtimens si Dieu le traitoit selon la multitude & la griéveté de ses offenses. Il n'établit point son répos ni son bonheur sur une prospérité temporelle qui dure si peu. Il sçait que tout se perd & se confond dans l'abîme immense de l'Eternité; les millions de siécles ne sont que comme un instant. Cette idée lui donne de l'indifférence & du mépris pour tout ce qui finit avec la vie, pour n'estimer & ne réchercher que ce qui est éternel. Il sçait que les richesses & les autres Biens passagers entretiennent les gens du Monde dans une espece de létargie. Ils se flattent peut-être que Dieu ne leur fera ni bien ni mal: *non faciet benè Dominus, non faciet malè.* Ils ne veulent pas se priver du moindre plaisir, quoiqu'ils n'ignorent pas les défenses de Dieu, qu'ils aban-

niby się uskarżać tylko na siebie samych, y na swoię nieostropność. Nie zawsze to są nieprzyiaciele ich, ktorzy im przeszkadzaią, wszystkie zarzuty, ktore na nich wywieraią, daleko od celu padaią, sami interesa swoie popsuli przez ich trzpiotostwo y niedyskrecyą.

Jakieżkolwiek niepomyslności trafią się Chrześcianinowi poczciwemu człowiekowi, nie skarży się na Opatrzność Boską, wyznaie że się Bog z nim obchodzi z zupełną słodkością, miłosierdziem y sprawiedliwością, bo by większey godzien był chłosty gdyby się z nim Bog obchodził według wielkości, y ciężkości obrazy. Spokoyności ani uszczęśliwienia swoiego nie zakłada na doczesnym szczęściu tak mało trwałym. Wie że wszystko się gubi y miesza w niezmierney otchłani wieczności. Milliony wiekow nie są tylko iednym momentem. To wyrażenie na rozumie, sprawuie w nim oboietność y w zgardę tego wszystkiego, co się z życiem konczy, aby sobie nic nie szacował, y o nic się nie starał, tylko co iest wiecznego. Wie że dostatki, y insze przemiiaiące dobra trzymaią ludzi światowych iak w iakim Letargu, podobno podchlebiaią sobie że Bog ani dobrze, ani złę im nie uczyni: *Non faciet bene*

abandonnent pour de foibles Créatures ; mais les mêmes objets qui ont été les occasions de leurs péchés seront aussi les causes de leurs supplices.

Le Prophete a dit, que *les Pécheurs boivent la lie* ; ce n'est que dans des sources bourbeuses qu'ils désalterent leur soif. Ces plaisirs illégitimes qui les enyvrent sans les contenter jamais, peuvent bien être comparés à cette lie que Dieu réserve pour leur partage. Quel sera leur désespoir, quand ils verront le bonheur infini qu'ils ont perdu pour des choses si vaines, & pour cette lie qui leur remplissoit le cerveau de vapeurs épaisses, & qui les empêchoit de connoître les vrais biens : *dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Ce n'est pas sans raison que le Prophete a comparé leur vie à *un Songe.* Il arrive quelquefois que l'on s'imagine en dormant, avoir trouvé un Trésor & une grande quantité de pieces d'or & d'argent : cette illusion cause de la joie ; mais en se réveillant toutes ces richesses imaginaires disparoissent. Voilà à-peu-près ce qui arrive à ceux qui se croient heureux selon le monde : leur vie est une espece de rêverie qui dure pendant quelques jours ; la mort dissipe cette illusion; leurs richesses s'évanouissent, ou du

ne Dominus, non faciet male. Niechcą sobie uiąć naymnieyszey uciechy, lubo znaią zakazy Boga od ktorych odstępuią dla ułomnego stworzenia, lecz też same cele, ktore im do grzechu bywały okazyą, będą także przyczyną ukarania ich.

Prorok rzekł że *grzesznicy piią żyburę iakąś*, wszakże w błotnistych zrodłach nasycaią pragnienie swoie. Te nieprawe uciechy ktoremi się opiiaią, nie kontentuiąc się nigdy, mogą być przyrownane do tey żybury ktorą Bog zostawił im iak cząstkę ich. Jakaż będzie ich rospacz kiedy obaczą szczęśliwość wieczną ktorą dla prożnych rzeczy stracili, a dla tey żybury ktora mozg ich grubemi napełniała waporami nie daiąc im poznać prawdziwych dobr: *Dormierunt somnum suum & nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Nie bez przyczyny Prorok przyrownał życie ich do snu. Trafia się czasem że sobie spiąc imaginuiemy, iakbyśmy znalezli skarb y wiele pieniędzy w srebrze y w złocie; ta obłuda sprawuie w nas radość, lecz ocknąwszy się wszystkie te imaginowane weśnie bogactwa, nikną; to się staie z owemi ludzmi ktorzy się rozumieią być szczęśliwemi według świata; życie ich iest iakimsi snem przez kilka dni trwaiącym,

moins elles leur deviennent fort inutiles.

Après que les Pécheurs ont passé quelque tems dans la jouissance des plaisirs défendus & des voluptés sensuelles, à la façon des bêtes; après avoir perdu toutes leurs peines à chercher ce qui pouvoit les contenter sur la Terre, ils reconnoissent enfin qu'ils se sont égarés du chemin de la vérité, & que ce qu'ils régardoient comme les vrais biens, n'est que mensonge & tromperie. Heureux ceux qui reviennent enfin à Dieu par un heureux retour, connoissant l'inutilité de toute les peines qu'ils se sont données pour plaire au Monde, & voïant avec douleur, quil ne leur reste que le régrèt d'avoir si mal emploïé leur tems.

SEIGNEUR, *faites nous connoître par les lumieres de vôtre grace l'inconstance & la vanité des choses humaines; vous avez promis vôtre bénédiction à ceux qui ne cherchent point leur consolation sur la Terre; vous avez promis de consoler ceux qui seront affligés, & que c'est à eux que le Roïaume céleste apartient. Faites mourir en nous l'amour désordonné de toutes les choses caduques & perissables; afin que méprisant les faux biens de ce monde, qui sont sujets à une inconstance & une vicissitude perpétuelle, & qui ne peuvent jamais rendre heureux ceux qui les possèdent, nous nous rendions dignes des biens éternels.*

śmierć rospędza tę marę, bogactwa ich giną, a przynaymniey stają się im wielce nie pożyteczne. Strawiwszy czas jaki grzesznicy opływając w zakazanych uciechach y w roskoszach zmysłów tak, iako żyią bestye, straciwszy na to wszystkie usiłowania szukaiąc coby ich mogło kontentować na ziemi, naostatek wyznaią że się zabłąkali w drodze prawdy, y że te dobra ktore za prawdziwe mieli, nie są tylko kłamstwem y oszukaniem. Szczęśliwi ci ktorzy pomyślnym powrotem wracaią się do Boga poznaiąc daremność wszelkich starań ktore ponosili chcąc się podobać światu, a nakoniec widzą z umartwieniem że się im nic więcey nie zostaie tylko żal tak źle strawionego czasu.

Panie day nam poznać przez światło łaski Twoiey niestateczność y prożność rzeczy ludzkich, obiecałeś Panie błogosławieństwo tym ktorzy nie szukaią pociechy na ziemi, obiecałeś cieszyć tych ktorzy są strapieni, y że do nich krolestwo Niebieskie należy. Umorz Panie w nas nieporządną miłość wszelkich rzeczy niedołężnych y znikomych, aby gardząc fałszywemi dobrami świata tego, ktore niestateczności y ustawiczney odmianie podlegaią, y ktore nigdy niemogą uczynić tych szczęśliwych ktorzy ie posiadaią, mogliśmy się stać godnemi dobr Niebieskich.

CHAPITRE II.

Du Bonheur & du Malheur.

APRES ce que l'on vient de dire de l'inconſtance & de la fragilité des choſes humaines, il n'y a guères lieu d'eſpérer de trouver une véritable félicité ſur la Terre. Mais le commun des hommes juge mal *du Bonheur & du Malheur.* Leurs idées les trompent, ils mettent au rang des biens tout ce qui flatte l'Amour propre, la vaine Gloire, l'Ambition, & régardent comme de véritables maux, tout ce qui eſt contraire à la cupidité, & ce qui les trouble dans la jouiſſance des objets de leurs paſſions.

Le *véritable Bonheur* ne ſçauroit être le fruit d'une mauvaiſe vie, ou des méchantés; ainſi les perſonnes qui ſe permettent tout ce qu'elles déſirent, qui ſe livrent à leurs emportemens, qui commettent impunément toutes ſortes d'injuſtices, ne peuvent jouir d'un véritable bonheur. Il n'y a que *le Chrétien Honnête Homme*, qui ſuit en toutes choſes les règles d'une exacte probité, qui rend juſtice à tout le monde

ROZDZIAŁ XII.

O Szczęściu y nieſzczęściu.

MOwiwſzy tyle o nieſtateczności y ułomności rzeczy ludzkich, nie można ſię ſpodziewać aby znaleść prawdziwe na świecie uſzczęśliwienie, ale poſpolſtwo ludzi zle ſądzi y o ſzczęściu y o nieſzczęściu. Myśli ich y wyrażenia na rozumie o ſzczęściu y o nieſzczęściu mylą ich; ludzie rozumieią że to ſą dobra cokolwiek podchlebia ich miłości właſney, prozney chwale, y wyniołości, a maią ſobie za prawdziwe nieſzczęścia to co ſię ſprzeciwia chciwości ich, y co im przeſzkadza do zażywania celow ich namiętności.

Prawdziwe uſzczęśliwienie nie może być owocem złego życia ani czynności niecnotliwych, zaczym oſoby ktore ſobie pozwalaią wſzyſtkiego czegokolwiek zapragną, ktore wpadaią w zapalczywość, ktore wſzelakie nieſprawiedliwości popełniaią, prawdziwym uſzczęśliwieniem cieſzyć ſię nie mogą. Sam tylko Chrześcianin poczciwy człowiek ktory we wſzyſtkich rzeczach zachowuie uſtawy doſkonałey poczciwości, ktory ze wſzyſtkiemi ludz-

monde, & qui ne s'émancipe jamais à rien faire contre l'honneur & la conscience, qui jouisse d'un véritable bonheur.

Ce qui trompe les Hommes, c'est qu'ils bornent leur félicité aux choses purement temporelles; leur vûë ne s'étend pas plus loin. Ils se croient heureux quand ils ont bien établi leurs affaires, & qu'ils se sont mis en état de satisfaire leurs désirs & leurs passions. Ce n'est point pour faire une grande fortune sur la Terre, pour y amasser des trésors périssables, pour y fixer nôtre demeure, que le Pére céleste nous a formés à son image & à sa ressemblance: tout cela est trop frivole & trop vain, pour faire le bonheur des Ames déstinées à l'éternelle possession de Dieu. Nous ne sommes point faits pour le Monde, il ne mérite point nos inquiétudes, ni les fatigues que nous nous donnons, sans sçavoir quel en sera le succès. Si l'on consulte la droite Raison, la Raison éclairée, *quand on a ce qu'il faut, pour vivre chacun selon son état, il faut donner des bornes à ses désirs*; tout le reste dégénere en superflu dangéreux, & ne fait que multiplier les soins & l'embarras. Le nécessaire est d'une étenduë fort étroite. Pourquoi se donner tant de

ludzmi sprawiedliwie się obchodzi, a nigdy sobie nic nie pozwoli przeciwko honorowi y przeciwko sumnieniu, prawdziwego zażywa uszczęśliwienia.

Co zdradza ludzi, to iest, że szczęście swoie okreslaią rzeczami szczegulnie doczesnemi, nie patrzą na dal, sądzą się być szczęśliwemi, iak dobrze interessa swoie ustanowią, y kiedy są w stanie, że mogą zadosyć uczynić żądzom y namietnościom swoim. Nie dlatego żebyśmy sobie wielką fortunę wyrobili na ziemi, albo żebyśmy znikomych nazbierali skarbow, y na ziemi założyli mieszkanie nasze, Ociec Niebieski stworzył nas na podobieństwo y wyobrażenie swoie, wszystkie rzeczy ziemskie są słabe y płonne, ażeby mogły uczynić szczęśliwość Dusz przeznaczonych do wiecznego osiągnienia Boga. Nieiesteśmy stworzeni dla świata, nie wart naszych niespokoyności ani trudow ktore podeymuiemy, nie wiedząc iaki z nich skutek będzie. Jeżeli się radziemy zdrowego rozumu, rozumu oświeconego, *kiedy mamy czego potrzebuie każdy, aby żył według swego stanu, granice mamy założyć pragnieniom naszym*. Reszta rzeczy iest nam nadto, y niebespiecznie to iest dla nas prozno pomnażać nasze starania y utrudzenia. Po-

de peines, à amasser des richesses dont on peut se passer, & qui ne sont point le véritable bonheur *du Chrétien Honnête Homme?*

La nécessité de mourir & de passer dans un état éternel devroit changer tout le systême de nos occupations & de nos projets. En effet, supposé le principe indubitable, que *nous n'avons qu'un petit nombre de jours à vivre sur la Terre* & que *nous sommes destinés à un bonheur ou à un malheur éternel, selon le bon ou le mauvais usage* que *nous aurons fait de nôtre vie & de nôtre liberté ;* il nous doit être assez indifférent de quelle manière nous passerons cette vie si courte pourvû que nous réüssissions dans l'essentiel. & que nous nous rendions dignes par une bonne conduite de la felicité que Dieu nous a destinée. C'est ainsi que raisonne *l'Honnête Homme Chrétien*, & il agit conséquement à ces principes.

Mais les Hommes vulgaires qui n'ont que des idées confuses du véritable bonheur, ont confondu les objets : leurs soins & leurs inquiétudes ne sont que pour la vie présente : ils ne parlent que d'tablissemens, que de bâtir, que d'établissemens, que de bâtir, que d'acquérir, comme si cette vie étoit un état fixe & permanent; au lieu

Potrzeby nasze w szczupłych zawieraią się obrębach, nacoż sobie tyle pracy zadawać do zbierania bogactw bez ktorych się obeyść można, y ktore nie czynią prawdziwego uszczęśliwienia Chrześcianina poczciwego człowieka.

Potrzeba ktora nas wszystkich przyciska, że musiemy umierać, y do wiecznego przenieść się stanu, powinnaby odmienić wszystek układ zabaw y zamysłow naszych. Jakoż iezli sobie założysz za rzecz nie wątpliwą, *że krotką liczbę dni żyć mamy na ziemi, y że do szczęścia albo nieszczęścia wiecznego przeznaczeni iesteśmy, według tego iak dobrze albo źle zażyliśmy życia y wolności naszey.* Powinieneś bydź oboiętny, na to iakim sposobem tak krotkie życie przepędzisz, bylebyś w istotney rzeczy wskorał, a stałeś się godnym przez dobre życie twoie błogosławieństwa do ktorego cię BOG stworzył. Tak z sobą układa poczciwy człowiek Chrześcianin, a według tego zdania wszystko czyni. Lecz pospolicie ludzie ktorzy tylko mysl zaćmioną maią o prawdziwym uszczęśliwieniu, pomieszali te cele. Starania y niespokoyności ich ściągaią się iedynie do nnieyszego życia. nie mowią tylko o substancyi, o budynkach, o nabyciu fortuny, iakby to życie było

lieu qu'ils sont assez indolens pour ce qui régarde l'avenir. Cette méprise & ce mauvais choix vient d'une *erreur de pratique*, & non pas *de spéculation*. Car il n'y a personne assez stupide pour se croire véritablement immortel; on voit tous les jours trop d'exemples du contraire, & de la nécessité indispensable de sortir du monde. Mais dans la pratique, on pense & l'on agit; comme si l'on ne devoit jamais mourir, s'il n'y avoit point d'autre bonheur à espérer que celui qu'on cherche sur la Terre. Ce n'est pas être sage que de borner toutes ses prétentions & tous ses désirs à la vie présente: elle est trop courte, & traversée de trop d'infortunes; les biens qu'on y trouve son mêlés d'amertume & de fiel.

Le Prophete compare le *bonheur des Amateurs du Monde* à du *foin qui se séche incontinent, & qui perd sa verdeur aussitôt qu'il a été coupé*. Mais il compare les *Gens de bien* aux *Cèdres du Liban dont la verdeur dure toûjours, & qui jettent de profondes racines*. Les premiers, dit-il, sont heureux d'un bonheur temporel; ils possèdent de grandes richesses; leurs caves & leurs gréniers tégor-

było stanem utwierdzonym y trwałym, przeciwnym sposobem, dosyć są opieszali w rzeczach ktore się tyczą przyszłości. Omyłka ta, y to złe obranie pochodzi z błędu w praktyce a nie w spekulacyi. Bo nikt nie iest tak w muzg obrany, aby się sądził prawdziwie nieśmiertelnym. Że się przeciwnie dzieie, co dzień y nad to przykładow mamy, oraz nieuchybna iest potrzeba wyiścia z tego świata. Ale w praktyce myślemy, y czyniemy iak gdybyśmy nigdy nie mieli umierać, y iak gdybyśmy nie mieli inszego spodziewać się uszczęśliwienia, tylko tego, ktorego na ziemi szukamy. Nie iest to mądrego, wszystkie swoie zamierzenia y żądze teraznieyszym okreslać życiem, y nad to krotkie iest, wielą nieszczęśliwościami poprzedzielane, dobra ktore w nim znayduiemy, są z żołcią y gorzkością zmieszane.

Prorok, *szczęście miłośnikow świata* przyrownywa *do siana, ktore natychmiast schnie, a zaraz gubi zieloność iak prędko iest skoszone. Ludzi* zaś *poczciwych przyrownywa do cedrow Libanu, ktorych zieloność trwa zawsze, y ktore głebokie rzucaią korzenie*. Pierwsi, mowi, są doczesną uszczęśliwieni pomyslnością, wielkie posiadaią bogactwa, piwnice ich y szpiklerze napakowane są,

 fami-

regorgent de biens ; leur Famille est florissante, & fait voir l'aise & la magnificence de la maison; rien ne manque, ce semble, à leur bonheur; ils en jouissent paisiblement ; personne n'ose troubler leur répos, ni s'exposer à leur indignation en se déclarant contre eux: voilà donc une félicité parfaite selon les idées du Monde. Un tel état fait envie aux Amateurs du siécle qui ne se conduisent que par les sens, & qui n'estiment que les biens temporels ; mais *le Chrétien Honnête Homme* inspiré du Saint Esprit, comme *David*, a des sentimens tout contraires; il ne met pas sa félicité dans la possession de l'or & de l'argent ; il la met dans le service de Dieu, & dans une soûmission parfaite à ses volontés; il se croit heureux par le répos de sa conscience, & par l'espérance de posseder Dieu dans l'Eternité, après avoir observé fidèlement sa Loi pendant la vie.

Le Chrétien Honnête Homme ne se plaint point de sa déstinée, en quelque état qu'il se trouve. On ne voit que trop de gens inquiets, qui se plaignent sans cesse de la Providence, & qui régardent comme un malheur d'être venus au monde. Si les autres nous paroissent plus heureux que nous, c'est que nous sentons nos maux,

familia ich kwitnąca iest, a pokazuie wygody, y wspaniałość domu, tak rozumieią, że im nic nie dostaie do ich szczęścia, spokoynie go zażywaią, nikt nie myśli spokoyności ich przeszkadzać, ani do zapalczywości ich pobudzać, stawiaiąc się przeciwko nim, y toć to iest doskonałe uszczęśliwienie według mniemania świata. Stan taki podnieca zazdrość w miłośnikach doczesnych, ktorzy się iedynie zwierzchnemi zmysłami rządzą, y nie szacuią u siebie tylko same doczesne dobra; ale Chrześcianin poczciwy człowiek natchniony Duchem Swiętym iako Dawid, całe przeciwne ma zdania. W złocie ani srebrze szczęścia swoiego nie kładzie, zakłada go w Służbie Boskiey a w zupełnym poddaniu się do Jego woli; rozumie się być szczęśliwym dla spokoyności Sumnienia swoiego, a przez nadzieię że Boga osiędzie w wieczności, kiedy żyiąc wiernie, zachowa Prawo Jego.

Chrześcianin poczciwy człowiek, w ktorymkolwiek znaydzie się stanie, nie skarży się na los swoy. Widziemy y nad to ludzi niespokoynych, ktorzy bez przestanku na Opatrzność Boską narzekaią, y ktorzy że na świat przyszli za nieszczęście sobie poczytaią. Jeżeli insi zdaią się nam szczę-

& que nous ne sentons pas ce qu'ils souffrent, leurs peines, leurs inquiétudes. Nous voïons une belle Maison, de riches Meubles, un grand Equipage, des Terres & des Seigneuries à la campagne; voilà sans doute des déhors spécieux; mais l'intérieur, les chagrins, les querelles, & les dissensions domestiques empêchent de goûter les douceurs de ce bonheur qui fait tant d'envieux.

Les Biens temporels sont trop frivoles & trop fragiles, pour remplir l'étenduë & la capacité du cœur humain. C'est comme si l'on donnoit un morceau de pain à un homme dévoré d'une faim insatiable, & qui auroit passé plusieurs jours de suite sans prendre aucun aliment; ou comme si l'on donnoit une goutte d'eau à un Hydropique tourmenté d'une soif brulante, & qui lui causeroit une peine insupportable. Ces petits soulagemens, bien loin de diminuer leur faim ou leur soif, ne feroient que les irriter de plus en plus. On ne peut trouver de véritable bonheur dans une situation où l'on ne peut goûter de parfait répos. Tel est l'*état des Pécheurs qui ont rénoncé au souverain bonheur, pour se livrer à leurs passions*: Ils sont riches sans être heureux, comblés de biens sans être contens;

śliwsi niżeli my, to dla tego że my czuiemy nieszczęśliwości nasze, a nie czuiemy tego co insi cierpią to iest ich dolegliwości, y niepokoiu. Widziemy dom piekny, bogate meble, ekwipaż wielki, wsie y maietności w kraiu, ani wątpić, są to wydatne powierzchowności, ale wewnątrz, zgryzliwości, zwadki y niesnaski domowe, nie pozwalaią w słodyczach tego szczęścia smakować, ktore tylu czyni zazdrościwych.

Doczesne dobra nader są płonne y wietkie, wielkości y obszerności serca ludzkiego wypełnić nie potrafią. Jest to tak iak gdyby kto dawał kawałek chleba człeku nienasyconym głodem wymorzonemu, y ktoryby kilka dni przepędził żadnego nie biorąc pokarmu, lub gdyby w puchlinie będącemu, gorącym zmęczonemu pragnieniem, y ktore by mu nieznośną sprawowało dolęgliwość, dawał kto kropelkę wody. Małe to wspomożenie nie tylkoby nie uśmierzyło głodu y pragnienia ich, ieszcze by ich daleko więcey zmartwiło. Nie podobna znaleść prawdziwego uszczęśliwienia, w takim stanie, w ktorym nie można zażywać doskonałego spoczynku. Taka iest *grzesznikow kondycya, ktorzy się naywyższego szczęścia wyrzekli aby się za swemi namiętnościami puszczali*.

Bo-

tens ; leur inquiétude naturelle, des chagrins qu'ils prennent sans sçavoir pourquoi, & qui sont attachés à la condition humaine, sont qu'ils se plaignent de leur déstinée, & qu'ils portent envie à celle d'autrui, ne sçachant ce qu'ils désirent. C'est qu'on ne se fait point justice. Quelqu'avantage que l'on ait reçû en naissant, ou des bienfaits de la Fortune, on se croit toûjours mal partagé; on va chercher dans ses propres réflexions de quoi se rendre malheureux. *Pour vivre heureux & content, il faut sçavoir borner ses désirs, & se servir de tous ses avantages.*

C'est sur ces principes que raisonnoit le Philosophe *Diogéne*, lorsqu'il réfusa avec fierté une grande somme d'argent que lui offroit *Alexandre*, qui parut tout étonné d'un tel réfus & d'un si grand désintéressement. *Tous les biens*, dit-il, *qui sont en ta puissance, peuvent-ils ajoûter quelque chose à mon bonheur ? je ne désire rien, & je vis content.* Il est vrai que ce sont nos désirs déréglés qui nous rendent inquiets & malheureux. Un Sage fatisfait de sa médiocrité, trouve son bonheur dans son indépendance, dans la tranquillité de sa conscience & de son esprit.

Les

Bogaci są ale nie są szczęśliwi, opływaią w dostatki, ale nie są kontenci, wrodzona ich niespokoyność, frasunki, ktore nie wiedziec dla czego cierpią, y ktore z kondycyą ludzką są złączone, sprawuią że nad losem swym utyskuią, zazdroszczą inszym losu ich, nie wiedząc czego sami pragną. To zaś dla tego im się trafia, że sami sobie nic czynią sprawiedliwości. Jakiżkolwiek ma kto z urodzenia awantaż, albo z dobroczynności fortuny, zawsze się bydź uposzledzonym sądzi, w własnych uwagach swoich szpera aby się nieszczęśliwym uczynił. *Abyś żył kontent y szczęśliwy, trzeba ci pragnienia twoie określić, a wszystkich pożytkow twoich zażywać.*

Na tych zdaniach Filozof Dyogenes zasadzał się, kiedy znaczną summę pieniędzy, ktorą mu Alexander ofiarował, dumnie odrzucił; Alexander cale zadumiały został nad taką wzgardą pieniędzy y tym do nich Filozofa nie przywiązaniem. *Wszystkie dobra*, mowił Dyogenes do Alexandra, *ktore w twoiey są mocy, czy mogą co przydać do szczęścia moiego, nic nie pragnę, y zyię kontent.* Prawda iest, nasze to są nierządne żądze, ktore nas niespokoynemi y nieszczęśliwemi czynią. Rozsądny człowiek w swoiey pomierności maiący dosyć, znay-

Les Perſonnes avides de richeſſes, les Gens d'affaires, les Financiers, ne goûtent guères cette Morale: ils ne connoiſſent point d'autre bonheur que dans la poſſeſſion de l'or & de l'argent: ils ſacrifient tout pour en avoir: tous les moïens leur paroiſſent légitimes; au contraire le *Chrétien Honnête Homme* eſt perſuadé qu'il n'y a point d'établiſſement ni de fortune a ſouhaiter, s'il faut, pour l'obtenir, s'écarter tant ſoit peu des règles d'une ſcrupuleuſe probité. *L'eſpérance des Pécheurs*, dit le Sage, *eſt comme une petite paille que le vent empoorte; ou comme une écume légere qui eſt diſperſée par la tempête; ou comme le ſouvenir d'un vaïageur qui paſſe, & qui n'eſt qu'un jour dans la meme hôtellerie;* C'eſt ainſi que les choſes, auxquelles les Hommes abuſés attachent une fauſſe idée de bonheur, ſe perdent & s'évanoüiſſent. Le partage inégal des biens temporels devroit les convaincre du peu de cas que Dieu en fait, puiſque *les mieux partagés ſont ceux qui le méritent le moins.* Un Homme eſt aſſez heureux, & doit être content, dans quelque ſituation qu'il ſe trouve, quand il peut dire avec vérité. *Je ne cherche point les Richeſſes; je ne crains point la médiocrité; la vie ou la mort m'eſt indifférente; & je ne vou-*

znayduie ſzczęśliwośc ſwoię że nikomu nie podlega, a zażywa ſpokoyności ſumnienia y umyſłu ſwego.

Łakomi na bogactwa, zaprzątnieni iedynie zbiorem ſubſtancyi, groſz do groſza chciwie ſkładaiący bogacze, nie wiele ſmakuią w tey obyczaiow nauce. Jnſzey nie znaią ſzczęśliwości, tylko w dzierżeniu złota y ſrebra, ażeby go mieć, wſzyſtko na to gotowi łożyć, wſzyſtkie ſpoſoby zdaią ſię im ſprawiedliwe; przeciwnie ieſt przekonany Chrześcianin poczciwy człowiek, że nie można ſobie żadnego ſtanu, urzędu, ani fortuny życzyć, ieżeli dla ich otrzymania trzeba ile tyle oddalić ſię od reguł ściſłey poczciwości. *Nadzieia grzeſżnikow*, mowi Mędrzec, *ieſt iak mała plewa ktorą wiatr unoſi, albo iak lekka piana od nawałności rozrzucona, albo iak pamięć podrożnego, ktory przeieżdża, a w pewney karczmie ieden tylko dzień bawi.* Tak rzeczy do ktorych zwiedzeni ludzie fałſzywą myśl ſzczęcia przywięzuią, gubią ſię y nikną. Nie rowny dobr doczeſnych podział, powinienby rozum ich przezwyciężyć, że te dobra mało BOG poważa, *kiedy naylepiey niemi opatrzeni ći ſą, ktorzy ich naymniey ſą godni.* Człowiek powinien być dość ſzczęśliwy y kontent w iakieykolwiek znaydzie ſię doli, kiedy prawdzi-

voudrois pas faire la plus grande fortune, s'il m'en devoit coûter la moindre injustice. Ceux qui exercent de certains Emplois, ou qui sont auprès des Grands, & qui leur rendent d'importans services, peuvent tirer quelque avantage de leurs peines & de leur sçavoir-faire, pourvû qu'ils ne fassent que des gains légitimes; mais c'est une tentation fort délicate que d'avoir le bien d'autrui à sa discrétion, & de pouvoir s'enrichir par des injustices que l'on peut aisément pallier. Ceux qui ont de pareils sentimens, & qui fondent leur bonheur sur des biens acquis par des voies illicites, s'abusent. Quand ils pourroient en dérober la connoissance à tout le monde, ils ne peuvent se le cacher à eux-mêmes, ni s'empêcher d'en avoir de la honte & des rémords.

Comment peut-on être sensible aux joies du monde, après avoir fait des actions indignes, & commis de grands péchés? Un homme qui se sent intérieurement digne des punitions éternelles, dans le doute si Dieu a rébuté ou agréé sa pénitence, peut-il s'amuser à des divertissemens puériles, des jeux, des spectacles? Peut-il former mille projets vagues de fortune & d'établissemens pour ce monde?

L'Hom-

wdziwie mowić może. *Nie szukam bogactw, nie lękam się pomierności, życie y śmierć za iedno u mnie są, a nie chciałbym y naywiększey zebrać fortuny, gdybym dla tego naymnieyszą miał popełnić niesprawiedliwość.* Ktorzy pewne sprawuią Urzędy, lub ktorzy są przy wielkich Panach, a wielkie im czynią przysługi, mogą mieć iaki pożytek z pracy swoiey, y z umieiętnego obchodzenia się, byleby tylko szukali godziwych zysków; przecież to iest arcy-delikatna pokusa mieć na dyskrecyi swoiey cudze dobro, a modz się zbogacić niesłusznościami, ktore snadno można utaić. Takiemi napoieni sentymentami, a uszczęśliwienie swoie zakładaiący na zdobyciu dobr niegodziwemi drogami, wielce się mylą. Gdyby to przed całym światem ukryć mogli, nie potrafią tego utaić przed samemi sobą, ani zabiegną temu, żeby za to nie mieli mieć wstydu y zgryzoty.

Jakże można smakować w światowych uciechach popełniwszy niegodziwe akcye, y dopuściwszy się wielkich grzechow? Człowiek poczuwaiący się wewnętrznie że na wieczne zasłużył ukaranie, wątpiąc, ieżeli Bog przyimie albo odrzuci pokutę iego, czy może zabawić się dziecinnemi rozrywkami, grami, albo teatrami?

czy

L'Homme tout occupé de cette fausse félicité qu'il prétend trouver sur la Terre, s'y attache comme s'il ne pouvoit point avoir d'autre demeure. Il est déstiné à jouir d'une souveraine béatitude; voilà sa fin. Ainsi c'est prendre visiblement le change que de fixer son bonheur à des choses temporelles, comme si nous n'avions pas de plus hautes prétentions. Les Grades, les Dignités exterieures, qui distinguent quelques uns de la foule, ne sont que des privileges passagers, qui ne peuvent fonder un bonheur solide & véritable, puisqu'il ne peut s'étendre au delà des bornes de cette vie. La mort remet toutes choses dans l'ordre, & confond le Monarque avec le simple Manœuvre.

Jusqu'à la venuë de JESUS-CHRIST les Hommes croïoient qu'il n'y avoit rien de plus affreux que la pauvreté; ils disoient qu'elle les rend ridicules & méprisables. JESUS CHRIST a détruit & confondu ces préjugés par son exemple, & par les maximes de sa Morale: *Bienheureux sont les Pauvres, parceque c'est à eux que le Roïaume de Dieu apartient.* Cette espece de félicité n'est guères du goût des gens du monde. *Malheur à vous qui êtes riches, parce que vous avez eu votre consolation sur la*

czy może układać tyśiączne niepewne projekta fortuny, y postanowienia swoiego na tym świecie.

Człowiek cały zabawny omylną tą szczęśliwością, ktorą na ziemi pragnie znaleść, tak się do niey wiąże, iak gdyby nie mogł mieć inszego mieszkania. Przeznaczony iest aby się naywyższym cieszył błogosławieństwem, otoż koniec iego. Jest to więc oczywista, że ten opak rzeczy bierze, kto szczęście swoie na doczesnościach zakłada, iakby nie miał zacnieyszych pretensyi. Stopnie y powierzchowne dostoieństwa, ktore niektorych od gminu ludzi wydzielaią, są to tylko miiaiące Przywileie, ktore stałego y prawdziwego uszczęśliwienia ugruntować nie zdołaią; bo takowe uszczęśliwienie nie rozciąga się daley nad obręby życia tego. Smierć wszystko wraca na mieysce swoie, a Monarchę z chłopem rowna.

Aż do przyiścia JEZUSA Chrystusa wierzyli ludzie, że nie było nic strasznieyszego nad ubostwo; mowili że to ludzi czyni śmiesznych y wzgardzonych. Te przesądy przykładem swoim y naukami swoiemi zgromił y obalił Chrystus, *Błogosławieni ubodzy, albowiem ich iest Krolestwo Niebieskie.* Taki gatunek szczęśliwości nie iest

la Terre; voilà ce qui doit changer & renverſer toutes nos idées, pour nous perſuader que des richeſſes paſſageres ne peuvent faire notre véritable bonheur: outre que l'inquietude naturelle de l'homme l'empêche de goûter la douceur de ſon état, pour courir après d'autres objets, & une félicité imaginaire qui le fuit, & qu'il eſt impoſſible de trouver, dans quelque condition que l'on ſoit né. Quelque grande que ſoit l'élévation de ceux qui ſe croïent les plus heureux, & qui ſe contemplent avec une eſpece de complaiſance, il ne faut qu'un moment pour diſſiper cet éclat qui les éblouït. On le voit tous les jours par expérience, que ceux qui avoient le plus de crédit & plus de part à la faveur, ſont ſujets comme les autres aux viciſſitudes de la Fortune: elle ne les éleve au plus haut de la rouë que pour les précipiter avec plus de bruit.

C'eſt bâtir ſur le ſable & ſur une terre mouvante, que de travailler beaucoup, ſi Dieu n'y met ſa bénédiction. Ces Amateurs du monde qui ſe contentent d'une félicité trompeuſe & paſſagere, ſont continuellement tourmentés du deſſein ambitieux de faire leur fortune: mais ils voïent le plus ſouvent aller en fumée tous leurs travaux; ils

ieſt do ſmaku ludziom świątowym. *Biada wam bogacze, albowiem na ziemi odebraliście pociechę waſzę.* To powinno odmienić y przewrocić wſzyſtkie przemyſły naſze, ażebyśmy ſię przekonali, że doſtatki przemiiaiące prawdziwego ſzczęścia naſzego uczynić nie mogą: oprocz tego, wrodzona człowieka nieſpokoyność, nie pozwala mu ſmakować ſłodyczy w ſtanie ſwoim, udaie ſię za innemi celami. Tym czaſem imaginowana iakaś pomyślność ucieka przed nim, ani iey znaleść nie może, w iakieykolwiek rodzi ſię kondycyi. Niech będzie iaka tylko być może doſtoyność tych ktorzy ſię ſzczęśliwemi rozumieią y ktorzy z iakimśiś upodobaniem oczy na ſiebie ſamych obracaią, iednego tylko momentu potrzeba, na roſpędzenie tego blaſku ktory ich zaślepia. Co dzień z doświadczenia widziemy, że im więcey kto ma kredytu, im bardziey w dobra obfituie, tym więcey nad inſzych podlega przemianom Fortuny; Fortuna wyſadza ich na naywyżſze koła mieyſce, ażeby ich z tamtąd z większym hałaſem ſtrąciła.

Jeſt to budować na piaſku y na trzęſącey ſię ziemi, pracować wiele ieżeli Bog umknie błogosławieńſtwa ſwego. Ci kochankowie świata kontentuiący ſię zdradzieckim

ils ſont ſurpris au milieu de leur carriere, avant que leurs affaires ſoient au point où ils les ſohaitoient.

Quand la Fortune nous rit,& que tout nous réüſſit à ſouhait, c'eſt alors que nous devons avoir plus de ſoin de nous tenir en garde contre nous-mêmes; plus nous ſommes élévés, plus nous devons avoir ſoin de nous abaiſſer,& de nous tenir dans les bornes que la modeſtie nous préſcrit ; on s'oublie aiſément dans une grande proſpérité, qui enfante naturellement l'orgueil, & qui inſpire du mépris pour ceux qui ſont dans un état moins heureux, & moins favoriſés de la Fortune.

Si ceux qui ſe croïent heureux ſelon le monde, ne ſont parvenus à cet état que par des voies obliques,ils ne peuvent jouir d'un répos parfait, ni ètre intérieurement contens. Quelque avantageuſe que paroiſſe la fortune des Pécheurs, quelque grands que ſoient les biens qu'ils poſſedent, quelque heureux qu'ils paroiſſent dans le monde, leur deſtinée n'eſt point à envier ; car

ils

dzieckim y przechodnim ſzczęściem, uſtawicznie zmęczeni ſą dumnemi zamyſłami iakby fortunę zrobić, atoli nayczęściey widzą że prace ich z dymem ſię roſchodzą, w poſzrzod biegu ſwego zatamowani ſą niżeli intereſſa ich do owego kreſu doydą gdzie ich żądali doprowadzić.

Kiedy ſię nam fortuna śmieie a wſzyſtko toczy ſię według myśli naſzych, w ten czas naywiękſze powinniśmy mieć ſtaranie, żebyśmy ſię przeciwko nam ſamym na oſtrożności mieli;Im bardziey podnieśieni ieſteśmy, tym bardziey powinniśmy ſtarać ſię uniżać y utrzymywać ſię w granicach ktore nam ſkromność przepiſuie, łatwo ſię zapomnieć w wielkim ſzczęściu ktore naturalnie matką ieſt pychy, y ktore nadyma nas pogardą tych ktorzy w mniey ſzczęśliwym ſtanie znayduią ſię y mniey ſą od fortuny udarowani.

Jeżeli ci ktorzy według świata ſądzą ſię być ſzczęśliwemi nie przyſzli do tego ſtanu tylko bezdrożnemi manowcami, niemogą doſkonałym cieſzyć ſię ſpoczynkiem, ani być wewnętrznie kontenci. Jakożkolwiek pomyślna zdaie ſię grzeſznikom fortuna, niech będą dobra ich ktore dzierżą naywiękſze, niech ſię na świecie naybardziey ſzczęśliwemi wydaią, nie potrzeba

 im

ils ſont l'objet du mépris & de l'averſion de Dieu & des Hommes. Cependant on voit tous les jours de grands Pécheurs qui mènent une vie délicieuſe, & qui meurent tranquillement dans le ſein d'une famille opulente & richement établie, ſans qu'il paroiſſe rien d'extraordinaire à leur mort, & ſans que l'on voie aucun ſigne de la colère & de la vengeance de Dieu. Cette patience & cette longue tolérance, leur fait dire que Dieu eſt moins irrité qu'on ne leur veut faire accroire, des injuſtices & des mauvaiſes actions des hommes. Mais ſi Dieu ſouffre maintenant quelque déſordre apparent dans le gouvernement du monde, tôt au tard il ſçaura bien remettre les choſes dans l'ordre, & punir les Pécheurs comme ils le méritent, quoiqu'il ne les puniſſe pas toûjours d'une manière ſenſible & éclatante.

La Sainte Ecriture nous parle d'une *autre ſorte de punition*, qui n'eſt pas moins funeſte, quoiqu'elle ſe faſſe moins ſentir: c'eſt que Dieu abandonne le Pécheur qui a mis toute ſon éſpérance dans une proſpérité temporelle: il l'abandonne par la ſouſtraction de ſes graces; en ſorte que ſes bonnes œuvres lui ſont à contre cœur. Il permet qu'il demeure endurci dans ſon péché & que ſes actions qui ont quelque apparen-

im loſu ich zazdrościć, gdyż ſą celem wzgardy y oddalenia od nich Boga y ludzi; Jednakże codzień widziemy wielkich grzeſznikow ktorzy życie roſkoſzne prowadzą a ſpokoynie umieraią na łonie doſtatniey Familij y bogato poſtanowioney; nic ſię nie pokazuie w ich śmierci extraordynaryinego, nic coby naymnieyſzey znakiem było cholery y zemſty Boſkiey, ta cierpliwość y to długie znoſzenie, ſprawuią, iż ci ludzie mowią iż Bog mniey ieſt zagniewany, niżeli im kto każe wierzyć o nieſprawiedliwości y o złych czynnościach ludzi. Lecz ieżeli Bog niektore nierządy cierpi teraz wrządach całego Swiata, rychłoli,czy poźniey potrafi wſzyſtkie rzeczy do porządku przywieść, a ukarać grzeſznikow iak ſobie zaſłużyli, lubo ich iawnym ſpoſobem nie zawſze karze.

Piſmo Swięte wſpomina nam o inſzym gatunku kary ktora nie ieſt mniey nieſzczęśliwa lubo nie ieſt nam tak dotkliwa, a ta ieſt: że Bog porzuca grzeſznika ktory ufność ſwoię w doczeſney założył ſzczęśliwości. Porzuca go przez uięcie mu łaſk ſwoich tak dalece, że dobre ſprawy iego ſą przeciwko ſercu Boga, pozwala aby zoſtał zakamiały w grzechu, a czynności iego choćby też miały iakiś pozor

ce de pieté lui soient inutiles pour le salut. Quoique cette punition soit sans doute la plus grande que Dieu puisse prendre dans sa colere de ces personnes qui ont borné tous leurs désirs à une felicité temporelle, ce n'est pas toûjours celle qui les touche & qui les afflige davantage. Il faut quelque chose de plus sensible & de plus matériel, pour réveiller des gens qui ne se conduisent que par des idées sensibles, qui n'ont d'ardeur que pour une felicité temporelle & tout ce qui flatte l'amour-propre.

Il est certain, & l'expérience le confirme, que *les Riches & ceux qui se croïent heureux selon le monde, sont pour l'ordinaire moins gens de bien que les autres ;* parce que leurs richesses leur fournissent les moïens de faire tout ce qu'ils veulent, & de contenter tous leurs désirs, quelque déréglés qu'ils soient. Les divertissemens, la bonne chere, les spectacles, tous les autres plaisirs, sont comme l'apanage d'une grande fortune ; c'est en cela qu'ils établissent leur félicité. La vertu se perd, & se fond dans les délices : le cœur s'y abandonne aisement. Les Riches se donnent de grandes licences sur tout ce qui gêne leurs appetits & leurs désirs corrompus.

La Vertu se rallentit & s'endort dans une

pobożności, są mu nie pożyteczne do zbawienia. Aczkolwiek ta kara bez wątpienia iest naywiększa, ktorą tylko Bog mieć może w zapalczywości swoiey przeciwko ludziom określaiącym żądze swoie doczesną szczęśliwością, przecież ta chłosta nie wiele ich dotyka y trapi, trzeba im rzeczy iakieyś dotkliwszey y materyalnieyszey, ażeby obudzić ludzi ktorzy nie idą tylko za zdaniami zmysłow, ktorzy nie maią pragnienia tylko z czasowey pomyślności y tego wszystkiego co właśney ich podchlebia miłości.

Pewna to iest y experyencya to nam potwierdza, *że bogaci y ktorzy według świata rozumieią się być szczęśliwemi, są ludzie ordynaryinie mniey poczciwi niżeli inśi.* Ponieważ ich dostatki daią im sposob aby czynili co tylko chcą, a żądze swoie gdyby były naynierządnieysze kontentowali. Rozrywki, stoł smaczny, widowiska, y insze uciechy są iakby dziedzictwem wielkiey fortuny; na tym bogatśi uszczęśliwienie swoie zasadzaią. Cnota gubi się y niknie w roskoszach, łatwo się serce do nich przywiąże, bogacze wiele sobie pozwalaią w tym wszystkim co appetytowi y zepsutey ich chciwości zdaie się sprzeciwiać.

Cnota gnuśnieie y zasypia w iednakowym

une félicité & une prospérité trop unie. Jamais les *Chrétiens* n'ont été plus fervens & plus appliqués à leurs devoirs que dans le tems des persécutions. Dès que le calme fut rendu à l'Eglise, la corruption se glissa dans les mœurs & dans la discipline. L'indolence, la paresse, l'amour du répos, sont naturels à l'homme; son penchant l'entraîne insensiblement vers la molesse, & le plaisir, à moins que quelque grand objet ne le réveille & ne le ranime; voilà la véritable raison pourquoi les serviteurs de Dieu sont moins heureux selon le monde; il les conduit par un chemin rude & penible pour les sauver, & pour les rendre dignes du véritable bonheur auquel il les a destinés. La vie douce, commode, & agréable que menent les personnes qui sont heureuses selon le monde, les attache trop à la Terre; leur vertu se fond dans les délices, comme le sel dans l'eau. Mais Dieu qui veille sur la conduite des Gens de bien, pour en faire des Vases d'élection, les oblige de penser au Ciel, par les dégoûts qu'il leur donne pour le monde.

Tout est réglé par sa Providence, *nos bons & nos mauvais succès sont des effets de la sage conduite de Dieu:* Il faut remonter jusqu'à lui pour découvrir la source

wym ßzęściu y pomyślności, nigdy gorętśi y bardziey do swoich powinności przywiązani nie byli Chrześcianie, iak w czasach prześladowania, iak tylko spokoyność stanęła w Kościele, wsuneło się zepsucie do obyczaiow y do porządkow, nieczuyność, gnusność, y kochanie spoczynku wrodzone są człowiekowi; skłonność iego nieznacznie go pociąga do uciech y miekkiego życia, chyba że walnieyszy iaki cel wzbudzi go y ducha mu doda; otoż prawdziwa przyczyna dla czego słudzy Boscy są według świata mniey szczęśliwi, Bog prowadzi ich drogą twardą y przykrą aby ich zbawił, a uczynił ich godnych prawdziwego szczęścia, do ktorego ich przeznaczył. Zycie słodkie, wygodne, y przyiemne, ktore prowadzą nayszczęśliwsze według świata Osoby, nadto ich do ziemi wiąże. Cnota ich w roskoszy rospływa się y ginie iako sol w wodzie, ale Bog ktory strzeże cnotliwych ludzi, aby z nich uczynił naczynia wybrane, przymusza ich, aby o niebie myślili, przez niesmaki, ktoremi im świat zaprawia.

Wszystko Bog swoią Opatrznością rosporządził: *dobre y złe sukcessa nasse są skutki przezorney Boga Opatrzności:* potrzeba sięgnąć aż do niego, abyśmy wszystkiego do-

ce de tout le bien & de tout le mal qui nous arrive. Les disgraces des gens de bien ne sont pas moins concertées par la Providence que les punitions des impies: mais elles font des effets bien différens sur l'esprit des uns & des autres. Les *Gens de bien* profitent de leurs malheurs, par la soûmission avec laquelle ils les acceptent; les *Impies* s'endurcissent par leurs disgraces, qu'ils souffrent en murmurant.

C'est assez la coûtume des Hommes, quand ils sont dans l'abondance & la prospérité, de ne point songer à l'avenir; ils veulent jouir du présent, & se donner du bon tems quand ils le peuvent. La réflexion ne leur vient que quand le malheur se fait sentir. C'est trop ne demeurant aux Hommes que de vouloir les faire penser aux choses éternelles, quand ils sont dans l'abondance & la prospérité. Si nous connoissions les véritables biens, nous n'aurions de joie, qu'autant que notre conscience nous rend de bons témoignages de notre fidélité envers Dieu. Ceux qui bornent leur féliçité à la Terre, se réjouissent quand ils font quelque grande acquisition, quand ils se voient élévés à quelque poste honorable, quand leurs affai-

brego y wszystkiego złego ktore się nam trafia odkryli zrzodło. Niepomyślności cnotliwych ludzi, niemniey są przez naywyższą Opatrzność ułożone iako y chłosty niezbożnyh, ale że daleko rożne skutki sprawuią na umysle iednych y drugich, ludzie dobrzy pożytkuią ze swego nieszczęścia, przez upokorzenie się z ktorym go przyimuią, niezbożni staią się zakamieniałemi w niepomyslnościach swoich, ktore mrucząc znoszą.

Prawie to iest zwyczay ludzi, kiedy są w dostatku y w szczęściu, że bynaymniey o przyszłym czasie nie myślą, chcą się cieszyć ninieyszym, a poki mogą dobrych czasow zażywać. Nie przychodzi im uwaga tylko w ten czas, kiedy się im czuć daie nieszczęście. Wiele by to było wyperswadować ludziom, aby o rzeczach wiecznych raczyli myśleć, gdy są w obfitości dobr y w szczęściu. Gdybyśmy prawdziwe dobra poznawali, nie mielibyśmy radości tylko z tąd, że sumnienie nasze daie nam dobre świadectwo o wierności naszey ku Bogu. Ci ktorzy szczęście swoie na ziemi ograniczaią, weselą się znacznych iakich Dobr nabywaiąc, widząc się być na iaki dostoyny stopień wyniesionemi, y kiedy doczesne ich interessa pomyślnie im się wiodą.

faires temporelles réüssissent. Mais ceux qui connoissent la fausseté, le peu de durée, & le néant de ce bonheur passager, n'ont de joie que dans l'attente des biens éternels.

Quand on a le cœur net, & que la conscience ne fait point de réproches, on jouit d'un calme & d'une tranquillité dont la douceur est infiniment préférable au bonheur des personnes qui se croient les plus heureuses. L'éspérance que les Gens de bien ont en Dieu, les console de tout, & les soûtient lorsque tout le reste les abandonne. Ce sage Dispensateur de tous les biens qui fournit aux Oiseaux tout ce qui leur est nécessaire, n'a garde d'oublier ses fidèles Serviteurs qui mettent en lui toute leur espérance, & qui ne connoissent point d'autre bonheur que de le servir fidèlement. Après que le Fils de Dieu eut donné à manger suffisamment à cinq-mille personnes avec un peu de poisson & cinq-pains; tout le monde fut alors étonné & surpris de ce miracle: mais maintenant personne n'admire les soins de la Providence, qui fournit chaque jour de quoi vivre à ce nombre infini d'Animaux, chacun dans son élément. Combien voit-on d'hommes qui ne témoignent aucune reconnoissance des bienfaits de Dieu, ils n'y pensent pas. Ils se régardent comme les arbitres de leur déstinée, de tous les

wiodą, ći zaś ktorzy poznaią fałsz, krotką trwałość y nikczemność przemiiaiącego tego szczęścia, inszey radości nie maią, tylko w oczekiwaniu dobr wiecznych.

Kiedy serce czyste iest, a sumnienie żadnych zarzutow nie czyni, cieszemy się uspokoieniem ktorego słodkość nieskończenie przewyższaiąca iest nad wszelkie pomyślności Osob ktore mniemaią się być szczęśliwemi, nadzieia ktorą ludzie cnotliwi pokładaią w Bogu, cieszy ich we wszystkim, utrzymuie ich w ten czas, gdy od wszystkich są opuszczeni. Naymędrszy ten wszystkich dobr Rozdawca, ktory daie ptastwu cokolwiek im potrzeba, nie zapomina o wiernych sługach swoich ktorzy w nim ufność swoię kładą, a inszego szczęścia nieznaią, tylko żeby mu wiernie służyć. Jak Syn Boski pięć tysięcy ludzi, pięcią rybami y pięcią chlebami, dostatecznie nakarmił, na ten czas wszyscy byli nad tym cudem zadumieni y zadziwieni, nikt teraz nie dziwi się nad staraniami Boskiey Opatrzności, ktora co dzień daie żywność niezliczoney zwierząt liczbie, każdemu w swoim elemencie. Jak wiele widziemy ludzi, ktorzy żadney Bogu nie oświadczaią za dobrodzieystwa Jego wdzięczności, ani o tym pomyślą. Maią się za wielowładnych Panow

biens, & du bonheur dont ils jouissent. Ils mangent sans réflexion, comme des bêtes, le pain & les autres alimens que Dieu leur donne. Ils se mettent à table & ils en sortent, sans élever leur cœur vers Dieu pour le remercier de ses dons.

Cette *ingratitude tarit la source des bienfaits de Dieu*: car il est toûjours disposé à faire du bien aux Hommes, quand ils se rendent dignes de ses graces par leur reconnoissance & leur fidélité. Le Prophete *Jérémie* gémissoit sur les malheurs dont les *Israëlites* se voïoient persécutés, sans pouvoir trouver de ressource à leurs maux. Pour appaiser les plaintes du Prophete, le Seigneur lui disoit; *Considérez l'étenduë de Jérusalem, voïez, examinez, cherchez partout si vous trouverez un seul homme juste, équitable, fidèle, & je lui serai propice.* Ces paroles font connoître l'horrible dépravation des *Israëlites* de ce tems-là, parmi lesquels on ne pouvoit pas trouver un seul homme de bien, & la disposition où Dieu est toûjours de faire des graces aux Hommes, quand il trouve des sujets capables de les recevoir. La fausse persuasion où sont les Pécheurs, que Dieu ne prend pas garde à leurs crimes, les enhardit à malfaire, & les endurcit par l'espérance de l'impunité.

Car

now przeznaczenia swego dobr wszystkich y szczęścia ktorego zażywaią. Jedzą bez uwagi iak bydlęta chleb y insze pokarmy ktorych im Bog udziela. Siadaią y wstaią od stołu nie podnosząc serca do Boga na podziękowanie mu za dary Jego.

Niewdzięczność ta tamuie y wysusza krynicę dobroczynności Boga: Zawsze albowiem skłonny iest dobrze ludziom czynić kiedy się staią łask Jego godnemi, przez wdzięczność y przez wierność swoię. Jęczał Jeremiasz Prorok nad nieszczęśliwościami, ktoremi Jzraelitowie widzieli się być przyciśnieni, ani mogł znaleść sposobu na wyrwanie ich z tych przypadkow, na ukoienie żalow Proroka Bog mowił do niego, *uważay rozciągłość Jerozolimy, patrz, rostrząsay, szukay wszędzie, ieżeli znaydziesz iednego człeka sprawiedliwego, prawego, wiernego, à będę mu miłościwy.* Słowa te pokazuią straszne zepsucie Jzraelitow tamtego czasu między ktoremi nie można było znaleść iednego cnotliwego człeka: pokazuią skłonność Boga że zawsze gotow iest łaskę uczynić ludziom byle do iey przyięcia sposobnych znalazł. Omylne grzesznikow rozumienie, że Bog ich zbrodni niepostrzega, ośmiela ich aby źle czynili, zatwardza ich oraz przez ufność że nie będą karani,

Nie-

Car il n'y a point de Superieur qui leur demande compte des injustices qu'ils commettent,& de tant de licence qu'ils se donnent contre la droite Raison ; il n'y a plus de frein qui soit capable de les retenir. Dieu les châtie de tems en tems pour leur inspirer des sentimens plus raisonnables,& pour les ramener à leur devoir. Il fait servir à sa vengeance les choses mêmes qui ont été la matière ou l'occasion de leurs crimes. Leurs débauches sont la source d'une infinité de maladies. S'ils n'étoient pas si opulens, ils meneroient une vie plus frugale, leurs corps ne seroient pas accablés de tant d'infirmités.

Il ne faut point chercher d'autres causes du malheur que l'on voit tomber sur de familles entiers, que les offenses & les injustices qu'ils commetent contre Dieu & les Hommes. Quoique le Seigneur eût créé *Adam* pour mener une vie heureuse & tranquille, & pour avoir toutes ses aises & toutes ses commodités au milieu d'un jardin délicieux, où il trouvoit abondamment de quoi contenter tous ses désirs, dès le moment qu'il eut péché, il se vit généralement déchu de tous ses avantages, & condamné à mener une vie triste & laborieuse. De même des familles particulieres sont punies & affligées pour des crimes que

l'on

Niemasz bowiem żadnego starszego ktoryby z niemi wchodził w rachunek o popełnione niesprawiedliwości, y o tyle rozpust ktorych sobie przeciwko zdrowemu rozumowi pozwalaią, nie masz żadnego więcey przyzwoitego na wstrzymanie ich hamulca ; Bog niekiedy chłosta ich, ażeby ich rozsądnieyszeyszemi natchnął zdaniami,y do ich obowiązkow przyprowadził. Na zemstę zażywa tych samych rzeczy ktore były materyą czyli okazyą zbrodni ich. Rospusty są źrzodłem nieskończych chorob. Gdyby nie byli tak bogaci, skromnieysze prowadziliby życie, ciała ich nie byłyby tak wielą kalectwami obarczone.

Nie potrzeba inszych przyczyn szukać nieszczęśliwości, ktorą widziemy spadaiącą na pewnych ludzi, y na całe Familie, tylko obrazy y niesprawiedliwości ktore przeciw Bogu y ludziom popełniaią. Lubo Pan stworzył Adama aby szczęśliwe y spokoyne prowadził życie, a znaydował wszystkie ukontentowania y wygody w śrzod roskosznego ogroda gdzie miał czym nasycić żądze swoie, od owego momentu iak tylko zgrzeszył, obaczył się ze wszystkich pożytkow swoich generalnie ogołoconym, y skazanym aby życie smętne y pracowite prowadził. Tak Familie partykul-

tykul-

l'on a cachés avec beaucoup de mystère & de secret. L'Adultere d'un Epoux ou d'une Epouse est l'origine de leurs infortunes, & attire sur eux la malédiction de Dieu, qui punit jusques dans les Enfans les crimes des Peres & des Meres. Il ne faut donç plus s'étonner des malheurs qui leur arrivent: ils en sont euxmêmes la cause; ce sont des punitions de leurs forfaits: Ils ont opprimé leur Prochain par d'injustes vexations; ils lui ont arraché son bien par des chicanes; ce bien extorqué de la sorte est un fonds de malédiction, qui les réduira à la disette, & les fera périr.

Si nous examinions sérieusement & sévérement le fonds de nos consciences, peut-être y trouverions-nous la cause secrete de nos malheurs. Nous n'avons que de l'indifference pour tout ce qui régarde le service de Dieu: notre incontinence nous porte à des actions que sa Loi défend: le Prochain crie contre nous avec raison, & demande à Dieu vengeance de nos injustices; faut-il chercher d'autres causes des malheurs qui nous désolent? Nos rébellions, nos infidélités, le mépris que nous faisons des Loix de Dieu; voilà l'origine de nos maux.

tykularne skarane y zmartwione zostaią za kryminały ktore z wielkim sekretem były utaione. Cudzołostwo żony albo Męża iest niesczęściem niepomyślności ich, ściąga na nich przeklęctwo Boga ktory aż na dzieciach ich karze przestępstwa Oycow y matek. Nie potrzeba się tedy dziwować nad niesczęściami ktore ich potykaią, przyczyną ich sami sobie są. Są to kary zbrodni ich, uciążali bliźniego niesprawiedliwemi opressyami, wydarli mu dobra iego chytrościami, te dobra takowym sposobem zagarnione gruntem są przeklęctwa ktore na nich głod sprowadzi y zgubi ich.

Gdybyśmy pilnie y surowo wskroś rostrząsali sumnienia nasze, podobno znaleźlibyśmy tam niesczęśliwości naszych taiemną przyczynę, na to wszystko oboiętność iakąś mamy co się tycze służby Boskiey. Niewstrzemiezliwość nasza prowadzi nas do czynności Prawem Jego zakazanych, sprawiedliwie woła na nas bliźni, a za niesprawiedliwości nasze Boga o zemstę prosi, trzebaż ieszcze inszych przyczyn macać niesczęścia, ktore nas trapią? Nasze bunty, nasze niewierności, y wzgardy ktore czyniemy Prawom Boskim, to iest początkiem niesczęśliwości naszych.

Celui qui fait le mal hait la lumiere & cherche les ténèbres; mais y a-t-il de voiles assez épais & assez sombres pour nous cacher aux yeux de Dieu? Nous rougirions si des Personnes respectables venoient nous nous surprendre, lorsque nous faisons en cachette & dans l'obscurité des actions honteuses. Quelle sera donc nôtre confusion, lorsque le détail de nôtre vie sera dévéloppé à la vûë de tout l'Univers? Mais sans attendre jusqu'à cette derniere extrêmité, Dieu vous fera sentir sa colere par des malheurs imprévûs, dont vous serez accablé en punition de vos prévarications & de vos désobéïssances.

Quelquefois les disgraces qui nous arrivent, sont moins des chatimens de Dieu, que des effets d'une Providence toute spéciale à nôtre égard, pour nous faire connoître d'une manière sensible le néant & la vanité des choses humaines, & l'inconstance d'une félicité temporelle. On voit des personnes naturellement malheureuses, & sans qu'il y ait de leur faute. Ils se prêtent à tout, ils n'oublient rien de tout ce que la prudence humaine suggere, pour bien établir leurs affaires, & ils ne réüssissent à rien de tout ce qu'ils enteprennent; comme cet Officier qui se plaignoit à un Empereur tres-

Ten kto źle czyni, nienawidzi światła, a szuka ciemności. Lecz czyż się znaydą tak grube y tak ciemne zasłony aby nas przed oczami Boga zakryły? wstydzilibyśmy się gdyby godne uszanowania osoby znienacka na nas spadły, kiedy skrycie y pociemku niewstydliwych dopuszczamy się uczynkow. Jakaż więc hańba nasza będzie, kiedy w partykularności długi regestr życia naszego w oczach całego świata produkowany będzie? Ale nie czekaiąc aż tey poźney ostateczności, da ci Bog poznać gniew swoy przez niespodziane nieszczęśliwości, ktoremi będziesz przyciśniony na chłostę nieprawości y niepołuszeństw twoich.

Nieszczęścia ktore nam się trafiaią nie tak są czasem Kary Boskie, iako skutki względem nas osobliwey Opatrzności, abyśmy prawie dotykaiąc się poznali nic y prożność rzeczy ludzkich, y niestateczność doczesney szczęśliwości. Widziemy ludzi naturalnie nieszczęśliwych w czym nie iest żadna ich wina. Łatwo ich zażyć do wszystkiego, nic nie zapomną cokolwiek ludzka rostropność dyktuie, aby dobrze interesa swoie wykierowali, cokolwiek iednak przed się wezmą nic im się nie udaie. Jak owemu Officerowi ktory przed nayszczodrzeyszym Cesa-

tres-libéral, de n'avoir jamais reçû aucune récompenſe, quoiqu'il l'eût ſervi toute ſa vie avec beaucoup de zèle & de fidélité. L'Empereur fit ſur le champ remplir deux coffres, l'un de ferrailles, l'autre d'argent, & lui en donna le choix ſans lui découvrir dans lequel des deux coffres on avoit renfermé l'argent; il choiſit malheureuſement celui qui n'étoit rempli que de ferrailles.

Si vous vous croïez trop malheureux, ou ſi vous n'êtes pas content de vôtre fortune & de vôtre état, pour vous conſoler, conſidérez la ſituation des autres; vous trouverez peut-être qu'ils ſont encore plus malheureux que vous. Je ne ſçais par quelle fatalité il arrive, que la plûpart des hommes ſont inquiets & mal-contens, dans quelque état que la fortune les ait mis. Ceux qui ſont dans le trouble & l'agitation des affaires, voudroient mener une vie calme & tranquille; ils ſoupirent aprés le répos. Les autres qui n'ont qu'un bien médiocre, régardent avec un œil d'envie la fortune & la magnificence des Riches; mais on ne voit pas les épines & les ſoucis dont leurs richeſſes ſont environnés. A quelque haut dégré d'élévation que l'on ſoit monté on ſouhaite toûjours quelque choſe au-delà, & ce déſir trouble la joie & le répos. Si vous vous croïez malheureux, régar-

Ceſarzem żalił ſię, że od niego żadney nigdy nie odebrał nadgrody chociaż z wielką gorliwością, y wiernością całe życie mu ſłużył. Natychmiaſt Ceſarz kazał naładować dwie ſkrzynie, iednę żelazem, drugą ſrebrem, oddaiąc mu iednę z nich do obierania ale ukrywſzy przed nim w ktorey było zamknięte ſrebro, nieborak na nieſzczęście ſwoie wziął ſkrzynię z żelazem.

Jeżli ſię ſądziſz nad to nieſzczęśliwym, albo ieżeli z fortuny lub ze ſtanu twego nie ieſteś kontent, dla pociechy twoiey, uważay ſytuacyą inſzych, znaydzieſz że nad Ciebie ieſzcze ſą nieſzczęśliwsi. Niewiem z iakiey trafia ſię fatalności, że ludzi naywięcey ieſt nieſpokoynych y niekontentow, w ktorymkolwiek ich ſtanie położy fortuna. Ci ktorzy ſą w zamieſzaniu, y w robocie około intereſow, radziby życie liche y ſpokoyne prowadzić, wzdychaią do ſpoczynku. Insi pomierną maiący fortunkę zazdrościwym patrzą okiem na doſtatki, y na wſpaniałość Bogatych, ale nie widzą ciernia, y mozołow, ktoremi ſą otoczone bogactwa. Gdyby kto niewiem na iak wyſokim wyniesieniu ſtanął ſtopniu, zawſze ſobie iakieyś wyżſzey rzeczy życzy, a to pragnienie mieſza weſele y ſpokoyność. Jeżeli ſię

gardez autour de vous, & vous en trouverez qui sont encore plus malheureux. Cette comparaison facile à faire, peut adoucir l'amertume de vos ennuis, calmer vos inquiétudes, & vous donner de la tranquillité.

Puisque la Nature, disoit le sage *Caton*, *vous a exposé tout nud dans le monde, accoûtumez vous à souffrir la pauvreté avec patience & sans vous plaindre.* Cette grande différence que les Richesses & les Dignités mettent entre les hommes, est plûtôt un effet du hazard qu'une disposition de la Nature. Tous les hommes sont égaux dans leur origine; mais l'industrie, l'avarice, & l' ambition de quelques-uns leur ont inspiré le désir de dépouiller & d'asservir les autres, pour établir une domination tyrannique. Ce qu'on appelle Noblesse, Grandeur, Puissance, Dignités, ne sont que des fruits des vices & des passions de certains hommes entreprenans, qui se sont ennuiés de labourer la terre, de conduire leurs troupeaux, de vivre de gland & de laitage, & de se couvrir de la laine de leurs brebis. Ils ont voulu se faire servir par d'autres hommes, qui étoient aussi nobles qu'eux, & ils ont eu assez d'adresse & de bonheur pour les mettre sous le joug, & les tenir dans une dépendance tyrannique. Leurs successeurs devroient être moins fiers & moins

się masz za nieszczęśliwego, patrz koło siebie a obaczysz takich, ktorzy nad Ciebie są nieszczęśliwsi. To łatwe do wykonania porownanie może gorzkość tesknicy twoiey osłodzić, ukołysać troski twoie y spokoynieyszym cię uczynić.

Ponieważ natura, mawiał rostropny Kato, *nagiego cię na świat wydała, przyzwyczay się z cierpliwością, y bez narzekania ubostwo znosić.* Ta wielka rożność między ludzmi dla bogactw y dla godności iest raczey skutkiem ażardu a nie ułożeniem natury. Ludzie wszyscy w początkach swoich są sobie rowni, ale industrya, łakomstwo, y pycha niektorych nadęła ich pragnieniem ażeby obnażyć y podbić sobie inszych, ustanawiaiąc tyrańskie panowanie, co zowiemy szlachectwo, zacność, monarchstwo dostoieństwa, są to skutki kryminałow y namiętności w niektorych ludziach odważnych, ktorzy sobie sprzykrzyli ziemię orać, trzody paść, żołędzią y mlekiem żyć a okrywać się wełną owieczek swoich. Chcieli ażeby im insi ludzie służyli, ktorzy tak iak oni szlachetni byli, zażyli zaś dosyć obrotu y szczęścia że mogli ich w iarzmo zaprządz y trzymać ich w niewolniczych pętach. Następcy takich tyrannow powinniby być mniey okrutni

insolens, quand ils pensent à l'injustice & à l'origine de cette usurpation. Les autres qui sont demeurés dans la pauvreté, peuvent se consoler en se souvenant que *la Nature égale tous les hommes dans la Naissance & dans la Mort.*

S'il est fâcheux de mener une vie pauvre & laborieuse, c'est du moins une occasion & un grand fonds de mériter, quand on fait un bon usage de ses peines & de sa pauvreté. Cette pratique est plus aisée qu'on ne pense, car il suffit de les recevoir avec soûmission. Au reste ceux qui s'impatientent & qui murmurent de leur état, ne retirent aucune utilité de leur impatience. Leurs peines en sont elles plus douces ou de moindre durée? Au contraire elles en deviennent plus aigres & plus insupportables, & cessent d'être méritoires.

C'est une grande sagesse que de faire un bon usage des malheurs qui nous arrivent de la part de Dieu. Il ne nous afflige pas pour nous rendre malheureux; son intention est de nous rendre plus gens de bien, & de nous ramener à nôtre devoir: il faut tâcher de se soutenir par la force de son esprit; mais le remede le plus efficace

& le

tni y mniey dumni kiedy sobie pomyślą o niesprawiedliwości y o początku takowey uzurpacyi. Inśi ludzie zostaiący w ubostwie, mogą się cieszyć przypominaiąc sobie, że *natura wszystkich ludzi porownywa przy urodzeniu y przy śmierci.*

Jeżeli przykra rzecz iest życie ubogie y pracowite prowadzić, przynaymniey to iest pochopem y wielkim gruntem do zasług, ieżeli prac y ubostwa na dobre używamy. To cwiczenie łatwieysze iest do wykonania, bo dosyć iest starania y dolegliwości nasze z poddaniem się do woli Boskiey przyimować. Wreszcie ci ktorzy niecierpliwi są ktorzy szemrzą nad stanem swoim, żadnego pożytku z niecierpliwości swoiey nie odbieraią. Troski ich czyliż dla tego słodsze im są albo nie tak długie, y owszem staią się im bardziey gorzkie y nieznośne, a przestaią być zasługą dla zbawienia.

Wielka to iest rostropność dobrze zażyć utrapienia ktore mamy z ręku Boga, nie trapi nas żeby nas nieszczęśliwemi uczynił, zamysł Jego iest aby nas cnotliwemi uczynił y przywiodł nas do obowiązkow naszych. Starać się mamy żebyśmy się utrzymywali umysłu naszego siłą, lecz nayskutecznieyszy y nayprędszy sposob

& le plus prompt, eſt de nous adreſſer à Dieu, & de rédoubler nôtre zèle pour ſon ſervice ; car *c'eſt perdre le fruit des maux que l'on endure, quand on ſe laiſſe aller à l'aigreur & à l'impatience.* Quand tout paroît déſeſpéré, la main ſecourable de Dieu nous ſoutient au milieu de nos infortunes, & l'on trouve des reſſources dans des malheurs qui paroiſſoient ſans rémede. Il ne faut donc pas imiter la lâcheté de certaines gens, qui ſe laiſſent abattre ſous le poids de leurs maux. Ils n'ont pas même la force de s'adreſſer à Dieu & de lui demander du ſecours, tant leur cœur eſt plein d'amertume, & ſerré par la douleur. Ils régardent Dieu comme un Maître dûr & impitoïable, au lieu de le régarder comme un Pére plein de miſéricorde.

Dans quelque état que nous ſoïons, il faut ſe perſuader que *les peines & les chagrins de cette vie l'emportent de beaucoup ſur les plaiſirs & les agrémens que l'on trouve dans le monde.* On a le cœur ſans ceſſe agité de nouvelles inquiétudes; mais cependant comme l'on ſe repaît de quelques eſpérances qui aboutiſſent à rien le plus ſouvent, on croit toûjours qu'il viendra un tems plus heureux; la vie s'uſe & ſe paſſe de la ſorte, ſans que nous jouiſſions jamais d'aucun bonheur réël. Ce qui

pa-

ſob ieſt ażebyśmy ſię do Boga udali, a ponowili gorliwość naſzę do ſłużenia mu, *boć to ieſt tracić ſkutek dolegliwości ktore ponośiemy, ieżeli ie z przykrością y z niecierpliwością przyimuiemy.* Kiedy ſię nam wſzytko zdaie zdeſperowane w pośrzod nieſzczęśliwości naſzych, wſzechmocna ręka Boga utrzymuie nas, znayduiemy odetchnienie w przykrościach ktore ſię zdaią być nayciężſze. Nie trzeba tedy nikczemności niektorych ludzi naſzladować, ktorzy pod ciężarem utrapienia upadaią. Nie maią mocy udać ſię do Boga y o ratunek go prośić, tak ſerce ich pełne ieſt gorzkości y żalem ściśnione, rozumieią że Bog ieſt Pan ſurowy y nielitościwy, miaſto żeby go mieli za Oyca pełnego miłośierdzia.

W iakimkolwiek ieſteśmy ſtanie, *powinniśmy ſię przekonywać że troſki y fraſunki życia tego daleko więkſze ſą nad uciechy y pożytki, ktore na świecie znayduiemy.* Nowemi nieſpokoynościami mamy ſerce uſtawicznie ſkołatane, a iednakowo że ſię iakiemiś nadziejami podſycamy, ktore częściey nic nie znaczą, rozumiemy zawſze że przyidzie czas ſzczęśliwſzy, życie upływa y tym ſpoſobem ſchodzi a my żadnym nie cieſzemy ſię nigdy rzetelnym ſzczęściem. Co ſię zaś zdaie niepoięta, że lubo

ży-

paroît incompréhensible, quoique la vie soit si amere & si triste, on l'aime encore, & l'on s'y attache, malgré tant de raisons de s'en dégoûter.

C'est une injustice assez ordinaire aux hommes, croire que tous les malheurs dont certaines gens sont affligés, leur arrivent par leur faute. Il n'y a point de disgraces dont ceux qui les souffrent ne soient coupables dans l'esprit du vulgaire. Ils ne font pas réflexion que tout est réglé par un ordre immuable; il faut donc plier le cou sous la main qui nous gouverne. Quand on est dans une telle disposition d'esprit, les peines les plus ameres paroissent douces & supportables, par l'onction que Dieu y met. Ainsi le meilleur *moïen pour faire un bon usage des malheurs & des calamités de la vie*, est de se confirmer dans les pensées de la Foi, qui nous apprend que tout ce qui arrive dans le monde se fait par les ordres de Dieu, pour nôtre bien & pour nôtre salut; quoique nous aïons peut-être des pensées contraires, quand nous nous sentons accablés de maux.

Nous ne connoissons pas assez combien *les malheurs de la vie & les afflictions nous sont avantageuses*. Cet état de peines nous

życie tak gorzkie y tak smutne iest, kochamy go iednak, przywiezuiemy się do niego, mimo tyle przyczyn dla ktorych trzebaby go sobie zmierżić.

Jest to niesprawiedliwość dosyć w ludziach zwyczayna, wierzyć że wszystkie nieszczęścia ktoremi pewni ludzie są strapieni, trafiaią się im dla ich winy; niemasz żadnych nieszczęśliwości ktore ludzie ponoszą, żeby pospolstwo nie rozumiało że winni są. Nie czynią uwagi, że to wszystko iest porządkiem niewzruszonym, y prawem nieodmiennym ułożone, zaczym trzeba zniżyć kark pod ręką nas rządzącą; ieżeli w takiey dyspozycyi ducha iesteśmy, nayprzykrzeysze dolegliwości zdaią się nam słodkie y znośne. BOG nam ie takiemi czyni. A tak naylepszy sposob *do dobrego zażycia nieszczęśliwości y nędzy życia*, iest ten, abyśmy się w myslach prawdziwey wiary utwierdzili, ktora nas naucza że to wszystko co się trafia na świecie z roskazow BOGA pochodzi, dla dobra y zbawienia naszego, lubo podobno przeciwne myśli mamy czuiąc się utrapieniem obciążonemi.

Nie dosyć poznaiemy iak wiele nam są *pożyteczne troski y dolegliwości doczesne*. Stan ten troskow w pokorze nas utrzymu- ie,

nous retient dans l'humilité: nous ſentons mieux le béſoin que nous avons du ſecours de Dieu: on a moins d'attachement pour la Terre, parce qu'on eſt privé des conſolations du Monde. Dieu laiſſe quelquefois les gens de bien dans l'affliction, mais il les conſole tôt ou tard, par l'aſſûrance qu'il leur donne que leurs peines & leur ſervices lui ſont agréables; & que s'il les traite de la ſorte, ce n'eſt que pour éprouver & pour épurer leur vertu, & faire éclater davantage leur fidélité, en ſe réſignant avec une entiere ſoûmiſſion aux ordres de ſa providence. Car quoique nous ne le comprenions pas, c'eſt par un effet de la ſageſſe de Dieu, & d'une bonté toute particuliere & paternelle que nôtre vie eſt traverſée par mille choſes fâcheuſes. Si nous avions tout à ſouhait, nous oublierions les vrais biens. Mais Dieu y a bien pourvû. Nos peines, nos ennuis, nos infirmités, nous font mépriſer le monde & nous en détachent; elles nous obligent de recourir à Dieu, comme à nôtre derniere reſſource.

Les *Iſraëlites* captifs à *Babylone*, touchés du ſouvenir de leur chere patrie, & des maux qu'ils ſouffroient parmi des Barbares, verſoient des larmes bien ameres; mais enfin Dieu touché de leurs

cala-

ie, lepiey czuiemy potrzebę pomocy Boſkiey, mniey mamy do ziemi przywiązania, ponieważ nam zbywa na pociechach światowych. Częſtokroć Bog dobrych ludzi w utrapieniu zoſtawuie, ale prędzey czy poźniey cieſzy ich, ubeſpieczaiąc ich, że te uſługi y te troſki wdzięczne mu ſą, a ieżeli z niemi tym ſpoſobem ſię obchodzi, ſzczegulnie ieſt dla tego, aby doświadczył y oczyścił cnotę ich, a wierność ich barDziey pokazał, ieżeli z zupełną uniżonością poddaią ſię roſkazom Jego Opatrzności. Bo chociaż my tego nie poymuiemy, przecież to ieſt ſkutkiem mądrości Boſkiey y dobroci cale partykularney a prawdziwie Oycowſkiey, że życie naſze tyśiącznemi podzielone ieſt przykrościami. Gdyby ſię nam wſzyſtko do mysli wiodło, zapomnielibyśmy o prawdziwych dobrach, lecz Bog dobrze to rozrządził, fraſunki naſze, teſknice naſze, choroby naſze, ſprawuią że gardziemy światem y od niego ſię odwracamy; pociągaią nas, abyśmy ſię udali do Boga, gdyż to ieſt ten naſz oſtatni ſpoſob, Jzraelitowie niewolnicy w Babilonie przypominaiąc ſobie kochaną Oyczyznę ſwoię, a maiąc przed oczyma nędze ktore między Barbarzynami cierpieli, gorzkiemi ſię zalewali łzami, lecz naoſtatek

nie-

calamités, leur pardonna & les fit rentrer dans leur païs; car *il ne veut point la mort du Pécheur ; il ne demande que sa conversion.* Le souvenir de nôtre patrie, de la *céleste Jerusalem,* où nous aspirons tous, nous devroit rendre insensibles à tous les plaisirs; mais par malheur nôtre exil ne nous plaît que trop, & nous fait oublier que nous ne sommes ici qu'en passant, & pour un petit nombre de jours.

Ce ne sont pas toûjours les plus méchans qui sont les plus malheureux: la vertu des gens de bien est souvent opprimée par les artifices de leurs ennemis, qui ne consultent que leurs passions, & qui commettent les plus grandes injustices pour satisfaire leur vengeance. *David* & *Job*, tout vertueux qu'ils étoient, se sont plaints d'être malheureux & persécutés dans le monde. Quelle conséquence en doit-on tirer, si ce n'est que *les malheurs de cette vie sont le partage ordinaire des plus Gens de bien?* Quelque malheureux que l'on paroisse, on n'est point à plaindre quand on a Dieu de son côté; car il fait servir à ses desseins des moïens qui semblent contraires.

Croïez vous, disoit le Prophete *Isaïe* aux *Israëlites*, pour les consoler dans leurs mal-

nieszczęśliwościami ich tknięty Bog, odpuścił im y pozwolił aby się wrocili do kraiu swego, *boć nie chce śmierci grzeszńika, czeka nawrocenia Jego.* Pamięć na Oyczyznę naszę na Niebieskie Jeruzalem do ktorego wszyscy wzdychamy, powinnaby nas uczynić nieczuynemi na wszystkie doczesne uciechy; lecź przez wielkie nieszczęście nadto się nam podoba wygnanie nasze, każe nam zapominać że tu iesteśmy tylko przechodząc, y że dni nasze krotkie są.

Nie zawsze ludzie naygorsi są naynieszczęśliwsi: Cnota dobrych ludzi wykrętami nieprzyiacioł ich często bywa potłumiona, źli ludzie udaią się za namiętnościami swemi, niezmierne popełniaią niesprawiedliwości byle zadosyć zemście swoiey uczynili. Dawid y Job tak cnotliwi, uskarżali się, że byli nieszczęśliwi y prześladowani na świecie, iakąż mamy wnieść z tąd konsekwencyą, ieżeli nie tę, że *dolegliwości życia tego, są zwyczayną cząstką poczciwych ludzi.* Niech kto będzie nieszczęśliwy, nie powinien narzekać kiedy Bog iest z strony Jego, bo Bog do zamysłow swoich bierze sposoby ktore się zdaią przeciwne.

Wierzycie wy mowił Prorok Jzaiasz do Izraelitow aby ich w nieszczęściach po-

 cie-

malheurs, *que la main de Dieu soit racourcie? Croïez-vous qu'il n'ait pas le pouvoir de vous sauver, ou qu'il ait les oreilles bouchées pour ne pas entendre vos prieres.* Ceux qui ont de pareils sentimens de Dieu, qui se défient de sa Puissance & de sa Providence, qui le croient insensible à nos maux, outragent infiniment sa miséricorde & sa bonté. Ils se figurent, comme faisoient les *Epicuriens*, un Dieu sourd, aveugle, indolent, qui ne connoît point nos maux, qui n'a nul égard à nos prieres, & qui n'a ni la volonté ni le pouvoir de nous secourir. Ce n'est point-là le Dieu que nous adorons; il est toûjours disposé à nous combler de bienfaits, & lors même qu'il nous afflige, c'est par de secretes vûës pour nôtre salut, & pour accomplir le mystère de nôtre prédestination: il faut donc nous abandonner entierement à sa Providence, soit que nous soïons heureux ou malheureux. *Vouloir ce que Dieu veut, est la seule science qui nous met en répos.*

cieszył, *że ręka Boska skurczona iest: wierzycie, że niema mocy wybawić was? alboż uszy Jego zatkane są aby prożb waszych nie wysłuchał.* Ktorzy maią podobne o Bogu zdania, ktorzy mocy y Opatrzności Jego nie ufaią, ktorzy myślą, że na nasze nieszczęścia nieczuyny iest, nieskończenie obrażaią miłosierdzie y dobroć Jego. Wystawuią sobie iako czynili Epikureyczykowie, Boga głuchego, ślepego, o nic niedbaiącego, niepoznaiącego utrapień naszych, nic maiącego żadnego względu na prożby nasze, niechcącego y nie mogącego dać nam ratunku. Nie takiego my Boga czciemy; Bog nasz zawsze iest gotow zlewać na nas dobrodzieystwa swoie a nawet w tenczas kiedy nas dotyka: czyni to z niedościgłych nam zamysłow Jego, aby nas zbawił, a przeznaczenia naszego taiemnice wypełnił, trzeba nam tedy poddać się zupełnie Opatrzności Jego, czyli iesteśmy szczęśliwi, czyli nieszczęśliwi. *Chcieć co Bog chce, iedyna iest umiejętność, ktora nam spokoyność przynosi.*

CHAPITRE III.

Le Prochain.

IL y a une infinité de devoirs que *le Chrétien Honnête Homme* eſt obligé de remplir par rapport au Prochain, pour *allier les Maximes de la vie Chrétienne avec celles de la Vie Civile.* Ces devoirs ſe peuvent renfermer ſous deux points eſſentiels; *faire du bien quand on le peut,* & *ne faire jamais de tort à perſonne.* La prémiere Loi de l'équité naturelle, eſt de *ne faire à autrui que ce que nous voudrions que l'on nous fit à nous mêmes.* Cette Règle eſt d'une étenduë infinie, & comprend preſque toutes les obligations de la Vie Civile. Car ſi nous l'obſervions exactement l'on ne médiroit jamais de perſonne, on ne prendroit point injuſtement le bien d'autrui, nous ne ferions aucun dommage au Prochain, & nous lui rendrions tous les ſervices qui ſeroient en nôtre pouvoir. Outre les Loix de l'humanité & des bienſéances naturelles, la *Charité Chrécienne* nous oblige très- étroitement de faire du bien à nos freres, de ménager leur réputation, ne faiſant ou ne diſant jamais rien qui les chagrine ou qui les bles-

ROZDZIAŁ XIII.

O Bliźnim.

NIezliczone ſą powinności ktore Chrześcianin poczciwy człowiek obowiązany ieſt wypełnić względem Bliźniego, *aby połączył maxymy życia Chrześciańſkiego z maxymami życia obywatelſkiego.* Te powinności we dwoch iſtotnych punktach zamknąć ſię mogą: *czynić dobrze gdy to możemy, a nikomu krzywdy nie czynić.* Pierwſze prawo naturalney ſprawiedliwości ieſt, *nie czynić nikomu tego, czegobyśmy niechcieli, aby nam ſamym czyniono.* Ta reguła ieſt nieſkończoney obſzerności, a prawie wſzyſtkie w ſobie życia Obywatelſkiego obowiązki zawiera. Bo gdybyśmy ią zachowali, nie mowilibyśmy złe o nikim, nie bralibyśmy nieſprawiedliwie cudzego dobra, żadney ſzkody nieczynilibyśmy bliźniemu, a uſłużylibyśmy mu we wſzyſtkim, coby tylko w mocy naſzey było. Procz naturalnych praw ludzkości y przyſtoyności, *miłość Chrześciańſka* ściſle nas obowięzuie, abyśmy braci naſzym dobrze czynili, ochraniali ſławy ich, nie mowiąc y nie czyniąc nigdy nic, co ich martwi albo

blesse. Ainsi les *maximes de la Vie Civile* s'accordent en ce point avec celles du *Christianisme: Quiconque fait tort à un autre,* dit l'Apôtre, *sera puni de son injustice, Dieu n'aïant point égard aux personnes.* Les *Chrétiens* poussent la vertu encore plus loin; car bien loin de faire quelque injustice de gaïeté de cœur, ils ne rendent jamais le mal pour le mal, quelque persécution qu'on leur fasse. Mais comme la plûpart des hommes ont beaucoup de tendresse pour euxmêmes, & qu'ils n'aiment guères leur Prochain; ils ne régardent point avec les mêmes yeux les outrages qu'ils font, & ceux qu'on leur fait. Ils se plaignent, ils s'impatientent pour l'injure la plus legere; ils sont froids & indifférens pour des injustices criantes, & pour des torts considérables qu'ils font eux-mêmes à leur Prochain.

L'intérêt obscurcit l'éclat des plus belles actions, comme le désintéressement réleve les moindres choses & leur donne du prix: ainsi pour être au goût des hommes, la voie la plus courte est d'aimer à leur faire du bien. Mais *l'amour propre & l'intérêt particulier gâtent tout, & corrompent les mœurs & la vertu.* On se détache de l'inté-

bo uraża. A tak *maxymy obywatelskiego życia* w tym punkcie z *Chrześciańskiemi zgadzaią się maxymami:* Ktokolwiek krzywdę *czyni drugiemu,* mowi Apostoł, *będzie karany za niesprawiedliwość swoię, Bog nie ma względu na osoby* Chrześcianie w wyższym ieszcze stopniu tę Cnotę zachowuią. Bo nie tylko że z chęci serca żadney niesprawiedliwości nie czynią, ale złym za złe nigdy nie oddaią gdyby nay gorzey byli prześladowani. Jednak ponieważ naywięcey ludzi maią wiele dla siebie samych łagodności, a nie bardzo kochaią bliźniego, nigdy iednemi oczyma nie widzą krzywd, ktore oni czynią ani krzywd ktore im są uczynione. Skarżą się y w niecierpliwość wpadaią za naymnieyszą krzywdę, oziębli zaś są y obojętni na naygłownieysze niesprawiedliwości, y bardzo znaczne krzywdy, ktore oni sami bliźniemu czynią.

Jnteres ćmi naypięknieyszych blask czynności, iako nieinterresowanie krasi naymnieysze rzeczy, y szacunek im daie. Zaczym żebyśmy byli do gustu ludzi, naykrotsza iest droga: lubić im czynić dobrze: *Lecz miłość właśna y interes partykularny psuią wszystko y każą obyczaie y cnotę.* Oddalmy się od pospolitego interesu, aby nie my-

l'intérêt commun pour ne penser qu'à ses affaires personnelles. Tel est le génie & la politique des Partisans: ils ne se mettent guères en peine, si les avis qu'ils proposent incommodent & ruinent une infinité de gens, pourvû qu'ils y trouvent leur compte. Les larmes, les gémissemens des malheureux, ne les attendrissent point: ils voient d'un œil sec & indifférent leurs peines leurs misères, & leur désespoir. Leur soin unique est de s'enrichir par quelque voie que ce puisse être. Le carectére de cette espece d'hommes est entierement opposé à celui de *bons Citoïens*, de *Chrétiens*, & d'*Honnétes Gens*. La charité des Partisans a une sphère fort resserrée; elle ne s'étend pas au delà des bornes de leur famille. Le zèle de la Patrie & du Bien public n'est qu'une vertu en idée, dont on ne connoît que le nom, sans en voir aucun exemple.

L'Ecriture Sainte a principalement loué *Moïse* du grand zèle & de l'ardente charité qu'il avoit pour ses freres: il pouvoit, s'il eût voulu, passer pour le fils de la fille de *Pharaon; il aima mieux être affligé avec le Peuple de Dieu, que de jouir des honneurs & des délices de la Cour.* Il s'exposa à toutes sortes de périls, & à la colere d'un Roi tout puissant, pour se mettre en état de retirer

myśleć tylko o naszych własnych. Taki iest duch y polityka Partyzantow, nie wiele ich to dolega, ieżeli podane od nich środki przykre są bardzo wielu inszym, y w niwecz ich obracaią byleby oni swoie zrobili. Ani łzy, ani ięki nieszczęśliwych bynaymniey ich nie miękczą, suchym y oboiętnym okiem patrzą na ich biedy, na ich nędze y na ich rozpacz. Jedyne ich iest staranie aby się zbogacili, iakąkolwiek być to może drogą. Charakter takich ludzi iest przeciwny charakterowi dobrych obywatelow, Chrześcian, y poczciwych ludzi. Miłość Partyzantow zawiera się w szczupluchney sferze, a nie rozciąga się za granicę familii własney. Gorliwość o Oyczyznę y o powszechne dobro iest to cnota przez imaginacyą, ktorey samo tylko imie znamy, nie maiąc żadnego iey przykładu.

Pismo Swięte osobliwie wychwalało Moyzesza z wielkiey gorliwości, y z gorącey miłości, ktorą miał dla braci swoich, gdyby był chciał, mogł się był udać za Syna Corki *Faraonowey; wolał bydź uciemiężonym wraz z ludem Boskim, niżeli w honory y dworskie roskoszy opływać.* Odważył się na wszystkie niebespieczenstwa, y na gniewy Krola naymożnieyszego, aby się

tirer son Peuple de l'esclavage & d'une dure servitude, sous laquelle il gémissoit depuis longtems. C'est ainsi que les *Princes* & les *Grands* se doivent dire sans cesse à eux-mêmes, qu'ils sont établis de Dieu pour défendre les foibles & les malheureux contre la puissance injuste, & la tyrannie de ceux qui voudroient les opprimer. Ils ne doivent point mettre leur gloire à faire sentir le poids d'une domination dure & incommode. Car *ils sont établis pour être les Protecteurs, plûtôt que les Maîtres du genre humain.*

Tout le monde n'est pas en état par la situation de ses affaires de pouvoir faire de grandes largesses; mais les Riches sont obligés de faire part aux autres du bien qu'ils possèdent au-delà du nécessaire. On est étonné de voir des gens dans un âge fort avancé, qui ne songent qu'à épargner & à entasser des richesses inutiles, puisqu'il leur reste si peu de tems pour en jouir. Chaque âge a ses passions : la volupté, l'ambition, occupent les hommes tour à tour dans des âges différens. Il semble que l'avarice soit le partage & la *passion favorite des vieillards* ; parce qu'il ne faut pas se donner de grands mouvemens pour con-

się był stał sposobnym do wyprowadzenia ludu swego z strasznéy niewoli, y okrutnego poddaństwa w ktorym od dawnego czasu ięczeli. Y takci powinni sami sobie nieustannie mowić Panowie y Monarchowie, że od Boga postanowieni są, aby słabych y nieszczęśliwych bronili, przeciwko niesłuszney mocy, y tyrannii tych, ktorzyby ich radzi przytłumić. Nie powinni na tym chwały swoiey zakładać, aby inszym dawali poznać ciężar surowego, y niemiłego panowania. *Postanowieni bowiem są, aby byli raczey opiekunami, a nie Panami rodzaiu ludzkiego.*

Nie wszyscy dla sytuacyi interesow swoich wielkie zdołaią czynić szczodrości, ale bogaci obowiązani są udzielać inszym cząstkę z dobr swoich, ktorych więcey maią nad potrzebę. Zdumiewamy się widząc ludzi w podeszłym bardzo wieku, ktorzy nie myślą tylko iakby oszczędzić, a nazbierać niepożytecznych dostatkow, ponieważ im tak mało czasu zostaie, aby się niemi cieszyli. Każdy wiek swoie ma namiętności: Rozkosz y ambicya w rożnych wiekach koleią zabawiaią ludzi. Zdaie się że łakomstwo dostało się w podział, y iest *ulubioną passyą Starcow*, nie wiele bowiem trzeba im czynić zabiegow, aby to utrzy-

conſerver ce que l'on poſſede; mais il ſemble que cette paſſion ſoit bien mal placée. Pourquoi garder avec tant de précautions des richeſſes dont la mort les dépouille dans un moment? La condition des hommes eſt telle, qu'ils ont béſoin de quelque paſſion pour les amuſer. Comme les vieillards ſont inhabiles & preſque inſenſibles aux plaiſirs, & qu'ils ne peuvent plus ſe donner toutes les fatigues que demande l'ambition, ils ſe retranchent à l'avarice, qui eſt une paſſion moins tumultueuſe & plus paiſible.

Peu de vieillards entrent dans les ſentimens que le vieux *Caton* avoit ſur la fin de ſes jours. *Quelque agréable que ſoit la vie*, diſoit ce ſage *Romain*, qui s'étoit dévoué tant de fois pour l'utilité de ſes compatriotes, *on vient enfin à s'en raſſaſier comme de toute autre choſe: il y a un point où l'on peut dire*, c'eſt aſſez. *J'ai d'autant plus de droit de parler ainſi que j'ai vécu d'une manière à ne me pas repentir d'être venu au monde. J'en ſors donc comme d'une Hôtellerie, & non pas comme de ma propre maiſon. Car la Nature ne nous a mis au monde que comme dans un lieu de paſſage, & non pas dans une demeure fixe. O l'heureux jour que celui où je ſortirai de cette foule importune*

utrzymali, co maią, atoli zdaie ſię że ta namietność źle ieſt bardzo oſadzona. A na co ſię przyda z tak wielką przezornością ſtrzedz doſtatkow, ktore im śmierć w iednym momencie wydziera? Taka ieſt kondycya ludzi, że iakieyś paſſyi potrzebuią aby ſię nią zabawiali. A że ſtarzy nie ſpoſobni ſą y iuż prawie nie czuyni na uciechy, ani mogą wſzelkiey pracy podeymować, ktorey ambicya wyciąga, zoſtaią ſię przy łakomſtwie, ktora to paſſya nie tak ieſt zgiełkom podległa, y daleko ieſt nad inſze ſpokoynieyſza.

Wielu Starcow wchodzą w ſentymenta, ktore miał ſędziwy Katon na ſchyłku dni ſwoich: *Aczkolwiek życie to, miłe ieſt* mawiał ten roſtropny Rzymianin, ktory tyle razy ſakryfikował ſię był dla dobra ziomkow ſwoich, *bywa ten czas że ſię nim naſyciemy, tak iako wſzyſtkiemi inſzemi rzeczami; ieſt ieden kres, gdzie można mowić*, doſyć. *Tym większe mam prawo mowić o tym, że pewnym ſpoſobem żyłem, abym nie żałował, żem przyſzedł na świat. Wychodzę więc z niego iak z Auſteryi iakiey, a nie z właſnego mego domu. Gdyż natura nie poſtawiła nas na świecie, tylko, iak na mieyſcu przeyścia, a nie tak iako w mieyſcu założonego mieſzkania. O dniu ſzczęśliwy! kiedy wynidę z tego*

tune & corrompuë pour me réjoindre à cette divine & heureuse troupe de grandes Ames qui ont quitté la Terre avant moi. Ceux qui ne se consolent de la nécessité de mourir, que parceque la vieillesse les met hors d'état de jouir des plaisirs, sont pitié. Il ne faut point chercher d'autre consolation que celle que la Foi & la bonne vie nous peuvent donner.

Il faut donc nous souvenir sans cesse que *Dieu nous a mis au monde pour faire du bien, à son exemple, à toutes sortes de personnes ;* car il fait luire son soleil sur les bons & sur les méchans. Il ne faut point vous inquiéter si ceux à qui vous faites part de vos bienfaits en auront de la reconnoissance, ou s'ils vous paieront d'ingratitude. Ce qui a rendu si célèbre la mémoire d'*Alexandre*, outre ses grandes victoires, étoit le plaisir sensible qu'il avoit à donner. Toutes les richesses de l'*Asie* dont il se vit possesseur, ne furent jamais capables de le tenter, ni de changer son tempérament. Il donnoit les Roïaumes comme on donne une Couronne de fleurs, sans rien retenir pour soi que l'honneur de les avoir conquis.

C'est maintenant une *vertu assez rare que d'aimer à faire du bien aux autres en se*

tego uprzykrzonego, y zepsutego gminu, abym się złączył z owym Boskim y Błogosławionym wielkich Duss orssakiem, ktore przedemną z tey *ziemi się przeniosły*. Ci zaś ktorzy nie umieią się pocieszyc nad potrzebą umierania, tylko szczegulnie, że starość odeymuie im sposoby, że roskoszy więcey zażywać nie mogą, godni są pożałowania. Nie powinniby inszey pociechy szukać, nad tę ktorą wiara y życie dobre dać mogą.

Potrzeba nam tedy nieustannie sobie przypominać, iż *Bog postanowił nas na tym świecie, abyśmy dobrze czynili idąc za Jego przykładem, wssystkiego gatunku ludziom*, ponieważ każe oświecać Słońcu swoiemu złych y dobrych. Nie masz się tym frasować, ieżeli ci, ktorych uczestnikami łask twoich uczynisz, będą ci wdzięczni, albo że ci niewdzięcznością zapłacą. Co uczyniło tak sławną Alexandra pamięć, iest wdzieczna radość, ktorą miał, rozdaiąc wszystkie dostatki, ktorych widział się być Panem, nie potrafiły go uiąć, ani temperamentu iego odmienić. Rozdawał Krolestwa, iak kto daie wieniec uwity z kwiatkow, nic dla siebie nie zatrzymuiąc, tylko chwałę, że ie zdobył.

Nader teraz rzadka cnota iest, aby kto inssym dobrze czynił, sam siebie ogołacaiąc, z te-

se dépouillant soi-même de ce que l'on possede: cependant c'est un moïen bien prompt & bien sûr pour se faire une grande réputation. On est encore obligé de soutenir les intérêts des personnes que nous connoissons, quand on leur fait de mauvaises affaires contre la justice & l'équité. Autrefois quand les Seigneurs avoient quelque querelle, tous leurs parens, leurs amis, leurs vassaux étoient obligés d'y prendre parti: ceux qui réfusoient de le faire, étoient privés de la succession: ce qui paroît de plus singulier, les Evêques mêmes alloient porter les deffis, & benissoient les armes des combattans.

Les Maximes de la Réligion obligent très-étroitement de pardonner. Il y a même en cela une grandeur d'ame naturdlle qui convient parfaitement à un *honnête homme.* bonne fortune & la prospérité contribuënt merveilleusement à faire oublier de petites injures, qui causeroient plus de chagrin dans un état moins heureux & moins agréable. La joie que l'on goûte lorsque l'esprit est content, fait que l'on est moins sensible à de petites disgraces qui ne font qu'effleurer le cœur & qui feroient beaucoup plus d'impression si l'on étoit dans une situtation moins heureuse. Il faut donc avoir égard au tems & aux lieux, quand on voit

z tego co prawdziwie dzierży. Przecież iest to sposob wielce prędki y bardzo bespieczny aby sobie wielkie ziednać imie. Obowiązani także iesteśmy utrzymywać interesa osob, ktore znamy, kiedy kto na nim powstaie przeciwko słuszności y sprawiedliwości. Przedtym kiedy Panowie kłotnią iaką mieli, wszyscy ich krewni, przyiaciele, hołdownicy obowiązani byli wiązać się z niemi, a ktorzy wzbraniali się tego czynić, odrzucano ich od sukcessyi; co zaś w tym iest nayosobliwszego, że Biskupi sami posyłani bywali z wyzywaniem na poiedynek, y oręże święcili.

Maxymy Wiary naszey nayściśley nas obowięzuią do odpuszczania nieprzyiaciołom. Jest także w tym wrodzona wielkość Duszy, ktora doskonale przyzwoita iest poczciwemu człowiekowi. Dobra fortuna y pomyslność przedziwnie pomagaią do zapomnienia pomnieyszych krzywd, ktore w stanie mniey szczęśliwym y mniey wdzięcznym dalekoby większą sprawiły przykrość. Wesele ktore wewnętrznie mamy kiedy umysł iest kontent, sprawuie że mniey czuyni iesteśmy na leksze przypadki, ktore ledwie zadrasną serce, a daleko bardziey by nas raziły, gdybyśmy byli w mniey szczęśliwszey sytuacyi. Zaczym

 trze-

voit des perſonnes qui ſe chagrinent pour des ſujets aſſez frivoles. Dieu a promis de nous pardonner toutes les fois que nous nous humilierions devant lui. Il n'a pas même fixé combien de fois il nous pardonneroit, afin que nous eſpérions toûjours en ſa miſéricorde, & que nous ne tombions point dans l'abattement à la vûë de nos offenſes. Cette grande *bonté de Dieu doit nous ſervir de régle à l'égard de nôtre Prochain.*

L'*Eſpece d'hommes la plus à craindre pour le commerce de la Vie Civile,* ce ſont ceux, qui ſous de faux ſemblans d'amitié récelent un eſprit double & fourbe. Ils amuſent le monde par de beaux diſcours, & trament ſourdement de mauvais deſſeins, contre leſquels on ne peut ſe précautionner, étant ſéduits par les belles apparences dont ils vous endorment.

Il eſt aiſé de connoître quand on s'acquite de ce que l'on doit à ſon Prochain, ou quand on y manque; puiſque tous ces devoirs roulent ſur ce ſeul principe, de *ne jamais faire à autrui, ce que nous ne voudrions pas que l'on nous fit à nous-mêmes.* Un Homme de bien, *un Chrétien Honnête homme,* c'eſtà-dire, équitable & Juſte, n'ôtera jamais rien à perſonne pour ſe l'appliquer, & quiconque héſite ſur ce principe, ſçait pas

trzeba mieć wzgląd na czaſy y na mieyſca, kiedy widziemy oſoby fraſuiące ſię z doſyć błahey przyczyny; Obiecał nam Bog odpuſzczać ile razy ſię przed nim upokorzemy, ani nawet nie założył wiele razy nam odpuści ażebyśmy zawſze w miłoſierdziu Jego ufali, a nie wpadli w iakąś roſpacz zapatruiąc ſię na nieprawości naſze. *Ta wielka dobroć Boſka, powinna nam być prawidłem względem bliźniego naſzego.*

Gatunek ludzi ktorych ſię naybardziey w ſpołeczności życia Obywatelſkiego lękać potrzeba, ſą ci ktorzy pod płaſzczykiem przyiaźni taią ſię z duchem zdradzieckim y chytrym, pięknemi dyſkurſami łudzą ludzi, a potaiemnie układaią oſnowę przewrotnych zamyſłow, przeciwko ktorym nie można ſię nagotować kiedy nas ślicznemi powierzchownościami łudzą y uſypiaią.

Łatwo ieſt poznać kiedy zadoſyć czyniemy cośmy powinni bliźniemu naſzemu, albo kiedy nie czyniemy, ponieważ te wſzyſtkie obowiązki na iedney ſię zaſadzaią Uſtawie: *Aby nigdy inſzym tego nie czynić, czegobyśmy niechcieli, aby nam ſamym inni czynili.* Dobry Chrześcianin poczciwy człowiek, to ieſt dobry y ſprawiedliwy nie wezmie nic nikomu, aby to ſobie przywłaſzczał, a ktokolwiek powątpiewa o tey pra-

pas même ce que c'eſt que d'être un *honnête homme*. Dans les queſtions qui régardent les mœurs, chacun décide ſelon ſon amour-propre. Les uns traitent d'actions monſtrueuſes ce que les autres régardent comme des choſes purement indifférentes. Les uns panchent du côté de l'utilité, les autres ſuivent les ſentimens de l'honnêteté, & ne font jamais de démarches préjudiciables à leur Prochain.

Le fameux *Scévola*, ſi célèbre parmi les *Romains*, voulut acheter un fonds de terre, & pria le Vendeur de lui en dire le prix au plus juſte & ſans le ſurfaire; il le lui dit de bonne foi; mais *Scévola* croïant que ce fonds valoit d'avantage, lui en donna mille écus au-delà de ce qu'il avoit demandé. Les perſonnes intéreſſées croient que cette générolité n'eſt pas d'un homme habile: mais c'eſt confondre les véritables idées, que de mettre de la différence entre l'habileté & la probité, & d'avoir établi que celui-là n'eſt pas un habile homme qui ne ſçait pas prendre ſes avantages, ou qui néglige de faire ſon profit. Ainſi raiſonnent & penſent ces hommes avides qui prennent à toutes mains, & qui croient que tous les moïens de s'enrichir ſont légitimes. La décadence & les malheurs de leurs pareils ne les éton-

nent

prawdzie, ani nawet wie co to ieſt być człowiekiem poczciwym. O kweſtyach ktore ſię obyczaiow tykaią, każdy ſądzi według właſney miłości ſwoiey, iedni maią iak iakieś poczwarne czynności, ktore inśi maią ſobie całe za rzecz oboiętną. Jedni ſkłaniaią ſię na ſtronę pożytkow, inni idą za zdaniem poczciwości, y nigdy nie czynią krokow bliźniemu ſzkodliwych.

Sławny Scewola, tak między Rzymianami rozgłoſzony, chciał kupić kawałek gruntu, y przedaiącego proſił aby mu powiedział cenę według ſłuſzności, y bez targu: przedaiący uczynił to dobrą wiarą. Scewola rozumieiąc, że ten grunt więcey wartał, dał mu tyśiąc talerow, nad to iak był zacenił. Jntereſſowani ludzie mniemaią, że takowa wſpaniałość nie ieſt biegłego człowieka, ale ieſt to mieſzać prawdziwe o ſzczodrobliwości rozumienia, czynić rożnicę między biegłością a poczciwością, a za rzecz pewną gruntować, że ten nie ieſt obrotny człowiek, ktory nie umie zażyć pożytkow ſwoich, y ktory niedba, iak może z tąd zyſkać; Tak ſobie wnoſzą y tak myślą owi chciwi ludzie, ktorzy całemi rękami biorą, mocno wierząc, że wſzyſtkie ſpoſoby do zbogacenia ſię ſą ſprawiedliwe. Upadek y nieſzczęśliwość, rownych

im

nent point. Ces fortunes élévées sur le crime & l'injustice, ressemblent à une maison bâtie sur le sable que le prémier tourbillon renverse. Le principe secret de ces chûtes subites, c'est l'iniquité qui a servi de base à l'établissement de cette fortune précipitée. Il a falu, pour entasser & accumuler ces grands fonds, opprimer une infinité de malheureux, dont les gémissemens & les larmes ont monté jusqu'au Trône de Dieu, qui d'un souffle a réduit en poussiere ces *Colosses*.

On commet quequefois de grandes injustices jusques sur les Tribunaux de la Justice même. Les brigues, les sollicitations, les cabales, les détours, & les intrigues, dont on se sert pour surprendre la Réligion & l'intégrité des Juges, les artifices, les déguisemens dont on paillie une mauvaise cause, accablent le bon droit & font triompher l'iniquité. Mais quelle confusion & quels rémords ne doivent point ressentir ceux qui ont recours à des moïens si injustes, pour s'emparer d'un héritage, ou d'une autre espece de bien qui ne leur appartient pas? Ils devroient se dire à eux-mêmes, convaincus par une expérience continuelle, qu'un bien mal acquis fond comme le sel dans l'eau, entre

tre

im ludzi, bynaymniey nie zadziwi, te fortuny na zbrodni y na niesprawiedliwości, wybudowane, podobne są domowi wystawionemu na piasku, ktory za pierwszym wichrem wywraca się. Zrzodło tych nagłych upadkow, iest niesprawiedliwość ktora gruntem była do ustanowienia tey gwałtowney fortuny; potrzeba było na zgromadzenie y zebranie tych milionow uciemiężyć niezliczoną moc nędznych ludzi ktorych jęki y szlochania aż do Tronu BOGA przedarły się, ktory iednym wionieniem w proch obrocił te kołosy.

Wielkie niesprawiedliwości, częstokroć bywaią popełnione na stolicach sameyże sprawiedliwości. Spiknienia, polecania, wichrzenia, przewroty y intrygi ktorych w prawie zażywaią,ażeby cnotę y poczciwość Sędziow ułowić, sztuki y mamienia, ktoremi naygorsza sprawa upstrzona bywa, naylepsze obarczaią prawo, a daią niesprawiedliwości tryumfować. Lecz iakiey hańby, y iakich zgryzot, nie maią poczuć ci, ktorzy się do tak niesłusznych udaią sposobow, aby opanować dziedzictwo, lub iakieżkolwiek insze dobra ktore im nie należą? Powinniby sami sobie mowić, nieprzerwanym doświadczeniem przezwyciężeni, że złę nabyte dobro iak

sol

tre les mains de ceux qui l'ont usurpé injustement, & qui n'ont pas mis en pratique le principe, de *ne faire, jamais à autrui ce que nous ne voulons pas que l'on nous fasse à nous-mêmes.*

C'est une *cruauté assez ordinaire dans le monde* que de s'acharner à persécuter des personnes sans appui & sans secours. Plus ils sont malheureux, plus on croit avoir droit de les opprimer. Voilà ce qui fait que tant de gens abusent si injustement de leur crédit, de leurs richesses, de leur autorité, pour réduire aux dernieres extrêmités des malheureux qui n'ont point de ressource, & qui se voient hors d'état de leur résister.

A combien de gens ne seroit-il pas plus avantageux d'avoir moins d'esprit, & d'être moins sçavans qu'ils ne sont! ce qui paroît un paradoxe. Ils tournent en artifices & en fourberies leurs lumieres & leurs talens, pour faire des torts considérables à leur Prochain. Je ne parle point de ceux qui abusent de leur esprit contre la Réligion; car ce n'est pas de quoi il est question ici. Ils l'emploient à chercher des contrariétés, & des impossibilités prétenduës: & comme ils n'en sçauroient trouver, ils s'appuient de fausses raisons, pour calmer leur conscience, & jouir de quel-

sol w wodzie topnieie w ręku tych, ktorzy go sobie niesprawiedliwie przywłaszczaią, y ktorzy nigdy nie szli za tą nauką, *aby nigdy nie czynili nikomu tego, czego niechcą aby im inśi czynili.*

Prawie zwyczayne iest na świecie okrucieństwo, zaiadać się na prześladowania ludzi bez wsparcia y bez pomocy. Jm bardziey są nieszczęśliwi, tym bardziey myślemy mieć iakieś prawo na ich pognębienie; y tocto sprawuie że tylu ludzi tak niesprawiedliwie zażywaią kredytu swego, swoich bogactw y swey władzy, aby do ostatniey rospaczy przyprowadzili nieszczęśliwych, ktorzy inszego nie maią sposobu, a widzą się w tym stanie że się im oprzeć nie zdołaią.

Jak wielu ludziom dalekoby pożyteczniey było, gdyby mniey dowcipu mieli y mniey nauki, iak ią w samey rzeczy maią. Zdaie się dziwaczna ta prawda; na sztuki y na szalbierstwa obracaią światło y talenta swoie, aby znaczne krzywdy bliźniemu czynili. Nie mowię o tych ktorzy przeciwko Religii rozumu swego zażywaią, bo nie o tym tu mowa. Zażywaią dowcipu szukaiąc przeciwności y niepodobieństwa, a nie mogąc ich znaleść na fałszywych wspieraią się racyach, aby sumnienie swo-

quelque apparence de repos dans une incrédulité affectée.

Il n'est jamais permis de faire aucun tort à son Prochain, dans quelque situation que l'on se trouve, & quoiqu'on le puisse faire impunément. Quand l'utilité ne se peut accorder avec ce qui est honnête & permis, on s'attache à ce qui paroît le plus utile. C'est ce qui a introduit la corruption parmi les hommes; c'est la source des torts & des vexations que l'on fait si souvent au Prochain. Car où sont ceux qui s'abstiennent de faire des injustices dont il leur revient quelque profit, s'ils peuvent s'en promettre l'impunité, & s'ils ont quelques moïens d'en dérober la connoissance à tout le monde? Ils ont encore quelque reste de pudeur, & ils prennent des précautions pour cacher certaines démarches qui les feroient régarder comme des fripons: mais quand ils peuvent mettre leurs affaires à couvert, & tromper finement le Public, en n'intéressant que leur conscience, ils se prostituent à des bassesses dont ils ont honte en secret, & qu'ils ne peuvent s'empêcher de se réprocher intérieurement à eux-mêmes, quand ils y pensent de sang froid. Les maximes de la Conscience & de l'Honneur doivent être d'un assez grand poids pour rete-

swoie uspokoili, a mogli zażyć iakiegoś spoczynku przy zmyśloney niewierności.

Nie godzi się nigdy Bliźniemu naszemu czynić krzywdy w iakimkolwiek znayduiemy się położeniu, y lubo moglibyśmy to czynić żadney nie lękaiąc się nagany. Kiedy pożytek niemoże się z tym zgodzić, co iest poczciwego y pozwolonego, do tego się wiążemy, co się pożytecznieyszego być zdaie; tym sposobem zepsucie między ludzi wprowadzone iest; to iest zrzodło krzywd y uciąźliwości, ktore się wyrządzaią Bliźniemu. Bo gdzię są ci ktorzy się wstrzymywaią od niesprawiedliwości gdy im zysk iaki ztąd przychodzi, ieżeli mogą sobie obiecować, że nie będą za to karani, y ieżeli maią iakie sposoby aby się z tym przed całym światem ukryli. Jeszcze iakąś resztę wstydu zatrzymuią y ostrożności zażywaią, aby niektore ukryli zdrożności, dlaczegoby ich za mataczow osądzono: ale iak prędko interessa swoie utaić mogą y subtelnie oszukać wszystkich, odwołuiąc się na sumnienie swoie odważaią się na podłości, za ktore wstydzą się skryćie, ani mogą wstrzymać się aby sobie sami wewnętrznie tego nie zarzucali gdy o tym z powolnością myślą. Maxymy sumnienia y honoru, maią być wielkiey wagi na utrzy-

retenir *le Chrétien Honnête Homme* dans ſon devoir. Quand il veut faire quelque entrepriſe, où les intérêts du Prochain pourroient être bleſſés, il ne s'informe point ſi le Public le régarde, ou s'il a le dos tourné.

Les Particuliers qui prennent le bien d'autrui, ou qui font quelque tort conſidérable au Prochain, ſont déclarés infâmes, on les punit par d'honteux ſupplices; mais les Princes augmentent leur gloire à meſure que leurs uſurpations ſont plus grandes. Ce qui a fait cette haute réputation d'*Alexandre* qui dure encore depuis tant de ſiécles c'eſt qu'il a dépouillé par la force & la violence un poſſeſſeur legitime de tous ſes Etats, quoique ce Prince ne lui eût jamais fait aucun tort, & qu'il ne penſât point à lui faire la guerre. *Jules Céſar* s'eſt rendu ſi fameux, pour avoir fait perir douze-mille hommes dans les cinquante-deux batailles qu'il donna pendant ſa vie. Il en donna trente dans les *Gaules*, où quatre-cent-mille hommes perdirent la vie pour éterniſer la gloire & le nom de ce Conquérant.

Pour raiſonner du plus grand au plus petit, il ne faut jamais faire tort au Prochain, quoiqu'on pût le faire impunément par le dégré de ſupériorité que l'on a audeſſus de

utrzymanie Chrześcianina poczciwego człowieka w powinnościach ſwoich. Kiedy co chce przedſięwźiąć w czymby interes Bliźniego mogł być rażony, nie dowiaduie ſię bynaymniey ieżeli ludzie na niego patrzą, albo ieżeli tyłem ieſt do nich.

Partykularni ludzie ktorzy cudze dobra biorą, lub znaczną iaką krzywdę Bliżniemu czynią, oſądzeni bywaią za Infamiſow, karzą ich haniebną śmiercią; lecz Krolowie przyczyniaią ſobie chwały im większe ſą ich uzurpacye. Co tak wyſoką uczyniło Alexandrowi reputacyą, ktora od tylu wiekow ieſzcze trwa, to ieſt że ſiłą y gwałtem prawemu Poſſeſſorowi, wydarł wſzyſtkie Jego ſtany, chociaż ten Monarcha żadney mu nigdy nie uczynił krzywdy, ani kiedy pomyślał woynę z nim toczyć. Juliuſz Ceſarz tak ſię ſtał ſławny dla tego, że dwanaście ſet tyſięcy Ludzi w pięcdzieſiąt dwoch bataliach zgubił, ktore przez życie ſwoie wydał. Wydał ich trzydzieści w dawney Gallij, gdzie czterykroć ſto tyſięcy ludzi życie ſtracili na uwiecznienie chwały y imienia tego woiennika.

Abyśmy mowili o wſzyſtkim idąc od wielkich rzeczy do mnieyſzych, nigdy nie potrzeba bliźniemu krzywdy czynić, lubo-

de lui, & par la dépendance où sa mauvaise fortune le réduit. C'est une grande cruauté de traiter durement de pauvres Domestiques qui étudient à vous plaire, & qui sentent moins leur misére quand ils y peuvent réüssir. Les Domestiques doivent à leurs Maîtres de la fidélité, de la soûmission, & tous les services qu'ils peuvent leur rendre chacun selon son état. En récompense les Maîtres sont obligés de compatir à leur infortune, de païer exactement leurs gages, & de leur procurer, s'ils le peuvent quelque établissement, pour les mettre à couvert de la pauvreté & de la misère dans leur vieillesse, qui les met hors d'état de travailler & de gagner leur vie. A voir la dureté & l'inhumanité avec laquelle de certains Maîtres traitent leurs Domestiques, on croiroit qu'ils ne les régardent que comme des bêtes de charge. Si des Barbares en usoient de la sorte on s'en étonneroit moins; mais que des *Chrétiens* tourmentent comme des Corsaires, de malheureux Domestiques, c'est une barbarie qui ne peut trouver d'excuse. Comment auront-ils de la charité pour des étrangers, puisqu'ils en manquent pour ceux qui leur rendent tous les services qu'ils peuvent? On les bannit sans leur donner aucune récompense, & quelquefois même on ajoûte en-

lubobyśmy mogli sobie w tym pozwolić dla naszey nad nim zwierzchności, lub dla Jego podległości w ktorey go trzyma zła fortuna. Wielkie iest okrucieństwo surowo obchodzić się z nędznemi domowemi, ktorzy podobać ci się pragną, y ktorzy mniey czuią mizeryą swoię kiedy ci mogą dogodzić. Słudzy powinni Panom swoim wierność, uszanowanie, y wszystkie usługi, ktore każdy czynić powinien według stanu swego. W nadgrodę tego Panowie obligowani są mieć litość nad kondycyą służących, zupełnie im wypłacać zasługi, obmyślić im ieżeli można ustanowienie iakie, aby nie przyszli do ubostwa y do nędzy w starości ich, gdy więcey nie będą mogli pracować ani zarabiać. Patrząc na surowość y na nieludzkość z ktorą się obchodzą pewni Panowie z służącemi swemi, trzebaby powiedzieć, że ich maią iak za zwierzęta. Gdyby barbarzyńcy tak czynili mnieybyśmy się dziwowali; lecz że Chrześcianie pastwią się iak Morscy rozboynicy nad mizernemi sługami, to okrucieństwo wymowki znaleść nie może, iak tacy ludzie maią mieć ludzkość dla obcych, kiedy iey nie pokazuią dla tych, ktorzy im iakie tylko mogą wysługi czynią. Bez żadney zapłaty bywaią wygnani, czasem nawet

encore de mauvais traitemens aux injures dont on les accable.

Il ne suffit pas au *Chrétien Honnête Homme* de ne faire aucun tort considérable au Prochain pour des intérêts temporels, il doit aussi user d'une grande circonspection & d'une grande retenuë pour ne le point offenser par des *jugemens téméraires.* C'est un *défaut assez ordinaire de juger mal de son Prochain,* & quand il fait de bonnes actions, d'en condamner les intentions, pour avoir le plaisir malin de censurer & de mettre les autres au-dessous de soi. Cette pente naturelle à interprêter tout en mauvaise part, est un grand préjugé contre ceux qui jugent de la sorte. Une Femme qui attache du crime aux moindres clins d'yeux d'une autre Femme, à tous ses gestes, à ses actions les plus indifférentes; & qui trouve du mystère dans toutes ses démarches, n'est pas toûjours la plus réguliere du monde; quoiqu'elle affecte cette critique rigoureuse pour se mettre bien au-dessus des Femmes ordinaires. Ceux qui ont une véritable probité, croient aisément que tout le monde leur ressemble. Bien loin d'attacher du crime aux choses innocentes, ils prennent même en bonne part des actions équivoques, ou quand on ne peut absolument les justi-

nawet do tey krzywdy łączą się ieszcze y złe traktowania ktoremi bywaią obarczeni.

Dla Chrześcianina poczciwego człowieka, nie dosyc iest ażeby Bliźniemu znaczney żadney krzywdy nie czynił w doczesnych interessach, powinien ieszcze wielkiey zażyć ostrożności, y wielkiego utrzymania aby go nigdy przez *lekkomyślne sądzenie* nie obraził. Dosyć to iest *zwyczayny błąd źle sądzić o Bliźnim,* a ieżli dobrze czyni, potępiać go o złe intencye, byleby mieć złośliwą uciechę cenzurować inszych, y niżey ich nad siebie położyć. Ta wrodzona skłonność wszystko na złą stronę tłomaczyć, iest wielki przesąd y niegodziwa opinia. Białogłowa ktora znayduie występek w naymnieyszym mrugnieniu oka inszey białogłowy, we wszystkich iey gestach, we wszystkich nayoboiętnieyszych czynnościach, y ktora w każdym iey kroku, taiemnicę iakąś upatruie, sama nie może być bez ale, luboli umyślnie z tą surową wyieżdża krytyką, aby się pokazała że więcey waży nad ordynaryine Białogłowy. Ktorzy maią prawdziwą poczciwość, łatwo wierzą że wszyscy ludzie są im podobni. Nie tylko w rzeczach niewinnych nie szukaią występku, ale y owszem akcye oboiętne, na dobrą stronę bio-

justifier, ils excusent les gens sur la droiture de leurs intentions, & n'épargnent rien pour inspirer aux autres leurs sentimens, & pour sauver la réputation des personnes que l'on attaque.

Il n'est permis de juger mal que dans l'evidence & la certitude, lorsque l'état de la chose ne permet pas de se la dissimuler à soi-même. Un concubinage public, par exemple, un adultere scandaleux, un Usurier qui ne prend nulles mesures pour pallier ses injustices; la temérité consiste à juger sans avoir une preuve ou une raison subsistante, pour déterminer ou appuier le jugement que l'on porte.

Nous ne jugeons pas des autres par leur mérite personnel ou par leurs bonnes qualités, nous en jugeons par la maniére dont ils nous traitent, & selon que nous sommes contens ou peu satisfaits de leur conduite à nôtre égard. Leur personne nous agrée si leurs procédés nous sont favorables; nous leur trouvons du mérite à proportion qu'ils nous ménagent, & qu'ils font leurs efforts pour nous plaire & pour entrer dans nos intérêts.

La plûpart des affaires humaines ont plusieurs faces, & peuvent être considérées par

biorą, a kiedy nie mogą ich cale usprawiedliwić, przynaymniey wymawiaią ich, że zawsze proste mieli intencye, nie opuszczaiąc nic, aby inszych do swoich zdań przywiedli, dla ocalenia sławy Osob prześladowanych.

Niegodzi się źle sądzić chyba w oczywistości y w niezawodney pewności, kiedy sami u siebie przekonani iesteśmy o prawdzie Publiczna naprzykład nałożnica, gorszące cudzołostwo, lichwiarz niesprawiedliwości swoich nie taiący, sprawy są iawne, y zbrodnie oczywiste. Lekkomyślność w sądzeniu w tenczas iest, kiedy bez żadnego dowodu y bez żadney słuszney przyczyny, utwierdza kto cudze o tym złośliwe opinie.

Nie sądziemy inszych według tego iak z własney osoby lub z dobrych przymiotow wartaią. Sądziemy ich dlatego iak się z nami obchodzą, y iak iesteśmy z nich kontenci; cokolwiek się nas samych tycze. Miła nam iest ich Osoba ieżeli ich obeyścia nam są przychylne. Mamy ich za ludzi zacnych według proporcyi iak nas sobie uymuią, y ieżeli się wysilaią aby się nam podobali y w nasze interesa wchodzili.

Więcey iest spraw ludzkich ktore maią kilka twarzy, y z rożnych stron mogą

być

par différens côtés; *il ne faut pas toûjours croire les apparences* dont les Gens habiles sçavent éblouir la multitude, sans leur faire connoître les véritables motifs qui les font agir. Il est aisé de donner dans ce piège, si l'on n'examine avec une grande circonspection la matière dont il s'agit, & les rapports que viennent vous faire des personnes peu sinceres pour vous aigrir. *Prenez garde d'offenser par des plaintes & des réproches hors de saison un homme qui peut devenir vôtre ami.* Les tems changent & les conjonctures. Ceux qui sont aujourd'hui vos Ennemis, peuvent devenir vos Protecteurs. Ne les obligez donc pas à vous haïr, par de mauvais procédés qui les éloignent de vous sans retour, en vous attirant leur haine & leur indignation.

La plûpart des Hommes, par une malignité qui leur est comme naturelle, s'attachent à critiquer & à censurer toutes les actions du Prochain. Ils ont toujours quelques réproches bien ou mal fondés à faire aux autres. Ils croient peut-être se distinguer par une censure sévère, par un dégoût affecté qui ne fait grace à qui que ce soit. Ne vaudroit-il pas mieux louer modestement ce qui est médiocre, que de blâmer ce qui est bon? Pour peu que l'on trou-

być uważane; *Nigdy powierzchownościom wierzyć nie trzeba* ktoremi sztuczni ludzie pospolitych zaćmić umieią, nie daiąc im poznać prawdziwych pobudek dla ktorych co czynią. Łatwo iest wpaść w tę łapkę, ieżeli z wielką przezornością nie roztrząsamy materyi o ktorey rzecz iest, y relacyi ktore nam czynią mało szczere osoby aby nas ziątrzyły. *Strzeż się żalami y zarzutami niewczesnemi urażać człowieka, ktory może się stać twoim przyiacielem.* Czasy y okoliczności odmieniaią się, ktorzy są dziś nieprzyiaciele twoi, mogą się stać twemi protektorami. Nie przymuszay ich tedy aby cię nienawidzili, dla złego obeyścia twoiego, ktoreby ich wiecznie oddaliło od ciebie, ściągnąłbyś na siebie ich nienawiść y obmierżenie.

Wielu ludzi przez złośliwość ktora im iest prawie wrodzona, lubią wszystkie akcye bliźniego cenzurować y krytykować, maią zawsze iakieś zarzuty dobrze lub źle ugrontowane przeciwko inszym. Podobno rozumieią że tą okropną cenzurą y tym wymyślnym niesmakiem, ktory nikomu łaski nie czyni, dystyngować się mogą. Czy nie lepieyby było skromnie chwalić, choć co iest pomiernego, aniżeli ganić co iest dobrego; bylebyśmy znaleźli sposo-

trouve de jour à excuser des actions équivoques, & que l'on peut regarder d'un bon ou d'un mauvais côté, il faut toûjours mieux pencher du côté de l'indulgence.

Avant que de censurer les actions d'autrui, il est nécessaire de s'examiner attentivement soi-même, & de se juger avec beaucoup de rigueur, puisque *les personnes les plus accomplies ne sont pas entierement exemptes de tout réproche.* Cette maxime est d'un grand usage pour le commerce de la Vie Civile; mais on la pratique assez mal. On examine avec une attention merveilleuse tout ce que les autres font ou disent, & l'on est aveugle sur ses propres défauts, quelque grossiers qu'ils soient, & quoiqu'ils blessent les yeux de tout le monde. Si nous jugions nous mêmes avec cette sévérité que nous jugeons les autres, nous trouverions assez de choses à réformer en nous, & nous laisserions les autres en répos, sans vouloir nous ériger en Censeurs ni en Réformateurs du genre humain.

Sur toutes choses *abstenons nous de faire nous-mêmes ce que nous condamnons dans les autres.* Un homme qui se laisse aller à ses emportemens, & qui prêche la modération, ne persuade personne. Une Femme peu reguliere & dont les intrigues sont connuës, ruinera par ses mauvais

sposobik iaki do wymowienia obóiętnych czynow, ktore można widzieć z dobrey lub złey strony, lepiey iest zawsze nakłaniać się na stronę powolności.

Wprzod niż kto cudze sprawy ma cenzurować, potrzeba aby pilno w siebie samego weyrzał, y surowo się sądził, ponieważ *naydoskonalsze Osoby od wszelkiego zarzutu nie są zupełnie wyięte.* Ta maxyma w społeczności życia wielce iest pożyteczna lubo dosyć źle zażywana. Z przedziwną usilnością roztrząsamy wszystko co insi mowią lub czynią, a na własne nasze narowy choćby naygrubsze były y w oczy wszystkich ludzi uderzały, ślepi iesteśmy. Gdybyśmy nas samych z taką surowością sądzili iak sądziemy inszych, wiele rzeczy znaleźlibyśmy w nas do poprawienia, zostawilibyśmy inszych w pokoiu, ani byśmy niechcieli być Cenzorami, y Narodu ludzkiego poprawcami.

Nadewszystko *wstrzymywaymy się, żebyśmy tego nie czynili co w inszych potępiamy.* Człowiek ktory w popędliwość dobrowolnie wpada, niech naylepiey o pomiarkowaniu mowi, nikomu nie wyperswaduie. Białogłowa mało w życiu regularna, y ktorey intrygi znane są, złemi przykładami swoiemi wniwecz obroci

wszyst-

exemples toutes les leçons de sagesse & de modestie qu'elle fait à ses jeunes filles; elles se règlent plûtôt sur ses actions que sur ses discours, & imiteront les petites écrevisses qui marchent de travers comme leurs meres.

Si l'on peut tolérer en quelque manière la critique & la censure, c'est contre des gens d'une certaine espece, lesquels, quoique d'une naissance très-méprisable & sortis de la boue, veulent imiter les manières, le luxe, & le faste des Grands Seigneurs. Le prémier effet d'une richesse ou d'une dépense excessive, est d'irriter l'envie & la censure de tous ceux qui en sont les témoins. Comme l'état de leurs affaires ne leur permet pas d'en faire autant, ils se dédommagent du mieux qu'ils peuvent par les railleries qu'ils en font. Les plus ardents à censurer la conduite des autres, & qui blâment plus aigrement leurs grandes dépenses, feroient peut être les mêmes choses & encore davantage, si leurs richesses étoient égales à leur ambition.

Les Commerces trop fréquens d'un Sexe avec l'autre irritent immanquablement la critique, & méritent le plus souvent la censure. On ne peut guères sur ce chapitre s'excuser par ses bonnes intentions, ni sur la vertu des persones que l'on fréquente.

wszystkie nauki o cnocie y o skromności, ktore daie młodym corkom swoim; poydą te raczey za iey czynnościami, a nie za iey dyskursami, naśladować będą małe raczęta, ktore wspak idą iako ich Matki.

Jeżeli kiedy może być znośna krytyka y cenzura, to iest ta przeciwko pewnego gatunku ludziom, ktorzy chociaż naywzgardzeńszego urodzenia, y z gnoiu wyciągnieni, chcą naśladować maniery, zbytek, y pompę wielkich Panow. Pierwszy skutek bogactwa y zbytniego wydatku, iest ten, że wzbudza nienawiść y iątrzy cenzurę tych wszystkich ktorzy na to patrzą. Wielu ludzi pomiernieyszey fortuny nie mogą w zbytkach naszladować Panow, tym sobie przynaymniey nadgradzaią, że się z pompy Bogaczow do woli naśmiać mogą. Naygorętsi w cenzurowaniu inszych, y ktorzy nayostrzey ganią wielkie expensy, tożby samo czynili albo ieszcze więcey, gdyby ich bogactwa rowna1y się z ich ambicyą.

Nadto częste stowarzyszenie iedney płci z drugą, nieochybnie wzbudza krytykę y nayczęściey godne iest cenzury. W takowey materyi trudno nas maią exkuzować dobre intencye, ani cnota Osob do ktorych uczęszczamy. Rozmowa z uczciwemi y skromne-

La conversation des Femmes régulieres & qui ont de la modestie, n'est guères moins dangéreuse que celle des Libertines: ainsi c'est une assez mauvaise excuse de dire, *qu'on ne fréquente que des Femmes raisonnables;* leurs charmes ne font pas moins d'impression sur le cœur des hommes, & l'on a encore plus de peine à se guérir des blessures qu'elles font; car l'estime qu'on a de leur vertu, ajoûte un nouveau lustre, & un nouveau rélief à leur mérite personnel.

Il semble que ce soit peu de chose que de régarder une belle Femme, mais c'est par-là que l'amour se glisse, & qu'il s'allume dans le cœur. Cette légere étincelle excite souvent des feux qui embrasent tout, & que l'on a tant de peine à éteindre. Non seulement les mauvaises actions, mais aussi les régards, & les désirs illicites corrompent la pureté de nôtre cœur & nous rendent coupables: quel sujet de crainte! Les plus austères peuvent, iltoûjours se défendre contre la liberté des régards? On n'est plus maintenant si scrupuleux, & l'on se donne bien d'autres licences. Les Femmes ne font plus de façon d'aller par-tout tête-àtête avec des hommes, sans observer aucunes bienséances, ni sans se soucier des conséquences. Celles qui en usent de la sorte, ne sont guéres persuadées de cette

mnemi Białogłowami, nie mniey iest iak z rozpustnemi niebespieczna, zaczym zła to iest exkuza mowić: *że ia nie bywam tylko u rozumnych Białogłow;* wdzięki ich niemniey się wyrażaią na sercach Męszczyzn; a tym cięzey iest takowe rany uleczyć, kiedy szacunek ktory mamy o ich cnocie, nowego lustru y nowey dodaie Osobom ich wydatności.

Zdaie się że to rzecz mała iest na piękną patrzać Niewiastę, lecz tym sposobem, miłość się do serca ciśnie y zapala go. Ta lekka iskierka, często wznieca ognie ktore wszystko obeymuią y ktorych potym ugasić trudno. Nie tylko uczynki złe, ale same spoyrzenia y niegodziwe żądze czystość serca naszego rażą y winnemi nas czynią: iak że się lękać powinniśmy! nayścisleysi ludzie czy mogą zawsze uchronić się aby wolno nie spoyrzeli? nie są teraz ludzie tak skrupulaci, y daleko sobie więcey pozwalaią. Niewiasty bez ceremonij wszędzie same z samemi wiodą się Męszczyznami, żadney przystoyności nie zachowuiąc ani niedbaiąc co za tym idzie. Ktore się tym sposobem rządzą, mało są przekonane o owey maxymie Rabinow, ktorzy powiadaią: *że Białogłowa zostaiąc sama z Męszczyzną tyle czasu ile potrzeba aby iaie ugo-*

maxime des Rabins qui disent, qu'*une Femme qui demeure seule avec un Homme, autant de tems qu'il en faut pour cuire un œuf & l'avaler, peut être soupçonnée avec justice.* Une espece de Femmes qui se croient un peu plus au large, & être en droit de ne se plus tant gêner, ce sont celles qui se voient enfin parvenuës à l'heureux état de Veuve, qu'elles régardent comme le terme de leurs désirs, pour s'affranchir de la contrainte que le joug du mariage leur impose, & pour se dédommager de la complaisance qu'elles sont obligées d'avoir pour leurs Epoux tandis que l'union conjugale dure, & qu'elles sont attachées par les liens de l'Hyménée. Il est vrai qu'elles ne manquent pas de moïens pour diminuer la pésanteur de leur chaîne; car il est peu de choses dont les Femmes ne viennent à bout quand il ne faut que de l'artifice. Elles sçavent parfaitement l'art de déguiser & de cacher leurs sentimens, sous des apparences qui trompent les plus habiles & les plus fins.

C'est un sentiment assez ordinaire, mais qui ne convient nullement *au Chrétien Honnête Homme*, de *se réjouir du malheur d'autrui.* Il y a même des gens assez inhumains pour vouloir profiter de la mauvaise fortune & des disgraces de leur Prochain. Cette conduite est opposée à la nature &

ugotować y połknąć go, może być sprawiedliwie podeyrzana. Jest pewny gatunek Białogłow rozumieiących że ręce maią rozwiązane, y że nie tak ściśle żyć powinny, a te są ktore na ostatek widzą się być w szczęśliwym stanie wdowieństwa osadzone: maią to sobie iak za termin pragnienia ich, aby się uwolniły z musu ktory na nich iarzmo małżeństwa wkłada, żeby sobie nadgrodziły za wszystkie grzeczności do ktorych obowiązane były względem Małżonkow swoich poki w Małżeństwie zostawały, do czego przysięga ich wiązała. To prawda, że im nie zbywa na sposobach, aby sobie ulżyły w ciągnieniu tego ciężkiego łańcucha, mało rzeczy iest ktorychby nie dokazały Białogłowy, kiedy tylko sztuki y obrotu potrzeba. Doskonale umieią kunszt, iak udać y utaić sentymenta swoie pod powierzchownościami, ktore oszukuią naybiegleyszych y naydowcipnieyszych.

Jest to sentyment dosyć zwyczayny, iednak żadnym sposobem nie przyzwoity *Chrześcianinowi poczciwemu człowiekowi cieszyć się z cudzego nieszczęścia.* Są nawet ludzie tak nie ludzcy, że lubią ze złey fortuny y z nieszczęścia Bliźniego korzystać. Takowy postępek przeciwny iest

natu-

aux maximes du *Christianisme*: elle est très-criminelle devant Dieu. On veut achever d'accabler un malheureux: Comment peut-on demander à Dieu des graces, & la rémission de ses fautes avec de pareilles dispositions?

Cependant ce qui se présente d'abord à l'esprit, quand il arrive quelque chose de-fâcheux aux personnes que nous n'aimons pas, c'est *un secret mouvement de joie*, & l'on a bien de la peine à se réfuser ce plaisir malin, quoiqu'il soit entierement opposé aux maximes de la Charité. Car Dieu nous commande d'aimer nos Ennemis: ainsi c'est l'offenser que de sentir de la joie dans les disgraces qui leur arrivent. *Le Chrétien Honnête Homme* compatit à leurs malheurs, & leur donne du secours quand il le peut. Mais il faut avoir l'ame bien au-dessus du vulgaire, pour être susceptible d'un sentiment si élévé. C'est même beaucoup, si nous nous abstenons de rendre de mauvais offices aux personnes dont nous avons quelque sujet de nous plaindre. On croit étre en droit, quand on raisonne selon les maximes du monde, de leur rendre le mal pour le mal; mais la *Réligion Chrétienne* nous inspire des sentimens plus humains.

naturze y nauce Chrześcian, a wielce kryminalny iest przed Bogiem. Chcesz dokończyć zguby nieszczęśliwego człowieka, iak możesz prosić Boga o łaskę y o odpuszczenie win twoich z tak szpetnemi zamysłami?

A przecie co się naypierwey na rozumie naszym wystawia, gdy iaka przykrość trafia się ludziom, ktorych nie kochamy, to iest *taiemny iakiś pochop do radości*, cięžko iest bardzo stłumić w nas to złośliwe ukontentowanie, lubo iest zupełnie przeciwne Maxymom miłości Blizniego. Bog każe nam kochać nieprzyiacioł naszych, a zaczym obrażamy ich, ieźli czuiemy radość z nieszczęścia ktore im się trafia. Chrześcianin poczciwy człowiek lituie się nad złemi nieprzyiacioł swoich przypadkami, ratuie ich kiedy może; ale żeby się rządzic tak wysokim zdaniem, potrzeba mieć Ducha wyższego nad pospolitych ludzi. Y to iest wiele ieżeli się wstrzymamy abyśmy się źle nie przysłużyli tym na ktorych mamy iakąś przyczynę skarżenia się. Prawie za rzecz słuszną rozumiemy, ieżeli się za Maxymami świata udaiemy, abyśmy nieprzyiaciołom złe za złe oddali; ale wiara Chrześciańska napawa nas świętszemi sentymentami.

Il n'apartient qu'à la Réligion, de modérer & de rectifier de certaines choſes que l'on croit faire en faveur du Prochain, mais on en perd tout le mérite par les mauvaiſes intentions, par l'oſtentation, par la vaine gloire, ou d'autres motifs qui ne ſont pas aſſez épurés,& qui ne conviennent guéres *au Chrétien Honnête Homme.* Lorſque les *Romains* propoſerent au Roi *Pyrrhus* de racheter les priſonniers de guerre qu'il avoit fait ſur eux, ils lui offrirent de grandes ſommes pour leur rançon. *Ce n'eſt pas de l'or que je cherche,* leur répondit-il fiérement, *je ne ſçais point faire un trafic honteux de la guerre; C'eſt par le fer, & non par l'argent, qu'il faut vuider nos querelles. Si nous expoſons nos vies au ſort des armes, c'eſt pour voir à qui de vous,ou de moi la Fortune deſtine l'Empire du monde; c'eſt de quoi il faut que le courage & la vertu décident. Du reſte j'accorde très-volontiers & gratuitement la liberté à ceux dont la Guerre a reſpecté la valeur; je vous les rends, emmenez-les.* Ces ſentimens ſont beaux, & dignes d'un Héros qui ne travaille que pour une gloire paſſagere; mais le *Héros Chrétien* ſçauroit en rélever le prix, par des motifs tirés du fonds de la Réligion.

On n'a pas ſouvent dans la vie commune de ces grandes occaſions pour faire paroi-

Do ſamey Religij należy aby umiarkowała y wyproſtowoła pewne rzeczy ktore czyniemy dla Bliźniego, lecz przez złe intencye traciemy całą zaſługę, ieżeli co czyniemy dla pokazania ſię, dla prożney chwały,lub dla inſzych nie doſyć czyſtych pubudek y mniey Chrześcianinowi poczciwemu człeku przyſtoynych. Kiedy Rzymianie proponowali Krolowi Pirrowi żeby im pozwolił wykupić więźniow ktorych na woynie przeciwko nim ſtoczoney pobrał, na ich okup wielkie mu ofiarowali ſummy. *Nie złota ia ſzukam* dumnie im odpowiedział, *nie umiem ia ſpetnego handlu z woyny czynić, żelazem a nie ſrebrem powinniśmy zakończyć kłotnie naſze. Jeżeli życia naſze na los oręża łożemy, trzeba obaczyc, komu fortuna, czy mnie, czy wam Państwo Swiata przeznaczyła, a o tym ſzczegulnie odwaga y cnota decydować powinna. Wreſzcie chętnie y darmo daię wolność tym, na ktorych odwagę woyna wzgląd miała, oddaię wam ich, weście ich ſobie.* Piękne ſą te ſentymenta y godne Rycerza ktory dla chwały przemiiaiącey pracuie, ale Rycerz Chrześcianin, umiałby inſzy dać temu ſzacunek przez pobudki ktoreby wziął z gruntu Religii.

W poſpolitym życiu, nie mamy częſto tych wielkich okazyi, abyśmy cnotę naſzę

paroître ſa vertu; mais on en trouve à tous momens, pour témoigner au Prochain de la douceur, de la complaiſance, & de l'humanité. On ne trouve que trop de gens bizarres, hautains, difficulteux, qui troublent tout l'agrément de la Société par des contradictions chagrinantes, & une incomplaiſance continuelle. Ils veulent avoir le *plaiſir malin, d'être d'une opinion contraire à celle des autres.* Cette fauſſe délicateſſe n'eſt pas une marque de leur eſprit ou de leur bon goût; elle vient ſouvent d'un fonds de mauvaiſe humeur ou de malhonnêteté, qui leur fait toûjours prendre le contre-pied des autres, & blâmer ce qu'ils approuvent Ils prétendent peut-être par cette affectation paſſer pour des connoiſſeurs délicats; mais on les régarde & on les fuit comme des Miſantropes. C'eſt un ſigne preſque évident qu'une choſe eſt raiſonnable, quand elle eſt approuvée de tout le monde; & ceux qui s'écartent de la route commune, n'ont pour l'ordinaire qu'un médiocre ſens commun.

Le Sage nous avertit *de ne nous point brouiller, & de n'avoir jamais de démêlé avec un grand parleur.* Cet avis eſt fort utile pour vivre toujours en paix avec tout le monde. Plus on réſiſte à ces ſortes de gens, plus on les aigrit, & l'on s'attire aſſez ſou-

vent

naſzę pokazali; ale co moment mamy okazye, abyśmy bliźniemu oświadczyli wzgląd, powolność, y ludzkość. Y nadto znayduie ſię ludzi dziwakow, zuchwałych, przykrych, ktorzy mieſzaią wſzyſtek wdzięk ſpołeczności, nudnemi kontradykcyami y uſtawiczną niegrzecznością, maią iakąś ſkrycie *złośliwą uciechę, ażeby zawſze, z przeciwną opinią przeciwko inſzym wyieżdżali.* Fałſzywa ta delikatność, nie ieſt znakiem rozumnym ani dobrego ich guſtu, częściey ze złego humoru, y z mniey poczciwego ſerca pochodzi, że ſię zawſze przeciwko inſzym lubią ſtawiać, y ganić co tamci approbuią. Chcą oni podobno przez tę affektacyą być wzięci za ludzi delikatnych, ale ich wſzyſcy sądzą za odludkow y uciekaią przed niemi. Prawie iawny znak ieſt, że taka rzecz ieſt ſluſzna, kiedy ieſt od wſzyſtkich approbowana; a ci ktorzy ſię od powſzechnego gościńca oddalaią, nie maią chyba mało zdrowego rozſądku.

Mędrzec nas napomina *ażebyśmy ſię nigdy nie kłocili y nie mieli nigdy żadney ſprzeczki z wielomowcą.* Ta przeſtroga ieſt wielce pożyteczna, abyśmy ze wſzyſtkiemi zawſze żyć mogli w pokoiu. Jm bardziey ſię takim ludziom ſprzeciwiamy,

L 2 tym

vent des réponses très-offensantes. C'est, pour ainsi dire, jetter du bois & de l'huile dans le feu. C'est une grande prudence que de sçavoir se taire à propos devant des personnes si difficiles. Les Ignorans sont d'ordinaire présomptueux; ils prennent leurs imaginations pour des vérités, & débitent ce qu'ils ont imaginé contre le Prochain, comme si c'étoient des vérités notoires. Rien n'échape à la curiosité de leurs yeux jaloux, ni au poison de leur langue envénimée.

L'Habitude continuelle où l'on est dans le Commerce du monde de faire ou d'entendre des médisances, est cause que l'on n'en est point touché; parce que les désordres qui sont les suites de la médisance, sont moins sensibles que dans les autres vices. Un Homme qui a commis un adultere, qui a dérobé le bien d'autrui, qui a massacré quelqu'un, est frappé de ces images & des rémords de ces grands crimes; les yeux en sont vivement ébranlés; mais on ne voit point de sang répandu après avoir fait ou entendu des médisances pendant toute une conversation; de sorte qu'à peine en a-t-on le moindre rémords. Mais le dommage

tym bardziey ich iątrzemy, a dość często mamy od nich odpowiedzi nayurażliwsze. Właśnie to iest szczepy y oley rzucać na ogień. Wielka iest rostropność umieć w czasie y w potrzebie zamilknąć przed tak przykremi Osobami. Nieumieiętni są zwyczaynie zuchwali; imaginacye swoie biorą za prawdy, a głoszą to co sami przeciw bliźniemu wymyślili, iakby to było wiadomą prawdą; Nic się nie wybiega przed ciekawością zazdrosnych ich oczu, y przed trucizną iadowitego ich ięzyka.

Ustawiczny nałog ktorym społeczeństwo ludzi iest zarażone aby obmawiać y słuchać obmowisk, przyczyną iest że to nas bynaymniey nie dotyka y całe tego nie uważamy, ponieważ skutki obmowiska nie tak są dotykalne, iak w inszych występkach. Człowiek ktory popełnił cudzołostwo, ktory kogo skradł, albo zabił, te sprawy ma przed oczyma, czuie zgryzotę za te straszne kryminały, zmysły iego żywo są wzruszone; lecz nie widziemy aby się krew rozlewała, kiedy kto przez całą konwersacyą obmawia, albo słucha obmowisk; tak dalece, że zaledwie kto w tym czuie zgryzotę sumnienia. Atoli nie mnieysza y w tym dzieie się krzywda,

mage n'eſt pas moins grand, ni le crime moins conſidérable.

C'eſt un talent peu ſouhaitable que celui de ces perſonnes qui paſſent pour être de belle humeur, & qui ont une adreſſe merveilleuſe pour trouver & réléver le ridicule des gens. S'il y a quelque fondement à la médiſance, ils exagerent & amplifient les circonſtances déſagréables, & offenſantes. Si l'on parle de quelque bonne action du Prochain, ils la déguiſent ou l'aviliſſent par de malignes interpretations, pour en diminuer le mérite. Au contraire ſi quelqu'un de leurs amis a fait une bagatelle, ils en parlent comme d'un chef-d'œuvre; on éleve les uns juſqu'aux nuës, on abaiſſe les autres juſqu'à la bouë.

Si les perſonnes de ce caractère ne trouvent rien à mordre ſur la conduite de ceux qu'ils attaquent, elles vont fouiller juſques dans le fonds de leur cœur, pour examiner leurs intentions, qu'elles interpretent toûjours en mauvaiſe part. Si une Femme rénonce au monde & à la vanité par un déſir ſincere de faire ſon devoir, ils diſent que *ſon tems eſt paſſé, & qu'elle eſt hors d'etat de plaire.* Si un Homme pénetré des grandes vûës de ſon ſalut fait de grandes aumônes, ils publient que *ce ſont des reſtitutions du bien d'autrui qu'il a extorqué du Public.*

La

da, zaczym y zbrodnia nie ieſt mniey znaczna.

Nie ieſt to talent pożądany pewnych oſob, ktore chcą być zawſze w dobrym humorze, a cudowny maią obrot iak ſię naśmiać z inſzych. Jeżeli maią choć lekką przyczynę do obmowy, exageruią y powiękſzaią nie miłe y uraźliwe okoliczności, ieżeli mowa ieſt o iakiey dobrey akcyi Bliźniego, inaczey ią udaią albo ią hańbią złośliwym tłumaczeniem, byleby iey wagę zmnieyſzyli. Przeciwnym ſpoſobem, ieżeli kto z ich przyiacioł bagateli iakiey dokaże, mowią o tym iak o wielkiey rzeczy. Jednych tedy pod Niebioſa wynoſzą, innych do błota y do kloaki ſtrącaią.

Tak plugawego charakteru ludzie ieżeli nie mogą ugryść obyczaiow ludzi na cel ſobie wyſtawionych, podkopuią ſię aż do gruntu ſerca ich roztrząſaiąc cudze zamyſły y intencye, ktore zawſze na złą ſtronę nicuią. Niech ktora Białogłowa porzuca świat y prożności iego, z ſzczerey chęci aby powinność ſwoię wykonała, mowią: *że czas iey przeſzedł, iuż więcey nie może ſię podobać.* Jeżeli człowiek ktory iedynie maiąc na pamięci zbawienie ſwoie czyni wielkie iałmużny, rozgłaſzaią: *że to ſą reſtytucye dobr ktore pokradł y inſzym wydarł.*

Ła-

La facilité que l'on trouve, & le penchant que l'on a à dire du mal d'autrui, les fréquens exemples de médisance, font que l'on n'a plus d'horreur, ni même aucun rémords de ce vice. On trouve encore des personnes assez équitables pour restituer l'argent qu'elles doivent; mais en voit-on quelqu'un faire des réparations de la réputation de ceux qu'il a déshonorés?

Chacun a droit de ménager & de conserver l'estime du Public: les Personnes constituées en Dignité y sont encore plus obligées que les autres; car on n'a plus de confiance en eux, & ils sont hors d'état de faire aucun bien, quand ils sont tombés dans le décri. Il faut donc quand on se voit attaqué mal à propos par des médisances & des impostures, se justifier, autant qu'on le peut, d'une manière modeste, sans aigreur & sans éclat. Le *Chrétien* souffre patiemment *l'Honnête Homme* observer des bienséances.

C'est une entreprise difficile que de vouloir empêcher le monde de parler. Pour goûter quelque répos dans la vie, il faut, autant qu'on le peut, se mettre au-dessus de cette foiblesse, ou du moins faire semblant de ne se pas soucier de mauvais discours qui se répandent. Si nous y paroissons trop sensibles

Łatwość ktorą znayduiemy, skłonność ktorą mamy do złe mowienia o inszych, częste oraz przykłady obmowisk sprawuią, że nie mamy więcey boiaźni, ani żadney za ten występek zgryzoty. Znayduią się iesczce osoby dosyć sprawiedliwe że oddaią pieniądze ktore oddać powinny, ale czy widziemy kogo, żeby nadgrodził bliźniemu chociaż sławę iego oczernił.

Każdy ma prawo starać się o dobre imie u świata, ludzie na godność wyniesieni, iesczce więcey do tego niż insi są obowiązani, boby im nikt nie ufał, y nicby więcey dobrze czynić nie mogli, gdyby raz źle rozsławieni byli, ieżeli tedy przez potwarz y przez obmowiska niesłusznie kto iest udany, powinien się usprawiedliwić ile można sposobem skromnym bez hałasu, y bez zapalczywości. Chrześcianin cierpliwie znośi poczciwego człowieka, kiedy przystoyność zachowuie.

Trudna rzecz iest dokazać ieżeli chcemy zabronić ludziom aby nie gadali, abyśmy w życiu iakąś spokoyność mieli, ile można trzeba się wyżey podnieść nad tę słabość, a przynaymniey tak udawać, że mało dbamy na złe mowy, ktore o nas słychać. Jeżeli pokazalibyśmy się nadto czuyne-

bles, il ne dépendra que de nos Ennemis de troubler notre répos, & de nous faire passer de mauvaises heures.

La Médisance ressemble en quelque sorte aux morsures des serpens, qui attaquent les personnes endormies, ou qui les surprennent sans que l'on puisse les appercevoir. Ceux qui médisent, n'attaquent pour l'ordinaire que les absens, parce qu'ils ne sont point en état de se défendre. Ce sont des coups fourrés qu'ils portent, & qui marquent la lâcheté & la malignité de leur cœur. *C'est une cruauté punissable que de déchirer par des médisances la réputation des gens qui ne vivent plus.* C'est à peu-prés comme si l'on donnoit des coups d'épée à leurs cadavres. La vengeance qui ne peut être assouvie par la mort de son Ennemi, est trop cruelle & trop barbare.

Les Personnes raisonnables souffrent une peine intérieure quand on parle mal du Prochain en leur présence; on est souvent exposé à ce supplice. Quelques précautions qu'on y apporte, on ne peut se garantir de la médisance; c'est le sujet ordinaire de la plûpart des conversations des gens du Monde. Mais du moins gardez-vous d'aller redire les choses désobligeantes que vous avez entenduës; n'y ajoûtez pas le poison de vos malignes réflexions. C'est une grande foiblesse & une grande méchanceté, de

czuynemi, nieprzyiaciele nasi, łatwo pokoy nasz pomieszaią, y będziemy mieli wiele do strawienia.

Obmowa podobna iest niciako do ukąszenia wężow ktore na śpiących albo nie postrzegaiących napadaią. Ci ktorzy obmawiaią ordynaryinie to czynią o ludziach nieprzytomnych, y ktorzy nie mogą się bronić; są to sztylety skryte ktore wydaią podłość y złośliwość serca ich. *Jest to okrucieństwo nayśroższey godne kary, szarpać obmowiskami sławę ludzi nieżyiących*, iak gdyby też kto szablą rąbał trupy ich. Zemsta ktora niemoże być śmiercią nieprzyiaciela twego nasycona, iest nad to okrutna y tyrańska.

Ludzie rozumni wewnętrznie cierpią umartwienie, gdy kto w ich obecności źle o bliźnim mowi; często na tych torturach bywamy. Gdybyśmy nie wiem iakiey ostrożności zażywali, nie można się obmowiska uchronić, to iest zwyczayna materya rozmow między ludzmi światowemi. Atoli przynaymniey strzeż się rozsiewać rzeczy przykrych, ktore słyszałeś, nie przydaway do tego iadu złośliwych reflexyi. Wielka to iest słabość, y wielka złość, kiedy kto nie może ani iednego słowa zatrzymać, cokolwiek zdarzy mu się sły-

ne pouvoir retenir un mot que l'on a entendu contre la réputation de son Prochain. On voit des gens si peu maîtres d'eux-mêmes, & si peu capables de secret, que dès le même moment qu'ils ont entendu dire quelque chose au désavantage de leur Prochain, ils se pressent de le divulguer à tout le monde. C'est un poids qui les accable, c'est une flêche qui les pique, c'est un charbon qui les brûle; mais ils ne tardent guères à se soulager au préjudice du Prochain, qu'ils vont décrier par-tout par ses redites indiscretes & des rapports injurieux. Ne seroit-on pas bien plus estimable si l'on avoit la discrétion & assez d'empire sur sa langue, pour ensévelir sous un silence perpétuel les discours désobligeans que l'on a entendus?

Chose déplorable, s'écrie l'Auteur de l'Imitation de JESUS-CHRIST, *nous sommes si faibles que nous nous portons d'ordinaire à croire & à dire des autres le mal plûtôt que le bien.* Mais le *Chrétien* n'ajoûte pas foi si légerement au prémier venu, parce qu'il sçait que l'Homme est enclin naturellement au mal, & sujet à pécher en paroles. Rien n'est plus opposé à la charité, ni plus contraire au répos de la société civile, que les *rapports vrais ou faux que l'on fait de l'un à l'autre;* parce qu'ils aigrissent les esprits, & qu'ils

słyszeć o bliznim swoim. Widziemy ludzi ktorzy nie są panami ięzyka swego, ani mogą sekretu trzymać, że od tego momentu iak prędko usłyszą rzecz iaką z uszczerbkiem bliźniego, zaraz się spieszą aby to roztrząść między ludzi. Jest to ciężar, ktory ich przyciska, bodziec ktory ich kole, wągiel ktory ich parzy, aleć to sobie coprędzey nadgrodzą ze szkodą bliźniego, obnosząc go wszędzie przez niedyskretne powieści y złośliwe relacye. Czyliż nie byłby człowiek daleko szacownieyszy, gdyby miał więcey dyskrecyi, a więcey mocy nad ięzykem swoim, ażeby w wiecznym milczeniu pogrzebał nie miłe dyskursa, ktore o inszych słyszał.

Rzecz opłakana, woła Autor Książki o naszladowaniu Jezusa Chrystusa, *tak iesteśmy słabi, że zwyczaynie y wierzyć y mowić lubiemy o inszych raczey źle, niżeli dobrze*. Lecz Chrześcianin nie tak lekko każdemu z kim się tylko potka, daie wiarę, zna się na tym, że człowiek naturalnie iest skłonny do złego, y w słowach łatwo grzeszy. Nic się bardziey nie sprzeciwia miłości bliźniego, nic bardziey pokoiu społeczności ludzkiey nie wzrusza, iako *relacye fałszywe albo prawdziwe, ktore ieden drugiemu o inszych czyni*, bo zarażaią umysły

& qu'ils alterent les cœurs, qu'ils entretiennent les divisions, & qu'ils augmentent les haines. Dieu ne pardonne point ce péché, à moins qu'on ne soit dans la disposition de réparer le mal qu'on a fait, & de réconcilier les personnes que l'on a brouillées par ces rapports indiscrets.

Il arrive assez souvent dans le commerce du monde que l'on n'ose se déclarer pour le parti de la justice & de l'équité. On déchire impitoïablement la réputation du Prochain; personne n'a la force de s'y opposer. On a plus d'égards pour celui qui parle, que pour la défense d'un Homme d'honneur que l'on décrie injustement. Bien loin de représenter au médisant le tort qu'il fait à la personne dont il médit, on entre dans ses sentimens, on lui applaudit, ou par timidité, on par malignité. De même un Juge lâche & intéressé, qui connoît le bon droit des parties, & qui pourroit par de bonnes raisons & par autorité remettre les choses dans l'ordre, sacrifie à la brigue & à l'ambition, & prête sa voix criminelle pour opprimer l'innocence, n'aïant pas la force de s'opposer au torrent de l'iniquité de peur de s'attirer l'indignation des personnes qu'il rédoute & qu'il veut ménager.

La

ſły, iątrzą ſerca, utrzymuią niechęci, a przyczyniaią nienawiści. Bog takich grzechow nie odpuſzcza, chyba że kto ma przedſięwzięcie naprawić to złe, ktorego nabroił, y pogodzić oſoby, ktore niedyſkretnemi powieściami pokłocił.

Często ſię to przytrafia w ſpołeczności ludzkiey, że nie mamy doſyć śmiałości, abyśmy ſtaneli przy ſtronie, gdzie ieſt ſłuſzność y ſprawiedliwość. Szarpią nie litościwie ſławę bliżniego, nikt ſię nie odważy, aby ſię temu ſprzeciwił. Więcey ieſt względu na tego ktory mowi, niżli na obronę poczciwego Człowieka, ktorego niegodziwie czernią. Nie tylko nie wytkniemy obmawiaiącemu krzywdy, ktorą czyni oſobom obmowionym, ieſzcze mu potakuiemy, z boiazni czyli ze złości. Podobnym ſpoſobem nikczemny y przedayny ſędzia, ktory dobrze zna ſprawę ſtron, y ktory dobremi ſpoſobami y powagą ſwoią mogłby wſzyſtkie rzeczy przywieść do porządku, ſakryfikuie wſzyſtko rekomendącyom y ambicyi, a daie kreſkę ſwoię na potłumienie niewinności, nie maiąc tyle ſiły, aby ſię wywartey oparł nieſprawiedliwości, lękaiąc ſię aby na ſiebie nie ściągnął gniewu Oſob ktorych ſię obawia, y ktore życzy ſobie łagodzić.

Sła-

La *Réputation du Prochain* eſt quelque choſe de ſi précieux, il faut être tellement circonſpeƈt & ſcrupuleux là-deſſus, qu'il ne vous eſt pas permis pour vous défendre, de découvrir un crime caché qui le déshonoreroit, ſi ce n'eſt en l'accuſant en juſtice de faits certains dont vous avez les preuves, ou pour ſon bien, en decouvrant ſes mauvais déportemens à des perſonnes qui ont l'autorité & le pouvoir de l'en corriger. Ceux qui diſent du mal de leur Prochain par une pure démangeaiſon de parler, ſans intention de lui faire aucun tort conſidérable, ou s'ils en diſent des choſes dont les perſonnes intéreſſées à de tels recits ne ſe mettent guères en peine, l'offenſe en eſt bien plus légere.

De toutes les reſtitutions la plus difficile à faire eſt celle de la réputation; car on ne ſçait comment s'y prendre, ni quelles précautions apporter, pour ne pas augmenter le mal en voulant y donner du rémede. Cependant on eſt obligé de reſtituer la réputation du Prochain à quelque prix que ce ſoit, & quelque dommage que l'on ſe procure à ſoi-même. Peut-être qu'un Gentilhomme ou un Grand Seigneur pourroit reſtituer la réputation d'un Païſan en lui donnant une ſomme dont il ſeroit ſatisfait.

Les

Sława bliźniego ieſt rzecz tak droga, trzeba bydz tak oſtrożnym, y tak delikatnym w tym punkcie, że nawet na obronę twoię nie godzi ci ſię żebyś miał cudzy ſkryty wyſtępek wyiawić, ktoryby go oſzpecił; chyba żebyś go miał donieść do ſądu o iakie uczynki pewne, o ktorych maſz w ręku dowody; albo też dla iego dobra otwieraiąc przed temi złe iego ſkłonności, ktorzy go mogą poprawić y maią do tego władzą. Ktorzy zaś źle o bliznim mowią iedynie tylko dla tego, że ich ięzyk świerzbi, kiedy nie gadaią, bez żadney intencyi, żeby mu mieli znaczną iaką krzywdę czynić, albo ieżeli tylko o takich rzeczach mowią, że o powieści takowe ludzie intereſowani do tego dyſkurſu nie dbaią, uraza daleko ieſt lekſza.

Ze wſzyſtkich reſtytucyi, naytrudnieyſza ieſt reſtytucya cudzey ſławy; bo nie wiedzieć iak ſobie w ten czas począć, ni iakiey oſtrożności zażyć, aby nie przyczynić złego, chcąc mu zapobieżeć. Jednak obligowani ieſteśmy do reſtytucyi ſławy bliźniego choćby nas to naywięcey koſztowało, y miało nam ſzkodę iaką przynieść. Bydz może że Szlachcić lub Pan iaki znaczny mogłby nadgrodzić za uięcie ſławy chłopu daiąc mu cokolwiek pięniędzy,

 czym

Les Auteurs des *Libelles diffamatoires* ne peuvent réparer le mal qu'ils ont fait, que par une retractation publique, & par un écrit tout contraire à celui qu'ils ont publié. Quand on a déshonoré son Prochain dans une matière grièvе, c'est un mal presqu'irréparable, quelques mesures que l'on prenne

Des Gens indiscrets se déchaînent mal à propos contre de certaines personnes, sur de faux bruits qui se répandent ou de leur mort ou d'une entiere disgrace. Il leur échape d'en dire des paroles très-piquantes & très-offensantes dans la chaleur de leur indiscrétion, & qu'ils voudroient dans la suite racheter au poids de l'or, quand ce prémier emportement est rallenti, & que la vérité s'est éclaircie. Mais il n'est plus tems; on connoît le secret de leur cœur & leurs sentimens cachés qu'ils ont manifestés trop indiscretement. Toutes les apologies alors ne servent de rien pour ramener des gens qui sçavent à quoi s'en tenir, & qui deviennent des ennemis irréconciliables par les nouvelles découvertes des sentimens qu'on a pour eux.

La Médisance ou la Calomnie n'épargne personne: on n'est pas toûjours en sûreté avec beaucoup de vertu & un grand mérite, quoiqu'on n'ait rien à se réprocher.

czymby się ten kontentował. Autorowie paszkwilow nie mogą nigdy poprawić złego, ktore popełnili, chyba przez publiczne odwołanie, albo przez pisma cale przeciwne pierwszym. Kiedy kto bliźniego swoiego w cięższey iakiey materyi ochydzi, iest to nienadgrodzona krzywda, gdyby nie wiem iak temu chciał zabiegać.

Niedyskretni ludzie bez żadney racyi wywieraią usta przeciwko niektorym osobom na fałszywą iaką wieść rozgłoszoną o ich śmierci, albo o zupełney ich zgubie. Wowym zapaleniu niedyskrecyi wypadaią bardzo dotykaiące y urazliwe słowa, ktore radziby potym złotem odkupić, kiedy z pierwszego ognia opłoną, a prawda się pokaże. A le iuż po czasie znamy taiemnice serca ich, y skryte ich sentymenta, ktore nad to niedyskretnie wyiawili. Na ten czas wszystkie ogrodki, wybiegi, y wymowki, ktore przed ludzmi czynią na nic się nie zdadzą, bo wiemy czego się trzymać mamy, a staiemy się nieprzebłaganemi nieprzyiaciołami, maiąc nowe dowody co o nas ci obłudnicy rozumieią.

Obmowisko lub szkalowanie nikomu nie przepuszcza. Nie iesteśmy zawsze bespieczni z naywiększą cnotą y z wielką zasługą, lubo nie mamy sobie nic zarzucić.

Comme les édifices les plus élévés & les plus grands arbres, sont plus exposés aux orages & aux vents que les cabanes & les arbustes: de même les personnes d'une plus haute élévation sont plus en bute aux traits de l'envie & de la jalousie, que des hommes obscurs & inconnus qui demeurent à l'abri dans leur bassesse & dans leur obscurité. Ce qu'on a peine à comprendre, c'est que *des gens qui se piquent de dévotion, sont souvent plus jaloux & plus médisans que les autres.* *Le Chrétien Honnête Homme* ne se licentie jamais en cette matière; c'est le propre des *faux dévots.* La bénédiction & la malédiction sortent de la même bouche; la louange de Dieu & la médisance: *une Fontaine jette-t-elle par la même ouverture de l'eau douce & de l'eau salée?* Jac. 3.

CHAPITRE. IV.

La Fin de la Vie.

COMME la vie est le prémier des biens naturels, la baze & le fondement de tous les autres, il ne faut pas s'étonner que l'on craigne tant de la perdre. La plûpart des hommes ont sur ce point la même foiblesse: de sorte qu'à l'extrêmité d'une derniere

Jako budynki naywyżey podniesione y naywiększe drzewa bardziey podlegaią burzom y wiatrom, niż małe chaty y chrosty: tak ludzie naywyższey dostoyności bardziey są na celu zazdrości y nienawiści, niż ludzie podli y nieznaiomi, ktorzy zostaią iak pod zasłoną lichości y nikczemności. Cieżko to iest poiąć, za co *Osoby ktore za pobożne chcą uchodzić, częściey są zazdrościwe, y więcey niżeli inßc obmawiaiące.* Chrześcianin poczciwy człowiek nigdy sobie nic w tey mierze nie pozwala; iest to prawdziwa własność fałszywych dewociarzow. Błogosławieństwo y przeklęctwo z iednychże ust pochodzą, chwała Boska y obmowisko. *Fontana iedną otwartością czy razem wyrzuca słodką y słoną wodę?* Jakub. 3.

ROZDZIAŁ IV.

O Końcu życia.

JAko życie iest pierwsze dobro ze wszystkich dobr naturalnych, podpora y grunt wszystkich inszych, nie trzeba się dziwować, że się mocno wzdrygamy, aby go nie utracić. Naywięcey iest ludzi, że prawie iednakową maią w tym słabość tak dale-

niere maladie on ne ſçait comment s'y prendre, on eſt obligé d'uſer de ménagemens & de détours pour leur faire préſſentir & leur annoncer le péril où ils ſont, & le peu de tems qui leur reſte encore à vivre. Ceux qui entourent le Malade & qui prennent intérêt à ſa vie, *n'oſent ſe charger d'une commiſſion ſi odieuſe*, à ce qu'ils diſent, *de peur de l'effraïer*; & l'on ne le croiroit peut-être pas, ſi de fréquens exemples ne le confirmoient tous les jours, qu'ils aiment mieux par une pitié cruelle le laiſſer mourir tranquillement, ſans l'en avertir, que de lui cauſer la moindre allarme par des avis ſalutaires & donnés à propos, pour l'engager de mettre ordre à ſes affaires.

Il eſt donc de la derniere conſéquence de nous apprivoiſer de bonne heure avec cette penſée, que nous ne recevons la vie qu'à condition de la perdre. Tous les momens que nous reſpirons, tous les pas que nous faiſons depuis le prémier inſtant de notre naiſſance, nous conduiſent au tombeau. C'eſt le dernier terme de cette vie paſſagere, & l'entrée d'une vie immortelle. C'eſt ſur ce principe immuable que le *Chrétien Honnête Homme* régle ſi bien ſa condu-

ite

dalece że iak przychodzi do ſchyłku oſtatniey choroby, nie wiedzieć iak z niemi zacząc, trzeba ſztucznie na nich zachodzić y obrotow zażyć aby im dać poznać y oznaymić niebeſpieczeńſtwo w ktorym ſię znayduią, y pokazać im krotki czas, ktory maią do życia. Ci ktorzy chorego otaczaią y ktorzy potrzebuią aby żył, *nie śmieią podiąć ſię tey okropney uſługi* wymawiaiąc ſię aby *go nie zaſtraſzyć*, y podobno nie wierzylibyśmy temu gdyby nam tego częſte y codzienne nie potwierdzały przykłady, że przez okrutną iakąś litość wolą raczey, aby ſpokoynie umierał, niż mu naymnieyſzy cień trwogi uczynić zbawiennemi przeſtrogami, ktoreby mogli wcześnie dać, aby go przyprowadzić do rozporządzenia intereſow ſwoich.

Rzecz to ieſt oſtatniey konſequencyi, abyśmy ſię do tey myśli zawczaſu przyzwyczaili, że nie odbieramy życia tylko z tą Kondycyą że go ſtraciemy. Wſzyſtkie momenta, w ktorych oddychamy, wſzyſtkie kroki, ktore od pierwſzego punktu narodzenia naſzego czyniemy, do grobu nas prowadzą. Termin to ieſt oſtatni przemiiaiącego życia tego, a weyście do życia nieśmiertelnego. Na tym niewzruſzonym fundamencie Chrześcianin poczciwy

ite pendant le peu de jours qu'il a à vivre ſur la terre, qu'il n'ait point à ſe repentir quand il faudra quitter le monde.

On ſeroit peut-être excuſable de penſer ſi peu à ce terme fatal, ſi les Hommes mouroient rarement, ou ſi l'on en voïoit quelques uns s'affranchir de cette *Loi générale;* mais nous ſommes à tous momens frappés de cette triſte image. Nos grands Peres & nos Aïeuls nous ont précédé; nous voïons tous les jours mourir des perſonnes de notre âge, & plus jeunes que nous. Ceux qui nous ſuccederont dans la ſuite des tems, ne naîtront de même que pour mourir comme nous. Pour quoi donc craindre tant de penſer à une affaire que nous ne pouvons éviter, & dont les ſuites ſont pour nous d'une ſi grande conſéquence?

Le Corps humain eſt une maiſon de boüe que le moindre orage peut renverſer. Pour peu qu'il arrive de dérangement dans les humeurs qui lui donnent la vie & le mouvement, toute la machine ſe démonte. Ce corps fragile tiré de la terre ſe diſſout & retourne dans ſon prémier élément; ce qui doit bien confondre & humilier l'orgueil de l'homme par toutes les circonſtances

qui

wy człowiek tak rozporządza czynności ſwoie w tym krotkim przeciągu dni ktore żyć ma na ziemi, aby bynaymniey nie żałował, kiedy mu przyidzie świat opuścić.

Moglibyśmy być exkuzowani, że mało o tym fatalnym terminie myſlemy, gdyby ludzie rzadko umierali, albo gdybyśmy widzieli niektorych od tego generalnego Prawa uwolnionych, ale co moment ten ſtraſzny obraz śmierci ſtawia ſię w oczach naſzych. Przeſzli przed nami Dziadowie y Pradziadowie naśi, codzień widziemy umieraiących iednego wieku znami y młodſzych od nas; ci ktorzy w poźnieyſzych czaſach naſtąpią po nas, nie inaczey ſię urodzą tylko aby tak iak my poumierali, zacoż więc obawiać ſię mamy myśleć o tey ſprawie ktorey ſię uchronić nie możemy, y ktorey ſkutki tak wielkiey dla nas ſą konſekwencyi?

Ciało ludzkie ieſt dom z błota ulepiony, ktory naymnieyſzy wicher obalić może, byle tylko zalterowały ſię humory, ktore życie y wzruſzenie daią, cała pſuie ſię machina. To ciało ułomne ulepione z ziemi rozwala ſię y do pierwſzego ſwoiego powraca elementu, co powinno zawſtydzić y upokorzyć hardość człowieka ze wſzyſtkich okoliczności, ktore do odłączenia

Duſzy

qui accompagnent cette diſſolution. Notre vie s'écoule comme l'eau qui ſe preſſe d'aller à ſon centre; *Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram.* Il n'y a point de privilege contre cette néceſſité inviolable: la Naiſſance, l'Elévation, les Richeſſes, tout ce qu'il y a de plus illuſtre ou de plus flatteur dans la vie; rien ne peut nous affranchir d'un arrêt irrévocable ſporté contre tout le genre humain. Il faut ceſſer de vivre parce que nous ſommes nés, & que nous ſommes des créatures aſſujetties & condamnées à la mort dès notre naiſſance. Nous avançons inſenſiblement vers ce terme, ſans pouvoir rappeller le tems qui s'eſt écoulé & que nous avons perdu. Nos jours, nos eſpérances, nos félicités, nos joies, paſſent & s'évanoüiſſent dans un moment.

Quand on y régarde de près & ſelon les ſaines maximes, la perte de cette vie mortelle ne doit point nous allarmer, ni nous affliger autant qu'elle fait. Car enfin cette vie n'eſt proprement qu'un voïage vers l'autre monde; *mourir, c'eſt entrer dans une vie éternelle.* Ainſi la mort des gens de bien n'eſt qu'un paſſage à un meilleur état; en mettant fin aux miſères humaines, elle les fait joüir du répos.

Si

Duſzy z ciałem ſciągaią ſię. Zycie naſze upływa iak woda ktora dąży do centrum ſwoiego: *Omnes morimur & quaſi aquæ dilabimur in terram,* niemaſz Przywileiu przeciwko tey nieuchronney potrzebie; urodzenie, godność, bogactwa, cokolwiek być może nayświętſzego y naypodchlebnieyſzego w życiu, nic nas uwolnić niemoże od Dekretu ktory na cały Narod ludzki wypadł, ani kiedy wrocony być może. Trzeba przeſtać żyć bośmy ſię narodzili, a ieſteśmy ſtworzenia podległe y ſkazane na śmierć od urodzenia naſzego. Jdziemy nieznacznie do tego terminu, niemożemy wrocić czaſu ktory upłynął, y ktory utraciliśmy. Dni, nadzieie, ſzczęścia, uciechy naſze przemiiaią y gubią ſię w iednym momencie.

Gdy iednak z bliſka y według zdrowych Maxym to wſzyſtko uważamy, utrata życia tego doczeſnego nie powinna nas tak dalece trwożyć, ani trapić, iak ſię to ordynaryinie trafia; boć naoſtatek życie to ieſt tylko podrożą na tamten świat: *umrzeć, ieſt wniść do życia wiecznego,* zaczym śmierć Poczciwych ludzi, nie co inſzego ieſt tylko przeyście do lepſzego ſtanu, kiedy kładąc koniec nędzom ludzkim pozwala im zażywać ſpokoyności.

Gdyby-

Si nous pensions souvent & sérieusement à ce moment décisif qui sépare l'ame du corps, sans doute on auroit beaucoup moins d'ardeur pour des choses caduques & périssables, dont on est absolument dépouillé à la fin de la vie. Quand on est arrivé à ce terme, quelque long que soit l'intervalle depuis la naissance jusques-là, c'est comme si l'on n'avoit vécu qu'un jour. Ces deux extrêmités se rapprochent de si près, que l'espace qui les sépare ressemble à la durée d'un matin.

Un Criminel condamné à la mort, & que l'on conduit au lieu de son supplice, n'a devant les yeux que cet affreux moment qui va terminer ses jours: insensible à tous les plaisirs, incapable d'aucune joie, toute son ame est absorbée dans ses tristes réflexions. Voilà à-peu-près ce que nous devrions être; *nous sommes tous condamnés à la mort par un arrêt irrévocable de la nature*; elle nous conduit pas-à-pas à ce terme fatal, comme le Criminel, dont nous parlions, au lieu de son supplice. C'est une chose incompréhensible que nous soïons capables de joie & de plaisirs dans une situation si affreuse. Mais il est encore bien plus difficile de comprendre que nous nous abandonnions

Gdybyśmy często y mocno o tym nie odbitym momencie myśleli, ktory duszę od ciała oddziela, bez wątpienia mniey mielibyśmy chęci do rzeczy błachych y znikomych, z ktorych przy końcu życia zupełnie ogołoceni bywamy. Jak na ten termin przychodziemy, choćby był naydłuższy od narodzenia aż do śmierci przeciąg, to wszystko iest iak gdybyśmy tylko żyli ieden dzień. Te dwa terminy urodzenie y śmierć tak się blisko stykaią, że przedział między niemi podobny iest do iednego poranku.

Złoczyńca skazany na śmierć y ktorego prowadzą na plać, nic nie ma przed oczyma tylko ow moment straszliwy ktory dni iego skończy, żadney pociechy nie przyimuie, cała Dusza iego w okropnych zanurzona iest reflexyach. W takim prawie stanie powinnibyśmy się często uważać: *wszystkie iesteśmy na śmierć skazani ; nieodmiennym Dekretem natury.* Krok po kroku wiedzie nas do tego fatalnego terminu iak złoczyńcę, o ktorym dopiero mowiliśmy na plac śmierci naszey; Rzecz to iest niepoięta, że w tak straszney sytuacyi możemy się czym pocieszyć. Lecz bardziey ieszcze rzecz iest do poięcia trudnieysza, tak łatwo dopuszczamy się grzechu, iak gdybyśmy

au péché, comme si nous ne devions jamais mourir, ni en rendre compte à un Juge très-équitable, mais très-sévère.

C'est par une secrete Providence de Dieu que *le moment de notre mort nous est caché*, afin que toute notre vie soit une préparation à ce dernier moment. Car si nous sçavions avec une certitude à n'en pouvoir douter, combien nous avons encore de tems à vivre, notre négligence seroit telle, que nous attendrions aux derniers momens de notre vie pour nous disposer à mourir. Au lieu que si nous nous régardions toûjours comme des gens prêts à partir pour l'autre monde, nous serions bien plus attentifs à observer la loi de Dieu. Le Sauveur nous avertit qu'*il faut être toûjours sur nos gardes*, & la raison qu'il en donne, c'est que *nous ne sçavons ni l'heure ni le moment que nous serons enlévés de ce monde*. En effet nous voïons assez souvent des exemples de morts subites & très-funestes. De jeunes gens pleins de santé sont surpris au milieu de leurs débauches & de leurs plaisirs, sans avoir le tems de se reconnoître & de se repentir. Ce sont des avertissemens que Dieu nous donne, & dont il faut profiter pour nous retirer de nos mauvaises habitudes; car ce qui arrive à notre voisin, peut bien aussi nous arriver: *hodie mihi, cras tibi*.

Le

nigdy umierać niemieli, ani za to rachunku oddać Sędziemu nayſprawiedliwſzemu, ale y nayſurowſzemu.

Skryta opatrzność Boga rozrządziła *że moment śmierci naſzey utaiony ieſt przed nami*, aby całe życie naſze iednym było przygotowaniem do tego oſtatniego momentu, bo gdybyśmy o nim z taką pewnością wiedzieli, żebyśmy bynaymniey nie powątpiwali, iak wiele ieſzcze mamy czaſu do życia, takieby było niedbalſtwo naſze, żebyśmy czekali do oſtatniego kreſu życia z przygotowaniem ſię na śmierć. Przeciwnym ſpoſobem, ieżeli ſię mamy zawſze za ludzi gotowych do wyiścia na tamten Swiat, bardziey muſiemy być pilni w zachowaniu Praw Boſkich. Zbawiciel napomina nas, *że zawſze powinniśmy być oſtrożni*, y przyczynę daie tego, *ponieważ nie wiemy ani godziny ani momentu kiedy nas porwą z tego świata*. Jakoż dosyć częſte widziemy przykłady śmierci nagłych y nader nieſzczęśliwych. Ludzie pełni zdrowia wzięci ſą w połzrzod ich roſkoſz y uciech, nie mieli czaſu poznać ſię y żałować. Przeſtrogi to ſą ktore nam Bog daie y z ktorych potrzeba korzyſtać, abyśmy ſię ze złych nałogow wydobyli, bo co ſię trafia ſąśiadowi naſzemu, toż ſię może y nam trafić. *Hodie mihi, cras Tibi.*

Chrze-

Le Chrétien Honnête Homme régle sa conduite sur le *souvenir de la mort:* cette pensée doit changer toutes nos idées, & condamner tous nos desseins qui n'ont point de rapport aux vrais biens: car tous ceux que le monde promet, comparés aux éternels, ne doivent être régardés que comme ce qui nous flatte & nous trompe pendant la durée d'un songe.

Ceux qui croient que tout se détruit par la mort, & que l'Ame & le Corps ont la même déstinée, doivent être inconsolables quand il faut quitter ce monde, ou qu'ils voient mourir leurs amis; mais le *Chrétien* qui a l'éspérance de résusciter avec JESUS-CHRIST, & qui régarde cette vie infortunée comme un passage à une vie plus heureuse & immortelle, bien loin de s'allarmer ou de s'affliger aux approches de la mort, doit avoir des sentimens tout contraires, à cause de l'espérance qui le soutient.

Le Prophete dit, qu'*il avoit toûjours devant les yeux les années éternelles,* que *ce souvenir l'empéchoit d'avoir aucun goût pour les joies frivoles & pour les amusémens du monde.* Si nous étions penétrés de la crainte

Chrześcianin poczciwy człowiek rozrządza życie swoie pamiętaiąc na śmierć. Ta pamięć powinna odmienić wszystkie zamysły nasze, potępić wszystkie ułożenia nasze, ktore się do prawdziwych dobr nie sciągaią· albowiem wszystkie dobra, ktore świat obiecuie do wiecznych przyrownane, nie powinny być od nas inaczey przyięte, tylko tak iak co nas łudzi y zdradza we śnie.

Ci ktorzy wierzą że śmierć wszystko traci y że Duszy y ciała iedenże iest los, żadney pociechy mieć nie mogą, gdy im przychodzi rostawać się ze światem, albo gdy widzą przyiacioł swoich umieraiących. Lecz Chrześcianin maiący nadzieię że zmartwychwstanie z Jezusem Chrystusem, y ktory to życie nieszczęśliwe poczytuie za przechod do życia szczęśliwszego y nieśmiertelnego, nie tylko się nietrwoży, y nie trapi, przy zbliżaiącey się śmierci, powinien y owszem mieć cale przeciwne zdania, z przyczyny nadziei ktora go utrzymuie,

Prorok mowi: *że zawsze miał lata wieczne przed oczyma, y że ta pamięć broniła mu, aby niemiał żadnego smaku w płonnych rozkoszach y zabawach świata.* Gdybyśmy boiaźnią sądow Bozkich zdięci byli, nigdyby-

inte des jugemens de Dieu, nous ne vivrions pas ſi longtems, comme nous vivons, dans l'habitude du péché: mais la penſée unique dont un homme mourant eſt occupé, ce n'eſt que le régret de mourir, & l'idée de l'état déplorable où il va être réduit. Il eſt vrai que tout ce qui accompagne la mort, a je ne ſçais quoi d'affreux: un homme eſt chaſſé d'une maiſon commode qu'il habite, & où il vit en répos: ce Corps nourri de délices eſt renfermé ſous un tombeau, pour devenir la pâture des vers. Ces beaux viſages qui faiſoient l'admiration de tous ceux qui les régardoient, deviennent dans un moment des objets d'horreur. Qu'y-a-t-il de plus vain & de plus mal fondé que l'orgueil des hommes? Na-t-on pas raiſon de leur dire; *de quoi s'enorgueillit la terre & la cendre?* Tout ce qui finit avec la vie eſt ſi court, que l'on a grand tort de s'empreſſer pour des choſes ſi fragiles: on vous jette deux pieds de terre ſur le viſage; voilà à quoi toutes vos grandes eſpérances aboutiſſent.

Ces déhors étonnent & allarment les ſens; mais tournons la médaille d'un autre côté, & conſiderons que la mort finit les peines de cette vie, pour nous metre dans un état plus tranquille & plus heureux. C'eſt la

byśmy tak nie żyli, iak żyiemy w nałogach grzechowych, ale ſzczegulna myśl nad ktorą ſię umieraiący człowiek zaſtanawia, ieſt ta: żal, że umiera, y wyobrażenie opłakanego owego ſtanu, na ktory paść muśi: Prawda że to wſzyſtko co ſię tycze śmierci, ma niewiem coś ſtraſznego, człowiek wypędzony ieſt z domu wygodnego w ktorym mieſzka y w ktorym ſpokoynie żyie, to ciało tuczone w roſkoſzach, w trumnie ieſt zamknięte aby było paſtwą robactwa: te piękne twarze podziwieniem były u tych wſzyſtkich, ktorzy ſię na nie zapatrywali, w iednym momencie ſtaią ſię okropnym widokiem, coż ieſt prożnieyſzego, co mniey ſtalſzego nad pychę ludzi! ſſuſznie do nich mowić mo żna: *czego ſię pyśniſz ziemio y popiele?* Wſzyſtko co ſię z życiem kończy, krotkie ieſt, bardzo nie ſſuſznie czyniemy, że ſię dla rzeczy tak ułomnych ubiegamy, wrzucą cię do dołu y połtora łokcia ziemi przykryią cię, a tak wſzyſtkie nadzieie twoie pogrzebane zoſtaną.

Powierzchowności śmierci zdumiewaią y trwożą zmyſły ciała, ale obrocmy tylko ten pieniądz na inſzą ſtronę, uważmy że Smierć kończy dolegliwości życia tego, aby nas w ſtanie ſpokoynieyſzym y ſzczęśli-

la réponſe que fit à ſes Juges *un illuſtre Criminel d'Etat* que l'on ne pouvoit ſuffiſamment convaincre, & qui auroit pû encore prolonger ſa vie en niant les faits dont il étoit accuſé. *Les Réflexions*, dit-il à ſes Juges, *que j'ai faites pendant les trois mois de ma priſon ſur la mort & ſur la vie, m'ont fait connoître que la mienne ne pouvoit être déſormais que malheureuſe, & que la mort me ſera beaucoup plus avantageuſe dans l'état où je ſuis maintenant.* C'eſt ainſi que *le Chrétien Honnête Homme* ſçait tirer avantage du mal, & prendre ſon parti avec une fermeté qui écarte toutes les idées funeſtes; il ſoufre avec courage & ſoûmiſſion les plus grands revers qui étonnent & accablent les ames communes.

Ceux qui ont mal vécu, n'ont pas cette conſolation en mourant; le meilleur parti pour eux ce ſeroit d'être anéantis; mais s'ils ne meurent pas tout entiers, c'eſt-à-dire, ſi l'Ame ſéparée de leur Corps ſubſiſte encore, quelle eſpérance peuvent-ils avoir? *Gloria viri peccatoris vermis & ſtercus eſt.* Cette pompe & cet éclat qui les accompagne, ſe change en vers & en pourriture. Quelle triſte réflexion pour un Pécheur prêt

à

śliwſzym oſadziła. Ta była odpowiedź, ktorą dał Sędziom ſwoim ieden zacnego Urodzenia ſkazany na śmierć, ktorego nie podobna było doſtatecznie przekonać y mogłbył ſobie ieſzcze przedłużyć życie, zapieraiąc ſię czynow o ktore był obwiniony. *Uwagi*, mowił do Sędziow ſwoich, *ktore w więzieniu przez trzy mieſiące czyniłem nad śmiercią, y nad życiem, daią mi poznać, że życie moie odtąd nie mogłoby bydź tylko nieſzczęśliwe, a śmierć daleko mi będzie pożytecznieyſza w tym ſtanie w ktorym ſię teraz znayduię.* Tak Chrześcianin poczciwy człowiek umie korzyſtać ze złego, y odważyć ſię na wſzyſtkie przeciwności z tym ſtatecznym umyſłem ktory wſzyſtkie okropne myśli odpędza, cierpi z odwagą y pokorą wſzyſtkie naywiękſze przypadki, ktore dziwią y pognębiaią duſze poſpolite.

Ci ktorzy źle żyli, tey pociechy umieraiąc nie maią. Naylepiey byłoby dla nich, aby z gruntu zniſzczeni zoſtali; ale ieżeli cale nie umieraią, to ieſt ieżeli duſza oddalona od ich ciała ieſzcze zoſtaie, iakąż ufność mieć mogą? *Gloria Viri peccatoris vermis & ſtercus eſt.* Ta pompa y ta okazałość ktora ich otacza, odmienia ſię w robactwo y w zgniliznę. Jak ta reflexya

à mourir; *vingt années de plaisir me vont rendre éternellement malheureux !* Que ce souvenir est amer à ceux qui ont vécu dans l'oubli de Dieu & dans le péché ! L'avenir ne leur représente que des objets d'horreur, quand ils rappellent à leur esprit l'idée de ce qu'ils ont fait. Quelques-uns en pleine santé réfusent de croire les vérités de la Réligion & de s'y soûmettre : déviennent-ils malades,, ils tremblent, ils commencent à avoir de la foi ; du moins ils doutent, & craignent les malheurs dont la Réligion les ménace.

On le voit assez souvent par expérience que les Pécheurs qui paroissent les plus endurcis, sont saisis d'épouvante à la vûë d'une mort prochaine. Le souvenir de leurs péchés, la crainte des châtimens, les jettent dans la consternation. Mais il faut prévoir ce péril de plus loin, puisqu'enfin c'est une nécessité indispensable de venir tôt ou tard, à ce moment décisif. Dans le même tems que les Pécheurs offensent DIEU, ils esperent qu'ils se convertiront à la fin de leur vie ; cependant ils n'ont aucune assûrance bien fondée de recouvrer la grace, quand ils auront eu le malheur de la perdre par leur faute. La crainte d'une mort prochaine engage

xya ciężka iest do zgryzienia grzesznikowi zabieraiącemu się do śmierci: *Dwadzieścia lat roskoszy uczynią mię wiecznie nieszczęśliwym !* Jakże gorzka iest ta pamięć dla tych, ktorzy zapomniawszy o Bogu żyli w grzechu. Przyszły czas nie wystawia im tylko cele okropności, kiedy sobie przywodzą na myśl wyrażenie tego wszystkiego co czynili. Niektorzy przy zupełnym zdrowiu nie chcą wierzyć w prawdy Religii, ani im się nie poddaią ; iakże zachoruią zaczynaią mieć wiarę, przynaymniey powątpiewaią, y lękaią się nieszczęśliwości, ktoremi im Religia grozi.

Dosyć często widziemy to z doświadczenia, że grzesznicy ktorzy się zdaią nayzatwardzialsi, zdięci bywaią boiaznią maiąc śmierć przed oczyma. Pamięć na grzechy, a boiazn kary, okrutną w nich sprawuie trwogę. Atoli tego niebespieczeństwa z daleka upatrować powinniśmy; ponieważ naostatek iest to nieuchronna potrzeba, abyśmy czy prędzey czy poźniey na ten moment nieodbity przyszli. W tym nawet czasie gdy grzesznicy Boga obrażaią, spodziewaią się że na schyłku życia ich nawrocą się, lubo żadney pewności dobrze ugrontowaney niemaią, że odzyskaią łaskę kiedy ią nieszczęśliwie dla własney winy utracą

gage un Moribond à donner des signes extérieurs de pénitence; mais comme la Grace intérieure n'agit point en lui, que le cœur n'est nullement converti, il n'a pas plûtôt rétabli sa santé, qu'il se réplonge dans ses anciennes habitudes.

La moindre indisposition allarme les Pécheurs, ils tremblent au seul nom de la mort. Au contraire *le Chrétien Honnête Homme* l'envisage d'un œil tranquille; il goûte une douce satisfaction par le bon témoignage que lui rend sa conscience, & par l'espérance des misericordes du Seigneur. L'Homme de bien est convaincu de ce principe, que *ceux qui ont observé la Loi de Dieu pendant leur vie, seront récompensés d'une bienheureuse immortalité*. Ceux qui n'envisagent la mort que comme le commencement d'une autre vie, goûtent le même contentement dans la privation, que les Libertins dans la jouissance des plaisirs. Quand on est fortement convaincu que l'on résuscitera, on ne régarde point les disgraces du monde, ni la mort même comme de véritables maux. Au contraire on les régarde comme la fin de nos miseres temporelles, & le commencement de notre bonheur. Tandis que l'Ame est unie au Corps, elle ne

utracą. Boiazń bliskiey śmierci przywodzi umieraiącego, aby powierzchowne dał znaki pokuty, ale że łaska wewnętrzna nic w nim nie sprawuie, y że serce bynaymniey nie iest nawrocone, byle przyszedł do pierwszego zdrowia, nurza się znowu w dawnych nałogach swoich.

Naymnieysza alteracya trwoży grzesznikow, drżą na samo imie śmierci. Przeciwnie Chrześcianin poczciwy człowiek patrzy na śmierć spokoynym okiem, rozpływa się w słodkiey radości, dla dobrego świadectwa, ktore mu daie sumnienie iego, y dla nadziei w miłosierdziu Boskim. Poczciwy Człowiek mocno przekonany iest o tey prawdzie, że *ci ktorzy w życiu swoim zachowuią prawa Boskie, wezmą zapłatę błogosławioney nieśmiertelności*. Ci ktorzy nie patrzą na śmierć tylko iak na początek przyszłego życia, iednoż maią ukontentowanie z odiętych uciech, iako roskosznicy gdy ich zażywaią. Gdy żywo iesteśmy przezwyciężeni, że zmartwychwstaniemy, dolegliwości światowych a nawet y śmierci samey nie mamy za prawdziwe nieszczęścia. Y owszem poczytamy ią iak za koniec nędz naszych doczesnych, a za początek uszczęśliwienia naszego. Poki dusza z ciałem iest złączona, niemoże długo być, żeby

ne peut guéres être sans souffrir de la douleur ou de l'ennui ; ainsi à parler naturellement & selon les idées communes, le répos que la mort procure,paroît préférable à une vie pleine de trouble & remplie de miseres.

Mais *le Chrétien Honnête Homme* porte ses vûës au de là des pensées du vulgaire : il trouve & reconnoît en lui-même un principe d'immortalité. C'est ce qui le soutient dans la pratique de la vertu. Si la séparation de l'Ame d'avec le Corps est un parfait anéantissement, notre foi & nos espérances sont vaines, il est inutile de se faire violence pour se captiver sous le joug de la Loi, & de se refuser ce que la nature demande. Mais ce seroit aussi une extrême folie, étant persuadés de la résurrection & d'une autre vie, de se livrer à ses passions désordonnées. Ce qui trompe les Hommes qui ne se gouvernent que par les sens, c'est qu'ils n'apperçoivent aucune différence sensible entre la mort des gens de bien & des pécheurs, qui meurent tranquillement comme les autres, sans aucun accident tragique ni extraordinaire, il est vrai; mais en sortant de ce monde ils tombent entre les mains d'un Juge éclairé, juste, & tout-puissant, qui les attend à ce passage pour leur rendre justice. Le disci-

ple

by nie miała cierpieć bolu albo tesknicy; zaczym naturalnie mowiąc y według pospolitego rozumienia, spoczynek ktorego nam śmierć użycza, milszy iest nad życie pełne ucisku y biedy.

Przecież Chrześcianin poczciwy człowiek wynosi się nad myśli pospolstwa y daley zaziera: znayduie w sobie y uznaie początek nieśmiertelności. Toć to iest, co go utrzymuie w cwiczeniu się w cnotach. Jeżeli oddzielenie duszy od ciała, iest zupełne zniszczenie, wiara nasza y nadzieie nasze prożne są, daremna rzecz iest, że sobie gwałt czyniemy, zniewalaiąc się pod iarzmo prawa, y że sobie uymuiemy, czego natura wyciągą. Lecz ostatnie także byłoby szaleństwo, gdyby będąc przekonani o zmartwychwstaniu, y o przyszłym życiu, mieliśmy się udawać za nieporządnemi namiętnościami. Co oszukuie ludzi, ktorzy się powierzchownemi rządzą zmysłami, iest to : że nie postrzegaią żadney iawney rożnicy między śmiercią dobrych ludzi y grzesznikow, ktorzy tak iak insi spokoynie umieraią bez żadnego strasznego y nadzwyczaynego przypadku. Prawda to iest; iednak wychodząc z tego świata, wpadaią w ręce Sędziego oświeconego, sprawiedliwego y wszechmogącego, ktory

ich

ple bien aimé nous apprend que *tout est écrit dans le Livre de vie*, & que nos actions seront examinées sur les Régistres de ce Livre mystérieux. *Je vis les morts*, dit cet Apôtre, *qui comparurent devant le Trône de Dieu; les Livres furent ouverts, & un autre Livre fut ouvert, qui étoit le Livre de vie, & les morts furent jugés selon leurs œuvres, sur ce qui étoit écrit dans les Livres*. Il ne dépend que de nous, par le secours de la Grace de Dieu, de faire en sorte que ces Régistres mystiques rendent de bons témoignages en notre faveur, afin que nous n'aïons point à craindre la colere de Dieu, quand il nous jugera selon nos œuvres.

Ceux à qui la conscience réproche une vie peu réguliere & de mauvaises actions, n'osent penser à ces grandes vérités: ils écartent, autant qu'ils peuvent, un souvenir qui les attriste. Cette crainte pour l'ordinaire est la marque d'un cœur dépravé, & le signe d'une conscience embarrassée. On ne peut penser qu'en tremblant à la fin d'une vie criminelle. Les grands courages sont moins étonnés de la mort; mais cette fermeté vient de

ich czeka na tym przeyściu, aby z niemi uczynił sprawiedliwość. Nayukochańszy Uczeń Chrystusa naucza nas, że *wszystko iest napisano w Księdze żywota*, y że wszystkie czynności nasze rozstrząsane będą z regestrow tey Mistyczney Księgi. *Widziałem zmarłych* mowi ten Apostoł: *ktorzy stanęli przed Tronem Boga, otworzono Księgi, y insza Książka otwarta była, ktora była Książka życia, a umarli podług ich spraw osądzeni byli, według tego co było napisano w Księgach*. Od nas samych zawisło przy pomocy łaski Boskiey, abyśmy się tak sprawowali, aby te Mistyczne regestra dały nam dobre świadectwo na stronę naszę, abyśmy się nie obawiali gniewu Boskiego, gdy nas według spraw naszych sądzić będzie.

Ci ktorym sumnienie wyrzuca życie ich mniey porządne, tudzież złe ich akcye, o tych wielkich prawdach pomyśleć nie śmieią, odrzucaią od siebie iak tylko mogą tę pamięć ktora ich zasmuca. Ta boiaźń zwyczaynie iest znakiem serca nieprawego, y zawikłanego sumnienia. Nie podobna myśleć o życiu kryminalnym tylko drżąc, y lękaiąc się. Ludzie wielkiey odwagi mniey się nad śmiercią zdumiewaią, lecz ta śmiałość pochodzi, że mało są na-

ce qu'ils sont peu instruits des vérités qui régardent l'autre vie. On demandoit à un *Général d'Armée*: s'il n'envisageoit point la mort dans les grands périls où il s'exposoit chaque jour? *J'ai appris*, répondit-il, *dans l'Histoire de mes Aïeuls, qu'il n'y a point de plus glorieuse vie, que celle qui fait son tombeau du gain d'une bataille, & que l'Homme n'aïant reçû la vie que pour un peu de tems, il doit la rendre la plus glorieuse qu'il lui est possible.* Ces sentimens sont beaux & généreux, mais *le Chrétien Honnête Homme* doit les rectifier, & les épurer par des motifs plus rélévés.

Bien loin que le souvenir de la mort dût inspirer des sentimens de vaine gloire, rien n'est plus capable de guérir les hommes de leur vanité, & du grand attachement qu'ils ont pour le monde. Leurs dignités, leurs titres pompeux, ce grand attirail qui les environne, tout cela s'éclipse & s'évanoüit, quand la vie finit. Les personnes qui se croient heureuses, ont de la peine à penser que leur bonheur ne durera pas toûjours, mais on ne peut le prolonger en détournant sa pensée d'une idée si triste. La mort des personnes qui nous sont cheres, & qui jouissoient d'un bonheur temporel égal au nôtre

uczeni w prawdach, ktore się tyczą przyszłego życia. Pytano się iednego Hetmana, ieżeli się nie lękał śmierci w wielkich niebespieczeństwach, w ktorych się codzień znaydował? *Nauczyłem się* odpowiedział, *w dzieiach Przodkow moich, że niemaß chwalebnieyßego życia nad to, ktore sobie nadgrobek z wygraney wyßtawia batalii, a ponieważ człowiek na krotki tylko czas wziął życie, ile można powinien go nayßławnieyßym uczynić.* Te zdania piękne są y wspaniałe, iednak Chrześcianin poczciwy człowiek powinien ie poprawić, y oczyścić przez wyższe pobudki.

Pamięć na śmierć nie tylko nie powinna nam nabiiać głowy sentymentami prożney chwały, ale nic nie iest sposobnieyszego do uleczenia ludzi od ich prożności; y od wielkiego przywiązania, ktore maią do świata. Godności ich, tytuły pompatyczne, ten wielki Dwor, ktory ich otacza, wszystko to zaćmi się y zniknie, iak się życie skończy. Ludziom ktorzy się za szczęśliwych sądzą, markotno iest pomyśleć, że szczęście ich nie zawsze trwać będzie, atoli trudno przedłużyć życia, odwracaiąc mysl od tey tak okropney prawdy. Smierć Osob ktore nam były miłe, y ktore zażywały szczęścia rownego z naszym,

nôtre, doit nous faire ſouvenir sans ceſſe que nous ne ſommes pas immortels. C'eſt un avertiſſement continuel de ce qui doit nous arriver inévitablement. *J'ai été*, nous dit notre Ami, *& je ne ſuis plus: vous vivez maintenant, mais bientôt vous ceſſerez de vivre: Je ſubis hier un jugement irrévocable, vous le ſubirez demain; prenez ſur cela vos meſures, & profitez de mon exemple.*

Ceux dont la vie & la deſtinée eſt malheureuſe, & qui connoiſſent par une expérience perſonnelle les miſeres de la condition humaine, ſont moins effraïés de la mort qui les finit. Dans quelque ſituation que l'on ſe trouve, il faut l'accepter avec ſoûmiſſion, puiſqu'elle eſt inévitable. Pourquoi ſe chagriner & ſe fâcher, quand on arrive au terme dont l'on s'approche toûjours, depuis le prémier moment que l'on commence à reſpirer. Tous les divers chemins de la vie ſe réüniſſent, & aboutiſſent enfin à la mort. La crainte d'un évenement inévitable eſt inutile. Il faut donc attendre ce moment, & s'y préparer. Car il n'eſt jamais permis de le prévenir, comme font brutalement de certaines perſonnes, qui ſe livrent toutes entieres à leur déſeſpoir, & qui ne trouvant point en elles-mêmes des reſſources ni aſſez de force & de courage pour reſi-

ſzym, powinna nas do uſtawiczney przywodzić pamięci, że nie ieſteśmy nieśmiertelni. Jeſt to prawda uſtawiczna, co ſię nam ma nieuchronnie przytrafić. *Byłem* mowi do nas przyiaciel naſz, *y iuż więcey nie ieſtem: wy żyiecie teraz, lecz w krotce żyć przeſtaniecie. Stanąłem wczoray na Sądzie nieuchronnym, wy iutro na nim ſtaniecie, dla tego gotuycie ſię, a z mego przykładu pożytkuycie.*

Tym ktorych życie y loſy ſą nieſzczęśliwe y ktorzy przez właſne doświadczenie nędze kondycyi ludzkiey poznaią, mniey ieſt ſtraſzna śmierć, ktora ie kończy. W ktorymkolwiek położeniu śmierć nas zaſtaie, ponieważ ieſt nieuchronna, trzeba ią przyiąc z poddaniem ſię do woli Boſkiey. Naco ſię trapić y burzyć ſię gdy do tego terminu przychodziemy do ktorego co dzień zbliżamy ſię od pierwſzego momentu, iak tylko zaczeliśmy oddychać. Wſzyſtkie rożne drogi życia, ſtykaią ſię y łączą ſię na koniec przy śmierci. Prożna ieſt bojaźń nieodbitego przypadku, trzeba tedy czekać tego momentu y do niego ſię gotować, nie godzi ſię zaś nigdy poprzedzać go, iako niektorzy ludzię po beſtyalſku czynią, ktorzy całe w roſpacz wpadaią, a nieznayduiąc w ſobie

 ſa-

resister à leur mauvaise destinée, se hâtent de se délivrer de leurs malheurs par une mort criminelle & précipitée, sans faire réflexion sur l'etat encore bien plus déplorable où ils vont tomber, en terminant leur vie par un crime & par le désespoir.

Les Anciens étoient persuadés, comme nous le sommes, de la *spiritualité* & de *l'immortalité de nos ames.* Les discours que tint un Philosophe à ses enfans avant que de mourir, est une preuve de cette vérité. *Ne croïez pas,* leur dit-il, *que je ne sois rien, ou que je ne sois nulle part, quand je vous aurai quitté: ne doutez point, mes enfans, que mon Esprit ne subsiste encore après qu'il sera séparé de mon corps, quoiqu'il ne se fasse plus connoître par aucune action. Il ne faut pas se persuader que nos Esprits ne vivent, & n'agissent qu'autant qu'ils sont dans nos corps, & qu'ils meurent quand ils en sortent, ni qu'ils demeurent dépourvûs de sagesse & d'intelligence, lorsqu'ils sont dégagés d'une matière qui n'a par elle-même ni sens ni raison. Au moment que l'Esprit a rompu les liens qui l'attachoient à la matière, il se trouve dans la pureté & la félicité de sa nature toute divine; c'est alors qu'il a plus de lumiere & de sagesse. Rien n'est plus sembla-*

ble

samych żadnego sposobu ani żadney siły ani odwagi ażeby się złym losom swym oparli, kwapią się uwolnić się od nieszczęścia swego kryminalną śmiercią y przynagloną, nieuważaiąc na stan daleko iesz-cze opłakańszy w ktory się rzucaią kończąc życie przez zbrodnią y przez rospacz.

Dawnych wiekow ludzie tak iak my przekonani byli *o duchowności y o nieśmiertelności Dusz naszych;* Dyskursy ktore miał Filozof pewny do dzieci swoich wprzod niżeli umarł, dowodem są tey prawdy. *Nie wierzcie temu,* mowił do nich, *ażebym niczym nie był, albo żebym się w żadney stronie nie znaydował, iak się z wami rozstanę: nie wątpcie o tym dzieci moie, aby Duch moy nie został ieszcze skoro od ciała mego odłączony będzie, lubo z żadney czynności nie da się poznawać. Nie potrzeba sobie perswadować że duchy nasze nie żyią y nic nie czynią tylko poty, poki są w ciałach naszych, y że umieraią iak z nich wychodzą, ani że zostaią ogołoceni z rostropności, y z rozumu, kiedy są uwolnieni od materyi, ktora z siebie samey ani zmysłu ani rozsądku niema. W tym momencie iak Duch rozerwie więzy ktore go do materyi przywiązywały, znayduie się w czystości y w szczęśliwości natury swoiey, cale Boskiey, na tenczas dopiero więcey ma*

 świa-

ble à la mort que le sommeil; or pendant le sommeil même l'Esprit fait voir qu'il est quelque chose de divin; car c'est en ce tems-là qu'étant moins occupé du corps, il perce dans l'avenir, & y découvre une infinité de choses. Ces paroles font assez connoître la *superstition des Anciens*, qui s'arrêtoient beaucoup aux *Songes*, & les régardoient comme des vûës anticipées de l'avenir.

Puisque nous devons être persuadés de la *spiritualité* & de l'*immortalité de notre ame*, il faut par une conséquence nécessaire régler si bien notre conduite que nous n'aïons rien à craindre, & que nous aïons tout à espérer pour l'autre monde. Aprés une vie lâche, tiede, & criminelle peut-on espérer une mort précieuse devant Dieu? Nous ne sommes pas assez fortement convaincus de notre Résurrection; nous balançons entre le doute & l'espérance; cet état incertain nous empêche d'agir avec zèle, & de nous soûmettre aux rigueurs de la pénitence, pour effacer nos péchés. Le tems qui précede la mort, & qui est notre grande ressource, n'est guères propre pour une affaire aussi sérieuse. C'est mal raisonner d'attendre à faire pénitence

quand

światła y mądrości. Nic bardziey nie iest podobnieyszego do śmierci iako sen, wszakże podczas snu nawet Duch pokazuie że ma w sobie coś Boskiego, bo w ten czas będąc mniey zabawny ciałem, na przyszłe czasy zaziera y tam odkrywa nieskończone rzeczy. Z tych słow można poznać zabobonność dawnych ludzi, ktorzy nad snami wielce się zastanawiali y mieli ie iakby widoki czasow przyszłych wcześnie pozwolone.

Ponieważ o duchowności y o nieśmiertelności Duszy naszey powinniśmy być przekonani, wnośmy to sobie przez potrzebną konsekwencyą, abyśmy tak życie nasze rozrządzili, żebyśmy nie mieli niczego się bać, y owszem żebyśmy się wszystkiego spodziewali na tamtym świecie. Po nikczemnym, oziębłym y występnym życiu czy można drogiey śmierci spodziewać się przed Bogiem? nie dosyć żywo iesteśmy przekonani o naszym zmartwychwstaniu; chwieiemy się między wątpliwością y nadzieią. Ten stan niepewny przeszkadza nam że nic z gorącością nie robiemy, ani się nie poddaiemy surowey pokucie na zgładzenie grzechow naszych. Czas ktory poprzedza przed śmiercią y ktory iest naywiększą naszą ufnością, nie bardzo iest właśny do tak wal-

nego

quand il faut faire son Testament. On n'a pas alors assez de liberté d'esprit, ni assez de loisir pour détruire des habitudes invétérées, ni pour expier les péchés que l'on a commis pendant le cours d'une vie licentieuse & passée dans l'oubli de Dieu. Cependant la plûpart des Chrétiens fondent l'espérance de leur salut sur un faux espoir de conversion aux derniers jours de leur vie. L'illusion est toute visible, mais toute grossiere qu'elle est, elle cause la perte d'une infinité de Chrétiens, qu'une derniere maladie met hors d'état de faire une véritable pénitence.

La vûë d'une Femme & des Enfans qu'ils vont quitter les attendrit, ils ne songent qu'à des affaires temporelles, pour assûrer leur fortune, & leur état. Ces réflexions qui les occupent vivement, empêchent l'effet de la Grace intérieure, & détruisent les bons désirs qu'ils avoient de restituer un bien acquis & possédé injustement. *Qu'allez-vous faire*, leur disent des Amis intéressés, *voulez-vous ruiner votre famille, & la réduire à la mendicité ? Voulez-vous la priver tout-à-coup d'un bien qui vous*

nego interessu. Iest to zle układać u siebie aby czekać z pokutą kiedy potrzeba czynić Testament. Niemamy naten czas dosyć wolnego umysłu, ani dosyć czasu na zastarzałych nałogow zniszczenie, ani na zgładzenie grzechow, ktore się popełniały, w przeciągu życia rozpustnego, y przepędzonego w niepamięci na Boga. Jednakowo wielu Chrześcian ufność Zbawienia swego, na fałszywey zasadzaią nadziei, że ostatnich dni życia swego nawrocą się. Obłuda iest iawnie widoczna, ale choć gruba cale iest, niezliczonych Chrześcian sprawuie zgubę, ktorym ostatnia choroba nie dozwala więcey czynić prawdziwey pokuty.

Spoyrzenie na żonę y na dzieci ktorych trzeba postradać wzrusza ich y miękczy, nie myślą tylko o doczesnych rzeczach iakby ubespieczyć ich stan y fortunę. Te uwagi ktore ich mocno zabawiaią, przeszkodą są do skutku wewnętrzney łaski, niszczą dobre pragnienia, ktore mieli ażeby oddać źle nabyte dobra y niesprawiedliwie dzierżone. *Coż to chcesz robić*, mowią do nich interessowani przyiaciele, *chcesz Familią Twoią zruynować y uczynić ich żebrakami, czy chcesz iednym razem wydrzeć im te dobra, ktore cię tak wiele*

vous a coûté tant de peines ? Le Moribond persuadé par ces fausses raisons passe en l'autre monde, au hazard de tout ce qui en pourra arriver.

Les *Gens de bien* meurent contens pourvû qu'ils *laissent à leurs familles la bénédiction du Ciel.* Ceux à qui la conscience ne réproche point de crimes sont tranquilles dans ces derniers momens : ils n'envisagent rien qui les épouvante dans l'idée de la mort ; elle finit leurs peines & les conduit au repos. Dieu n'est point à leur égard un Juge terrible & inexorable, c'est un Maître indulgent, c'est un Pere aimable qui récompense ses serviteurs & ses enfans. Le Saint Esprit ne dit que ces deux paroles, pour faire l'*Eloge de Moïse*, Législateur des *Juifs* : *Moïses servus meus mortuus est; Moïse mon Serviteur est mort.* C'est tout ce que l'on peut dire de plus grand à la gloire d'un Homme. En effet que peut-on imaginer de plus glorieux que de *mourir l'Ami, & le Serviteur de Dieu ?* On ne plaint point la déstinée de ces grands Capitaines, qui perdent la vie dans une bataille au service de la Patrie & de leur Prince ; au contraire on dit qu'*ils sont morts dans le lit d'honneur.* C'est ce que l'on peut dire avec bien plus de

wiele pracy y mozołow kosztowały ? Umieraiący temi fałszywemi racyami przekonany idzie na inszy świat azarduiąc wszystko co się tam może przytrafić.

Ludzie poczciwi umieraią kontenci *byleby Familij swoiey błogosławieństwo Niebieskie zostawili.* Kiedy im sumnienie żadnych zbrodni nie zarzuca, spokoyni są w tych ostatnich momentach, na nic się nie oglądaią coby im straszne było, w myśleniu o śmierci, śmierć troski ich kończy a prowadzi ich do spoczynku. Bog względem ich nie iest strasznym y nieprzebłaganym Sędzią, iest to Pan pobłażaiący, iest to Ociec kochany, ktory płaci sługom y dzieciom swoim. Duch Swięty dwa tylko słowa kładzie, czyniąc pochwałę Moyżesza żydow Prawodawcy. *Mojses servus meus mortuus est, Moyzesz sługa moy umarł.* To wszystko iest co się mogło powiedzieć naywiększego na chwałę człowieka. W rzeczy samey coż można wymyślić naychwalebnieyszego, iako *umierać przyiacielem y sługą Boskim.* Nie ubolewamy nad przeznaczeniem owych wielkich Generałow, ktorzy w Batalij służąc Oyczyznie y Panu ich życie tracą, y owszem mowiemy : *że umarli na łożku honoru*, a można to mowić daleko słuszniey o tych, kto-

de raiſon de ceux qui meurent fidèles à Dieu, & pour ſa gloire.

Mais ceux qui ont paſſé leur vie au ſervice du Monde, qui ne ſongeoient qu'à plaire au Monde, voient dans un moment toutes leurs eſpérances s'évanoüir. Ils peuvent répéter en gémiſſant ces triſtes paroles : *Solum mihi ſupereſt ſepulchrum ; il ne me reſte que le tombeau :* Quelle déſtinée pour tant de grands perſonnages, qui ſont ſi fiers & ſi vains ! Pour ces eſprits ſublimes à qui leur ſcience inſpire une préſomption inſupportable ! La grandeur humaine & tous les avantages du corps & de l'eſprit diſparoiſſent. Le miroir de la mort montre les choſes humaines dans leur état naturel, & dans leur véritable point de vûë.

Comme nous n'avons qu'une foi flottante ſur les vérités éternelles, elles ne font pas ſur notre eſprit toute l'impreſſion quelles devroient, mais les mêmes choſes que l'on croit fort légerement, tandis que l'on eſt en pleine ſanté, paroiſſent comme des monſtres lorsqu'on ſe voit prêt â partir pour l'autre monde. Si l'on ſe trouve en quelque grand péril, ou ſi l'on ſe voit attaqué d'une maladie dangéreuſe, on prie Dieu avec

ktorzy umieraią wiernemi Bogu y na chwałę Jego.

Ale ci ktorzy ſtrawili życie ſwoie w ſłużbie światowey, ktorzy nie myśleli tylko iak ſię światu podobać, widzą w iednym momencie wſzyſtkie nadzieie ſwoie ſtracone. Mogą w iękach, te ſmutne słowa powtarzać. *Solum mihi ſupereſt ſepulchrum, Więcey mi nic nie zoſtaie tylko grob.* Jakiż los dla tak wielu zacnych Perſonatow, ktorzy ſą tak dumni y tak prożni? Dla tych wyſokich Duchow! ktorych umieiętność nieſcierpianą zuchwałością nadyma! Wielkość y zacność ludzka y wſzyſtkie korzyści ciała y Ducha razem nikną. Zwierciadło śmierci pokazuie rzeczy ludzkie w ich ſtanie naturalnym y w prawdziwym celu widoku.

Kiedy nie mamy tylko chwieiącą ſię wiarę nad prawdami wiecznemi, nie czynią na umyśle naſzym tego wyrażenia ktoreby czynić powinny, lecz też ſame rzeczy ktore nader lekko wierzemy, poki ieſteśmy w zupełnym zdrowiu, wydaią ſię nam iak poczwary, ſkoro ſię widziemy bliſkiemi do przeyścia na tamten świat. Jeżeli ſię w iakim wielkim niebeſpieczeńſtwie znayduiemy, albo że gwałtowną złożeni ieſteśmy chorobą, gorąco proſiemy Bo-

avec ferveur, on lui fait des vœux qui paroissent sincères ; mais quand le péril est passé, ou que la santé est revenuë, on n'y pense plus, & l'on ne se met guères en peine de s'acquiter de ses promesses.

L'idée d'une mort prochaine fait un renversement général dans le cœur d'un Homme mourant qui a encore quelques restes de foi. Les choses qu'il a aimées avec plus d'ardeur ne le touchent plus ; les objets de ses passions lui font horreur par le souvenir de ses crimes, dont ils ont été l'occasion. Il ne faut pas différer à prendre de pareils sentimens quand on est à deux doigts du tombeau ; car alors ce n'est pas l'homme qui rénonce au péché, puisqu'il est hors d'état de le commettre ; ce sont les objets qui l'abandonnent & qui s'enfuïent. Mais comme la chose n'est plus volontaire, elle n'est nullement meritoire. A qui faut-il s'en rapporter, ou à cet homme tandis que ses passions l'aveuglent & l'entraînent, ou à ce même homme tandis qu'il envisage de près ce moment décisif, où il est forcé d'aller rendre compte de ses actions ? La pénitence que l'on fait alors n'est guères sincere, & par conséquent peu efficace. *L'impénitence de la vie conduit comme par*

voie

Boga, czyniemy śluby ktore się zdaią szczere, atoli iak minie niebespieczeństwo, albo iak do zdrowia przyidziemy, iuż więcey nie myślemy o Bogu, ani się bynaymniey nie staramy obietnice nasze wypełnić.

Okropność bliskiey śmierci, powszechne sprawuie przewrocenie w sercu umieraiącego człowieka, ktory iesczce ma iakąś resztę wiary. Rzeczy ktore naygoręcey kochał, iuż go więcey nie dotykaią; Cele namiętności Jego straszne mu są przez pamięć na zbrodnie swoie do ktorych mu były okazyą. Niegodzi się odwłoczyć ażeby w ten czas takowe brać sentymenta kiedy będziemy nogą u grobu, bo na ten czas nie człowiek wyrzeka się grzechu, ponieważ go więcey popełnić nie może, ale są cele grzechow ktore go opuszczaią, y uciekaią od niego, że zaś to dzieie się bez woli naszey, żadną miarą nie idzie nam w zasługę. Komuż to potrzeba przypisać, czy temu człowiekowi poki go namiętności zaślepiaią y do złego ciągną, czy temuż samemu człowiekowi, kiedy zbliska patrzy na ostatni moment, w ktorym przymuszony iest z uczynkow swoich rachunek oddać? Pokuta ktorą na ten czas czyniemy mało iest szczera, a

za-

voie de disposition à l'impénitence finale. Toutes les fausses pénitences que l'on a faites sont terminées par la derniere qui ressemble aux autres, & qui met le sceau à leur réprobation: car cette espece de penitence est moins un repentir de leurs péchés, qu'un régret de leurs plaisirs aux quels il faut rénoncer pour toûjours, & qui les priveront d'un bonheur infini que Dieu a promis à tous ceux qui veulent bien se contraindre à observer ses commandemens. Des plaisirs passagers, des richesses dont on joüit si peu de tems, ne sont pas d'un assez grand prix, pour être mises en comparaison avec des récompenses éternelles.

Plus on laisse de bien en mourant à ses héritiers, moins régrettent-ils la perte de ceux qui les enrichissent. C'est une triste consolation pour un homme prêt à expirer de dire *qu'il meurt avec cent mille livres de rente.* Mais c'est la moins pardonnable de toutes les folies, de perdre son ame pour mettre à leur aise des étrangers ou des enfans ingrats, qui ne vous en sçauront aucun gré.

Ces grands Ministres, ces Favoris de la Fortune, ces Hommes si célèbres sont chas-

zaczym mało iest skuteczna, *kto w życiu nie pokutował, idzie iakby gościeńcem przygotowanym do ostateczney niepokuty.* Wszystkie fałszywe pokuty w życiu uczynione, kończą się ostatnią ktora podobna iest do inszych, a kładzie pieczęć potępienia. Taka albowiem pokuta, nie tak iest żalem za grzechy, iako żalem uciech, ktore potrzeba na zawsze zostawić y ktore mu odbiorą nieskończoną szczęśliwość, ktorą Bog tym wszystkim przyobiecał, ktorzy chcą się przymuszać do zachowania Przykazań Jego. Uciechy przemiiaiące, dostatki ktorych w tak szczupłym czasie zażywamy, nie są tak wielkiego szacunku, aby mogły być porownane z zapłatą wieczną.

Im więcey kto umieraiąc zostawuie dobr dziedzicom swoim, tym mniey żałuią zguby tego, ktory ich zbogacił, nędzna to iest pociecha dla człowieka maiącego umierać aby mowił: *że umiera zostawuiąc sto tysięcy intraty.* Ale to głupstwo ze wszystkich głupstw nie może być odpuszczone, aby kto Duszę swoię zgubił, byleby ludzie obcy albo niewdzięczne dzieci miały się dobrze, ktore żadney ci za to nie będą mięć wdzięczności.

Ci wielcy Ministrowie, ci kochankowie fortuny, ci ludzie tak sławni wygnani

chaſſés du monde par la mort, ſans qu'il en reſte la moindre trace, ni même le moindre ſouvenir, comme on le voit tous les jours par expérience. On les oublie ſi-tôt qu'ils ceſſent de paroître aux yeux, ou ſi l'on s'en ſouvient encore ce n'eſt que pour déteſter leur mémoire, leurs injuſtices leurs voleries, leur ambition, les violences qu'ils ont exercées en abuſant de leur faveur. Eſt-ce être ſage que de ſe damner pour ſi peu de choſe, & pour une félicité ſi peu durable? Il ne faut compter pour rien d'être riche & heureux pendant le cours de cette vie ſi l'on fait une fin malheureuſe. De quoi ſert à un homme de compter un petit nombre de jours dans les plaiſirs? *Quel avantage de gagner le monde entier*, ſelon l'expreſſion de l'Evangile, & de joüir ſur la terre d'une félicité continuelle, *ſi l'on vient à perdre ſon ame* & la félicité éternelle?

Si l'on ſe diſoit ſérieuſement à ſoi-même, *je ſuis condamné à mourir; il ne me reſte de tous les grands établiſſemens que je me ſuis enfin procuré par tant de peines & de ſoins que le tombeau, qui eſt la demeure de tous les hommes:* ſans doute l'on changeroit bien d'idées, & l'on ne ſe donneroit pas tant de mouvemens pour une fortune ſi fragile. *Le Chrétien Honnête Homme*, vive-

ni ſą przez śmierć ze świata, nie ma po nich naymnieyſzego ſzlaku, ani nawet naymnieyſzey pamięci, iako to codziennie przez doświadczenie widziemy. Natychmiaſt zapominamy o nich iak tylko przeſtaią być w oczach naſzych; albo ieżeli o nich ieſzcze pamiętamy, ſzczegulnie dla zbrzydzenia nam ich pamięci, ich nieſprawiedliwości, kradzieży, Ambicyi, gwałtow ktore popełniali ſzczęścia ſwego zle zażywaiąc. Jeſt że to rozumny człowiek, ktory dla tak lichey rzeczy y dla ſzczęśliwości mało trwałey daie ſię potępiać, za nic potrzeba ważyć, że kto ieſt bogaty y ſzczęśliwy w tym życiu, ieżeli koniec ma nieſzczęśliwy. Na co ſię zda człowiekowi aby w uciechach krotkie dni liczył? *Co za korzyść cały świat pozyſkać*, według Ewangelicznego wyrażenia, y cieſzyć ſię na ziemi uſtawiczną ſzczęśliwością, *ieżeli kto gubi Duſzę ſwoię y wieczną ſczęśliwość.*

Gdybyśmy z ſobą ſamemi pilnie rozmawiali, *ſkazany ieſtem abym umarł, z tych wſzyſtkich wielkich Proiektow y z tych fortun ktorych na oſtatek tylą pracami y zabiegami nabyłem, nie zoſtaie mi tylko grob, ktory ieſt wſzyſtkich ludzi mieſzkaniem:* bez wątpienia odmienilibyśmy tyle zamysłow anibyśmy tak zabiegali o znikomą fortunę. Chrześci-

vivement persuadé de l'inconstance & du néant des choses humaines, se renferme & se captive avec joie dans les bornes étroites de son devoir.

Afin de nous mieux établir dans ces principes solides & inviolables, pensons quelquefois que *nous ne sommes venus au monde que pour en sortir:* que *le terme de notre départ n'est peut-être pas aussi éloigné que nous le croïons:* que *nos jours s'écoulent avec une rapidité que rien ne peut arrêter;* que *la mort nous ouvre la porte de l'Eternité.* Tous les hommes n'en peuvent douter; on les éleve dès l'enfance dans ces maximes. D'où vient donc qu'ils vivent avec tant de sécurité, ou, pour mieux dire, d'indolence, sur une affaire, où il y a tant à perdre ou à gagner? Tout le tems que nous emploïons à faire autre chose qu'à travailler à notre salut, doit être régardé comme un tems perdu. C'est perdre le tems que de travailler avec tant d'ardeur pour acquérir des richesses périssables, dont on est dépouillé avant même que notre fortune soit achevée, & que nous aïons exécuté tous nos projets.

L'incertitude où sont la plûpart des hommes touchant la *Résurrection,* & le peu

ścianin poczciwy człowiek żywo przekonany o niestateczności rzeczy ludzkich, zamyka się, y z weselem przyniewala się do ścisłych granic obowiązku swoiego.

Ażebyśmy lepiey ugruntowali się w tych prawdach trwałych y niewzruszonych, myślmy czasem, że *nie po co inszego na ten świat przyszliśmy, tylko żebyśmy z niego wyszli:* że *kres wyiścia naszego podobno nie tak iest daleki iak rozumiemy,* że *dni nasze z szybkością upływaią, ktorych nie można zastanowić,* że *śmierć otwiera nam wrota do wieczności.* Wszyscy ludzie wątpić o tym nie mogą; w tych maxymach od dziecińSo wychowani. Z kąd że to więc pochodzi, że z takim bespieczeństwem żyią, albo żebyśmy lepiey powiedzieli, z taką gnusnością? nad interessem gdzie trzeba albo wszystko zgubić, albo wszystko zyskać? Czas wszystek ktory obracamy na insze czynności a nie na pracowanie około zbawienia naszego, powinniśmy mieć za czas stracony. Gubi czas kto z taką usilnością pracuie na zebranie zgubnych dostatkow, z ktorych ogołoceni bywamy wprzod nawet niżeli fortuna nasza zupełnie iest ugruntowana, y niżeli wszystkie zamysły nasze wykonamy.

Niepewność w ktorey się wielu ludzi znayduią względem zmartwychwstania, y

 mało

peu de foi qu'ils ont sur cet article fondamental de la Réligion Chrétienne, est la cause véritable du peu d'inquiétude qu'ils témoignent de la mort de l'ame, quoiqu'ils aïent des allarmes & des appréhensions si vives, quand leur corps est menacé d'une mort prochaine. Ils n'épargnent quoiqu'inutilement ni soins, ni dépenses, pour se garantir de la mort, qu'ils ne peuvent pas seulement retarder d'un quart d'heure. Et cependant il ne tient qu'à eux de prendre des mésures infaillibles auprès de Dieu par le secours de sa Grace, pour se garantir de la mort de l'Ame, & se rendre dignes de l'immortalité bienheureuse. Quel étrange aveuglement! Quel renversement de raison!

C'est un état bien déplorable, & bien funeste que d'être toujours dans l'appréhension d'un total anéantissement, s'il n'y a rien à espérer après cette vie; ou d'être exposé a des châtimens infinis, s'il est vrai que Dieu punisse les violateurs de sa Loi. Les incrédules ne peuvent rien espérer de mieux que d'être entierement anéantis par la mort. Quelque terrible que cette idée paroisse, c'est pourtant leur unique ressource, & c'est de quoi ils se flattent au milieu de leurs desordres. Mais *Le Chrêtien Honnête Homme* pleinement convaincu des Maximes

mało wiary ktorą o tym fundamentalnym Artykule Chrześciańskiey Religii pokazuią prawdziwą iest przyczyną, że mało oświadczaią niespokoyności nad śmiercią duszy, luboli w tak żywe troski y lękania wpadaią kiedy ciało ich bliskie iest śmierci. Nie skąpią chociaż nadaremnie żadney expensy y wszelkiego dokładaią starania aby się od śmierci ochronili, ktorey ani na kwadrans godziny oddalić nie mogą, a przecie w ich to mocy iest aby się odważyli na nieomylne sposoby przy pomocy łaski Boskiey, ustrzedz się śmierci Duszy y stać się godnemi błogosławioney nieśmiertelności. Jak straszne zaszlepienie! iakie rozumu przewrocenie!

Jest to stan opłakany y nader nieszczęśliwy zostawać zawsze w boiaźni zupełnego zniszczenia, ieżeli potym życiu niemasz się więcey nic spodziewać, albo być na nieskończone męki skazanym, ieżeli to prawda iest, że BOG karze gwałcicielow Prawa swego. Nie dowierzaiący niemogąc się nic lepszego spodziewać, iako żeby byli całe przez śmierć zniszczeni, chociaż się ta naystraszniеysza mysl wydaie, iednakowo, szczegulna to iest ich pociecha y tym sobie podchlebiaią w poszrzod nierządow ich. Ale Chrześcianin poczciwy

ximes de sa Réligion, consolé par l'assûrance de son immortalité, régarde la mort comme le commencement de son bonheur.

Quand on rentre dans soi-même, & que l'on pense à ce grand jour que Dieu a marqué pour rendre justice à tous les Hommes: jour auquel leurs moindres actions seront pesées, examinées, punies, ou récompensées; quand on y pense avec une foi vive, on rénonce sans peine aux choses que Dieu défend, & l'on souffre avec soûmission les peines & les disgraces attachées à son état. Les Pécheurs mêmes effraiés par l'idée & le souvenir de la mort, font quelques démarches, pour se délivrer de l'esclavage de leurs vices. Car à moins que d'être entierement déséspéré & endurci, il n'y a point d'homme, qui ne pense à sont salut aux approches de la mort. Un Voluptueux quitte les occasions du péché & chasse sa Concubine: celui qui a des Ennemis se réconcilie & pardonne, pour obtenir miséricorde; enfin on se dispose du mieux que l'on peut pour se mettre en état de paroître devant Dieu. Si nous étions sages, nous serions toute notre vie dans de pareilles dispositions, pour mériter les ré-

wy człowiek zupełnie przezwyciężony na rozumie o maxymach Religii swoiey, pociefzony bespieczeństwem nieśmiertelności swoiey, patrzy na śmierć iak na początek uszczęśliwienia swoiego.

Kiedy w siebie samych wchodziemy y kiedy myslemy o owym dniu wielkim, ktory Bog naznaczył, aby ze wszystkiemi ludźmi uczynił sprawiedliwość; o owym dniu w ktory naymnieysze ich sprawy będą ważone, rozstrząsane, ukarane, albo nadgrodzone, gdy o tym żywą wiarą myslemy, bez trudności wyrzekamy się rzeczy od Boga zakazanych, a z chęcią znosiemy troski y nieszczęśliwości do Stanu naszego przywiązane. Grzesznicy nawet przerażeni mysłą y pamięcią na śmierć, niektore czynią kroki, aby się z niewoli nałogow swoich wydobyli. Niemasz człowieka chyba żeby zupełnie był zdesperowany y zakamiały, żeby nie miał myśleć o zbawieniu swoim, iak mu śmierć w oczy zayrzy. Rozkosznik porzuca grzechowe okazye, wypędza nałożnicę swoię; ten ktory ma nieprzyiacioł godzi się z niemi, odpuszcza im, aby otrzymał miłosierdzie. Na koniec iako nayl epiey gotuie się człowiek aby stanął przed Bogiem. Gdybyśmy mądrzy byli, przez całe życie podobnym sposobem gotowali-

récompenses, & ce *poids immense de gloire*, comme parle Saint *Paul*, *que Dieu réserve à ceux qui l'aiment.*

Les *Maximes de la Réligion Chrétienne* sont en cela bien différentes de celles de l'ancienne Loi. On ne promettoit aux *Israëlites* qu'une félicité passagere, une Terre fertile, où le lait & le miel couloient en abondance. Mais JESUS-CHRIST nous apprend qu'*il faut chercher le Royaume du Ciel plûtôt que de grands établissemens sur la Terre.* Les *Chretiens* qui ont d'autres sentimens, pensent comme les *Juifs* charnels & grossiers, qui bornoient leurs espérances à une félicité temporelle. Il faut que le souvenir de la mort tempere l'ardeur & l'empressement qu'ils ont pour les choses périssables, pour cet éclat qui les éblouit comme un éclair; qu'ils se souviennent que la mort égale tous les hommes, que le Sçavant meurt comme l'Ignorant, le Riche comme le Pauvre, le Roi comme le Berger. La mort ne respecte ni le rang, ni la qualité, ni les talens, ni les richesses. Quelle humiliation pour ces personnes hautaines, qui se voient en mourant égales aux plus misérables, qu'elles régardoient pendant la vie avec tant de dédain & de fierté! Comment se peut-il faire que des personnes à qui la conscience reproche des péchés

wali byśmy się, abyśmy zasłużyli sobie na wieczną zapłatę, *na ten niezmierny ciężar chwały*, iako mowi Paweł S: *ktory Bog zgotował dla tych ktorzy go kochaią.*

Maxymy Wiary Chrześciańskiey co się tycze tych obietnic rożnią się od maxym starego Prawa. Nie obiecowano Jzraelitom tylko szczęście przemiiaiące, ziemię żyzną, obficie mlekiem y miodem płynącą; Ale Jezus Chrystus uczy nas, *że trzeba raczey szukać Krolestwa Niebieskiego, niż wielkich fortun na ziemi.* Chrześcianie ktorzy insze maią zdania, myslą iak żydzi cieleśni y prostacy, ktorzy nadzieie swoie doczesnym szczęściem ograniczali; Dla Chrześcian potrzeba aby pamięć na śmierć wstrzymywała ich chuci y zabiegania o rzeczy znikome, o ten blask, ktory im iak błyskawica na moment zaświeci; Niech pamiętaią że śmierć wszystkich ludzi porownywa, tak mądry umiera, iak y nieumiejętny, bogacz iak ubogi, Krol iak pastuch. Smierć niema względu, ani na urzędy, ani na dostoieństwa, ani na talenta, ani na bogactwa. Jakież to poniżenie dla tych wyniosłych Osob, ktore umieraiąc widzą że są z naynędznieyszemi porownane, na ktorych w życiu patrzyły z taką wzgardą y dumą! Jak się to może pogodzić, że ci kto-

péchés considérables, paroissent en répos & si tranquilles ? De quelles joies doivent être susceptibles des gens qui peuvent être à tous momens condamnés à des supplices qui n'auront point de fin ? Quelle est l'assûrance des Pécheurs au milieu de la bonne chere & des plaisirs ? Leur bonheur ne tient qu'à un filet; leur malheur est presque inévitable.

Car c'est se flatter mal à propos, que d'espérer une mort sainte & précieuse devant Dieu, après avoir toûjours vécu dans le crime. Ce qui est de plus étonnant, c'est que même à l'extrêmité d'une derniere maladie, ils paroissent occupés de tout autre soin que de ce qui régarde leur salut.

Souvenez-vous, qui que vous soïez, en quelque état que la Providence vous ait mis, que vous n'êtes au monde que pour servir Dieu, & opérer votre salut en faisant sa volonté. Souvenez vous que le tems s'envole, & vous entraîne malgré vous. Il sera trop tard de penser à vous, quand il faudra entrer pour toûjours dans cet affreux avenir. Quelles inquiétudes ! Quelles allarmes ! *Les Pecheurs meurent comme des lâches* : ils faisoient les fiers & les intrépides, quand ils croïoient la mort encore

ktorym sumnienie znaczne grzechy wyrzuca, zdaią się być tak spokoyni, iakiego wesela zażywać mogą Ludzie, ktorzy co moment skazani być mogą na męki, ktore nigdy końca nie wezmą ? Jakież iest bespieczeństwo grzesznikow, w poszrzod smacznych stołow y roskoszy, szczęście ich na włosku iest zawieszone, zgúba ich prawie iest nieuchronna.

Boć to iest prożno sobie podchlebiać, spodziewać się Swiętey y szacowney śmierci przed Bogiem, kto zawsze żył w niepra-wościach. Co też iest naydziwnieyszego, że grzesznicy na schyłku nawet ostatniey choroby zdaią się być inszemi zatrudnieni staraniami, a nie staraniem o zbawianie Duszy.

Ktożkolwiek iesteś, w ktorymkolwiek stanie osadziła Cię Opatrzność Boska, pamiętay na to, że nie dla czego inszego przyszedłeś na świat, tylko żebyś BOGU służył, a pracował na zbawienie twoie, czyniąc wolą Jego świętą. Pamiętay że czas leci, y choćbyś niechciał, ciągnie cię za sobą. Nie rychło będzie myśleć o sobie, kiedy potrzeba będzie wniść na zawsze w onę straszną wieczność ! Jakież niespokoyności, iakie strachy ! *grzesznicy umieraią, iako podli* : udawali się dumnemi y nie ustraszone-

encore fort éloignée; mais ils se démentent, & leur courage les abandonne, quand ils voient qu'elle s'approche pas à pas. Tremblans, incertains, inquiets, ils ne peuvent calmer le trouble de leur conscience. Au lieu que *le Chrétien Honnête Homme* qui a toûjours été fidèle à ses devoirs les plus essentiels, plein d'une humble confiance en la miséricorde du Seigneur, ne fait paroître ni crainte ni inquiétude à la vûë d'une mort prochaine; la fin de la vie est pour lui *la cessation de toutes ses peines, & le commencement de sa félicité.*

CHAPITRE V.

Les Passions.

C'Est une espece de Paradoxe, mais pourtant véritable, que *toutes nos Passions ne sont pas toujours aussi mauvaises, ni aussi dangereuses que le vulgaire se l'imagine.* On en peut faire un bon usage en changeant d'objet; elles nous portent aux grandes actions & à la vertu même. On a rémarqué dans tous les tems, que les personnes qui ont aimé Dieu avec plus d'ardeur, & qui

ſzonemi, kiedy rozumieli, że śmierć ieſzcze bardzo daleka, ale głupieią, odwaga ich opuſzcza, ſkoro widzą że śmierć do nich krok za krokiem dybie. Drżący, niepewni, nieſpokoyni, fraſunku ſumnienia uśmierżyć nie mogą. Chrześcianin zaś poczciwy człowiek ktory zawſze był wierny w nayiſtotnieyſzych obowiązkach ſwoich, pełen pokorney ufności w miłośierdziu Pańſkim, nie pokazuie ani boiaźni, ani nieſpokoyności, widząc bliſką śmierć; koniec życia ieſt dla niego *uſtaniem wſzyſtkich doleglіwości, a początkiem Błogoſławieńſtwa Jego.*

ROZDZIAŁ V.

O Namiętnościach.

JEſt to trudne do poięcia zdanie, ale iednak prawdziwe, *że wſzyſtkie namiętności naſze nie ſą zawſze tak złe, ani tak niebeſpieczne iak ie ſobie poſpolſtwo wyſtawia.* Możemy ich na dobre zażyć; odmieniaiąc dla nich cele, do wielkich czynności nas prowadzą a nawet y do cnoty. Uważyliśmy to we wſzyſtkich czaſach, że ludzie ktorzy goręcey kochali BOGA, y ktorzy dla chwa-

qui ont entrepris pour sa gloire des choses plus héroïques, avoient été auparavant très sensibles aux attraits de l'amour profane, & capables des plus hautes entreprises, pour acquérir de la gloire. Mais *il faut bien prendre garde que la Passion ne domine toujours*; il faut enfin qu'elle cede à la raison & à la vérité. Rien n'est plus estimable que ce caractère d'esprit, & cette disposition de cœur qui se soûmet sans peine, & qui rénonce à ses propres lumieres, aussitôt qu'on lui fait entrevoir qu'elles s'opposent à la justice & à la raison. Pour l'ordinaire *tout ce qu'on régarde au travers d'une Passion nous paroît légitime, ou d'une légere conséquence*: elle fait à-peu-près comme de certains verres qui changent la couleur & la situation des objets.

Les Passions ne sont bonnes qu'autant qu'elles sont réglées par la Raison, & qu'elles lui sont parfaitement soûmises & assujetties. La Crainte en elle-même est une Passion basse; cependant la Crainte des punitions & des châtimens contribuë à maintenir l'ordre, & à contenir dans leur devoir des gens qui s'échaperoient s'ils n'étoient pas retenus par ce frein. L'Espérance, les Désirs ardens, l'Ambition, conviennent à des esprits tout de feu, & les

chwały Jego heroiczne przedsięwzięli dzieła, przed tym na powaby świeckiey miłości żywo czuyni byli, y do wielkich sposobni czynności, na wielkie odważyć się sprabni czynności, na wielkie odważyć się sprawy dla dostąpienia chwały. *Przecież trzeba się strzedz aby namiętność nie zawsze panowała.* Potrzeba na koniec aby rozumowi y prawdzie ustąpiła. Nic szacownieyszego nie masz nad to ułożenie umysłu, y nad to skierowanie Serca, ktore się bez przykrości poddaie, y własne swoie natychmiast porzuca światła, iak prędko mu się da poznać, że się sprawiedliwości y rozsądkowi sprzeciwiaią. Ordynaryinie *cokolwiek z passyą widziemy*, *zdaie się nam rzecz słuszna, albo lekkiey konsekwencyi*, passya ten skutek sprawuie, ktory pewne szkiełka, co odmieniaią kolor y sytuacyą Obiektow.

Namiętności nie są dobre, tylko w ten czas, kiedy są rozumem rządzone, y kiedy mu są zupełnie podległe, y posłuszne. Boiaźń w sobie samey iest namiętność podła, iednak boiaźń kary y chłosty, pomaga do zachowania porządku, y utrzymania ludzi w ich obowiązkach, ktorzyby się z nich wyłamywali, gdyby tym hamulcem nie byli powściągnieni. Nadzieia, żądze gorące, ambicya przyzwoite są duchom cale ognistym, odważą się wszelkie przeszkody prze-

les font paſſer par deſſus toutes ſortes d'obſtacles, pour exécuter les grands projets qu'ils ont formés. Au lieu que les Eſprits mols, lâches, indolens, ſe rébutent des moindres difficultés, & s'arrêtent au milieu de leur courſe, quand on s'oppoſe à leurs deſſeins.

C'eſt un oracle de la Vérité éternelle, que *quiconque tombe dans le Péché eſt eſclave du Péché*; de même tout homme aſſujetti à quelque Paſſion, en eſt, pour ainſi dire, l'eſclave. C'eſt une eſpece de bandeau qui lui couvre les yeux, & qui l'empêche d'appercevoir les choſes les plus évidentes· elle répand dans ſon eſprit des ténébres: qui le rendent incapable de réflechir ſur ſon état, & qui lui dérobent la connoiſſance des vérités les plus palpables. *Une grande Paſſion eſt ſemblable à une courte folie;* elle ſuſpend les réflexions. Quand elle eſt ſatisfaite ou réfroidie, ou que par le retour du bon ſens on conſidere toutes les fautes que l'on a faites, à peine peut on croire que l'on ait été capable d'un auſſi grand dérèglement. Mais par malheur le repentir vient trop tard; il ne ſert de rien quand le mal eſt ſans rémede.

Dans les commencemens d'une Paſſion, lorſqu'elle ne fait encore que jetter les pré-

mic-

przezwyciężyć, aby ułożone wielkie zamyſły ſwoie, wykonali. Przeciwnym ſpoſobem umyſły miękkie, liche y rozlazłe naymniey-ſzey lękaią ſię trudności, w pośrzod biegu ſwego zaſtanawiaią ſię, gdy ſię co zamyſłom ich ſprzeciwi.

Jeſt to wyrok Prawdy Przedwieczney; *że ktokolwiek w grzech wpada, niewolnikiem ieſt grzęchu*; tymże ſpoſobem człowiek każdy podległy iakiey namiętności, ieſt prawie iey niewolnikiem. Jeſt to niby zaſłona, ktora mu oczy zakrywa, a przeſzkadza mu aby oczywiſtych rzeczy nie poſtrzegał. Na umyśle iego iakieś ciemności rozpościera, ktore go niezdolnym czynią, aby ſię nad Stanem ſwoim reflektował, y ktore zabraniaią mu poznania prawd, choć ich palcem prawie dotykać ſię można. *Wielka paſſya, podobna ieſt do krotkiego ſzaleńſtwa*, zawieſza uwagi ſkoro ſię naſyci, albo oziębnie, albo kiedy wracaiąc ſię do zdrowego rozumu, zważemy wſzyſtkie popełnione winy, ledwie uwierzyć możemy, żeśmy ſię na tak nieporządne życie puścili. Ale na nieſzczęście, żal nie rychło przychodzi, na nic ſię nie przyda, kiedy do zabieżenia złemu nie maſz ſpoſobu.

Na początkach namietności iakiey, gdy dopiero pierwſze zaczyna rzucac

 iſkier-

mieres étincelles d'un feu caché sous la cendre, on se flatte que l'on en sera toûjours assez le maître pour la contenir jusqu'à un certain point, sans porter les choses aux dernieres extrêmités. Mais ces projets & ces espérances de modération s'évanoüissent dans la pratique ; surtout si l'on présente à sa passion des objets capables de l'irriter, & devant lesquels on ne peut se répondre de sa vertu. *On est éloquent à faire l'apologie d'une Passion qui nous domine*, & c'est même une marque qu'elle est déja fort enracinée, quand on tâche de la justifier ; parce que la Volonté ne peut prendre la résolution de quitter ce que l'on aime avec ardeur. On ne contracte pas dans un moment l'habitude des vices: on y monte comme par dégrés, mais quand l'habitude est formée & bien établie, on ne s'en défait pas aussi aisément que d'un vieil habit. Quel courage ne faut-il point avoir pour rénoncer à des Passions chéris, & se priver de bien des choses qui sont l'agrément de la vie! Il ne suffit pas de résister un moment, il faut combattre sans cesse ou être vaincu.

Tout ce qui est en nous s'oppose à la pratique de la vertu, & aux maximes d'une Morale sévère qui nous sont préscrites. Car nous avons un penchant naturel pour le plaisir,

iskierki ognia w popiele ukrytego, ufamy że zawsze będziemy panami, ażebyśmy ią aż do pewnego kresu wstrzymali, poki rzeczy do ostatniego nie poydą terminu. Lecz te zamysły nasze y te nadzieie umiarkowania nikną w praktyce, nadewszystko ieżeli passyi naszey wystawiamy cele, ktore ią potrafią wzruszyć, y przed ktoremi nie można ręczyć o iey cnocie. *Wymowni iesteśmy usprawiedliwiaiąc panuiącą nad nami namiętność*, y iest to dowod, że iuż iest wkorzeniona; Wola bowiem nie może się odważyć to porzucić co gorąco kochamy. W iednym momencie nie wciągamy się w złe nałogi, iak po stopniach idziemy do nich, skoro zaś nałog ugruntowany iest, nietak łatwo iest porzucić go iak starą suknią. Jakiey odwagi potrzeba, aby się wyrzec kochaney passyi, y odiąć sobie wiele rzeczy, ktore wdzięk czynią życiu, nie dość iest na ieden moment oprzeć się, trzeba walczyć bez przestanku, albo zostać zwyciężonym.

Cokolwiek iest w nas, sprzeciwia się cwiczeniom cnoty y maxymom ściśley moralney nauki, ktore nam są przepisane. Mamy bowiem naturalną do uciech skłonność y do tego wszystkiego co podchlebia miłości własney, pysze, y chciwości. *Iść*

 drogą

plaiſir, & pour tout ce qui flatte l'amour-propre, l'orgueil, & la cupidité. *Marcher dans le chemin étroit* dont on nous parle ſi ſouvent, ce n'eſt autre choſe que de réſiſter à ſes mauvais déſirs, & ſe refuſer abſolument tout ce que nos inclinations corrompuës demandent contre la Loi de Dieu. Voilà pourquoi tant de gens ſe plaignent de la peine qu'ils trouvent à obſerver cette Loi. Le principe de cette prétenduë impoſſibilité vient de la corruption de leur cœur, plûtôt que de la difficulté du Précepte. C'eſt que Dieu n'eſt pas l'objet de leur amour dominant; car *on fait tout avec facilité, & avec joie pour ce que l'on aime.* Ceux qui trouvent des épines & des difficultés dans la pratique de la Loi, n'ont qu'une foi flottante & trop foible, pour réſiſter au torrent de leurs Paſſions. Ce poids les appéſantit vers le Monde & les empêche de s'élever vers Dieu. L'Hommo abaiſſé par ſes Paſſions, & dégradé par l'infamie de ſes attachemens eſt en quelque façon hors d'état de ſuivre les lumieres de la Raiſon qui le guide, & qui devroit lui ſervir de frein.

La *différence qu'il y a entre les Chrétiens & les autres Nations,* c'eſt qu'elles s'abandonnent ſans rémords à la cupidité, ſuivant en toutes choſes les déſirs corrompus

drogą ciaſną, o ktorey nam tak często mowią, nie co inſzego ieſt, tylko opierać się złym naſzym żądzom, y cale ſobie wſzyſtkiego zabraniać, czego zepſute ſkłonności naſze, przeciwko Prawu Boſkiemu wyciągaią. Y dla tego tak wiele ludzi utyſkuią nad pracą ktorą podeymuią w zachowaniu tego Prawa. Początek tego mniemanego nie podobieńſtwa pochodzi raczey z zepſucia ich ſerca, a nie z trudności przykazania, ponieważ Bog nie ieſt celem miłości ich panuiącey, wſzakże *wſzyſtko czyniemy z łatwością y z weſelem, dla tego kogo kochamy.* Ci ktorzy znayduią głogi y trudności w praktyce Prawa, ſłabą tylko y chwieiącą się maią wiarę, że nie mogą iść przeciwko byſtremu potokowi namiętności ſwoich. Ten ciężar tłoczy ich do Swiata y broni im aby się do Boga nie podnoſili. Człowiek przez namietności ſwoie poniżony, a ztłumiony plugawemi ſwemi ſkłonnościami, niby nie ieſt więcey w ſtanie aby mogł iść za światłem rozumu ktory go prowadzi, y ktory powinienby mu być wędzidłem.

Rożnica ktora się znayduie między Chrześcianami, y inſzemi Narodami, ta ieſt, że Narody puſzczaią się bez wſtrętu za chciwością, dążąc we wſzyſtkich rzeczach, za

pus de leur cœur, ſans s'oppoſer à ſes mouvemens déréglés. Mais les *Chrétiens*, bien loin de ſe livrer, comme les *Gentils*, aux plaiſirs ſenſuels, & à l'impureté, aſſujettiſſent la chair à l'eſprit, pour ſe contenir dans les juſtes bornes que la Loi leur préſcrit. Ce n'eſt pas même aſſez pour eux de s'abſtenir des vices groſſiers; le moindre régard, le moindre déſir impur eſt capable de flètrir le cœur d'un *Chrétien*, & de ternir ſa vertu.

On ne raiſonne plus dans la Paſſion, & ſans prévoir les conſéquences, on ne penſe qu'à ſe ſatisfaire. *Job* dépeignant un Homme qui médite de commettre un Adultere, dit qu'*il cherche les ténébres, & les lieux les plus obſcurs, dans leſquels les régards les plus perçans ne puiſſent pénétrer.* Cette précaution prouve manifeſtement que cet Homme eſt perſuadé de la honte & de l'iniquité de l'action qu'il médite; cependant il s'y réſout, pour contenter la Paſſion qui le domine On en peut dire autant des autres Paſſons. Celui qui a réſolu de ſe venger, ne compte pour rien les périls où il s'expoſe, pour perdre un homme dont il croit avoir reçû quelqu'outrage. Les raiſonne-

za nieprawemi chuciami ſerc ſwoich, nie opieraiąc ſię bynaymniey nieporządnym ich pochopom, Chrześcianie zaś, nie tylko nie poddaią ſię iak Poganie uciechom zmyſłow powierzchownych, y nieczyſtości, ale ieſzcze poddaią ciało pod rząd Ducha, aby ſię w ſprawiedliwych obrębach zatrzymali, ktore im Prawo przepiſało. Nie doſyć im ieſt że ſię od grubych wſtrzymuią nałogow, naymnieyſze ſpoyrzenie, naymnieyſza nieczyſta chuć może ſkazić ſerce Chrześcianina, y zmazać cnotę Jego.

Kto ieſt w paſſyi niedba na żadne dowody rozumu, ani patrzy na konſekwencye, chce tylko zadoſyć chęci ſwoiey uczynić. Job chcąc żywemi farbami odmalować człowieka myślącego aby popełnił cudzołoſtwo, mowi, *że ſzuka ſkrytości, y micyſc nayciemnieyſzych, gdzie żadne naybyſtrzeyſze oko nie może doyzrzeć.* Ta przeſtroga iawnie dowodzi, że takowy człowiek przekonany ieſt o ſzpetności y nieprawości uczynku o ktorym zamyśla, przecież ośmiela ſię ażeby panuiącą ſwoię paſſyą ukontentował. Toż ſamo o inſzych namiętnościach mowić można, ten ktory poſtanowił u ſiebie zemścić ſię, zanic ma niebeſpieczeńſtwa na ktore ſię ośmiela, aby zgu-

ſonnemens que l'on fait dans les bons intervalles où la Paſſion n'eſt pas dans toute ſa violence, ne font que blanchir. Tout le monde a été inſtruit de l'*avanture d'une certaine Femme*, qui étoit aimée de l'un des plus grands Seigneurs du Roïaume, qui faiſoit pour elle une dépenſe conſidérable, & lui procuroit toutes ſortes d'agrémens & de plaiſirs. Ennuïée, ſans ſçavoir pourquoi, de cette bonne fortune, elle ſe laiſſa vivement toucher de la bonne mine d'un Cavalier, qui n'avoit pour tout mérite & pour tout partagequ'une belle taille, de la jeuneſſe, & de beaux yeux. Une Confidente lui repréſentoit avec beaucoup de bon ſens, les malheurs que cette nouvelle intrigue, qui ne pouvoit être longtems cachée, lui attireroit infailliblement, & peut-être une vengeance éclatante de la part de celui qu'elle quittoit, & qui étoit en état par la ſituation de ſa fortune & de ſa naiſſance, de lui faire ſentir, à elle & à ſon nouvel Amant, les effets de ſa fureur, en ſe voïant mépriſé & outragé après avoir tout fait pour mériter ſa tendreſſe & ſa fidélité. *Que voulez-vous que je faſſe*, répondit-elle à cette Confidente, *je vois, comme vous, tous les chagrins & tous les malheurs où*

je m'

zgubić człowieka, od ktorego iak on mniema, odebrał zniewagę. Rozumne uwagi ktore w dobrych czaſach, y w tenczas kiedy paſſya nie zewſzyſtkim gwałtem na nas biie, zwykliśmy czynić, ſą tylko powierzchowne pozory. Cały świat wiedział o *awanturze pewney Damy*, w ktorey ſię kochał ieden z naygodnieyſzych krolestwa Panow, czyniąc dla niey znaczną expenſę y obmyślaiąc Jey wſzelkie wygody y uciechy. Stęſkniła ſobie nie wiedzieć dla czego nad tym ſzczęściem, gorąco pokochała ſię w dobrey minie pewnego kawalera, ktory nic więcey z całey fortuny niemiał, tylko wzroſt piekny, młodość y żywe oczy. Jedna Przyiaciołka iey przekładała iey rozumnie nieſzczęścia tey nowey intrygi ktora nie mogła być długo utaiona, a nie omylnie y podobno w krotkim czaſie ściągnęłaby na nię zemſtę z ſtrony tego ktorego porzucała, y ktory był w tym ſtanie dla fortuny y dla urodzenia ſwoiego, aby dał poznać tak iey iako nowemu Jey kochankowi, ſkutki gniewu ſwoiego, widząc ſię być wzgardzonym y zelżonym, ktory iedynie o to ſię ſtarał iakby iey przyiaźń y wierność pozyſkał. *Coż chceſz ażebym czyniła*, odpowiedziała tey konfidentce, *widzę tak*

dobrze

je m'expose, sans pouvoir résister à mon penchant, & à une certaine fatalité qui m'entraîne presque malgré moi. Les raisons que vous m'apportez pour exciter ma reconnoissance, pour me faire envisager mes véritables intérêts, & les fâcheuses suites de l'avenir, devroient sans doute me persuader, & m'ouvrir les yeux sur les périls où je m'engage. Mais qu'il est difficile qu'un jeune cœur, epris d'une nouvelle passion, puisse résister à ce charme séduisant, quelque grands que soient les intérêts qu'il est obligé de sacrifier! Voilà ce qu'opere une Passion violente, quand elle a pris le dessus de la Raison.

On s'étonne de la folie & de l'emportement d'*Esaü*, qui rénonça à son droit d'aînesse, pour un potage de lentilles, & pour un morceau de pain. Voilà à-peu-près ce que font les Pécheurs: ils abandonnent pour des bagatelles dont le monde les amuse, le droit qu'ils ont à l'Héritage céleste; ensorte qu'ils sont entierement inexcusables: au lieu qu'*Esaü* étoit prêt de mourir de faim, ainsi tous les avantages de sa naissance lui devenoient inutiles. Il reconnût pourtant bientot la faute qu'il venoit de faire; il fit de grands cris, & se mit à rugir comme un Lion. Tandis que la Passion nous emporte, on ne

do'rze iak ty, wszystkie utrapienia y nieszczęścia na ktore się puszczam nie mogąc oprzeć się skłonności moiey y iakieyś fatalności, ktora mię ciągnie mimo rozum y wolą moię. Przyczyny ktore mi przywodziß, ażebyś mię do wdzięczności wzbudziła, abym własne interesa zrozumiała y przykre na przyszły czas konsekwencye, bez wątpienia powinnyby mi wyperswadować y otworzyć oczy na niebeśpieczeństwa, na ktore się odważam. Ale iak to iest rzecz trudna, aby młode serce nową podniecone passyą mogło się oprzeć łudzącym powabom, choć mu potrzeba naywiększe porzucić interessa! O toż to iest czego gwałtowna dokazuie passya, kiedy nad rozumem gorę weźmie.

Dziwuiemy się nad szaleństwem y zapomnieniem się Ezaua ktory się wyrzekł prawa pierworodzeństwa dla troehy szocowicy y dla kawałka chleba. Toż prawie czynią grzeszni, dla fraszek ktoremi ich świat zabawia, porzucaią prawo, ktore maią do dziedzictwa Niebieskiego, tak dalece że żadnym sposobem wymowieni być nie mogą: przeciwnie Ezau umierał z głodu, zaczym wszystkie korzyści z urodzenia Jego, stawały mu się niepożyteczne. Rychło atoli postrzegł winę ktorą popełnił, wielki wrzask y hałas uczynił, a iako Lew zaczął ryczeć. Poki nas kusi passya, nie my-

ne pense guères au précipice où l'on va se jetter, & l'on n'ouvre les yeux qu'après être tombé dans l'abîme.

Quoique la douleur d'*Esaü* fût grande, sa pénitence ne fut point acceptée; il n'obtint pas la bénédiction qu'il demandoit avec de si grands cris. C'est que son cœur persistoit toûjours dans les mêmes attachemens. Il n'etoit touché que de la perte temporelle qu'il venoit de faire. C'est ce qui arrive encore tous les jours à beaucoup de gens, qui ont vécu sous le joug de leurs Passions. Ils donnent des marques extérieures de répentir; cependant toutes ces démonstrations demeurent inutiles, parce que leur répentir n'est pas sincere, & que leurs anciens attachemens ont toujours sur eux le même empire. C'est ce qui les rend sourds aux rémontrances de leurs amis, qui tâchent de les ramener à leur devoir, & à la Raison. *Cette Personne que vous voïez,* leur dit-on *est une pierre de scandale pour vous: rénoncez à ce commerce; faites pour l'amour de l'ordre & des bienséances, ce que vous ferez quelque jour par dépit, par dégoût, ou pour vous venger de son indifférence, & de ses infidélités.* Ces motifs ne sont pas fort épurés ni fort rélévés; mais ils peuvent au moins être de quelque secours, pour se défaire d'une Passion

myślemy o przepaści do ktorey nas wtrąca, ani wprzod oczu nie otwieramy, chyba iak w otchłań wpadniemy.

Lubo wielki był żal Ezaua, pokuta Jego nie była przyięta, nie otrzymał błogosławieństwa, o ktore się z tak wielkim krzykiem dopominał. Serce Jego w iednymże zawsze zostawało przywiązaniu. Niczym więcey nietchnięty był, tylko doczesną utratą ktorą poniosł. Y toć się ieszcze codzień wielu ludziom przytrafia, ktorzy w iarzmie żyli namiętności swoich. Daią powierzchowne żalu znaki, przecież wszystkie te znaki, nie pożyteczne zostaią, bo żal ich nie szczery iest, a stare ich przywiązania, zawsze nad niemi maią władzą. Dlatego staią się głusi na wszelkie przyiacioł swoich remonstracye, ktorzy pragną ich przywieść do ich obowiązkow y do rozsądku. *Ta osoba do ktorey uczęszczasz,* mowią mu Przyiaciele, *iest opoką pogorszenia, wyrzec się z nią przyiaźni, uczyń to dla dobrego porządku y dla przystyności; co potym zapewne uczyniß, nazłość sprzykrzywszy sobie, albo na zemstę za iey oboiętność y niewierności.* Te pobudki nie są nayczystsze ani bardzo wysokie, ale przynaymniey iakąś być mogą pomocą na odbicie się od namiętności ktora

Passion dont on est gourmandé. C'est à-peu-près ce que pensoit une certaine *Femme* après avoir passé sa jeunesse dans la débauche, & amassé de grandes sommes qu'on lui avoit données pour le prix de sa prostitution: Elle disoit, *j'ai maintenant assez de bien pour être sage.* C'est aussi ce que pensoit un *Usurier*, qui s'étoit enrichi par des gains illégitimes. Il disoit, sans penser à restituer, *je suis assez riche & à mon aise pour être homme de bien.*

Tout homme préoccupé de quelque Passion que ce soit, ne raisonne jamais juste sur l'objet de sa Passion. On entend assés souvent des personnes engagées dans des habitudes invétérées qui disent: *Croïez-vous qu'il y ait si grand mal à ce que nous faisons? Croïez-vous que Dieu veuille nous punir pour si peu de chose?* En peuvent-ils douter, pour peu qu'ils soient instruits des principes de la Réligion, qui nous apprend que les fautes les plus légeres seront examinées avec une extrême sévérité. Ils se raillent quelquefois de la simplicité de ceux qui s'attachent scrupuleusement à la pratique de leurs devoirs; ils se moquent de l'ingénuité avec laquelle ils se privent des douceurs & des agrémens de la vie présente, sur des espérances assez mal-fondées, à ce qu'ils prétendent.

Ce

ta nad nami woiuie. Prawie tak myślała iedna Niewiasta przepędziwszy młodość w rospuście, a wielkie summy zebrawszy ofiarowane na zapłatę iey prostytucyi. Mowiła ona, *mam się teraz dosyć dobrze abym była cnotliwa.* Toż właśnie myślał ieden Lichwiarz ktory się był niesprawiedliwemi szrzodkami zbogacił, mowił nic myśląc o restytucyi, *dosyć iestem bogaty, mogę żyć wygodnie, czas iest być poczciwym człowiekiem.*

Każdy człowiek iakążkolwiek opanowany passyą, nigdy sprawiedliwie nie sądzi o celu teyże passyi. Dość często nasłuchamy się ludzi w zastarzałym nałogu trwaiących, ktorzy mowią, *rozumiecie że to iest tak wielki grzech w ktorym ia iestem, myślicie że Bog będzie nas karał za takie bagatele.* Czy mogą iednak o tym wątpić ieżeli tylko cokolwiek nauczeni są początkow Religii, ktora nas uczy, że y naylekśze winy z ostatnią surowością rostrząsane będą. Smieią się częstokroć z prostoty tych ktorzy ściśle przywięzuią się do wypełnienia obowiązkow swoich; Natrząsaią się z ich szczerości z ktorą uymuią sobie wygodek y uciech ninieyszego życia, iakby mieli dość źle zasadzone nadzieie, iak ci rospustnicy pretenduią.

Już

Ce n'eſt point le tems ni de délibérer, ni d'agir, ni de ſe déterminer, quand on a l'eſprit préoccupé de quelque Paſſion. *Pendant que vous êtes en colere*, diſoit le ſage *Caton, ne prenez point votre parti ſur une affaire équivoque & douteuſe; parce que la colere offuſque les lumieres de l'eſprit, & l'empêche de connoître la vérité.* Si ceux qui ſont en colere pouvoient s'appercevoir combien ils diſent de choſes ridicules, & combien ils font d'extravagances, il ne faudroit point d'autre rémede, pour les guérir d'une Paſſion auſſi déſagréable, & qui ſuſpend pour quelques momens les fonctions de la Raiſon.

Le même *Caton* ajoûtoit, *ſi vos Domeſtiques ont fait quelque faute conſidérable qui vous ait mis en colere, attendez à les punir que votre Paſſion ſoit rallentie.* Cet avis eſt fort ſalutaire; car on court riſque de paſſer les bornes d'un juſte châtiment, quand la colere ôte la réflexion. C'eſt ce que répondit *Platon* à l'un de ſes Diſciples, qui lui avoit perdu le reſpect: *Je te punirois ſévèrement de ton inſolence*, lui dit-il, *ſi j'étois moins en colere.* Les Enfans, les Domeſtiques, qui ſont tombés en faute ſe ſoûmettent aſſez volontiers à quelque punition, mais ils ſçavent parfaitement

Już więcey nie maſz czaſu do uwagi, do czynności, do odważenia ſię, gdy kto ma umyſł wprzod namiętnością iaką uwiedziony. *Kiedy w cholerze ieſteś* mawiał Mądry Kato: *nie ośmielay ſię na żaden uczynek oboiętny y wątpliwy, bo zapalczywość cmi światło umyſłu, y nie daie poznać prawdy.* Gdyby ci ktorzy ſą w cholerze, poſtrzedz ſię mogli, iak wiele śmieſznych rzeczy mowią, y iak wiele dziwactw popełniaią, nie potrzebaby inſzego lekarſtwa, na uleczenie ich z tey nie miłey namietności ktora na kilka momentow zawieſza wſzelkie czynności rozumu.

Tenże ſam Kato przydawał. *Jeżeli domowi twoi znaczną iaką popełnią winę, ktoraby cię, do gniewu wzbudziła, nie kwap ſię z ich karaniem, poczekay aż cię paſſya twoia opuści.* Ta przeſtroga wielce ieſt zbawienna, bo częſto podaiemy ſię w niebeſpieczeńſtwo, że możemy wyniść z kolei ſprawiedliwego karania, kiedy cholera od biera nam uwagę. Toć ieſt co Plato iednemu z uczniow ſwoich odpowiedział, ktory dla niego ſtracił był reſpekt: *ſurowo bym cię ſkarał za twoię śmiałość* rzekł mu: *gdybym nie był w cholerze.* Dzieci y ſługi popełniwſzy winę iaką, dość chętnie podaią ſię pod karę, ale doſkonale wiedzą iak

 ſuro-

tement jusqu'où elle doit aller, & trouvent fort mauvais, quand elle va au delà, & que le châtiment excede la faute.

Tout ce qui se fait par Passion ne peut être réglé ni contenu dans de justes bornes. Ce Luxe immodéré qui regne aujourd'hui, qui incommode toutes les familles, & qui confond toutes les conditions, est une suite de l'orgueil, de l'extravagance, & de l'ambition de certaines gens, qui veulent se distinguer, & se faire rémarquer par quelque endroit. Les habits ne furent donnés aux prémiers hommes que pour la néceſſité; c'étoient des peaux pour les couvrir, & les garantir de la rigueur des saisons. Mais cette heureuse simplicité ne dura pas longtems. On inventa des habits plus commodes; bientôt on en voulut avoir de magnifiques. Le Luxe augmentoit tous les jours de plus en plus à mesure que les mœurs se corrompoient. Le caprice & l'oisiveté des Femmes, l'envie naturelle qu'elles ont de plaire & de se faire régarder, ont inventé toutes les modes bizarres qui ont changé tant de fois, & que l'on ne peut fixer, non plus que leur imagination.

Il faut faire le même raisonnement de toutes les autres Passions qui ne gardent ni règle ni mésure, & qui causent des dommages

surowa być ma, y bardzo to źle przyimuią kiedy nadto tey kary iest, y kiedy chłosta winę przewyższa.

Co się z passyi dzieie nie może się zatrzymać w pewnych granicach. Ten nie pomiarkowany zbytek ktory dziś panuie, ktory wszystkie Familie gubi, wszystkie kondycye miesza, iest skutkiem pychy, dziwactwa y ambicyi niektorych ludzi, ktorzy się chcą dystyngwować, y przynaymniey z ktoreyś strony pokazać się. Suknie pierwszym ludziom dane były szczegulnie dla potrzeby, były to skory dla odzienia ich, y dla ochronienia surowszego powietrza, ale ta szczęśliwa prostota nie długo trwała, wygodnieysze wynaleziono odzienie, wnet chciano mieć wspanialsze; zbytek co dzień y co raz bardziey pomnażał się, im bardziey psuły się obyczaie. Wymysły y prożnowanie Białychgłow, wrodzona chęć ktorą maią, aby się podobać y na siebie obrocić oczy, wynalazły wszystkie cudowne mody, ktore tyle razy się odmieniały, y ktorych nie podobna ustanowić, iak nie podobna kobiecey ułożyć imaginacyi.

Toż trzeba rozumieć o wszystkich inszych namietnościach, ktore żadnego pomiarkowania ani żadney nie znaią reguły,

ges irréparables, par un désir immodéré de tout avoir, comme on le pourra connoître par l'exemple suivant. Un *Gentilhomme du Limosin* trouva en sa Terre un trésor considérable avec la figure d'un Empereur d'or massif. *Richard*, Roi d'*Angleterre*, alors Seigneur du *Limosin*, prétendant que tout ce trésor lui apartenoit, vient mettre le siège devant le Château où ce précieux trésor étoit renfermé; mais il fut blessé durant le siége d'une flêche, & il mourut de sa blessure. Son corps fut porté au Couvent de *Fonceyraud* auprès du Roi *Henri*, son Pére.

Les vûës de la prudence humaine sont bornées, & souvent très fausses. Ce que l'on a souhaité avec le plus d'ardeur, devient dans la suite une source d'infortunes. Le *Connétable de Montmorenci* avoit souhaité avec passion l'alliance de son Fils aîné, & de l'Héritiere de la Maison de *Rieux* en *Bretagne*. Ce mariage fut conclu malgré l'opposition de *Henri IV.* qui avoit même envoïé des Troupes, pour les enléver sur leur passage lorsqu'ils alloient en *Bretagne*. Cependant le *Connêtable* ne trouvant pas dans la suite tous les avantages qu'il avoit espérés de cette Alliance, fit casser le mariage, quoiqu'il eût été consommé; sans se

soucier

ły, a niepowetowane czynią szkody, dla niepowściągnioney chęci, aby wszystko mieć, iako to poznać można z następuiącego przykładu: Szlachcic ieden Limoski znalazł w wiosce swoiey skarb znaczny z statuą ze złota ulaną iednego Cesarza. Rychard Krol Angielski na ten czas Pan Prowincyi Limowskiey, oswiadczaiąc się z tym, że cały ten skarb do niego należał, obległ Zamek w ktorym był drogi ow skarb zamknięty: Lecz pod czas obleżenia raniony był od strzały, y z tego postrzału umarł. Ciało iego sprowadzone było do Klasztoru *Fonceyraud* do Oyca Jego Henryka

Wzrok rostropności ludzkiey określony iest a często wielce fałszywy. Czegośmy naywięcey pragnęli, staie się potym źrzodłem nieszczęśliwości. Hetman *Montmorenci* bardzo sobie życzył Syna swego naystarszego ożenić z Diedziczką Domu *de Rieux* w Bretanii. Zkonkludowane było to małżeństwo, chociaż się mu sprzeciwiał Henryk IV, ktory wysłał był y Woyska, aby Nowożeńcow na drodze przeięły, gdy mieli iechać do Bretanii. Jednak potym Hetman nie znayduiąc wszystkich korzyści, ktorych się z tego złączenia spodziewał, kazał uczynić rozwod, lubo iuż z sobą

mie-

ſoucier de faire un affront ſenſible contre le droit & l'équité à une Perſonne d'une haute naiſſance, qui n'avoit point mérité cet outrage. Dieu punit dans la ſuite viſiblement cette injuſtice; car après ce *démariage*, l'Epoux ſe croïant libre, ſe maria à une autre femme, qui fut la cauſe de tous les malheurs & de la mort tragique de ſon mari, qu'elle engagea, pour ſatisfaire ſon ambition, dans une révolte, qui fut fatale à tous les Conjurés. C'eſt ainſi que Dieu punit l'ambition & la folle vanité des hommes, qui n'ont que des vûës intéreſſées, & qui n'agiſſent que par le mouvement de leurs Paſſions.

Ce ſont de mauvais guides, & qui conduiſent tôt ou tard dans le précipice tous ceux qui ſe laiſſent aveugler par une ambition déméſurée, & qui ſe voient fort élévés au-deſſus de leur naiſſance & de leur mérite ; car *il eſt bien difficile de ne pas abuſer d'une grande fortune, lorſqu'on n'eſt pas né pour elle*, ou que l'on manque des talens néceſſaires pour la ſoutenir. *Landais, Breton* d'origine, garçon tailleur de ſa profeſſion, devenu *premier Miniſtre du Duc de Bretagne*, tyranniſoit tous les Grands Seigneurs, après s'être rendu abſolument le maître de l'eſprit de ſon Souverain : tout

le

mieſzkali,nie dbaiąc bynaymniey, że przeciwko ſłuſzności znaczna ochyda uczyniona była Damie wyſokiego urodzenia, y ktora na tę obelgę nie zaſłużyła. Oczywiście potym ſkarał BOG tę nieſprawiedliwość,kiedy po tym rozwodzie,Oblubieniec mniemaiąc ſię być wolnym, ożenił ſię z inſzą ktora była przyczyną wſzelkich nieſzczęśliwości, y tragiczney męża ſwoiego śmierci, ktorego aby zadoſyć ambicyi ſwoiey uczyniła, do buntu wciągnęła, a ten był wſzyſtkim ſprzysiężonym fatalny. Jak Bog karze wynioſłość y głupią prożność ludzi, ktorzy ſię iedynie intereſem rządzą, a tam idą gdzie ich kieruią namiętności.

Źli to ſą przewodnicy, y prędzey lub poźniey na przepaść prowadzą wſzyſcy ci, ktorzy daią ſię niepomiarkowaney zaſzlepiać wynioſłości, a ktorzy widzą ſię być wyniesionemi nad ich urodzenie, y zaſługi. *Bo bardzo trudna rzecz ieſt, aby dobrey fortuny na złe nie zażyć, kiedy kto nie do niey ieſt urodzony*, albo kto na iey utrzymanie potrzebnych nie ma talentow. *Landais* Bretończyk z urodzenia, Krawczyk z Profeſſyi,zoſtawſzy pierwſzym Miniſtrem Xiążęcia Bretańſkiego, okrutnie ſię obchodził ze wſzyſtkiemi wielkiemi Panami, będąc wielowładnym Panem woli ſwoiego Xią-

żecia

le monde se révolta, on demanda cette victime pour appaiser les troubles de l'Etat; *Landais* fut pendu avant que le Duc en fût averti, & qu'il eût le tems de le retirer des mains des Seigneurs Bretons qu'il avoit outragés pendant sa faveur, & qui se vengerent de cette sorte des persécutions qu'ils avoient souffert pendant son ministère.

Il n'apartient pas aux Particuliers de se venger, de peur qu'ils ne passent les bornes, à cause que la Passion les aveugle, & grossit dans leur imagination les torts qu'ils croient avoir reçû. Dieu a fait dépositaires de sa justice les personnes constituées en Dignité, les Princes, les Souverains, les Juges, les Magistrats: c'est à aux qu'il appartient de régler la destinée des autres. Comme ils agissent de sang froid, & en personnes désintéressées, il y a moins à craindre qu'ils passent les bornes de l'équité, pour favoriser le coupable au préjudice de l'innocent. Qu'ils prennent garde que leurs jugemens ne soient réglés par la crainte ou par la faveur, qu'ils ne redoutent point la puissance de ces Hommes si fiers & si vains, qui se persuadent que dans l'état où ils sont, tout leur est permis, & pu'ils sont affranchis du joug des Loix divines & humaines.

żecia; Wszystkie stany zbuntowały się dla uspokoienia tych rozterkow, potrzebowano iak Ofiary iakiey Ministra tego. *Laudais* obwieszony był w przod niż o tym dano znać Xiążęciu, y niżeli mogł mieć czas wyrwać go z ręku Panow Bretańskich, ktorych był przeciw sobie obruszył będąc w łaskach Xiążęcia, y ktorzy tym sposobem zemścili się za prześladowania poniesione pod czas iego Ministerium.

Nie należy do partykularnych mścić się, a to dla tego, aby granic nie przestąpili; gdyż passya zaślepia ich, y w imaginacyi ich powiększa krzywdy, ktore iak oni mniemaią odebrali. BOG sprawiedliwość swoię iak iaki depozyt oddał ludziom na dostoieństwa wystawionym; Krolom, Xiążętom, Sędziom, Urzędom, do nich należy aby inszych sądzili. Kiedy ći postępuią sobie bez passyi, y iako Osoby nie interessowane, mniey się należy obawiać że wynidą z obrębow słuszności, aby winnemu pobłazali, z krzywdą niewinnego. Niech się strzegą, aby ich sądy nie były rozrządzone z boiazni, albo z faworu, niech się nie obawiaią mocy tych ludzi tak hardych, y tak proznych, ktorzy sobie perswaduią że w tym stanie, w ktorym są wszystko im się godzi, y że od iarzma Praw Boskich y

Ce ſont les perſonnes de ce caractère que Dieu prend plaiſir à humilier, pour leur apprendre à ſe connoître & à plier le cou ſous la main toute-puiſſante du Seigneur.

On ſe mécompte ſur l'uſage des Paſſions; on croit fauſſement qu'elles ſont le bonheur de la vie, & qu'il n'y a point de plaiſirs ſans elles. *Un Honnête Homme qui n'a point de mauvais déſirs, ou qui ſçait les réprimer, vit heureux & tranquille.* L'empire des paſſions eſt tumultueux & tyrannique; ſi l'on goûte quelques plaiſirs en les ſatisfaiſant, on y trouve bien du vuide. A tout compter il y a moins de peines, & plus de douceur à réprimer ſes Paſſions, qu'à leur accorder ce qu'elles demandent. Elles croiſſent pied-à-pied; on ne va pas tout d'un coup aux dernieres extrêmités; la pudeur eſt timide, on ne la ſéduit que peu-à-peu. Vous commencez à prêter l'oreille à des diſcours équivoques & ſuſpects; ces préliminaires ſont les ſymptomes d'une pureté mourante, & vous ne connoîtrez le mal, que quand il ne ſera plus tems d'y rémédier.

La plûpart des jeunes gens ne ſuivent que leur caprice, & l'impétuoſité d'une humeur bouillante dans tout ce qui peut favoriſer leur entê-

ludzkich wolni ſą. Są to ludzie tego charakteru, ktorych Bog rad upokarza, aby ſię nauczyli ſamych ſiebie poznawać, a zniżać karki pod wſzechmocną ręką Pana.

Mylemy ſię w zażywaniu Namietności; wierzemy fałſzywie że ſzczęśliwe życie czynią, y że bez nich żadney nie maſz uciechy. *Poczciwy człowiek, ktory żadnych złych żądzy nie ma, albo ktory umie ich przytłumić, żyie ſpokoyny y ſczęśliwy.* Panowanie namietności hałaśliwe ieſt y tyrańſkie, ieżeli zadoſyć im czyniąc, zażywamy iakieyś uciechy, znayduiemy iednak w nich wiele czczości. Przecież wſzyſtko wziąwſzy pod kreſkę, mniey ieſt trołkow a więcey słodyczy wſtrzymywaiąc namiętności a niżeli pozwalaiąc im czego ſię napieraią. Powoli wzroſt biorą, ani za iednym razem do naywyżſzego niepoſtępuią ſtopnia, wſtyd ieſt boiaźliwy, trzeba go zlekka y powoli ułowić. Zaczynaſz dawać ucho rozmowom oboietnym y podeyzrzanym; te początki ſą śmiertelne choroby umieraiącey niewinności, ani nie poznaſz złego, chyba gdy zabieżeć mu nie będzieſz miał więcey czaſu.

Wiele młodych ludzi iedynie udaią ſię za Kapryſem ſwoim, y za impetem wrzącey żywości, w tym wſzyſtkim co może uporowi ich

entétement; ils ne prennent conſeil que de leurs Paſſions, qui les menent bien plus loin qu'ils n'avoient penſé. Mais quand la faute eſt faite, & que l'on tâche de les ramener au bon ſens, par les avis ſalutaires qu'on leur donne, ils ſont au déſeſpoir de rompre de certains engagemens, dont ils ſe promettoient de grands plaiſirs, & qu'ils régardoient comme le comble de leur félicité.

Des Perſonnes voluptueuſes, dans l'emportement de leur Paſſion ſacrifient tout pour ſe contenter. L'interêt de leur fortune, de leur ſanté, de leur reputation, cede à l'ardeur qu'ils ont pour le plaiſir. Une Paſſion violente eſt une folie paſſagere; elle ſuſpend la reflexion & le jugement. Mais quand la Paſſion eſt ſatisfaite, ou qu'elle eſt réfroidie, ou que par le retour du bon ſens on conſidere à loiſir les fauſſes démarches que l'on a faites, on a peine à croire que l'on ait été capable de pareilles extravagances. Le Prince *Tarquin,* ainſi nommé, parce qu'il ſe croïoit deſcendu en droite ligne des *Tarquin;* de l'ancienne *Rome,* embraſé de l'amour d'une jeune Fille, voulut lui faire outrage, & ne pouvant exécuter ce projet criminel, parce qu'elle étoit ſage & vertueuſe, lui caſſa le bras d'un coup de piſtolet, pour la mettre hors

d'état

ich dogodzić. Nie biorą rady tylko od namietności ſwoich, ktore ich daleko prowadzą niż ſię ſpodziewali. Ale gdy błąd ieſt popełniony, y kiedy ich chcemy do dobrego rozſądku przywieść zbawienne im podaiąc przeſtrogi, w niezmierncy zoſtaią roſpaczy, że im trzeba zerwać niektore okazye z ktorych ſię wielkich uciech ſpodziewali, y ktore ſobie układali iak oſtatni uſzczęśliwienia ſwoiego ſtopień.

Roſkoſznicy w zapale paſſyi ſwoiey ſakryfikuią wſzyſtko byle ſię ukontentowali. Interes fortuny ich zdrowia y ſławy, uſtąpić muśi gorącey żądzy z ktorą ſzukaią roſkoſzy. Gwałtowna paſſya ieſt przemiiaiącym ſzaleńſtwem. Zawieſza uwagę y rozſądek. Lecz iak ſię paſſyi zadoſyć ſtanie, lub kiedy oziebnie, albo gdy za powrotem zdrowego rozumu powoli uważamy fałſzywe ktoreśmy popełnili zdrożności, ledwie wierzyć możemy żeśmy śmieli takie czynić dziwactwa. Xiąże Tarkwiniuſz tak nazwany ponieważ rozumiał że w proſtey linij z Tarkwinuſzow dawnego Rzymu pochodził, zapalony miłością młodey iedney Panny chciał Jey affront uczynić, a nie mogąc tego ſzpetnego zamyſłu wykonać, gdyż Panna była rozumna y cnotliwa, poſtrzelił Jey rękę z piſtoletu, aby

ſię

d'état de ſe défendre & de réſiſter à ſa paſſion brutale. Voilà juſqu'à quel excès les hommes ſe portent quand ils ſont gourmandés par quelque Paſſion violente, & que la Raiſon ne les retient plus. *Henri VIII.* Roi d'*Angleterre*, dont les Paſſions ont cauſé tant de déſordres dans l'Egliſe & dans ſes Etats, n'avoit pas honte d'avouer, *que dans ſa colere il n'avoit jamais pardonné à aucun homme, ni dans ſes amours à aucune Femme.* Avec de telles diſpoſitions on eſt capable de toutes ſortes d'excès. Il ne faut pas s'étonner qu'un Prince de ce caractère ait condamné à une mort tragique & honteuſe les perſonnes qu'il avoit le plus aimées, & qu'il ait renverſé l'ancienne Réligion en *Angleterre*.

Quoiqu'on ait déja cité l'exemple de *Pauline*, Dame *Romaine* d'une rare beauté, on peut encore faire ici quelques réflexions ſur cette hiſtoire, pour montrer à quel excès les violentes Paſſions conduiſent les hommes, & quels malheurs elles peuvent cauſer. Cette Dame fut aimée éperdûment de *Mundus*, jeune *Chevalier Romain*. Mais comme elle étoit fort chaſte, elle réſiſta toûjours à ſa pourſuite avec une conſtance à toute épreuve. *Mundus* corrompit pour une ſomme d'argent les Prê-

ſię więcey, nie mogła bronić y oprzeć ſię bezecney Jego paſſyi. Otoż do iakich zbrodni przychodzą ludzie kiedy przez gwałtowną namietność iaką oſzlepieni ſą, a kiedy ich rozum więcey nie rządzi. Henryk VIII. Krol Angielſki, ktorego paſſye tyle nierządow w Kościele y w ſtanach Jego przyczyną były, *nie wſtydził ſię wyznawać, że w gniewie ſwoim, żadnemu nigdy Męſczyznie nie przepuścił, ani w amorach ſwoich żadney Białogłowie.* Z takiemi ſkłonnościami można ſię na wſzyſtkie zbytki odważyć; dziwować ſię nie potrzeba, że Krol tego charakteru, na śmierć tragiczną y zelżywą potępił oſoby, ktore naywięcey kochał, y że dawną Religią w Angliy z gruntu zniſzczył.

Lubośmy iuż przytoczyli przykład Pauliny Matrony Rzymſkiey rzadkiey piękności, możemy tu ieſzcze, niektore uczynić uwagi nad tą Hiſtoryą dla pokazania do iakich zbytkow prowadzą ludzi gwałtowne namiętności, y iakiey nieſzczęśliwości mogą być przyczyną. W tey Białygłowie mocno ſię pokochał Mundus młody Kawaler Rzymſki, ale że była wielkiego ſtatku, wſzyſtkim iego zabiegom, z oſobliwſzą opierała ſię uśilnością. Mundus Kapłanow Bogini Jzydy przekupił, kto-

Prêtres *d'Isis* qui firent accroire à *Pauline* & à son mari, que le Dieu *Anubis* voulut avoir commerce avec elle. Ils y consentirent; tant est grande la force de la superstition! L'affaire seroit toûjours demeurée secrete sans l'indiscrétion du faux *Anubis*, qui s'en vanta, & qui fut puni de sa témérité. L'Empereur *Tibere* l'exila, & fit crucifier tous ces méchans Prêtres, qui abusoient si honteusement de leur ministère.

Ceux qui aiment à se venger, ne sont guéres plus raisonnables que ceux qui sont possédés d'un violent amour. *Tout paroît légitime au travers d'une Passion.* C'est beaucoup si l'on n'acheve pas de perdre entierement, & si l'on ne pousse pas dans le précipice un Ennemi prêt à faire naufrage. Les plus modérés pourroient-ils se flatter de n'avoir pas une secrete joie des malheurs qui arrivent aux personnes qu'ils n'aiment pas? Peu de gens sont capables de cette moderation, & de se réfuser le plaisir malin qu'ils goûtent dans les disgraces de leurs Ennemis, & à publier tout ce qui peut les mortifier, & leur faire tort.

On voit des Hommes plus intraitables & plus terribles que des Lions; tout trem-

ktorzy wierzyć kazali Paulinie y iey Mężowi, że Bożek Anubis chciał z nią mieć sprawę. Małżonkowie zezwolili na to. Tak wielka iest moc zababonow! to dzieło zostałoby było zawsze taiemne, gdyby fałszywy Anubis mogł był być dyskretny, ale się z tego chełpił y był skarany za swoię lekkomyślność. Cesarz Tyberyusz wygnał go, a roskazał tych wszystkich złośliwych kapłanow ukrzyżować, ktorzy tak nie wstydliwie w swoim się sprawowali urzędzie.

Ci ktorzy lubią się mścić, tyle prawie maią rozumu, iak ci ktorych gwałtowna miłość opanowała. *Wszystko się godzi, komu to passya iaka dyktuie.* Wiele mściwy dokaże, ieżeli do reszty nie pognębi y ieźli w przepaść nie popchnie nieprzyiaciela swego, ktory bliski iest toni. Niech będą y naypomiarkowańsi, czy mogą sobie obiecować, że nie będą mieli skrytego wesela z nieszczęśliwości Osob ktorych nie kochaią. Mało ludzi iest takiego umiarkowania, ażeby żadney nie smakowali uciechy w nieszczęściach nieprzyiacioł swoich, chętnie rozgłaszaią cokolwiek ich martwi, y krzywdę im czyni.

Napatrzemy się ludzi strasznych y z ktoremi passować się iak ze Lwami po- trze-

tremble dans la maiſon à leur aſpect. La Femme, les Enfans, les Domeſtiques, ne ſçavent que leur faire, ni que leur dire, pour calmer leur emportement, & pour en avoir une parole obligeante. On a de la peine à comprendre qu'une union auſſi ſainte que celle du mariage, & qui devroit être ſi douce, ſoit ſuivie de tant d'amertumes, & déshonorée par tant de ſcandales. Tous ces déſordres ſont les triſtes fruits des Paſſions, qui deviennent des ſources intariſſables d'infortunes & de malédictions.

L'Hiſtoire a conſervé les noms de certains Maris, leſquels convaincus de l'infidélité de leurs Epouſes, les ont fait mourir avec leurs Amans, pour aſſouvir leur vengeance, & pour laver en quelque façon leur honte dans le ſang des coupables. D'autres Maris préoccupés d'un amour criminel, ont aſſaſſiné leurs Femmes, pour s'affranchir du joug & des liens du mariage, & pour avoir la liberté d'épouſer leurs Concubines. *Louis Hutin*, & *Charles le Bel*, firent mourir leurs Femmes, ſoupçonnées ou convaincuës d'adultere. *Louis le Jeune*, plus modéré, ſe contenta de répudier *Eléonore*, Ducheſſe d'*Aquitaine*, quoiqu'elle ſe fût abandonnée à un *Sarazin* pendant le voïage de la *Terre Sainte*.

trzeba, widząc ich wſzyſcy drżą w domu. Zona, dzieci, domowi niewiedzą co z niemi czynić, iak z niemi mowić, aby popędliwość ich uśmierzyć, y łagodnieyſze słowko iakie wyciągnąć. Ciężko nam ieſt poiąć, że tak święte złączenie iakie ieſt w Małżeństwie, y ktore miałoby być słodkie, tyle goryczy za ſobą pociąga y tylą zgorſzeniami ieſt zelżone; wſzyſtkie te nie pomyślne przypadki ſą ſkutki namiętności, ktora ieſt iak krynicą nieuſtaiącego utrapienia y przeklęctwa.

Hiſtorya zachowała nam Jmiona niektorych Mężow ktorzy przekonani o niewierności żon ſwoich, kazali ie pozabiiać w raz z ich kochankami dla naſycenia zemſty ſwoiey y dla obmycia tym ſpoſobem obelgi ſwoiey we krwi winnych. Inśi Mężowie niegodziwą zdięci miłością właſne żony pozabiiali, aby ſię z iarzma y z więzow Małżeństwa uwolnić, a mieć łatwość nałożnice ſwoie za żony pobrać: Ludwik Huten y Karol piękny na śmierć ſkazali żony ſwoie podeyrzane lub przekonane o cudzołoſtwo. Ludwik młody bardziey pomiarkowany przeſtał na tym że odrzucił Eleonorę Xiężniczkę Akwitańſką, chociaż ſię była w iednym Saracenie pokochała, w podroży do Ziemi Swiętey.

Il n'eſt pas toûjours à propos de pouſſer les choſes juſqu'aux dernieres extrêmités dans les malheurs domeſtiques, qui ne ſont que trop fréquens. Un Grand Seigneur peu-content de l'humeur ou peut-être de la conduite de ſa Femme, lui dit, ſans ſe fâcher, & ſans marquer d'emportement: *Madame, nous ne nous convenons pas: voilà tout votre bien que je vous rends, reprenez-le, & retirez-vous.* Cette conduite pacifique ne ſeroit-elle pas préférable à ces grands éclats que l'on fait pour ſe ſéparer, & qui excitent la curioſité & la médiſance de tout le monde?

Le pourroit-on croire, ſi nous ne le voïions de nos yeux, que de certaines Femmes d'une illuſtre naiſſance puſſent vivre avec tant de licence? Il ſemble qu'elles aïent rénoncé à tout ſentiment de pudeur: elles parlent avec liberté de certaines affaires qui devroient les faire rougir, ſi elles avoient encore quelque reſte & quelque principe de Raiſon. C'eſt le dernier excès d'effronterie & d'emportement, que des Femmes d'une qualité diſtinguée ſe livrent à des hommes, comme des malheureuſes, & qu'elles faſſent les premiers pas, pour leur inſpirer la paſſion dont elles ſont poſſédées. Elles ne font plus de façon d'un commerce ſi bas & ſi hon-

Nie zawſze przyſtoi w domowych nieſzczęściach ktore ſię nayczęściey trafiaią, oſtatnich zaraz ruſzyć ſpoſobow. Pan jeden wielki, będąc niekontent z humoru czyli podobno z obyczaiow żony ſwoiey, nie gniewaiąc ſię ani znaku nie daiąc iakiey popędliwości, rzekł Jey: *Mościa Pani zgodzić ſię z ſobą nie możemy, oto wſzyſtkie dobra twoie ktore ci oddaię, odbierz ie, a odłącz ſię odemnie.* Ten ſpokoyny poſtępek, czy nie potrzeba przenieść nad wſzyſtkie głośne ſprawy Separacyi y Rozwodow ktore do ciekawości y do obmowiſk wſzyſtkich ludzi pobudzaią.

Czy możnaby wierzyć gdybyśmy na to oczyma naſzemi nie patrzyli, że Białogłowy niektore wyſokiego urodzenia z taką rozpuſtą żyć mogą? zdaie ſię że wſzyſtkich ſentymentow wſtydu wyrzekły ſię, o pewnych intrygach z zupełną mowią wolnością, co by ich powinno wſtydzić, gdyby miały iaką reſztę dobrego rozſądku. Jeſt to oſtatni zbytek zalotnych y bez czoła Białychgłow, że będąc z zacney krwi y godnością z Familii zaſzczycone dobieraią ſobie męſzczyzn iak naynikczemnieyſze nierządnice, czynią pierwſze kroki aby wznie-cić tę miłość w inſzych, ktorey ſame ſzpetnie podlegaią, bez żadnego wſtrętu, w tak

honteux, & de se prêter mutuellement leur secours, pour faire réüssir plus sûrement leurs intrigues. Il est aisé de prouver par de fréquens exemples, que quelques Femmes de ce tems-ci ont perdu la honte à un point, qu'elles surpassent en effronterie les Femmes les plus fameuses de l'Antiquité profane. La crainte du déshonneur, le respect de leurs familles, les bruits scandaleux qui se répandent, & qu'elles ne peuvent ignorer, ne sont pas des digues assez fortes pour les retenir, & pour modérer les saillies de leur tempérament.

Il est rare de voir une belle Femme qui ne soit hautaine & orgueilleuse. Les hommages que sa beauté lui attire, les soûmissions, les respects que les Hommes lui rendent, lui donnent un certain air d'empire & d'autorité; on se soûmet sans répugnance à sa domination; mais il arrive souvent que cette fierté est punie par des égaremens effroïables. Ces Femmes si superbes & si altieres se dégradent par d'honteux attachemens, qui les exposent à la risée de tout le monde; & cependant on les adoreroit si elles étoient sages & vertueuses.

C'est

tak podłym y w tak szkaradnym trwaią kochaniu, szukaiąc wzaiemney od Amantow swoich pomocy, aby się im bespieczniey udała intryga. Częstemi przykładami łatwo iest dowieść, że niektore czasow naszych Białogłowy, do tego kresu wstyd utraciły, że w swoiey effronteryi naysławnieysze świeckiey starożytności przewyższaią Białogłowy. Boiazń oszpecenia się, wzgląd na ich Familie, gorszące wiadomości ktore się rozgłaszaią, y o ktorych takie niewiasty muszą wiedzieć, nie są to dość mocne tamy aby ich wstrzymały y umiarkowały impet ich namiętności.

Rzadka rzecz iest widzieć ktorą piękną Białogłowę, aby nie była wyniosła y pyszna. Hołdowania ktore piękność iey przynosi, ukłony, względy, ktore męszczyzni iey oddaią, sprawuią że sobie przywłaszcza iakiś ton powagi y panowania, każdy się bez trudności Jey rządom poddaie, ale trafia się często, że ta duma ukarana bywa strasznemi błędami. Te białogłowy tak pyszne y tak wysoko patrzące, ochydzą się szpetnym iakim przywiązaniem, ktore ich u całego świata na pośmiewisko wydaie, byłyby adorowane, gdyby były rostropne y cnotliwe.

Gorsza

C'est bien pis quand elles joignent l'impiété au libertinage. De combien de désordres est capable une Femme impie & libertine! La pudeur & la piété sont les vertus essentielles au caractère d'une Femme raisonnable. Mais quand ce double frein est levé, il n'y a point de licence où elle ne se porte. Ce n'est point pour aimer un Epoux, ni pour vivre paisiblement avec lui qu'elle souhaite de se marier; c'est un voile pour couvrir ses désordres, c'est un prétexte pour se mettre plus au large, & pour donner dans tout ce que le caprice lui suggere.

L'aveugle complaisance que les Hommes ont pour de certaines Femmes acheve de les rendre folles, & les expose à toutes sortes d'extravagances. La Courtisane *Thaïs* aussi fameuse par ses débauches que par sa beauté, proposa dans un festin au *Grand Alexandre*, de mettre le feu au Palais des Rois de *Perse*, dans lequel on avoit ramassé pendant plusieurs siécles des trésors immenses, une quantité de Vases d'or & d'argent d'un travail exquis, & tous les plus riches Meubles de l'*Asie*. *Alexandre* que le vin & la débauche avoient peut-être mis hors d'état de raisonner, ou par pure complaisance pour cette Courtisane, reçût avec joie cette proposition insensée, & voulut avoir part

à une

Gorsza to ieszcze, kiedy do rozpusty łączą niezbożność. Na iakie nierządy nie ośmieli się niezbożna y rozwiozła Niewiasta! Wstyd y pobożność są istotne cnoty rozumney Białogłowy, ale kiedy ten dwoisty hamulec zrzucony iest, nie masz żadney rozpusty ktoreyby się nie chwyciła. Nie dla tego żeby kochała Męża, ani żeby z nim spokoynie żyła, pragnie zamęścia, iest to zasłona, żeby nierządy swoie pokryć; iest to pretext aby sobie swobodnie rozwiązać ręce, y żeby dogodzić dziwnym kaprysom swoim.

Szlepa grzeczność ktorą Mężowie pokazuią dla niektorych żon, sprawuie, że się staią iak szalone, y popełniaią wszelkie niegodziwości. Nierządnica *Tais* rowno przez rozpusty, iak przez piękność swoię sławna, proponowała na pewnym Balu Wielkiemu Alexandrowi podpalić Pałac Krolow Perskich, w ktorym przez wiele wiekow zebrane były niezmierne skarby, bardzo wiele naczynia ze złota y ze srebra wyborney roboty, y wszystkie naykosztownieysze sprzęty Azyi. Alexander ktoremu wino, y owa uczta nie dozwalała podobno rozumu zażywać, czyli szczegulnie dla przypodobania się tey nierządnicy, z radością przyiął tę szaloną propozycyą, y chciał mieć cząstkę w

tey

à une action aussi extravagante. Il prit sur le champ un flambeau allumé ; tous ses Capitaines à son exemple en prirent de même, & sortant de table ils mirent le feu en plusieurs endroits de ce Palais si superbe & si riche, qui fut embrasé, dans un moment avec un dommage irréparable.

Il n'y a pas tant lieu de s'étonner qu'un jeune Conquérant comme *Alexandre*, qui se croïoit tout permis,& que le vin & l'amour rendoient comme forcené, se soit porté à ces excès par complaisance pour la plus belle femme de son siecle. Mais que l'*un des sept Sages de la Grece*, le fameux *Periandre*, ait été capable des folies que nous lisons dans son Histoire, c'est ce qui paroît incompréhensible. Ses Concubines l'aïant mis en mauvaise humeur par leurs médisances & leurs calomnies contre sa Femme, il la jetta rudement, quoiqu'enceinte, sur les dégrés de l'escalier,& la foula aux pieds brutalement & si cruellement qu'elle en mourut. Il reconnut enfin que les discours de ses Concubines étoient des calomnies atroces ; il les fit toutes brûler, pour venger sa Femme,& pour réparer le tort qu'elles avoient fait à sa réputation. Puisque ceux que l'Antiquité profane a tant respecté pour leur Sagesse ont été capables de

ces

tey tak dziwackiey czynności. Porwał natychmiast zapaloną pochodnią, wszyscy Hetmani za przykładem Pana swego toż uczynili, a wstaiąc od stołu podpalili na rożnych mieyscach ow tak pyszny y tak Bogaty Pałac, ktory w momencie iednym ogarniony był pożarem ze szkodą nigdy nie powetowaną.

Ani się nad tym nie potrzeba dziwować, że młody woiownik iak Alexander, ktory rozumiał że mu się wszystko godziło,y ktorego wino y miłość szalonym prawie czyniła,do tego przyszedł zbytku aby się przymilił naypięknieyszey wieku swoiego Białogłowie. Ale że ieden z siedmiu Greckich Mędrcow sławny Peryander, mogł do tego głupstwa przyść ktorego się w Historyi iego doczytuiemy, rzecz się z daie nie pojęta. Nierządnice iego wpędziły go w zły humor, obmowami y szkalowaniem żony Jego. Uderzył ią o ziemię bo była brzemienna, a na schodach domu swego skopał ią nogami po bestyalsku, y tak okrutnie, że z tego przypadku umarła. Poznał na koniec, że namowy nałożnic iego były strasźne kalumnie, rozkazał ie wszystkie spalić, mszcząc się za żonę swoię, y reparuiąc krzywdę ktorą cnocie iey uczyniły. Ponieważ ci ktorych świecka staroży-

ces grands excès ; que ne feront point des personnes d'une moindre vertu, & qui ont moins de force d'esprit pour résister à leurs Passions?

L'Une des principales causes des désordres de certaines Femmes, c'est qu'elles n'ont aucun sentiment de piété. Elles ne sont pas plûtôt entrées dans le monde, qu'elles se défont de tous les principes de la bonne éducation que l'on a tâché de leur donner. Elles veulent se dédommager de la contrainte où elles étoient retenuës pendant leur jeunesse. L'amour des plaisirs les enyvre; elles s'y abandonnent sans mésure, & sans observer les bienséances. Elles croient peut-être que leur jeunesse & leur beauté les dispensent de quantié d'égards où le monde veut les assujettir, pour vivre avec quelque régularité.

Une autre source des désordres domestiques, c'est que l'honneur est compté pour rien maintenant. On le voit dans ces Alliances si disproportionnées dont les exemples sont aujourd'hui assez fréquens, & dont on ne s'étonne pas. Un Homme né d'une Maison illustre, & qui a soutenu sa gloire pendant plusieurs siécles, déshonore tous les Aïeuls pour rétablir ses affaires par une Alli-

tożytność tak szanowała dla ich mądrości, na tak cięzkie odważali się zbrodnie, czegoż nie dokażą ludzie mnieyszey cnoty, y ktorzy mniey maią mocy na umysle,aby się oparli namiętnościom swoim.

Naywalnieysza procz inszych ta iedna przyczyna iest, nierządu pewnych Białychgłow, że cale nie maią pobożności. Ledwie co wynidą na świat, odrzucaią zaraz wszystkie sentymenta dobrey edukacyi, ktoremi ich od dzieciństwa napawano, chcą sobie nadgrodzić za tę subjekcyą w ktorey trzymane były w młodości ich, chęć do uciech zaszlepia ich, puszczaią się na roskosz bez uwagi y bez miary żadney nie zachowuiąc przystoyności, rozumieią podobno że ich młodość y piękność uwalniaią ich od wielu względow,ktore nalezałoby mieć, gdyby chciały z iaką regularnością żyć na świecie.

Drugie nierządow domowych zrzodło iest: że teraz honor y uczciwość za nic są poczytane. Widziemy to w tylu Małżeństwach tak nierownych, ktorych dnia dzisieyszego częste są przykłady, y nad ktoremi iuż się nie dziwuiemy. Człowiek w zacnym Domu urodzony,ktory od wielu wiekow sławę swoię utrzymywał, wszystkich Przodkow swoich szpeci, aby podniosł fortunę

Alliance indigne. Il épouſe une Fille paî-trie de craſſe & de boue, & mêle un ſang noble & vertueux, avec un ſang vil & corrompu. Faut-il s'étonner que les enfans iſſus d'un aſſemblage auſſi bizarre dégénerent de la vertu de leurs Ancêtres, & qu'ils ſoient capables des baſſeſſes & des lâchetés que nous leur voïons commettre à la Guerre & dans le commerce de la Vie civile ?

Dant tous les tems les Femmes ont emploïé toutes ſortes d'artifices, pour exciter les paſſions des Hommes, & pour s'en faire aimer. La foibleſſe humaine n'eſt déja que trop grande ; cependant elles n'oublient rien pour l'augmenter encore par tous les agrémens empruntés qu'elles ajoûtent à leur beauté naturelle. *Les Femmes, que la Nature a aſſujetties ſous l'empire des Hommes, veulent, abſolument dominer, & changer l'ordre naturel.* Elles prétendent par leur beauté ſoûmettre à leur domination ces mêmes hommes, qui ſont leurs maîtres par la Nature. C'eſt dans cette vûë qu'elles emploient avec tant d'art le ſecours des parures, & qu'elles ſe montrent aux hommes, ornées de tout ce qu'elles croient de plus capable de les engager.

C'eſt s'abuſer, c'eſt connoître mal juſqu'

tunę ſwoię niegodziwym Małżeńſtwem. Bierze chłopkę z oſtatniego motłochu ludzi, a mieſza ſzlachetną y cnotliwą krew, ze krwią podłą y zepſutą. Trzebaż ſię dziwować, że dzieci ſpłodzone z tego tak dziwnego złączenia, wyrodne ſą od cnoty Antenatow ſwoich, y że do takich podłości y nikczemności przychodzą, ktore widziemy że popełniaią na woynie y w ſpołeczności Obywatelſkiego życia ?

We wſzyſtkich czaſach Białogłowy, wſzyſtkich ſztuk zażywały, aby wzbudzić paſſye w Męſzczyznach, y żeby ſię w nich kochali. Ułomność ludzka nad to ieſt wielka; iednak nic nie zapominaią Białogłowy aby ſwego celu dopiąć, pociągaiąc męſzczyzn do kochania, wſzyſtkiemi wdziękami pożyczanemi, ktore przydaią do naturalney ſwoiey piękności. *Zony ktorych natura pod rząd Mężow poddała, koniecznie chcą panować, a porządek naturalny odrzucić.* Przez piękność uśiłuią podbić pod ſwoie panowanie tych ſamych ludzi ktorzy z natury ſą ich panowie. Tym końcem przez tyle kunſztow wynalezionych używaią ſtroiow, pokazuią ſię Męſzczyznom w to wſzyſtko ubrane co tylko rozumieią że może ich ułudzić.

Myli ſię ten y źle poznaie do czego uło-

jusqu'où va la foiblesse humaine que de prétendre que l'on pourra entretenir des commerces particuliers d'un sexe à l'autre, sans que la pureté du cœur en soit altérée. C'est vouloir porter du feu dans ses mains sans se brûler. Après tant d'exemples que l'on a vû du contraire dans tous les siécles, si nous n'en profitons pas, nous serons coupables d'une présomption punissable.

Quand la jalousie se joint aux autres défauts d'une Femme, c'est alors qu'un Mari se doit croire entierement malheureux. Les soupçons injustes, les réproches aigres, les emportemens d'une Femme qui se croit outragée & méprisée, ne lui donnent ni trêve ni répos. Il vaudroit mieux pour lui être lié à un scorpion qu'à une femme de cette humeur; la jalousie est une espece de frénésie qui n'écoute ni les conseils ni la Raison.

Il est rare de voir des Femmes de quelque naissance qui s'enyvrent. Un vice aussi honteux & aussi infame, ne convient qu'à des malheureuses. Mais celles qui s'oublient jusqu'à ce point, sont capables de toutes sortes de désordres. Peuvent-elles répondre de leur pudeur, quand elles sont en cet état? N'est-ce pas donner

łomność ludzka przywieść może, kto pretenduie że można partykularney społeczności Męszczyznie z niewiastą pozwolić, że czystość serca bynaymniey tym skażona nie będzie, iest to chcieć, w gołych rękach nośić ogień, a nie sparzyć się. Po tylu przykładach przeciwnych, ktore we wszystkich wiekach widzieliśmy, ieżeli z nich nie pożytkuiemy, winni będziemy za zuchwałość godną kary.

Kiedy podeyrzliwość czyli zelozya łączy się do inszych defektow żony, w tenczas mąż powinien się mieć za zupełnie nieszczęśliwego. Niesłuszne podeyrzenia przykre zarzuty, dąsania się Białogłowy ktora rozumie się być zelżoną y wzgardzoną, żadnego mu nie daią spoczynku. Lepieyby było żeby się ze Smokiem związał, niżeli z żoną takiego ułożenia; Niedowierzanie, iest iakieś szaleństwo, ktore nie przyimuie ani rady ani rozumu.

Rzadka to iest widzieć Białogłowy zacnieyszego urodzenia aby się napiiały. Nałog tak obmierzły y plugawy, nieprzyzwoity iest chyba ostatnim nierządnicom; ale takowe Niewiasty, ktore na siebie pamięci nie maią na wszystkie występki są wyuzdane. Mogąż ręczyć za cnotą swoią, kiedy głowę trunkiem maią zaprzątnioną, nie

ner à des hommes insolens la licence de tout entreprendre? Un corps échauffé par les ardeurs du vin peut-il être chaste? Ne voit-on pas sur leur visage & dans leurs yeux des marques de la derniere effronterie?

Tes Passions, de quelque nature qu'elles soient, corrompent le cœur & l'esprit. On est parvenu au dernier excès, quand on ne se soucie plus des bienséances. On voit assez de gens qui ne se mettent pas en peine de commettre une injustice; mais du moins ils ne veulent pas que le monde la leur puisse réprocher. *On se résout plus aisément à faire une mauvaise action, quand on espere d'en dérober la connoissance au Public.* On craint moins l'iniquité que l'infamie qui l'accompagne Quelque corrompu que soit un homme, il a toûjours dans le cœur des principes de la Loi naturelle, qui lui réproche ses injustices; quand il n'y a rien à craindre ou à espérer, il remplit ses devoirs avec assez d'exactitude, mais enfin il succombe, quand on l'attaque par son foible.

De toutes les Passions, l'amour est celle qui a causé dans tous les tems plus de ravages. Depuis que le prémier homme se fut révolté contre son Maître, la chair se révol-

iest że to dawać podnietę swywolnym Męszczyznom, aby sobie wszystkiego pozwolili. Ciało gorącością wina zapalone, czy może być czyste, alboż nie widać, w twarzy y w ich oczach ostatniey niewstydliwości znakow.

Jakieykolwiek natury są namiętności, każą serce y umysł. Już ten przyszedł do ostatnich zbrodni, kto na żadną niedba przystoyność. Widziemy nie mało takich ludzi, u ktorych nic to iest niesprawiedliwość iaką popełnić, lecz przynaymniey niechcą tego, aby im kto tę niesłuszność zarzucał. *Łatwiey się na iaki zły uczynek odważysz, gdy się spodziewasz że o tym nikt wiedzieć nie będzie.* Nie tak się nieprawości wzdrygasz, iako ochydzenia ktore się z nią łączy. Niech będzie iak chce zepsuty człowiek, zawsze ma w sercu nasiona naturalnego Prawa, ktore mu wyrzuca niesprawiedliwość Jego; poki nie ma się nic ani obawiać ani spodziewać, dość pilnie pełni obowiązki swoie, ale naostatek daie się zwyciężyć, kiedy kto na słabszą stronę iego trafi.

Ze wszystkich namietności miłość iedna iest, ktora naywiecey szkody przez wszystkie wieki przyniosła. Jak tylko pierwszy człowiek zbuntował się przeciwko Panu swe-

ta contre l'eſprit; elle excita hans le cœur de l'homme ces combats funeſtes qui ne finiſſent qu'avec la vie. Il eſt bien difficile de ſe défendre contre un Ennemi domeſtique, qui vous flatte, & qui vous cache le poiſon ſous de fleurs; il vous ſéduit par l'eſpérance des plaiſirs. Il eſt d'autant plus difficille de ſe précautionner contre Paſſion, qu'elle eſt attachée par la Nature: c'eſt un appetit ſecret de ſe perpétuer, qui nous eſt inſpiré par l'Auteur même de notre Etre; ainſi cet appétit n'eſt point condamnable, pourvû qu'on le modere, & qu'on le ſoûmette à la Raiſon. Mais c'eſt ſe tromper de croire que l'on puiſſe par ſes propres forces, & par ſon libre arbitre, ſe conſerver toûjours dans l'innocence. On peut tout au plus prendre des précautions pour ſauver les apparences, de peur de ſe décrier dans le monde; mais le cœur n'en ſera pas pour cela plus chaſte ni plus innocent.

Il y a une eſpece d'antipathie entre cette Paſſion & le Bon-ſens. En effet *on ne raiſonne plus, quand on a le cœur épris d'un violent amour*, & c'eſt principalement en cette occaſion qu'on a eû raiſon de dire que *l'Eſprit eſt la dupe du cœur*. Les plus grands Génies, ces Têtes ſi fortes, ces ha-

mu, ciało oburzyło ſię przeciwko Duchowi, wzbudziło w ſercu ludzkim te nieſzczęśliwe walki ktore ſię nie kończą chyba z życiem. Ciężka rzecz ieſt bronić ſię przeciwko domowemu nieprzyiacielowi, ktory ci podchlebia, a w cukrze truciznę ukrywa, zdradza cię nadzieią roſkoſzy. Tym trudnieyſza rzecz ieſt przeciwko tey uzbroić ſię namiętności, ktora ieſt z natury przywiązana. Jeſt to ſkryty appetyt iakby zawſze być, y wiekować, nadany nam od ſamego Stworcy ieſteſtwa naſzego: zaczym appetyt ten bynaymniey naganny nie ieſt, byleby umiarkowany był y pod rozum poddany. Ale ſię mylą ci, ktorzy wierzą że właſnemi śiłami ſwemi, y przez właſną moc wolności mogą ſię zawſze zachować w niewinności. Przynaymniey możemy zażyć wſzelkiey oſtrożności, aby ludzkim oczom inaczey ſię pokazać, y żeby o nas publicznie nie gadano, ſerce iednak dlatego nie będzie ani czyſtſze ani niewinnieyſze.

Między tą namietnością a zdrowym roſsądkiem, ieſt nieiaka antypatia. W rzeczy ſamey, *nie rządzi ſię ten rozumem, u kogo ſerce gwałtownieyſzą miłością ieſt uwiedzione*. W tey oſobliwie okazyi ſłuſznie mowić ſię może: *że rozum daie ſię oſzu-*

habiles Politiques, qui gouvernent de grands Etats avec tant de ſageſſe, ſe laiſſent gouverner par des Femmes, qui n'ont qu'un médiocre ſens commun, & un eſprit fort ſuperficiel. Ils n'ont pas la force de les contredire, & ſe conforment aveuglement à tous leurs caprices. Quand les Femmes ont une fois pris cet aſcendant, elles ſçavent bien ſe dédommager de la dépendance à laquelle les Loix les ont asſujetties; elles régentent alors les hommes avec une hauteur qui ne ſouffre ni contradiction ni réſiſtance.

Le célèbre *Hypéride*, rival de *Démoſthène* dans l'art oratoire & l'éloquence, connoiſſoit bien le merveilleux aſcendant que les charmes d'une belle Femme ont ſur l'eſprit & le cœur des Hommes les plus ſages, lorſque défendant *Phryné* cette fameuſe Courtiſane accuſée d'impiété & de blaſphême envers les Dieux, il la fit entrer dans l'*Aréopage*, couverte d'un voile, tandis qu'il plaidoit pour elle: après le plaidoïé il lui fit lever ſon voile: cette vûë attendrit tous les Juges, & ſans approfondir davantage le fonds de l'accuſation, ils la renvoïerent ſans la punir. Cette même *Phryné* après le gain de ſa cauſe, de-

oſzukać ſercu. Naywiękſze dowcipy, te tak mocne głowy, ci obrotni Politykowie, ktorzy wielkie Państwa z taką mądrością rządzą, ſami daią ſię zawoiować y rządzić białogłowom, ktore nie maią tylko pomierny rozſądek, y rozum bardzo powierzchowny. Nie maią tyle ſiły aby im ſię ſprzeciwili, a ſzlepo na wſzyſtkie ich dziwactwa przyſtaią. Jak prędko raz wezmą gorę Niewiaſty, umieią ſobie nadgrodzić za to podleganie, do ktorego prawa ich poddały; na ten czas porządzaią ſię męſzczyznami z taką wynioſłością, że żadnego odporu, ani żadnego nie cierpią ſprzeciwienia.

Sławny *Hiperydes* w Sztuce Kraſomowſkiey y w wymowie z *Demoſtenem* emuluiący, znał ſię dobrze na tey przedziwney gorności, ktorą piekney białogłowy wdzięki nad rozumem y nad ſercem naymędrſzych ludzi maią, kiedy broniąc ſławney owey nierządnicy *Fryny*, o niezbożność y bluźnierſtwo przeciw Bogom obwinioney, wprowadził ią do Areopagu zaſłonioną poki ſprawę iey indukował, po indukcie kazał ſię iey odſłonić, widok ten zmiękczył wſzyſtkich Sędziow, a głębiey niewchodząc w roztrząſanie ſprawy, odeſſali ią wolną. Taż ſama Fryne po

dedia au Temple une Statuë d'or massif, du prix de *trois millions*, qui représentoit *Venus*. On s'étonnera peut être qu'une Courtisane eût assez de bien, pour faire des présens d'un aussi grand prix; mais les *Grecs* étoient alors si riches & si voluptueux, que quelques-uns donnerent à cette Courtisane jusqu'à *cent mille écus* pour avoir ses bonnes graces; les tems sont bien changés. *Diogène*, Philosophe *Cynique*, ecrivit sur le piédestal de cette statuë: *C'est ici le Trophée de l'incontinence des Grecs*.

Les jeunes gens qui n'ont pas encore l'expérience des malheurs où les passions les peuvent conduire, doivent sur toutes choses craindre une certaine curiosité, qui ne peut devenir sçavante qu'en se rendant criminelle. Qu'ils évitent comme un écueil dangéreux, les commerces du pur badinage, où ils se flattent mal à propos de pouvoir se prescrire des bornes raisonnables. C'est vouloir arrêter avec quelques grains de sable un torrent débordé; c'est vouloir porter dans son sein des charbons, sans se brûler, & sans en être endommagé. Quand la passion est venuë à un

po wygraney sprawie swoiey, ofiarowała do Kościoła posąg ulany ze złota, ktory trzy milliony kosztował a reprezentował *Wenerę*. Podobno zadziwi się kto, że nierządnica iedna dosyc miała dobr, że takie Ofiary tak wielkiego szacunku czynić mogła; ale Grekowie na ten czas tacy bogacze, y tacy Roskosznicy byli, że niektorzy z nich aż na trzykroć sto tysięcy tey metresie dali, chcąc ią mieć żądzom swoim powolną. Teraz daleko się odmieniły czasy. *Dyogenes* Filozof Cynik napisał na bazie Posągu tego, *ten iest znak zwycięstwa nad niepowściągliwością Grekow*.

Młodzi ludzie ktorzy ieszcze nie doświadczyli, dokąd ich mogą zaprowadzić namiętności, nadewszystko powinni się pewnęy obawiać ciekawości, ktora nie może stać się umieiętną, tylko czyniąc się winną. Niechay się strzegą iak skały iakiey nayniebespiecznieyszey w morzu, bawienia się y żartowania z białą płcią. Daremnie sobie obiecuią że potrafią sobie rozumne okryslić granice. Jest to właśnie chcieć zatamować potok z brzegow wylany kilką ziarkami piasku, albo chcieć w zanadrzu zarzywie mieć a nie sparzyć się y szkody nie ponieść. Kiedy namiętność do pewnego pun-

un certain point, on met tout en œuvre pour ſe ſatisfaire, quoi qu'il en puiſſe arriver. *Sextus*, fils de *Tarquin*, Roi de *Rome*, après avoir eſſaïé toutes ſortes de moïens pour triompher de la pudicité de *Lucrèce*, ſans y pouvoir réüſſir, la menaça de la tuer, & qu'après l'avoir tuée, il tueroit auſſitôt ſon Eſclave qu'il mettroit dans ſon lit, & qu'il publieroit qu'il les avoit ſurpris en adultere. *Lucrèce*, embarraſſée par cette ménace, voïant ſa vie & ſon honneur en danger, de quelque côté qu'elle ſe tournât, & quelque parti qu'elle pût prendre, conſentit aux déſirs de *Sextus*, mais elle s'en punit, pour conſerver au moins *la chaſteté de ſa mémoire*, n'aïant pû conſerver la pureté de ſon corps.

Les *Femmes intéreſſées* ſe laiſſent éblouir par l'éclat de l'or; elles ne réſiſtent guères à cette tentation; l'offre d'une ſomme conſidérable fait plier leur chaſteté. Il n'eſt pas même néceſſaire maintenant de leur offrir de grandes ſommes, ni de ſe ruiner auprés d'elles, pour obtenir ce que l'on déſire; elles laiſſent d'abord entrevoir qu'il n'eſt pas fort difficille de les vaincre, & que la réſiſtance ne ſera pas opiniâtre, ſi l'on perſévere à les attaquer. Cependant c'eſt

punktu doydzie, wſzyſtkiego ſię chwytamy, byle by iey zadoſyć uczynić, choćby niewiem co naſtąpić miało. *Sextus* Syn Tarkwiniuſza Krola Rzymſkiego, ruſzywſzy wſzyſtkich ſpoſobow, aby był wſtydliwość Lukrecyi zwyciężył, nie mogąc tego dokazać, pogroził iey że ią zabiie, a zabiwſzy ią, miał natychmiaſt niewolnika ſwego zabić y położyć go w iey łożku, poprzyſięgaiąc że to rozgłośi, iako ich zaſtał na cudzołoſtwie. Lukrecya tą pogrożką przerażona, widząc w niebeſpieczeńſtwie y życie y honor ſwoy, na ktorążkolwiek obrociłaby ſię ſtronę, y cożkolwiekby obrała, zezwoliła na żądzą *Sexta*, ale ſię zaraz ukarała dla zachowania przynaymniey pamiątki czyſtości ſwoiey, niemogąc zachować niewinności ciała ſwego.

Niewiaſty intereſſowane daią ſię zaſzlepić blaſkiem złota, nie mogą ſię tey pokusie oprzeć. Podarunek znaczney iakiey ſummy czyſtość ich zwycięża, ani teraz wielkich ſumm nie potrzeba ofiarować, ani ſię z niemi ruynować, abyś otrzymał czego pragnieſz, daią ci ſame zaraz poznać że nie ciężko ich zwyciężyć, y że ſię upornie nie długo będą bronić, bylebyś trwał w twym attaku. Jeſt to iednak arcy-chwalebne zwycięſtwo, kto nad ſobą ſamym może wziąć gorę,

c'eſt une victoire bien glorieuſe que de pouvoir ſe ſurmonter ſoimême, & de réſiſter à un ennemi domeſtique, qui ne ceſſe point de nous combattre. Le fameux *Scipion*, après avoir remporté de grandes victoires ſur les Ennemis de ſa Patrie, a mis le comble à ſa gloire pour avoir renvoïé une jeune Princeſſe, qui paſſoit pour être la plus belle fille de ſon ſiécle. Ses Capitaines la lui avóient amenée; mais *Scipion* la remit ſur le champ entre les mains du Prince des *Celtibériens*, auquel elle avoit été fiancée. Sans aller chercher ſi loin & juſques dans l'ancienne *Rome* des exemples de modération, nous trouverons parmi les modernes des Hommes maîtres de leurs Paſſions, & qui ont réſiſté à des tentations fort délicates. L'*Amiral de Brion* ne voulut point ſe prévaloir de la lâcheté d'une mere intéreſſée qui lui offrit ſa propre fille jeune & belle, pour le remercier de ſes ſollicitations, & de *trois-cent piſtoles* qu'ils lui avoit données, pour la mettre en état de pourſuivre un procés de conſéquence. Il conduiſit la jeune fille dans un Couvent, comme elle le ſouhaitoit, & donna *huit-mille francs* pour ſa dot. C'eſt ainſi que *le Chrétien Honnête Homme* ſçait triompher de ſes

gorę, y ſprzeciwić ſię domowemu nieprzyiacielowi, ktory przeciwko nam nie przeſtaie walczyć. Sławny Scypion otrzymawſzy nad nieprzyiaciołami Oyczyzny ſwoiey wielkie zwycięſtwo, w oſtatnim ſtopniu ſławę ſwoię poſtawił, kiedy odeſłał młodą iednę Xiężniczkę, ktora mu loſem woyny przypadła, y ktora była naypięknieyſzą wieku ſwoiego Panną. Generałowie iego przywiędli ią do niego, lecz Scypion natychmiaſt poſłał ią do Xiążęcia *Celtyberſkiego* z ktorym była zaręczona. Nie ſzukaiąc tak daleko ani w ſtarym Rzymie przykładow wſtrzemiezliwości, znaydziemy między teraźnieyſzemi ludzi Panow namiętności ſwoich, y ktorzy ſię oparli pokuſom nader delikatnym. Admirał Bryon niechciał profitować z podłości Matki iedney intereſſowaney, ktora mu ofiarowała własną corkę ſwoią młodą y piękną, iakby na podziękowanie, że ſię za nią w Sprawie Jey wdawał, y że iey trzyſta Czerwonych Złotych wyliczył, aby była mogła prozekwować Proceſs wielkiey konſekwencyi; Zaprowadził młodą Panienkę iak ſobie życzyła do Klaſztoru, y na Jey poſag dał oſmſet czerwonych złotych. Tak Chrześcianin poczciwy człowiek z namiętności ſwoich tryumfować umie, a nawet z takich

ſes Paſſions, & profiter des mêmes occaſions où les ames vulgaires ſuccombent.

Toutes les Nations barbares & polies ont honoré la *Chaſteté* & ordonné des punitions contre ceux qui ſe déshonorent en cette matière par des actions inſignes. La *Loi des Juifs* condamnoit à la mort les Femmes adulteres; on les lapidoit quand on pouvoit les convaincre de ce crime. Un *Roi de Perſe* ordonna que l'on précipitât du haut d'une tour une Mere qui avoit proſtitué ſa propre Fille. Les *Romains* puniſſoient ſans rémiſſion les *Veſtales* qui s'oublioient. Celle que l'on pouvoit convaincre d'avoir perdu ſa virginité étoit renfermée toute vive dans une caverne, où il y avoit un lit, une lampe, un peu de pain, d'eau & d'huile; on fermoit la porte de la caverne, ſans qu'il fût permis à perſonne d'aller voir ni conſoler la criminelle. Pendant tout ce jour-là on gardoit un profond ſilence dans la Ville de *Rome*, pour marquer la douleur que cauſoit la mort funeſte de la *Veſtale*. Comme ces Loix s'obſervoient rigoureuſement contre celles qui manquoient à leur devoir, de quelque naiſſance qu'elles fuſſent, on ne forçoit point les jeunes filles d'entrer dans cette Commu-

nau-

kich potrafi korzyſtać okazyi, w ktorych gminne duſze upadaią.

Wſzyſtkie Narody grube y wykſztałcone, ſzanowały czyſtość, y ſtanowiły kary przeciwko tym, ktorzy ſię w tey materyi znacznemi akcyami ſzpecili. Prawo żydowſkie cudzołożnicę na śmierć potępiało; Kamienowano ie gdy im tey zbrodni dowiedziono. Krol Perſki roſkazał zrzucić z wierzchołku wieży matkę iednę, ktora na nierząd oddała właſną corkę ſwoię. Rzymianie bez żadnego odpuſzczenia karali Weſtalki nie pamietaiące na ſwoy obowiązek. Ta ktora mogła być przekonana że Panieńſtwo ſwoie utraciła, żywcem zamykana bywała w grocie iedney gdzie ſię znaydowało łożko, lampa, troche chleba, wody y oleiu, zataraſowano na tychmiaſt drzwi tego ſklepu, ani ſię nikomu nie godziło, aby tam wchodził widzieć ią y pocieſzyć. Przez cały ow dzień zachowane było głębokie w Rzymie milczenie na pokazanie żalu, ktory ſtraſzna śmierć Weſtalki ſprawowała. Że te prawa ściśle zachowane bywały przeciwko tym wſzyſtkim, ktore wykraczały w ich powinności choćby nayzacnieyſzego były urodzenia, nie przymuſzano młodych Panienek aby do tego zgromadzenia wcho-

dzi-

nauté; elles pouvoient même quitter le College des *Vestales*, & se marier au bout de trente ans, si l'envie leur prenoit.

Il est assez rare de se défaire d'une Passion dans laquelle on a vieilli, quoique l'on se réproche à soimême la honte de ses attachemens. On se condamne de bonne foi, l'on fait même quelques efforts pour résister à un penchant fortifié par une vieille habitude, & l'on y rétombe toûjours. *Henry IV.* s'étant égaré à la chasse, & se voïant seul, entra dans une Hôtellerie où il y avoit des Païsans qui parloient du Roi en bûvant. Il fut fort touché d'entendre un Villageois qui disoit de lui, sans le connoître: *Le Roi aime trop les Femmes; Dieu punit les Adulteres: il est à craindere enfin qu'il ne se lasse après en avoir tant souffert.* Ce bon avis prononcé avec sincérité fit impression sur l'esprit du Roi pendant quelque tems; mais la Passion fortifiée par une longue habitude reprit bientôt le dessus.

C'est un *grand malheur de sentir encore les feux de l'amour dans un corps glacé & usé par les années.* Il n'y a point d'extravagances que ce déreglement ne fasse faire à un vieillard amoureux, quand il ne consulte que sa Passion, & qu'il ne se sert plus de sa raison & de sa prudence pour se conduire.

C'est

dziły, y owszem mogły porzucić Kollegium Westalskie, y iść za mąż we trzydziestu leciech, ieżeli chęć do tego miały.

Dość rzadka rzecz iest ażeby kto porzucił namiętność w ktorey się zestarzał. Lubo sam sobie zarzuca szpetność swoiego przywiązania, sam się potępia, y dobrą to czyni wiarą, dobywa sił iakby się oprzeć zmocnioney przez długi nałog skłonności, ale zawsze upada. Henryk IV. zbłądziwszy na polowaniu, a sam ieden będąc wszedł do Austeryi gdzie się chłopi znaydowali, y piiąc o Krolu rozmawiali. Mocno był tchnięty słysząc że ieden wieśniak nieznaiąc go mowił o nim: *Krol nadto lubi Białogłowy, Bog cudzołostwa karze, obawiać się potrzeba, gdy mu tak długo wytrzymuie, aby go nakoniec nie skarał.* Ta dobra przestroga z szczerości serca wynurzona na iaki czas uczyniła impressyą na umyśle Krola, ale zmocniona długim nałogiem namiętność wnet nad nim wzięła gorę.

Wielkie iest nieszczęście palić się iescze ogniem miłości ciału zlodowaciałemu y laty zwątlonemu. Niemasz żadnego głupstwa ktoregoby starzec kochaiący nie popełnił, gdy się nie radzi tylko namiętności swoiey, a nie idzie za rozumem ani za rostropnością swoią. Ztądci widziemy

tyle

C'eſt de là que l'on voit tant de mariages bizarres & mal aſſortis, dont les ſuites ſont ſi funeſtes. Un homme ſurannè prend une Epouſe jeune & belle qui n'a que du dégoût pour ſa perſonne, & qui attend avec impatience que la mort vienne briſer des liens, dont elle ne s'eſt enchaînée qu'à contre-cœur; ou ſi la mort tarde trop à ſatisfaire ſes ſouhaits, elle a recours á des rémedes violens, pour forcer les loix de la nature, & pour ſe délivrer par un crime affreux d'un Epoux incommode & dégoûtant.

D'un autre côté on a vû des Maris, qui ont donné des marques bien étranges d'un amour ou plûtôt d'une jalouſie fanatique, & qui ont emploïé d'horribles ſtratagêmes, pour ſe délivrer d'une Epouſe, dont la fidélité leur étoit devenuë ſuſpecte. D'autres ont cherché des moïens étranges & inutiles, pour s'aſſûrer du cœur de leurs Femmes après leur mort, & pour les détourner d'un ſecond mariage; comme fit un *certain Officier*, condamné à la mort, lequel étant ſur le point d'être exécuté, demanda ſa Femme pour lui dire Adieu, ſous prétexte d'avoir quelque ſecret de conſéquence à lui révéler. S'approchant d'elle, il la mordit, & lui arracha le nez à belles dents, pour la rendre difforme, afin qu'elle ne fût point aimée par

tyle dziwnych y zle ſkleionych Małżeńſtw, ktorych konſekwencye ſą tak nieſzczęśliwe. Sędziwy człowiek bierze żonę młodą y piękną ktora brzydzi ſię oſobą Jego, czeka nie cierpliwie aby śmierć ſtargała te więzy, ktore przeciw ſwemu ſercu na ſiebie wzięła, a ieżeli śmierć opoźnia ſię pragnieniom iey zadoſyć uczynić, do gwałtownych udaie ſię ſzrodkow, aby natury prawa przekonać, a okrutną zbrodnią uwolnić ſię od Męża nie wygodnego y obmierzłego.

Z drugiey ſtrony widzieliśmy Mężow ktorzy dziwne dali znaki miłości albo raczey ſzaloney zelozyi czyli gorliwości, zażywaią piekielnych ſztuk aby ſię pozbyć żony ktorey wierność ſtała im ſię podeyzrzana. Inśi przedziwnych ale nic pożytecznych ſzukali ſpoſobow, ubeſpieczaiąc ſobie ſerce żon ſwoich po śmierci, chcąc ich odwrocić od powtornego Małżeńſtwa, iako pewny Officer uczynił ſkazany na śmierć, ktory będąc na placu prośił, aby mogł widzieć ſię z żoną ſwoią y onę pożegnać, pod pretextem, że miał Jey ſekret wielkiey konſekwencyi otworzyć. Zbliżywſzy ſię do niey ukąśił ią, a zębami urwał Jey nos aby z niey poczwarę uczynił, y żeby nie mogła być kochana od in-

par d'autres quand il auroit cessé de vivre. Un *Roi du Mogol*, transporté de jalousie contre une de ses Concubines qu'il aimoit éperdûment, ordonna que l'on jettât tous ses habits dans le feu avec ses riches meubles, fit broïer dans un mortier ses diamans & ses pierreries d'une prix inestimable. Il se racommoda peu de tems après avec cette fille, & fut au désêspoir des ordres qu'il avoit donné dans son emportement; mais le dommage étoit irréparable. Les Hommes sont hors d'état de consulter ou d'écouter la raison, quand la Passion les transporte: pendant que l'accès dure, ils font des choses dont ils ont tout le tems de se repentir, quand ils ont repris leur bon sens.

L'*Envie* est encore une Passion entierement opposée aux maximes que doit suivre *le Chrétien Honnête Homme*, & ne peut compatir avec les régles que l'*Honneur* & le *Christianisme* prescrivent. Un homme possédé de l'envie est toûjours disposé à rendre de mauvais offices, & le fait quand il en trouve l'occasion; ou s'il ne le peut par la situation de sa fortune, ou parce que les autres sont hors des atteintes de sa mauvaise volonté, il est rongé d'une douleur secrete, qui ne lui donne point de relâche.

Le

inszych po śmierci Jego. Pewny Krol Mogolu zapalony zełozyą przeciw iedney nałożnicy swoiey ktorą dziwnie kochał, roskazał, aby wszystkie suknie Jego y bogate sprzęty rzucono w ogień, kazał w Możdżerzu słuc swoie Dyamenty y insze kleynoty wielkiego szacunku. Wkrotce potym pogodził się z swoią kochanką, a odżałować niemogł co w zapalczywości swoiey tak głupie uczynił, ale szkoda nie nadgrodzoną została. Ludzie nie są w stanie poradzić się y usłuchać rozumu gdy ich passya ogarnie, poki to szaleństwo trwa, chwytaią się takich czynności ktorych potym odżałować nigdy nie mogą, iak prędko do zdrowego rozumu przyidą.

Zazdrość iest passya cale przeciwna Maxymom ktoremi się powinien rządzić Chrześcianin poczciwy człowiek, ani się zgodzić może z regułami przepisanemi od honoru y od nauki Chrześciańskiey. Człowiek zdięty zazdrością skłonny iest aby się zle przysłużył, y tak czyni byle mu się do tego podała okazya, albo ieżeli dokazać tego nię może dla fytuacyi fortuny swoiey, czyli że insi wolni są od wszelkiego usiłowania złey woli Jego, skrytym gryzie się żalem ktory mu spoczynku nie daie.

Umar-

Le chagrin inséparable des Passions, l'emporte de beaucoup sur le plaisir que l'on se promettoit en cedant à cette pente naturelle, qui encline vers les objets dont notre amour propre est flatté.

Le cœur de l'Homme enclin au mal dès son enfance, se fortifie dans cette vicieuse inclination par l'oisiveté. En effet *la tentation triomphe aisément d'un Esprit désoccupé*; au lieu qu'un exercice honnête & un travail modéré tient l'homme en haleine, & le distrait des objets qui pourroient le faire penser au mal. On a eu raison de dire, *que l'oisiveté est le sommeil de la vie, & que celui qui n'a point d'occupation, est encore un homme endormi.*

Il y a d'autres Passions plus tumultueuses, & qui réveillent l'amour propre. L'*Ambition* & l'*Avarice*, prémieres sources des malheurs des hommes & de leurs inquiétudes, sont de ce nombre. Ce sont les ressorts invisibles de tant d'intrigues, & de tant de mouvemens, qui agitent la vie des hommes, sans retirer d'autre fruit de leurs peines que l'aversion, & l'indignation du Public, qui se trouve offensé de leur vanité. Si les personnes superbes pouvoient connoître les mauvais effets que produit leur orgueil, & combien il les

Umartwienie nie oddzielne od namiętności większe iest nad uciechę ktorą sobie obiecowaliśmy idąc za tą wrodzoną skłonnością, ktora dąży do celow wystawionych od własney miłości naszey.

Serce człowieka od dziecińśtwa iego skłonne do złego w tey szpetney inklinacyi utwierdza się przez prożnowanie. Jakoż *pokusa łatwo tryumfuie nad umysłem nie zabawnym*; uczciwa zaś zabawa y pomiarkowana praca, trzyma człeka w natężeniu y odrywa go od obiektow ktore mogłyby mu dać myśl do złego. Sprawiedliwie powiedziano: *że prożnowanie iest snem życia, a kto żadney niema zabawy, iest ieszcze człek uśpiony.*

Są insze namiętności bardziey burzliwe, y ktore wzbudzaią miłość własną. Pycha y łakomstwo pierwsze zrzodła nieszczęścia y niepokoiu ludzi należą do tey liczby. Są to niewidome sprężyny tylu intryg y tylu obrotow, ktore życie ludzkie burzą, inszego im nie przynosząc pożytku z tych wszystkich zabiegow y troskow, oprocz oddalenia y zmierzienia ktore wszyscy im pokazuią, czuiąc się być prożnością ich urażonemi. Gdyby ludzie pyszni mogli poznać złe skutki pychy swoiey, y iak ich to czyni znienawidzonych

les rend méprisables & haïssables, il ne faudroit point d'autre réflexion pour les tenir en garde contre leur vanité. Dieu a tant d'horreur des superbes, qu'il les laisse quelquefois tomber dans des péchés honteux pour les humilier, & pour punir leur orgueil. En effet l'Homme est si foible, si malheureux, si méprisable de lui même; il y a en lui un si grand fonds de miseres, que l'on ne sçauroit comprendre ce qui peut lui causer de la vanité.

Un Homme vain qui se croit offensé, veut que tout serve à sa vengeance, & que tout le monde entre dans ses intérêts: les plus légeres offenses le piquent jusqu'au vif; car la vanité est ingénieuse à tourmenter celui qu'elle possede: elle lui ferme les yeux, pour l'empêcher d'appercevoir les agrémens de sa fortune, qui seroient capables de le rendre heureux; au lieu que les moindres disgraces l'abattent, & font connoître sa pusillanimité. Il arrive assez souvent que *les personnes les plus fieres dans la bonne fortune, manquent de fermeté dans la mauvaise.* Leur ame accoûtumée aux délices & à la flatterie, n'a pas assez de force ou de courage pour se soutenir dans un grand revers.

Les Personnes fieres croient toûjours que tout leur est dû, & veulent être obéïs

sans

nych y wzgardzonych, nie potrzeba by im inszey uwagi aby się strzegli prożności swoiey. Tak dalece Bog mierzi się pysznemi, że czasem dopuszcza aby w szpetne wpadali grzechy, na upokorzenie, y na ukaranie ich pychy. W samey rzeczy człowiek tak iest słaby, tak nieszczęśliwy y z siebie samego wzgardzony, znayduie się w nim wielkie zrzodło nędzy, że poiąć tego nie można z iakiey przyczyny uwodzi się prożnością.

Człowiek prożny rozumieiący się być urażonym, chce wszystkiego zażyć na zemstę swoię pretenduie, żeby świat cały w iego interessa wchodził: Nayleksze urazy bodą go do żywego, bo prożność iest dowcipna, dręczy kogo opanuie; zamyka mu oczy aby niemogł postrzedz pożytkow fortuny swoiey ktoreby go szczęśliwym uczyniły. Przeciwnie zaś naymnieysze przypadki zasmucaią go y daią poznać iak iest małego ducha. *Dość często przytrafia się że ludzie naydumnieyśi w sczęściu, nie maią serca w niesczęściu,* dusza ich do rozkoszy y do podchlebstwa przyzwyczaiona nie znayduie dosyć mocy y odwagi aby się w złych przypadkach utrzymała.

Wyniośli ludzie rozumieią zawsze że wszystko według myśli ich stać się powinno.

sans réplique & promptement, quand ils ont fait quelque projet. *Philippe II. Roi d'Espagne*, pendant la révolte des *Flamans*, résolut le siége de *Breda*. Le *Marquis de Spinola* chargé de l'entreprise, rémontroit au Roi les difficultés insurmontables qui s'opposoient à l'exécution de ce dessein; mais il fut bien étonné de ne recevoir pour toute réponse à ses objections, qu'un nouvel ordre exprimé en deux paroles: *Marquis, prenez Breda; moi le Roi.*

Il arrive assez souvent que ceux qui ne peuvent exécuter leurs projets par des moïens légitimes & permis, y emploient la ruse, les méchantes finesses, & les artifices. On viole les Loix de l'humanité & de l'équité naturelle. Quand on rémonte à la source de ces grandes actions qui étonnent les hommes, on n'y trouve que de l'injustice, de la violence, & de l'inhumanité. Par quels dégrés *Alexandre, César* & les autres Conquérans se sont-ils élévés à ce haut dégré de gloire, qui les fait encore aujourd'hui régarder comme les prémiers hommes du monde? Ouvrons les yeux & contemplons ces Hommes nouveaux qui ont fait de si grandes fortunes, en faisant gémir, & en opprimant

no. Chcą żeby każdy im był natychmiast posłuszny bez żadney wymowki iak tylko sobie proiekt iaki ułożą. Filip II. Krol Hiszpański podczas buntu Flamanckiego ułożył usiebie oblężenie Bredy. Margrabia Spinola maiąc na to rozkaz pokazował Krolowi nieprzezwyciężone trudności, ktore się sprzeciwiały wykonaniu tego zamysłu. Ale iakże został zadziwiony, gdy na zarzuty swoie inszey nie odebrał odpowiedzi, tylko nowy rozkaz w dwoch słowach zamknięty: *Margrabio weź Bredę; Ja Krol.*

Bywa to dość często że ci ktorzy zamysłow swoich sprawiedliwemi y pozwolonemi wykonać nie mogą śrzodkami, zażywaią na to chytrości, złośliwych wybiegow, y matactwa. Pękaią się ludzkości y naturalney sprawiedliwości prawa. Jeżeli poydziemy aż do zrzodła tych wielkich dzieł ktore w podziwieniu trzymaią ludzi, nie znayduiemy w nich tylko niesprawiedliwość, gwałt, y nieludzkość.

Jakiemiż stopniami Alexander, Juliusz Cezar, y inśi zwycięzcy, dopieli się do tego naywyższego wierzchołku chwały, dla ktorego dziś ieszcze mamy ich za naypierwszych w świecie ludzi? Otworzmy oczy, a przypatrzmy się tym nowym ludziom, kto-

mant tant de malheureux. Mais par une punition toute visible de la Providence, la postérité de ces Favoris & de ces grands Ministres est tombée dans l'oubli; ces Cèdres ont été renversés: on ne parle d'eux que pour détester leur mémoire.

Il y a une espece de *contradiction dans la conduite & dans les Passions de la plûpart des hommes.* Combien de gens prétendant acquérir de la gloire, & se signaler, se servent de moïens bas & honteux! Dans le tems que les Habitans de *Mittlène* étoient en guerre avec les *Athéniens*, *Pittacus*, Général de leur Armée, pour ne pas exposer la vie de leurs soldats, offrit de se battre seul dans un combat singulier contre le Général des *Athéniens*: le parti fut accepté; mais *Pittacus* usant de supercherie, le prit dans un filet qu'il avoit caché sous son bouclier: cette action étoit très-indigne & très-infame; cependant la Souveraineté de son Païs lui fut donnée pour récompense. Parmi les *Perses* quand l'Héritier de la Couronne est monté sur le Trône, il enferme tous ses freres dans un Serrail, & leur fait crever les yeux, afin de regner plus en repos; celui qui doit

ktorzy tak wielką uczynili fortunę wycisnąwszy tyle łez y pognębiwszy tylu nieszczęśliwych. Ale przez iawną Wszechmocną Opatrzność potomstwo tych fawo-rytow y wielkich Ministrow poszło w niepamięć; te Cedry obalone zostały, inaczey o nich nie mowiemy, tylko z obmierżeniem ich pamięci.

Jest iakaś przeciwność w postępkach y w namiętnościach wielu ludzi. Jleż ich iest ktorzy pragnąc nabyć chwały, y Imię swoie zaszczycić, zażywaią na to podłych y plugawych sposobow! W ten czas kiedy Mieszkańcy Mityleńscy prowadzili woynę z Ateńczykami, *Pittakus* Hetman ich, aby nie szafował życiem ich żołnierzy, sam się ofiarował do osobistego poiedynku przeciwko Hetmanowi Ateńskiemu; ta propozycya przyięta była, lecz Pittakus poszedł zdradą z swym przeciwnikiem, zaczepiwszy go w siatkę ktorą był pod tarczą swoią ukrył. Ta akcya była nayniegodziwsza y nayszkaradnieysza, a przecię za to Panem Naywyższym w kraiu swoim był ogłoszony. U Persow, kiedy dziedzic Korony wstępuie na Tron, wszystkich braci swoich w iednym Seralu zamyka, y każe im oczy wyłupać, aby z większą Krolował spokoynością; ten ktory po nim ma nastąpić, iest

doit succéder est toûjours enfermé sans se mêler de rien, jusqu'à la mort de celui qui regne; tant il est vrai que les Passions des hommes leur font faire des choses extraordinaires, & qui choquent la Nature & le bon-sens.

Les *Gens de bien* & les *Libertins* raisonnent tout autrement, & tiennent un langage tout contraire par rapport à leurs Passions. *Puisque la vie dure si peu*, disent ceux-ci, *joüissons des plaisirs, récompensons-en la briéveté par les excès ; le tems nous presse ; il faudra mourir demain. Coronemus nos rosis ; cras moriemur. Les Gens de bien* au contraire, *puisqu'il faudra bientôt mourir*, disent-ils, *hâtons nous de nous préparer pour ce grand voïage qui nous conduit à l'Eternité, & qui est le terme & l'objet de nos espérances.*

Sans avoir recours à ces grands motifs, *les raisons naturelles devroient persuader les hommes, qu'il est avantageux pour eux de modérer leurs Passions.* Les débauches de la jeunesse usent les forces & la santé: on sent de bonne-heure les infirmités d'une vieillesse prématurée: ce sont: pour ainsi dire, les fruits des dérèglemens, dont un homme esclave de ses Passions porte la peine. Non seule-

iest zawsze zamknięty ani się do niczego nie miesza, aż do śmierci panuiącego ; y tak iest prawda, że namiętności ludzkie prowadzą ich do nadzwyczaynych czynności, sprzeciwiaiących się naturze y dobremu rozsądkowi.

Ludzie poczciwi, y rozwiozli inaczey u siebie myslą, y cale przeciwnym ięzykiem mowią względem namiętności swoich. *Poniewaź życie tak krotko trwa*, mowią Rozpustni: *zażywaymy uciech, krotkość życia nadgradzaymy sobie zbytkiem rozkoszy, czas nam ucieka, jutro nam trzeba umierać.* Coronemus nos rosis, cras moriemur. *Ludzie zaś dobrzy daleko przeciwnie mowią, kiedy wkrotce trzeba nam będzie umrzeć*, (tak oni mowią) *pospieszaymy się gotuiąc się do tey wielkiey podroży, ktora nas do wieczności prowadzi, a ta nadziei naszych kresem iest y celem.*

Bez udawania się do tych wielkich pobudek, *Naturalne przyczyny powinnyby ludzi przezwyciężyć, iako dla nich pożyteczna rzecz iest, aby namiętności swoie powściągali.* Swywole młodości wątlą siły y zdrowie, młodzikowie rospustnicy zawczasu wpadaią w kalectwa niedoyzrzałey starości; są to, tak mowiąc owoce niewstrzemięzliwości, ktore człowiek niewolnik passyi swoich cier-

ſeulement ſon corps eſt affligé par des maladies & des douleurs, ſon ame eſt encore inquiétée par des peines intérieures, & par un contre coup le corps ſe reſſent des inquiétudes de l'eſprit. *On ne peut être heureux & content quand on a le cœur déréglé.* Car on ſent aſſez, malgré le tumulte des Paſſions, que l'on n'eſt pas dans l'état où l'on doit être. Il eſt vrai que *ceux qui ont vieilli dans le crime, à peine en ſentent-ils des remords;* cette longue habitude les endurcit en quelque manière; mais cette létargie volontaire ne diminuë pas la griéveté de leurs attachemens honteux.

Ceux qui ſe flattent de trouver leur félicité en s'abandonnant à leurs Paſſions, s'abuſent. L'Homme raiſonnable ne peut être en répos qu'en ſe conformant à la Raiſon: ainſi l'on ne peut être heureux d'un bonheur réël, quand on vit dans le déſordre: la Loi naturelle & divine eſt la règle ſuprême que toutes les Intelligences doivent ſuivre; pour peu que l'on s'en écarte, on ſort de ſon état naturel, & l'on n'eſt pas longtems à ſe repentir de ſon égarement. *Quel fruit,* diſoit l'Apôtre aux *Romains, tirez-vous des choſes dont vous rougiſſez maintenant, puiſqu'elles n'ont pour fin que la mort?*

cierpieć muśi. Nie tylko ciało iego chorobami y boleściami zmęczone ieſt, duſza ieſzcze iego zewnętrznemi znurzona ieſt troſkliwościami, a zwyczaynie ciało czuie nieſpokoyności ducha. *Nie może być ſzczęśliwy y kontent kto ſerce ma zepſute.* Bo dosyć czuiemy, choć zgiełk namiętności do tego czucia przeſzkadza, że nie ieſteśmy w ſtanie, w ktorymbyśmy być powinni. Prawda ieſt, *że ci ktorzy zeſtarzeli ſię w zbrodniach, ledwie ztąd iaką zgryzotę czuią.* Długi nałog niby ich zatwardziałych czyni, ten iednak dobrowolny letarg, ciężkości bezecnego ich przywiązania nie umnieyſza.

Ci ktorzy ſobie podchlebiaią że za ſwoiemi puſzczaiąc ſię namiętnościami, znaydą uſzczęśliwienie ſwoie, mylą ſię. Człowiek rozumny w pokoiu być nie może, tylką zgadzaiąc ſię z rozumem, zaczym nie mko być ſzczęśliwym rzetelną ſzczęśliwośozekiedy wyſtępnie żyie. Prawo naturalcią,z Boſkie ieſt naywyżſzym prawidłem wene y ktorego wſzyſtkie rozumne ſtworzeniadług dzić ſię maią byle ſię cokolwiek od tego prawidła oddaliły, wychodzą z przyrodzoe nego ſtanu a nie zadługo trzeba im będziżałować błędow ſwoich. *Jakąż korzyść* mowił Apoſtoł do Rzymian, *macie za rzeczy.*

mort? vos attachemens, vos injuftices, vos rapines, vos proftitutions feront punies dès ce monde-ci, & vôtre ame de trifteffe, à moins que vous ne viviez dans une diffipation perpétuelle, qui vous ôte la vûë de vos défordres.

Il ne faut pas s'éttonner que les gens du monde faffent fi peu de réflexion fur leurs devoirs les plus effentiels, & que par conféquent ils menent une vie fi peu réguliere. Tandis que l'ardeur des Paffions & des plaifirs emporte les hommes, & qu'ils goutent les douceurs d'une vie commode & voluptueufe, ils ne font gueres touchés des bonnes penfées qui leur viennent de tems en tems; ils difent alors, *que Dieu n'y prend pas garde de fi près, & que de certaines chofes dont on veut qu'ils s'abftiennent, font purement indifférentes.* S'ils avoient une affûrance infaillible, qu'il ne refte rien de l'homme après la mort, ils auroient peut-être raifon de fe donner toutes les licences qu'ils fe donnent, n'aïant rien de meilleur à efpérer: mais c'eft un étrange renverfement de raifon que de rifquer fur un doute, & fur un peut-être, une affaire de cette importance.

czy, ktorych fię teraz wftydzicie, kiedy inffego końca nie maią tylko śmierć. Wafze przywiązania, wafze niefprawiedliwości, wafze zdzierftwa, wafze rozwiozłości ieszcze na tym świecie fkarane będą, a dufzę wafzę napełnią frafunkiem, chyba żebyście żyli w uftawiczney rofpuście y roztargnieniu, ktoreby wam niepozwalały widzieć nieprawości wafzych.

Nie dziwuymy fię że światowi ludzie nad nayiftotnieyfzemi obowiązkami fwoiemi tak mało czynią uwagi, y że dla tego życie mało porządne prowadzą. Poki gorącość namietności y rozkofzy unosi ludzi, że fobie fmakuią w flodyczach życia wygodnego y rozkofznego, mało fą tchnięci dobremi myślami, ktore im pod czas przychodzą: mowią na ten czas: *Bog tak blifko na nas nie patrzy, a pewne rzeczy, od ktorych każą fię nam wftrzymowac, fą cale oboiętne.* Gdy by mieli nie zawodne befpieczenftwo że z całego człowieka nic fię nie zoftaie po śmierci, podobno mieliby racyą wfzyftkich fobie pozwalać rofpuft, nie maiąc fię nic lepfzego fpodziewać; atoli oftatnie to ieft rozumu przewrocenie, dzieło takiey wagi podawać w niebefpieczeńftwo dla iedney wątpliwości, y dla iednego, być to może.

Quelques-uns prétendent s'excuser sur la *force invincible d'un tempérament impétueux* qui les emporte. Les autres s'en prennent à la *malice des Démons*, qui les attaquent par des tentations opiniâtres. Il est bien vrai que les Démons peuvent nous tenter; mais ils n'ont pas la puissance de nous faire tomber dans le mal. Semblables à des Chiens enchaînés, ils aboïent, mais ils ne mordent que ceux qui s'en approchent imprudemment.

Pour remédier efficacement aux Passions des hommes, & pour les réduire à la Raison, ce n'est pas le tems de les attaquer, quand elles sont encore dans leur prémiere ardeur, il faut attendre qu'elles commencent à s'affoiblir par une espece de lassitude. Il n'est pas même toûjours à propos de les combattre de front, il vaut mieux se servir d'industrie, & donner le change aux pensées fâcheuses, en s'occupant d'autres objets, pour détourner ceux qui nous inquiètent, & tâcher en attendant prendre le contrepied de ce que la Passion suggere. L'idée du plaisir que l'on espere dans la possession de ce que l'on aime nous rend nos Passions agréables & nous porte à y consentir ; mais c'est précisément ce qu'il faut combattre par la Foi & par la Raison. Celui qui se rend le maître de ses Pas-

Niektorzy chcą się wymawiać *nieprzezwyciężoną siłą żywszego temperamentu* ktory ich unośi. Jnśi zwalaią na *złość diabłow*, ktorzy przeciwko nim uporczywemi biią pokusami. To prawda, że czarci mogą nas tentować, ale nie maią mocy, abyśmy w grzech wpadli. Podobni są psom na łańcuchu przywiązanym; szczekaią lecz tych tylko ukąszą, ktorzy się do nich przybliżą.

Aby namiętnościom ludzkim skutecznie zabieżeć y żeby ie poddać rozumowi, nie iest to czas przeciwko nim walczyć, kiedy w pierwszym są ieszcze ogniu, trzeba poczekać, aż zaczną słabieć niby zmordowane. Ani nie zawsze przystoi z frontu na nie uderzać, lepiey iest fortelu na nie zażyć, a miasto uprzykrzonych myśli, inszemi zabawiać się obiektami, aby te oddalić, ktore nam pokoiu nie dadzą. Tym czasem przeciwnych rzeczy naylepiey się chwytać, nie tych do ktorych nas passya prowadzi. Myśl o tych uciechach, ktorych się spodziewamy, dostąpiwszy tego co lubiemy, czyni nam wdzięczne namiętności, y ciągnie nas, abyśmy na nie zezwolili ; lecz na ten czas osobliwie potrzeba nam przeciw temu woiować wiarą, y rozumem. Ten ktory staie

Passions, a trouvé le répos que tous les hommes cherchent, les uns dans les richesses, les autres dans les plaisirs; mais ils trouvent par-tout du vuide, & rien d'assez solide pour les contenter parfaitement.

Le *désir des Richesses* après l'Amour, est la Passion la plus vive & la plus générale. Quoique Dieu prononce *anathème* contre les Riches en plusieurs endroits de l'Ecriture, ce n'est pas que les richesses soient mauvaises en elles-mêmes; mais c'est que le plus souvent on en fait un mauvais usage. Le luxe, la bonne chere, l'orgueil, l'oubli de Dieu, sont presque inséparables d'une grande fortune; on n'est guêres touché du bonheur de l'autre vie, quand on joüit des commodités & des délices de celle-ci. La plûpart des hommes sont persuadés que l'indigence est le plus grand des malheurs, & que tout est permis pour s'en tirer; ruses, détours, méchantes finesses, fourberies, tout est mis en oeuvre, on n'épargne pas même les plus grandes injustices.

Il y a longtems que *les Hommes se sont fait une Idole de leur or & de leur argent.* Dès les prémiers siécles l'amour de ce métal a causé une infinité de désordres: on a fait mille lâchetés; on s'est égorgé pour une piece

staie się Panem namiętności swoich, znalazł pokoy ktorego szukaią wszyscy ludzie, iedni w bogactwach, insi w roskoszach, ale wszędzie znayduią czczość, a nic dość gruntownego coby ich doskonale nasyciło.

Chciwość bogactw, po miłości iest namiętność nayżywsza y naypospolitsza, chociaż Bog na wielu mieyscach Pisma, rzucił przeciw bogaczom przeklęctwo, nie dlatego że bogactwa w sobie samych są złe, ale że nayczęściey źle ich zażywamy. Zbytek, wyśmienite stoły, pycha, zapomnienie o Bogu, prawie są nieoddzielne od wielkiey fortuny. Mało co nas dotyka uszczęśliwienie przyszłego życia, kiedy w życiu teraźnieyszym wygod y roskoszy zażywamy. Wielu ludzi przekonani są że niedostatek iest naywiększe nieszczęście, y że wszystko się godzi, abyśmy się go uchronili; figle, wybiegi, złe sztuki, zdradziectwa, wszystkiego tego chwytamy się niedbaiąc nawet na naywiększe niesprawiedliwości.

Od dawności *ludzie zrobili sobie bożyszcze z ich złota, z ich srebra.* Zacząwszy od pierwszych wiekow ulubiony ten metal niezliczoną moc nierządow wprowadził, tysiąc podłości popełnionych iest, zabi-

piece de terre & pour un peu d'argent. Les Femmes ont rénoncé à leur honneur & vendu leur pudicité dans le désir de devenir riches; il n'y a guères d'espérance qu'à l'avenir l'on se guérisse de cette Passion; l'argent sera toûjours une espece de Divinité, à laquelle ils sacrifieront leur répos, leur honneur, leur vie, & leur conscience.

Un amour excessif de l'intérêt détruit tous les sentimens que l'honneur, la nature, & l'humanité inspirent aux hommes. Ils n'aiment que l'argent; ils ne respectent ni les liens du sang, ni de l'amitié; ils ne reconnoissent plus les *Devoirs de la Société Civile*, ni *de la Réligion*; ils adorent le *Veau d'or*, comme les *Israëlites*. A quelles injustices ne les pousse pas le désir d'amasser des richesses, pour mettre un Femme & des Enfans à leur aise? Une nombreuse famille est une perpétuelle tentation. Il faut avoir un grand fonds de probité, & une vertu bien épurée, pour ne se pas rélâcher de son devoir, quand on y trouve un grand intérêt. On expose sa vie aux plus grands périls dans l'espérance de quelque gain. On peut dire que la Navigation est le triomphe de l'avarice. La vie, qui est sans contredit le prémier & le plus précieux des biens

zabiiano się za ieden kawałek ziemi y za troche srebra. Niewiasty wyrzekły się uczciwości, przedały wstydliwość, pragnąc aby się stały bogatemi. Nie trzeba się y na przyszłe czasy spodziewać, ażebyśmy się od tey namiętności uleczyli. Pieniądze zawsze będą iakimśi bostwem, ktoremu sakryfikowane zostaną, pokoy, honor, życie y sumnienie.

Zbytnia miłość interessu wszystkie sentymenta niszczy, ktore honor, natura, y ludzkość ludziom inspiruią. Nie kochaią tylko pieniądze, nie maią względu na związki krwie ani przyiaźni, nieuznaią więcey obowiązkow społeczeństwa Obywatelskiego ani Religii, czczą złotego cielca iak Jzraelitowie. Chęć zbierania dostatkow do iakich niesprawiedliwości nie prowadzi, aby żonę y dzieci dobrze opatrzyć? Liczna familia iest to pokusa ustawiczna, trzeba mieć wielki grunt poczciwości y cnotę bardzo czystą, ażeby w powinności swoiey nie osłabieć, gdzie się wielki interes znayduie. Spodziewaiąc się iakiego zysku, na naywiększe niebespieczeństwa życie nasze łożemy. Można powiedzieć że żegluga iest tryumfem łakomstwa, życie ktore nie ochybnie iest naypierwsze y naykosztownieysze ze wszystkich dobr natural-

biens naturels, devient le jouet des vents & des flots, dans un vaiſſeau fragile, dont on voit ſi ſouvent les triſtes débris, ſans en être étonné ni rébuté.

Les Perſonnes qui s'expoſent à ces grands périls pour un profit incertain, ne ſont guères perſuadés de cette grande maxime: *Aïant donc de quoi nous nourrir, & de quoi nous vêtir, nous devons être contens.* L'Ecriture ajoûte, *que ceux qui cherchent à devenir riches, tombent dans la tentation & les pièges du Diable, & en beaucoup de déſirs vains & nuiſibles, qui plongent les hommes dans leur ruine & leur perdition. Car la Paſſion que l'on a pour s'enrichir, eſt la ſource de tous les maux. Quelques-uns qui en ont été poſſédés, ont abandonné la Foi, & ſe ſont mis dans un embarras où ils ont eu beaucoup à ſouffrir.* Ce ſont les avis salutaires que l'Apôtre *Saint-Paul* donnoit autrefois à ſon fidèle diſciple *Timothée*, pour lui inſpirer l'horreur que tous les *Chrétiens* doivent avoir de l'avarice.

Il eſt bien difficile d'être ſobre & continent, quand on vit dans l'abondance & que l'on nage, pour ainſi dire, dans les richeſſes. On ſe laſſe bientôt d'une vertu auſtère, qui ne peut durer longtems que dans

ralnych, ſtaie ſię wiatrow y bałwanow Morſkich igrzyſkiem w ſłabym okręcie, z ktorego częſto ſię napatrzemy rozbitych ſztuk, ani nas to dziwi, ani od żeglarſtwa odwraca.

Ludzie dla nie pewnego zyſku na wielkie niebeſpieczeńſtwa odważaiąc ſię, mało ſą przekonani o tey nieomylney prawdzie: *maiąc tedy czym ſię karmić y czym ſię odziewać powinniśmy być kontenci.* Piſmo przydaie, że *ci ktorzy ſſukaią aby bogatemi zoſtali, wpadaią w pokuſę y w ſidła ſſatańſkie y w rozliczne żądze prożne y ſſkodliwe, ktore ludzi do ruiny y do zguby wprowadzaią, bo paſſya aby ſię ſtać bogatym, ieſt zrzodłem wſſelkiego złego. Niektorzy będąc tą namiętnością uwiedzieni odſtąpi i wiary, y w takie wpadli trudności gdzie wiele mieli do cierpienia.* Są to zbawienne przeſtrogi ktore Apoſtoł Paweł S. wiernemu ſwoiemu uczniowi Tymoteuſzowi niegdyś dawał, aby mu był uczynił obrzydliwość łakomſtwa ktorą wſzyſcy Chrześcianie mieć powinni.

Bardzo rzecz trudna ieſt być wſtrzemięźliwym y powſciągliwym kiedy kto żyie w obfitości, y gdy opływa abyśmy tak powiedzieli w doſtatkach. Prędko ſię nam ścisła cnota uprzykrzy ktora nie może

dans la frugalité, & qui se fond dans la molesse d'une vie voluptueuse, comme le sel dans l'eau. Ceux qui s'enrichissent par des moïens légitimes & permis, par leur industrie & leur travail, sont plus excusables; mais que doit-on penser de ceux qui se servent de moïens bas & honteux, qui abusent de leurs emplois & de leur crédit, pour s'engraisser du sang des malheureux qu'ils tiennent dans l'oppression? *Quelque mérite que l'on ait d'ailleurs, on se fait rarement estimer avec le tache d'avarice*; il ne faut que ce foible, pour décrier un homme, & pour diminuer l'estime que ses bonnes qualités avoient fait naître. Ce qui rend les Avares plus haïssables, c'est l'extrême dureté qu'ils témoignent pour ceux qui sont dans l'indigence: ils ne sont point touchés de leurs miseres & de leurs gémissemens; ou du moins ils n'ont pour eux qu'une compassion stérile qui ne va point jusqu'à les secours; on les abandonne à leur mauvaise déstinée sans se soucier de les soulager.

Cette dureté inhumaine est punie dès ce monde, par la décadence & la ruine entiere de ces Familles qui ont accumulé des richesses injustes: rarement elles passent jusqu'à la troisieme génération. Les en-

że długo trwać, wstrzemiezliwości, y ktora rostapia się w miękkim y roskosznym życiu, tak iako sol w wodzie. Ktorzy się bogacą sposobami sprawiedliwemi, y pozwolonemi zabiegami ich y pracą, łatwo ich bronić można. Ale coż o tych rozumieć ktorzy sposobow podłych y szpetnych chwytaią się, ktorzy na złe zażywaią urzędow swoich y kredytu, aby się krwią nędznych ludzi utuczyli, ktorych w uciemiężeniu trzymaią? *Chociażby kto z inszych talentow godzien był szacunku, rzadko go ludzie poważaią ieżeli w nim łakomstwo widzą.* Dosyć iest tey słabości aby skąpiec był wzgardzony, ta iedna wada zmnieysza szacunek wszystkich inszych dobrych przymiotow. Co też czyni skąpcow znienawidzonych, to iest ostatnia zakamiałość ktorą pokazuią dla ubogich; nie wzruszaią się na ich nędze y na ich ięki, nie maiąc dla nich tylko płonną litość, nie daią się nakłonić, aby ich wspomogli, zostawuią ich nieszczęśliwym losom, nie staraiąc się bynaymniey ażeby ich wsparli.

Ta nieludzka zatwardziałość ieszcze na tym świecie skarana bywa upadkiem y zupełnym zniszczeniem tych Familii ktore niesprawiedliwych dostatkow nazbierały. Rzadko te zbiory dostaią się do trzeciego po-

enfans ou les petitsfils de ces hommes si riches & si pécunieux, traînent une vie misérable. Quelle douleur ne seroit-ce point pour de certains Avares, si Dieu leur permettoit de retourner au monde, & de voir la dissipation que leurs héritiers font des richesses qu'ils avoient épargnées avec tant de soins, & pour lesquelles ils se sont peut-être damnés! Une Avarice sordide leur a fait commettre mille injustices, & mille crimes. La Profusion, le Luxe, le Faste de leurs héritiers, les jettent dans toutes sortes de dérèglemens. Ces richesses damnables sont une source de malédictions pour ceux qui les ont amassées avec tant d'avarice; & pour ceux qui les dépensent avec tant de prodigalité.

Quand on s'est mis en tête d'amasser & d'entasser de grandes Richesses, rien n'est capable d'appaiser cette soif, qui croit toûjours comme celle des Hydropiques. L'*Auteur de la vie de Donna Olimpia*, niece d'un Pape, dit qu'elle étoit riche de plus de *six millions* en argent comptant, sans parler des autres biens immenses qu'elle possédoit en Terres & en Seigneuries. Ces grands trésors n'empêcherent pas qu'elle ne fit une fin malheureuse. Car elle mourut de peste à *Orviette*, abandonnée de tout le mon-

pokolenia, Synowie lub Wnukowie tych ludzi tak bogatych y tak pieniężnych nędzne ciągną życie. Jaki żal byłby dla pewnych łakomcow, gdyby Bog pozwolił im wrocić się na ten świat, y obaczyć rozproszone ich bogactwa, przez dziedzicow ich, ktorych oni z takim staraniem oszczędzali, y dla ktorych podobno się potępili. Plugawe łakomstwo wprowadziło ich do popełnienia tyśiącznych niesprawiedliwośći, y tyśiącznych zbrodni. Rozrzutność, zbytek, pompa Dziedzicow rzuca ich na wszystkie występki, te skażone bogactwa są źrzodłem przeklęctwa dla tych ktorzy ie z takim łakomstwem zgromadzali, y dla tych ktorzy ie wydaią z takim marnotrawctwem.

Kiedy kto sobie głowę nabiie zbieraniem y pakowaniem wielkich dostatkow, nic nie może tego pragnienia uspokoić, ktore zawsze wzmaga się iak pragnienie opuchłych ludzi. Autor życia Matrony Olimpii Siestrzenicy iednego Papieża mowi: że miała kilkadziesiąt Millionow w gotowych pieniądzach, procz inszych niezmiernych dobr w obszernych maiętnośćiach. Te wielkie skarby nie obroniły iey od nieszczęśliwego końca! Zmarła powietrzem w Orwiecie opuszczona od wszystkich, nikt o iey ratunek niedbał. Chciwość doczesnych

monde, & ſans que perſonne ſe ſouciât de la ſecourir. *La ſoif des Gens d'Egliſe, pour les richeſſes temporelles* eſt encore, ce ſemble, plus inſatiable que celle des ſimples Laïques. *Monſieur de Guiſe,* qui abandonna l'Etat Ecclésiaſtique, pour ſe liguer avec les Rébelles, & faire la guerre au Roi *Louis XIII.* poſſédoit en même tems l'Archévêché de *Rheims,* & l'Evêché de *Chartres,* avec l'Abbaïe de *S. Denys,* celles de S. *Remi* de *Rheims,* de S. *Nicaiſe,* de *Corbie,* de *Fécan,* d'*Orcan,* du *Mont S. Michel,* & d'autres, moins conſidérables, dont il ſe défit pour ſe marier, non obſtant les rémontrances & les oppoſitions de ſa famille. A quelles baſſeſſes les Gens d'Egliſe n'ont-ils point recours quelquefois pour ſe pouſſer, & pour établir leur fortune! Les adulations, les complaiſances, les flatteries ſerviles, & les cabales, tout eſt emploïé, pour s'éléver aux prémieres Dignités: on ne régarde ces Emplois que par leurs revenus, & par l'éclat qui les environne: voilà le motif & la vocation de ceux qui y aſpirent; la gloire de Dieu ni le zèle des ames n'y ont aucune part.

Si les Hommes vouloient ſe modérer, il ne ſeroit pas néceſſaire qu'ils ſe tourmentaſſent, comme ils font, pour ſe procu-

ſnych bogactw w niektorych Duchownych zdaie mi ſię że ieſzcze bardziey ieſt nie naſycona aniżeli w świeckich ludziach. Pan *de Guiſſe* ktory porzucił Stan Duchowny, aby ſię był z buntownikami związał, y żeby woiował przeciw Ludwikowi XIII. trzymał razem Arcy-Biſkupſtwo Reimſkie, Biſkupſtwo Chartreńſkie, z Opactwami S. Dyonizego S. Remi: Reimſkie. S. Nikieza, Korbiſkie, Fekańſkie, Orkańſkie, Gory S. Michała, y inſze mniey znaczne, ktore porzucił, ażeby ſię ożenił, niedbaiąc na remonſtracye, y ſprzeciwiania ſię Familii Jego. Do iakich podłości nie udaią ſię czaſem niektorzy Duchowni ażeby ſię promowować y uſtanowić ſobie fortunę, Podchlebſtwa ukłonow, nadſkakiwania, niewolniczych wyſſug, y inſzych intryg. Wſzyſtkiego ſię chwytaią byle ſię na pierwſze wyſtawić godności, nie pytaią ſię inaczey o te urzędy, tylko wiele maią dochodow y iakiey ſą doſtoyności. Owoż iaki pochop y powołanie niektorych do ſtanu Kościelnego aſpiruiących: chwałą Boſką, ani gorliwością o zbawienie Duſz bynaymniey ſobie myśli nie zaprzątaią.

Gdyby ludzie chcieli ſię umiarkować, nie potrzebaby żeby ſię tak iak czynią dręczyli ſtaraiąc ſię o tylo doſtatkow: *prawdziwe*

rer tant de richesses: *les véritables besoins ont des bornes fort étroites ;* le Luxe & la Cupidité dégenerent dans un superflu vicieux. Lorsque Dieu donna des habits aux prémiers hommes, ce ne fut que pour les garantir des injures de l'air, & pour couvrir ce que la bienséance ne permet pas de montrer. Les Femmes ne furent point distinguées des Hommes: on ne les revêtit que de peaux: cette innocente simplicité ne subsista pas longtemes; le Luxe leur fournit bientôt mille inventions pour se ruiner, en flattant leur amour propre. Le Roi *Philippe le Bel* fit une Ordonnance fort sage, par laquelle il fixa le prix des étoffes que l'on devoit porter, chacun selon son Etat, sa Naissance, son Age, & sa Profession. Si cette Ordonnance subsistoit encore, on épargneroit bien de l'argent, & l'on conserveroit plus aisément la paix dans les ménages. Car les Maris sont sans cesse chagrinés par les demandes importunes de leurs Femmes, pour avoir de beaux habits. Elles ne régardent guères ce que l'on peut par rapport aux revenus de la maison: jalouses qu'une telle Femme de leur condition a acheté une étoffe très-riche, sans s'inquiéter du prix, elles en veulent avoir aussi de la même piece.

Elles ne se mettent guéres en peine de

we potrzeby w szczupłych zawieraią się obrębach, rozpusta y chciwość dążą do zbytku nagannego. Kiedy Bog pierwszym ludziom dał odzienie, uczynił to aby ich przeciw powietrznym niewygodom opatrzył a zakrył czego przystoyność pokazować nie dozwala. Białogłowy nie były dystyngowane od męszczyzn: tak że też odziane były skorami: Ta niewinna prostota niedługo trwała; Zbytek, setne im natychmiast podał wynalazki, aby się niszczyli podchlebiaiąc właśney ich miłości. Krol Filip Piekny bardzo roztropną wydał ustawę, przez ktorą naznaczył pewne materye do noszenia każdemu według swego stanu, urodzenia, wieku y rzemiosła. Gdyby ta ustawa dotąd trwała wieleby się oszczędziło pieniędzy, a łatwieyby się w domach spokoyność zachowała, bo mężowie bez przestanku zmartwieni są gdy im się żony przykrzą o piekne suknie, mało dbaią na to ile się mogą pociągnąć mężowie względem intrat: zazdrosnym okiem patrzą na to że ktora Białogłowa rowney z niemi kondycyi kupiła sobie naybogatszą materyą, nie pytaiąc się co kosztuie, koniecznie mieć chcą z teyże samey sztuki.

Mało u nich warta ta moralna nauka, że *rozrzutność z umartwieniem się kończy,* iakoż

cette maxime morale, que *la Prodigalité a des retours chagrinans.* En effet c'eſt une extrême folie de diſſiper ſon bien & d'incommoder ſes affaires par ſa faute, & par des dépenſes ſuperfluës. On en voit tous les jours qui diſſipent avec un luxe inſenſé tout ce qu'ils ont amaſſé avec des peines incroïables. Ce qu'ils retiennent d'une main leur échape de l'autre: toute leur vie ſe paſſe à amaſſer & à dépenſer; de ſorte qu'ils ſe trouvent à la fin de leur carriere à-peu-près dans la même ſituation qu'au commencement. Il arrive auſſi que des richeſſes épargnées avarement & ſordidemens ſont follement dépenſées par ceux qui en héritent. L'Hiſtoire a remarqué, que l'Empereur *Caligula* étoit auſſi prodigue, que *Tibere* ſon prédéceſſeur avoit été avare. Car il dépenſa en deux ans les *ſoixante-trei. zemillions d'or*, c'eſt-à-dire, *ſeptcent-trente millions de nôtre monnoie*, que *Tibere* avoit ramaſſés & épargnés pendant ſon regne; tout le monde ſçait qu'un million d'or vaut dix millions, Les dépenſes que faiſoit *Caligula* étoient des marques de ſa folie. Il faiſoit préſent à ſon Cocher de *cinquantemille écus* pour ſes étrennes.

Toutes les grandes Paſſions de quelque nature qu'elles ſoient jettent l'Homme hors de ſon état naturel, & lui font commettre beaucoup d'actions dont il a honte, & dont il ſe re-

koż oſtatnie to ieſt głupſtwo rozpraſzać dobra ſwoie, y ruynować ſię we wſzyſtkich intereſſach z właſney winy y przez zbytnie wydatki. Po wſzyſtkie dni napatrzemy ſię tego że ludzie ſzalonym zbytkiem marnotrawią to wſzyſtko co z niezmiernym ſtaraniem zebrali, co iedną ręką trzymaią to im z drugiey wypada,całe życie ich na tym ſchodzi aby zbierać y wydawać, tak dalece że na końcu biegu ſwoiego znayduią ſię w teyże ſytuacyi iak na początku. Nayczęściey ſię to trafia, że doſtatki łakomo y plugawie oſzczędzane,ſzalenie ſą od naſtępcow wydawane. Hiſtorya wytknęła to, że Ceſarz Kaligula tak był marnotrawca, iak Tyberyuſz przed nim panuiący, był łakomca., ponieważ Kaligula we dwoch lat wydał śiedmdzieśiąt y trzy millionow złota, to ieſt: *ſiedmdziesiąt y trzy millionow Czerw: Złł.* ktore Tyberyuſz za panowania ſwego zebrał, y oſzczędził. Wydatki Kaliguli były dowodem ſzaleńſtwa iego. Podarował raz kolędy Stangretowi ſwoiemu piętnaście tyśięcy Czerwonych Złotych.

Wſzyſtkie wielkie namiętności iakieykolwiek ſą natury, wyrzucaią człowieka z naturalnego iego ſtanu, a wiodą go do pełnienia wielu akcyi, ktorych potym żałuie. Jaka ieſt mię-

pent dans la suite. Telle est entre les autres la Colere, qui fait dire & faire tant de choses indignes *du Chrétien & d'un Honnête Homme.* On n'est pas toûjours le maître d'un prémier mouvement; mais une colere qui dure, est inexcusable. C'est être inhumain que de haïr toûjours ceux dont on a reçû quelqu'offense. Ces naturels farouches que rien ne peut adoucir, qui ne se laissent point fléchir par les plus grandes soûmissions, peuvent-ils espérer d'être approuvés par les honnêtes gens: peuvent-ils attendre que Dieu leur fasse miséricorde, puisqu'ils ne la veulent faire à personne? *Le chagrin est inséparable de la Colere;* on a de la tristesse de se voir gourmandé par une Passion si basse & si indigne. On se réproche à soimême sa foiblesse dans les bons intervalles que cette Passion nous laisse; car alors étant de sens rassis on connoît mieux ses fautes. C'est une *grande perfection dans la Vie Civile aussi bien que dans le Christianisme,* de supporter patiemment les imperfections, les humeurs, & les foiblesses de nôtre Prochain; soïons persuadés que les autres ont souvent la même indulgence pour nous; & cependant nous croïons que nôtre modération est rare, & que les autees ont le plus grand tort du monde à nôtre égard. Il est vrai que l'on trouve assez souvent

między inszemi namiętnościami, cholera, ktorą zdięci mowią y czynią tyle rzeczy niegodnych Chrześcianina, poczciwego człowieka. Nie zawsze iesteśmy panami pierwszego impetu, ale gniew ktory trwa, nie może mieć wymowki. Jest to nieludzkość tych zawsze nienawidzieć, ktorzy nas urazili. Te dzikie natury ktorych nic ułagodzić nie potrafi, ktorych naywiększemi ukłonami nie podobna przebłagać, czy mogą się spodziewać, że za to od poczciwych ludzi chwaleni będą, czy mogą sobie obiecywać, aby z niemi Bog uczynił miłosierdzie, kiedy go sami nikomu uczynić nie chcą. *Frasunek nieoddzielny iest od gniewu.* Sam to człowiek do siebie widzi, y żałuie tego, że tak licha y niegodziwa woiuie go namiętność. A w spokoynieyszych godzinach iak go ominie, wyrzuca sobie samemu ułomność swoię, bo na ten czas maiąc zmysły uśmierzone lepiey błędy swoie poznaie. *Wielka iest doskonałość w życiu Obywatelskim, iako y w Chrześciaństwie* cierpliwie znosić niedoskonałości, humory, y ułomności bliźniego naszego. Wierzmy temu, że y inśi toż samo dla nas maią pobłażanie, a przecie rozumiemy że pomiarkowanie nasze iest rzadkie y osobliwsze, y że inśi winni są względem nas a my sami nay-

vent dans le commerce de la Vie Civile des gens si bizarres & si intraitables, qui mettent vôtre patience à de si rudes épreuves, que la sagesse & la raison ne sont pas assez fortes pour y résister.

On se révolte principalement contre les Personnes fieres & orgueilleuses qui croient que tout leur est dû, & que leur mérite est infiniment supérieur à celui des personnes les plus parfaites. Leur orgueil & leurs sentimens intérieurs paroisent dans la fierté de leurs démarches. Le ton de leur affectation, les discours qu'*ils* tiennent, marquent l'estime qu'ils ont d'eux-mêmes, & combien ils méprisent les autres.

Il y a des gens qui sçavent parfaitement se contrefaire, & qui trompent le monde par un extérieur composé, comme font les Femmes d'un certains païs, qui ont naturellement l'esprit souple & délié. Elles sont civiles, pleines de cérémonies & de complimens; mais du reste les plus méchantes femmes de la terre, fierres, superbes, perfides, fourbes, cruelles, & impudiques. Il n'y a point de méchanceté qu'elles ne mettent en cœuvre pour se faire des Amans, pour les conserver, ou pour les perdre, quand

nayniewinnieyśi. Prawda to iest że w życiu obywatelskim znayduią się ludzie tak dziwni y nieugłaskani: tak się naprzykrzą cierpliwości naszey, że rozum y rostropność nie daią nam dosyć siły, abyśmy to dłużey wytrzymali.

Cierpieć nie możemy osobliwie ludzi dumnych y hardych, co to rozumieią, że im wszyscy ustępować powinni, y że ich talenta nieskończenie są wyższego gatunku, niż talenta naydoskonalszych ludzi. Pycha ich y wewnętrzne zdania, wydaią się w dumie ich postępkow, głos ich w mowie, rzucania oczu, ich afektacya, dyskursy, ktore prowadzą, pokazuią iaki maią szacunek siebie samych, y iak gardzą inszemi.

Są tacy ludzie, ktorzy udać się doskonale umieią, y ktorzy ułożoną postawą powierschowną świat oszukuią, iak czynią białogłowy pewnego kraiu, ktore naturalnie maią umysł powolny, y otwarty. Grzeczne są, pełne ceremonii, y komplementow, lecz przytym naygorsze w świecie niewiasty, harde, pyszne, zdrayczyne, chytre, okrutne y niewstydliwe. Nie masz żadney złośliwości ktoreyby nie zażyły aby sobie ziednały kochankow, aby ich utrzymywały, albo żeby ich zgubiły, kiedy im są niewier-

quand ils leur ſont infidèles. Les Hommes ont toutes cés mauvaiſes qualités encore plus que les Femmes. Il n'y a point de malignité à quoi leur eſprit ne ſe porte. Ils ſont tous élévés au larcin; ils en font leur emploi ordinaire; ils ne rougiſſent point des autres vices.

Quand on a vieilli dans l'habitude des grands Paſſions, il eſt rare de s'en corriger, & d'y rénoncer parfaitement. Si nous arrachons un pied du bourbier du vice, nous y rétombons de l'autre côté par nôtre propre poids. Si nous trouvons beaucoup de peine à arracher de nôtre cœur une Paſſion naiſſante, qui eſt comme une plante nouvelle, dont les racines ſont encore tendres, quels efforts ne faudra-t-il pas emploïer quand elle ſera comme un arbre? N'eſt ce pas un aveuglement de ſe perſuader que nous pourrons aiſément alors, ce qui nous paroît impoſſible aujourd'hui?

Ceux qui diſent qu'ils rénonceroient à leurs Paſſions pour mener une vie plus réguliere, s'ils voïoient un miracle ou quelque ſigne extraordinaire, ignorent combien le cœur humain eſt inflexible, quand il eſt endurci par une vieille habitude. On vient enfin à un certain état, où l'on

wierni. Męſzczyżni też ſame maią złe przymioty, y ieſzcze bardziey niż niewiaſty. Nie maſz wyſtępku na ktoryby ſię męſki umyſł nie odważył, wſzyſcy ſą wychowani do deruſoſtwa, czynią ſobie z tego zwyczayne rzemiosło, nie wſtydzą ſię inſzych nałogow.

Kiedy kto ſię ſtarzeie w nałogu wielkich namiętności, rzadka rzecz ieſt aby ſię poprawił, y doſkonale ſię go wyrzekł. Jeżeli z kału nałogowego wyrwiemy iednę nogę, z drugiey ſtrony wpadamy tam przez właſny naſz ciężar. Jeżeli wiele przykrości znayduiemy, abyśmy w ſercu naſzym rodzącą ſię wykorzenili namiętność, ktora ieſt iak nowa latorośl, ktorey korzenie ieſzcze ſą cienkie, iakich potrzeba będzie dobywać ſił, gdzie ſię ſtanie iak drzewem doroſſym. Nie ieſt że to zaſzlepienie abyśmy ſobie perſwadowali, że na ten czas łatwo dokażemy, co ſię nam dziś zdaie niepodobna.

Ci ktorzy mowią, żeby ſię namietności ſwoich wyrzekli, aby porządnieyſze prowadzili życie, gdyby cud iaki obaczyli, albo nadzwyczayny znak iaki, nie widzą iak ieſt nieſkłonne ſerce ludzkie, kiedy ieſt w ſtarym nałogu zakamiałe. Przychodziemy na koniec do pewnego ſtanu, gdzie ſię znay-

l'on se trouve dans une espece d'impossibilité de se defaire de ses Passions; cetteim puissance est la suite & la punition de l'abus volontaire que nous avons fait de nôtre liberté. Ceux qui suivent les mouvemens de leurs Passions croient peut-être que Dieu ne prend pas garde à si peu de chose, ou que du moins il ne les punira pas avec cette grande sévérité dont on les ménace; mais c'est une grande témérité que de penser de la sorte, sans aucune preuve vraisemblable, qui puisse appuïer un pareil roisonnement.

Lorsqu'on se livre à ses Passions dans l'attente du plaisir que l'on cherche, on met cette condition tacite, de s'en retirer quand on se sera satisfait. On espere de mettre fin tôt ou tard à des désordres dont l'issuë ne pourroit être que funeste: Cette espérance est elle raisonnable? Ne le voit-on pas tous les jours par expérience, que quand les personnes de ce caractère font le projet de changer de vie, & de rénoncer à leurs Passions, ils font naître tant d'incidens les uns après les autres, ils inventent tant d'excuses, qu'ils ne se trouvent jamais dans la commodité de rien exécuter.

C'est donc de la Miséricorde divine qu'ils

znayduiemy w nieiakimsi niepodobieństwie żebyśmy się namiętności naszych pozbyli; to niepodobieństwo, iest skutkiem y karą dobrowolnego złego zażywania wolności naszey. Ci ktorzy za wzruszeniem passyi swoich postępuią, podobno wierzą że Bog tych drobnieyszych rzeczy nie postrzega, a przynaymniey że ich z tak wielką surowością, iako im grożą karać nie będzie, atoli wielka to iest lekkomyślność tym sposobem myslić bez żadnego dowodu coś prawdy w sobie maiącego, ktoryby mogł podobne mniemanie podeprzeć.

Kiedy się za namietnościami naszemi puszczamy, w oczekiwaniu roskoszy ktorey szukamy, tę taiemną kondycyą kładziemy, abyśmy się od namiętności umknęli iak prędko chęciom naszym zadosyć uczyniemy. Spodziewamy się koniec uczynić rychłoli poźnoli nieprawościom naszym, ktorych skutek nie mogłby być inszy tylko nieszczęśliwy, czyż ta ufność rozumna iest, czyliż codziennie z doświadczenia nie widziemy, że kiedy tego charakteru ludzie, czynią zamysł odmiany życia y odstąpienia od swoich namiętności, znayduią tyle ieden po drugim trefunkow, tyle wyszukaią wymowek, że nigdy się w sposobności nie znayduią, aby cożkolwiek wykonali.

W Miłośierdziu tedy Boskim potrzebne-

qu'ils doivent attendre les secours nécessaires pour opérer ce changement si merveilleux. *Ce grand ouvrage est le miracle de la Grace.* Mais Dieu n'est pas obligé de proportionner ses dons aux besoins des Pécheurs, parce qu'ils s'en sont rendus indignes par le mauvais usage de leur liberté. On ne peut trouver étrange que les Princes résusent les prémieres Charges de la Cour, & les plus grands Honneurs de la Guerre à des Rébelles qui ont encouru leur disgrace par de fréquentes révoltes. Il faut ajoûter que le cœur endurci par la concupiscence & par une longue habitude, résiste trop fortement à la Grace; elle opere d'autant plus efficacement qu'elle trouve moins de résistance. Outre que la Grace toute seule ne suffit pas : si nous demeurons languissans & sans action, elle n'aura aucun effet; mais après que nous aurons fait tout ce qui dépends de nous, la Grace fera le reste. Nous pouvons réparer les désordres du tems passé en rénonçant à nos Passions & à nos vieilles habitudes, & réglant mieux l'avenir. Pour cela il est nécessaire que le cœur se convertisse, il faut quitter le péché & l'occasion de le commettre. Car comme le Pauvre orgueilleux & insolent est haïssable, & ne mérite point d'être secouru dans son indigence; de même Dieu ne

bnego maią czekać ratunku, aby tę odmianę tak dziwną wykonali. *To wielkie dzieło iest cudem Łaski,* lecz Bog nie iest obowiązany porownać dary swoie z potrzebami grzesznikow, ponieważ się stali ich niegodnemi, złym wolności swoiey zażywaniem. Trudno mieć za złe Monarchom, gdy pierwszych Urzędow Dworskich, y naywiększych godności woyskowych odmawiaią buntownikom, ktorzy przez częste rebellie na ich niełaskę zasłużyli. Trzeba przydać że serce pożądliwością y długim nałogiem zahartowane nayśilniey się łasce opiera, ktora tym skuteczniey nam dopomaga, im w nas mniey znayduie przeciwności. Oprocz tego, nie dosyć iest sama łaska, ieżeli, my zostaiemy mdli y bez czynności, żadnego skutku nie sprawi, lecz kiedy my wszystko uczyniemy, cośmy czynić powinni, resztę łaska wykona. Możemy cośmy wykroczyli w przeszłych czasach poprawić wyrzekaiąc się namiętności naszych y zastarzałych nałogow, a przyszłe czasy lepiey rozrządzaiąc. Abyśmy tego dokazali, potrzeba aby się serce nawrociło, trzeba opuścić grzech, y okazye grzechowe. Bo iako żebrak pyszny a swawolny godzien iest wzgardy, y nie wart iest aby

peut souffrir le Pécheur présomptueux & endurci, qui bien loin de s'humilier, se complaît & s'applaudit dans ses anciennes habitudes.

Les Réflexions que je viens de faire, doivent suffir pour persuader *le Chrétien Honnête Homme*, combien *il est dangéreux de se laisser gouverner par quelque Passion.* Ces ennemies déclarées de la Raison empêchent l'homme de juger sainement, quand il faut délibérer ou prendre son parti sur quelque matière de conséquence. Elles gauchissent l'esprit & le cœur; ce que l'on régarde au travers d'une Passion ne paroît jamais dans son véritable point de vûë. Si les Passions peuvent être bonnes à quelque chose, & si leur sécours est utile pour entreprendre des choses grandes & héroiques, il faut toûjours qu'elles soient réglées par la Raison, & parfaitement soûmises à son empire. Quand on leur a lâché la bride, & qu'elles ont pris le dessus, on ne peut plus les réduire sous le joug de la droite Raison. On ne pense qu'à se satisfaire, sans avoir égard aux conséquences & aux inconvéniens qui en peuvent arriver. Car *souvent ce que l'on a souhaité avec plus d'ardeur, devient dans la suite une source intarissable de chagrins.* Il est presque impossible de faire entendre raison

był wsparty w niedostatku swoim, tak grzesznik zuchwały y zatwardziały, ktory miasto żeby się uniżył, ieszcze w dawnych nałogach podoba sobie, y chełpi się.

Uwagi ktore uczyniłem powinny wystarczyć na przekonanie *Chrześcianina poczciwego człowieka, iak rzecz iest niebespieczna poddać się rządom iakiey namiętności.* Ci iawni nieprzyiaciele rozumu, zabraniaią człowiekowi aby sprawiedliwie nie sądził, kiedy rozważać potrzeba albo iaką rzecz przedsięwziąć znaczney konsequencyi. Umysły serce krzywo kieruią, a na cokolwiek przez passyą patrzemy, nigdy się nam to w prawdziwym swoim celu nie pokaże. Jeżeli namiętności mogą być do iakiey rzeczy dobre, ieżeli ich pomoc do przedsięwzięcia wielkich y dzielnych rzeczy pożyteczna iest, zawsze potrzeba, aby rozumem kierowane były, y rządom iego zupełnie poddane. Byle im tylko cuglow popuścić, a iak prędko gorę wezmą, nie można ich więcey pod iarzmo prawego rozumu przyprowadzić. Szczegulnie na ten czas myślemy iak sobie dogodzić, bez względu, co potym nastąpi, y iakie z tąd nieprzystoyności wypadną. Bo *częstokroć czegośmy z naywiększą żądali gorącością, to samo staie się nieustannym zrzo-*

 dłem

raiſon aux jeunes gens, lorſque quelque Paſſion les agite: ils ne ſuivent que l'impétuoſité d'une humeur boüillante, que l'eſpérance de quelque plaiſir ſéduit aiſément: les vieillards mêmes ne ſont guères plus ſages, lorſque quelque Paſſion violente leur broüille le cerveau; une infinité d'expériences ne prouvent que trop, qu'ils ſont capables de toutes ſortes de folies, & qu'ils ceſſent en quelque façon d'être raiſonnables, quand ils n'ont point d'autre guide que la Paſſion qui les gouverne. Il faut donc abſolument, ſi l'on veut remplir les *devoirs du Chrétien Honnête Homme*, & *allier les maximes de la Vie Civile avec celles du Chriſtianiſme*, ſe ſouſtraire à l'eſclavage des Paſſions, pour ne ſuivre que les mouvemens d'une Raiſon droite & éclairée.

CHAPITRE VI.

Les Vertus.

IL ne ſuffit pas d'être toûjours en garde contre ſes Paſſions, de les combatre & de les vaincre; il faut encore que *le Chrétien Honnête Homme* s'applique à *la recherche*

& à

dłem umartwienia. Prawie niepodobna ieſt do rozumu przywieść młodych ludzi, gdy ich namiętność iaka opanuie, iedynie udaią ſię, za wrzącego humoru zapędem, ktorego roſkoſzy iakiey nadzieia ſnadno uwodzi, ani ſami ſtarzy nie ſą rozumnieyſi, gdy im gwałtowna iaka paſſya mozg zmąci. Z uſtawicznego doświadczenia nieſkończone mamy tego dowody, że wſzelkie gotowi ſą popełnić ſzaleńſtwa, y że nieiako rozumnemi bydź przeſtaią kiedy inſzego przewodnika nie maią, tylko namiętność ktora niemi rządzi. Koniecznie tedy potrzeba, *ieżeli powinności Chrześcianina poczciwego człowieka wykonać pragniemy, łączyć maxymy życia Obywatelſkiego z maxymami Chrześciańſtwa,* a wybić ſię z niewoli namiętności, udaiąc ſię ſzczegulnie za pochopem zdrowego y czyſtego rozumu.

ROZDZIAŁ VI.

O Cnotach.

NIe doſyc ieſt zawſze ſię miec na oſtrożności przeciwko paſſyom, woiować z niemi, y zwyciężać ie, trzeba ieſzcze, *aby Chrześcianin poczciwy człowiek ſtarał ſię o*

naby-

& à *la pratique des Vertus* qui lui conviennent pour remplir toutes les obligations de son état, & pour *allier les devoirs de la Vie Chrétiennne avec les devoirs de la Vie Civile.* Le principe que je viens d'etablir est fondé sur ce passage de la Sainte Ecriture: *Declina à malo, & fac bonum; évitez le mal, & faites le bien.* Ces deux paroles renferment toute la Morale & toutes les Maximes pratiques de la Loi de Dieu. On est vertueux, quand on s'abstient du vice où la cupidité nous porte, & que l'on pratique les Vertus que la Loi commande. Mais comme cette perfection est fort opposée au penchant de la Nature corrompuë, pour nous engager à surmonter ces obstacles, Dieu nous promet une vie éternelle, & des récompenses infinies.

Il est certain que *le chemin de la Vertu est rude & pénible,* tout hérissé de ronces & d'épines: l'amour-propre en est effraïé & rebuté dés l'entrée; mais régardons la gloire & le bonheur qui nous est promis au bout de la carriere, & persuadons nous que *la Vie ne nous a pas été donnée pour nous réposer & pour être oisifs.* Ceux qui ne pensent qu'à se donner du bon tems, & à se livrer aux plaisirs, se mécomptent. Dieu nous

nabycie Cnot, y cwiczył się osoblinie w tych, ktore mu są przyzwoite do pełnienia obowiązkow stanu iego, y do łączenia powinnności Chrześciańskiego życia z powinnościami życia Obywatelskiego. Ta prawda ktorą założyłem, zasadza się na tym mieyscu Pisma Swiętego: *Declina à malo, & fac bonum. Strzeż się złego a czyń dobrze.* Te dwa słowa zawieraią całą obyczayność, y wszystkie maxymy sciągaiące się do skutecznego Praw Boskich wykonania. Cnotliwi iesteśmy, kiedy się strzeżemy grzechu, do ktorego nas pożądliwość ciągnie, y kiedy czwiczemy się w cnotach od prawa nakazanych. Ale że ta doskonałość iest przeciwna skłonnościom zepsowaney natury, żeby nas zachęcił do zwyciężenia tych przeszkod, obiecuie nam BOG życie wieczne, y nadgrodę nieskończoną.

To pewna, że *gościniec cnoty iest ostry y przykry* wszystek cierniem y głogiem naieżony, wstępuiąc ledwie na nim nogę postawiemy, miłość własna przeraża się, y odstręcza od niego, ale spoyrzyimy na chwałę, y błogosławieństwo obiecane nam przy dokończeniu biegu tego, a przekonywaymy siebie samych o tey prawdzie, że *życie nie iest nam dane abyśmy spoczywali y prożnowali.* Ci ktorzy zamyslaią aby tylko

nous destine un répos éternel dans le séjour de sa gloire; mais il est nécessaire de travailler avant que de se réposer; il faut combattre avant que de joüir des fruits de la victoire. Nous en viendrons à bout avec une ferme résolution de faire un bon usage de notre liberté, pour suppléer à la foiblesse de la nature. La Loi de Dieu doit être la règle de nos sentimens; s'ils s'en éloignent, ils ne peuvent être justes ni bien réglés. Il faut donc avoir sans cesse devant les yeux cette règle, comme un point de vûë fixe dont on ne s'écarte jamais.

Nos prémiers soins doivent être d'*établir un fonds de Vertus solides*, & de nous fixer sur la Loi de Dieu, comme, sur une colomne & une baze inébranlable. C'est le principe sur lequel doivent rouler toutes nos actions, pour nous empêcher de ne rien faire jamais contre notre devoir: *Ecce timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia. La Crainte de Dieu,* dit *Job, est la supreme sagesse, & la grande Science consiste à s'abstenir de faire du mal.*

Un Ancien disoit, que *si la Vertu se mon-*

tylko swobodnie dobrych czasow zażywać, y opływać w uciechach, mylą się. Bog nam naznacza spoczynek wieczny w przybytku Chwały swoiey, lecz pracować potrzeba, przed spoczynkiem, bić się potrzeba wprzod niż mamy zażywć owocow zwycięztwa. Dokażemy tego z mocnym przedsięwzięciem, że wolności naszey dobrze zażyiemy zastępuiąc słabość natury. Prawo Boskie powinno być prawidłem zdań naszych, od ktorego ieżeli się oddalaią, nie mogą być ani sprawiedliwe, ani dobrze ułożone. Ustawicznie tedy to prawidło trzeba mieć przed oczyma, iako cel oku zamierzony, od ktorego nigdy nie odstępuiemy.

Pierwsze maią być starania nasze, abyśmy nabyli gruntownych cnot, y osadzili się na Prawie Boskim iako na kolumnie, y na bazie niewzruszoney. Ten to iest grunt, na ktorym wszystkie czynności nasze wspierać się powinny, abyśmy przeciwko Obowiązkom naszym nic nigdy nie czynili: *Ecce timor Domini ipsa est Sapientia, & recedere à malo intelligentia. Boiaźń Boga,* mowi Job : *iest naywyższa mądrość, a naywięksa umieiętność na tym zawisła, aby się wstrzymać od złego.*

Dawny ieden z rostropnych ludzi mawiał,

montroit aux hommes telle qu'elle eſt, ils ſeroient charmés de ſa beauté, & ne pourroient ſe défendre de l'aimer. La beauté de la Vertu n'eſt pas comme ces beautés profanes qui ne ſervent qu'à exciter de honteuſes paſſions, & que n'allument que de mauvais déſirs; l'autre eſt toute pure, & ne porte les hommes qu'à des actions louables. *La gloire qui s'acquiert par la pratique de la Vertu paſſe les bornes de la vie, & dure juſqu'à la fin des ſiécles.* Des Gens qui n'étoient recommandables ni par une grande naiſſance ni par de rares talens, mais ſeulement parce qu'ils ont été fidéles à Dieu & vertueux, ont acquis une réputation immortelle. Leur nom & leurs actions ſont encore célèbres par toute la terre habitable; au lieu que les noms de tant de Princes, & de tant de Rois, qui ont fait un peu de bruit pendant leur vie, ſont enſévélis dans un oubli éternel.

Tout paſſe, tout ſe détruit avec le tems, mais le ſouvenir de la Vertu ſubſiſte toûjours; c'eſt un privilege que les annees reſpectent, & que rien ne peut effacer. On parlera dans tous les âges avec admiration du courage de cette *jeune Cypriote* que ſon ſiécle a tant admirée. On louera ſa Vertu & ſa

wiał, *że gdyby Cnota tak ſię ludziom pokazała iaka ieſt, w zachwyceniuby byli nad iey pięknością, aniby ſię mogli oprzeć żeby ſię w niey nie pokochali.* Piękność cnoty nie ieſt z owych świeckich piękności, ktore pobudką ſą do ſzpetnych namiętności, y ktore zapalaią złe pożądania, piękność zaś cnoty cała ieſt nieſkażytelna, y ludzi do ſamych chwalebnych czynow prowadzi. *Chwała ktorey nabywamy przez cwiczenie ſię w cnotach, za granice życia przechodzi y trwa aż do końca wiekow.* Ludzie ktorzy nie byli zaſzczyceni ani wielkim urodzeniem, ani rzadkiemi talentami, ale tylko dla tego że byli cnotliwi, y Bogu wierni, ſławy doſtąpili nieśmiertelney. Jmie y dzieła ich po całey ziemi mieſzkalney rozgłoſzone ſą; przeciwnym ſpoſobem imiona tylu Xiążąt y Monarchow, ktore za ich życia iakiś mały ſzeleſt czyniły, po ich śmierci w wiecznym ſą zagrzebane zapomnieniu.

Wſzyſtko przemiia, wſzyſtko ginie z czaſem, lecz pamięć cnoty zawſze trwa, ieſt to przywiley ktory lata ſzanuią, y ktorego nic zgluzować nie potrafi. We wſzyſtkich czaſach z podziwieniem mowić będziemy o odwadze młodey Cypryiſkiey Panienki, nad ktorą ſię w wieku w ktorym ży-

& sa Chasteté, puisqu'elle aima mieux périr que de souffrir la moindre flétrissure. Se voïant emmenée captive dans un vaisseau de *Turcs*, exposée aux insolences de ces Barbares, elle mit courageusement le feu aux poudres, pour se délivrer des importunités & des outrages de ces Corsaires; préférant une mort glorieuse à la perte de sa Virginité, n'aïant aucune ressource, pour se garantir de la brutalité de ces Infidèles qui la tenoient dans leurs fers.

Il ne faut pas se persuader que l'on puisse parvenir à une Vertu éminente, si l'on n'a beaucoup de courage, & si l'on ne fait de grands efforts. *L'état de la Vertu n'est pas un état sans peine:* il y a une contestation éternelle entre l'inclination & le devoir: on est obligé de combattre sans cesse l'amour-propre, & de se refuser ce qui feroit le plus de plaisir: cette victoire n'est pas aisée; car c'est tous les jours à recommencer. Mais rien n'est capable de rébuter les personnes fort touchées de l'amour de la Vertu, les peines les plus dures, les obstacles les plus forts, rien ne les arrête; ils goûtent un plaisir délicat dans un état qui paroît violent à ceux qui ont d'autres sentimens.

Quand

żyła zdumiewano. Chwalić będziemy cnotę y czystość iey, gdyż wolała raczey zginąć, niż naymnieyszą cierpieć skazę. Widząc się być porwaną na Okręt Turecki, y na swywole tych barbarzyńcow wydaną, śmiele zapaliła prochy, aby się uprzykrzenia, y obelgi od tych morskich rabuśiow uchroniła; przenosząc śmierć chwalebną nad utratę Panieństwa swoiego, nie maiąc żadnego inszego srzodka, ktorym by się uwolniła od bestyalstwa owych niewiernych, ktorzy ią u siebie w więzach trzymali.

Niepotrzeba sobie perswadować, że do wysokiey Cnoty doyść można nie maiąc wiele odwagi, y nie wywieraiąc wielkich sił. *Stan Cnoty nie iest stan bez pracy.* Między skłonnością y obowiązkiem wieczna iest sprzeczka; trzeba nam bez przestanku walczyć przeciwko miłości własney, y tego nam zabraniać co by nas naywięcey ukontentowało, zwycięstwo to nie iest łatwe, albowiem musiemy codzień zaczynać iak na nowe. Nic nie potrafi odstręczyć ludzi miłością cnoty uiętych, naycięższe przykrości, naysilnieysze przeszkody, nic ich nie wstrzyma, naydelikatnieyszym cieszą się weselem w stanie ktory się gwałtowny zdaie maiącym insze zdania.

Kie-

Quand on a bien pris son parti on a plus de force qu'on ne pense. Ne consultez pas votre plaisir, mais votre devoir, & souvenez-vous que toutes les choses où il y a du crime, laissent toûjours une amertume secrete dans le cœur. Il n'y a qu'à le vouloir, pour être vertueux: tout dépend d'une bonne résolution; mais il arrive d'ordinaire que nos Vertus sont fondees sur nos humeurs. Les Ames fieres & hautaines aiment les Vertus d'éclat, les Ames timides & pusillanimes sont sujettes à la superstition, & se laissent aller à des dévotions équivoques & mal entenduës. Ceux qui ont une piété solide, demeurent fermes dans leurs sentimens, qui sont toûjours appuïes sur des principes certains & des jugemens fixes, qui sont la règle de leur conduite; au lieu que les autres voltigent d'objets en objets, sans sçavoir à quoi se fixer; car ils ne trouvent rien hors de la vertu qui mérite un attachement véritable & permanent.

Il est certain que *la Vertu a un ascendant merveilleux sur l'esprit & sur le cœur* des

Kiedy kto raz co u siebie postanowi, nad spodziewanie swoie, więcey ma siły. Nie tam się obracay gdzie rozkosz, lecz gdzie cię obowiązek prowadzi, a pamiętay że wszystkie rzeczy, w ktorych się występek znayduie, zawsze taiemną w sercu gorycz zostawuią. Szczerze tylko chcieć, a można być cnotliwym, od dobrey wszystko zawisło rezolucyi, ale się to zwyczaynie przytrafia, że cnoty nasze zasadzaią się na humorach naszych. Dusze gorne y dumne lubią cnoty do oka wydatne, dusze boiażliwe y małomyślne podległe są zabobonności, a chwytaią się nabożeństw dziwackich, ktore nie wiedzieć co znaczą. Ktorzy zaś gruntowną maią pobożność, w zdaniach swoich statecznie trwaią, ktore to zdania zawsze się wspieraią na pewnych początkach y na iednakim sądzeniu, ktore są u nich prawidłem iak się maią sprawować, przeciwnym sposobem duchy nie utwierdzone w pobożności nie wiedząc na iakim celu przestać, niby zmierzaią do niego a nigdy trafic nie mogą, bo procz cnoty nic nie znayduią coby wartało prawdziwego y statecznego przywiązania.

To prawda, że *cnota ma cudowną moc nad zmysłem y nad sercem ludzkim,* nie podo-

des hommes. On ne peut guères s'empêcher d'honorer & de respecter un homme de bien, connu pour tel; les bons exemples qu'il donne, contribuent aussi à maintenir les autres dans leur devoir. *On peut pratiquer la Vertu dans toutes sortes d'états,* & c'est une mauvaise excuse de dire, que les fréquens obstacles attachés à de certaines conditions, dispensent de tenir une conduite exacte & régulière. Si les Gens de guerre, par exemple, qui se devouent pour le salut de leur Patrie, le faisoient dans la vûë & dans l'intention de plaire à Dieu, leurs peines seroient fort méritoires; mais ils n'y pensent guères; ils ne régardent leur emploi que comme un état de libertinage, où ils peuvent commetre impunément toutes sortes de désordres.

Un *Homme vertueux selon les maximes solides de l'Evangile,* est un homme simple, plein de droiture & d'équité. La crainte de Dieu règle toutes ses actions, il a de l'horreur pour le vice, & ne se permet jamais rien qui blesse la délicatesse de sa conscience, ou que les hommes lui puissent réprocher avec justice. On ne vient point sans peine à ce dégré de perfection; il faut prendre sur soi, & se faire violence; l'Ame se rébute & se lasse quand il faur combattre

dobna iest żebyśmy nie czcili y nie szanowali dobrego Człowieka, y znanego za takiego, dobre przykłady ktore daią, wiele pomagaią aby się insi w powinnościach swoich utrzymywali. *Można we wszystkich Stanach cwiczyć się w cnocie,* y iest to zła cale wymowka, tym się zastawiać że częste przeszkody do niektorych kondycyi przywiązane uwalniaią ludzi od życia porządnego y przykładnego. Gdyby ludzie daymy to woyskowi, ofiaruiący się dla całości Oyczyzny, czynili to z intencyą że się przez to Bogu chcą podobać, prace ich z wielką byłyby zasługą, ale o tym nie myślą, urząd swoy poczytaią sobie za stan rospusty, gdzie wszelkie nieprawości z zupełną pełnić mogą wolnością.

Cnotliwy Człowiek podług stałych maxym Ewangelii iest człowiek prosty, pełen rzetelności y sprawiedliwości. Boiazn Boska wszystkie czynności iego rozrządza, brzydzi się występkiem; a nigdy sobie w niczym nie pozwala, coby delikatność sumnienia iego ranić miało, lub co by mu ludzie słusznie zarzucać mogli. Do tego stopnia doskonałości nikt nie przyidzie chyba za wielkim usiłowaniem, trzeba się zwyciężać, y gwałt sobie czynić. Dusza nasza przykrzy sobie y ustaie, kiedy woio-

tre contre le plaisir. Mais le répos de la conscience lui procure une autre espece de joie qui la dédommage, & cette tranquillité n'est pas une des moindres récompenses de la Vertu. C'est une situation assez douce que de n'avoir rien à se réprocher.

Quand nous sommes dans l'état où nous devons être, Dieu nous fait goûter une joie intérieure que les plaisirs des sens ne peuvent donner. Au contraire quand nous ne sommes pas dans l'état où nous devons être, on sent du chagrin, on est triste & rêveur malgré soi. On voit par expérience que ceux qui ont le cœur pur & droit, à qui la conscience ne fait point de réproches, ont toûjours l'air content, & joüissent d'une paix inaltérable: au lieu que ceux qui mettent leur bonheur dans des plaisirs illégitimes, sont inquiétés par des rémords que les divertissemens peuvent bien étourdir dans de certains intervalles, sans les calmer entierement. Un bon Auteur a dit, qu'*il en est à-peu près des joies spirituelles & des consolations intérieures comme des plaisirs sensibles. Quand on est comblé de joie, les heures ne durent qu'un moment, par ce qu'alors le tems s'écoule sans qu'on y pense.*

Quand

iować musiemy przeciwko uciechom. Ale sumnienia spokoyność w nadgrodę tamtych uciech insze nam obmyśla wesele, a to uspokoienie nie małą iest dla cnoty nadgrodą. Przedziwnie słodka iest człowieka sytuacya, ktory nic sobie nie ma do zarzucenia.

Kiedy iesteśmy w Stanie, w ktorym bydź powinniśmy, Bog nam wewnętrzney radości kosztować daie, ktorey uciechy zmysły dać nie mogą. Gdy zaś nie iesteśmy w Stanie, w ktorym być powinniśmy, czuiemy iakiś frasunek, smuciemy się, y zamyśleni iesteśmy nie wiedząc sami dla czego. Z doświadczenia widziemy, że ci ktorzy maią serce czyste, y proste, y ktorym sumnienie nic nie zarzuca, zawsze są z twarzą wesołą y cieszą się nieodmiennym uspokoieniem; Ci zaś ktorzy szczęście swoie w niegodziwych pokładaią uciechach, zawsze są zgryzotami uciśnieni, ktore rozrywkami w pewnych chwilach zagłuszone być mogą, nigdy iednak doskonale uśmierzone nie będą. Rostropny Autor ieden napisał: *Ze toż się prawie dzieie z radościami duchownemi, y wewnętrznemi uciechami, co z uciechami powierzchownych zmysłow. Kiedy w weselu opływamy, godziny momentem schodzą, bo w*

Quand on est dans la tristesse, ou que l'on sent de la douleur, les journées durent davantage, car alors l'esprit s'ennuie de la durée du tems; quelle peine!

Il n'y a presque personne qui parmi un grand nombre de défauts & d'imperfections, n'ait quelques bonnes qualités & quelques vertus ; mais il ne suffit pas d'être vertueux comme *Socrate*, *Epictète*, ou *Caton*. *Le Chrétien Honnête Homme* doit aspirer à une perfection plus sublime. Les Vertus humaines, la Douceur, la Politesse, la Complaisance, un Empressement à faire plaisir; ces belles qualités sont admirables pour la Société Civile; mais il faut quelque chose de plus pour remplir le caractère de *Chrétien*. Ces Vertus toutes seules ne méritent pas d'être récompensées par des biens éternels; il faut qu'elles soient rélévées par le motif, pour les rendre meritoires.

Ceux qui agissent par les maximes de la Foi, ont une règle sure de leurs actions: les autres qui ne sont pas retenus par les motifs de la Réligion, manquent de droiture & de probité en bien des occasions, parce qu'ils pechent dans le principe. Les ma-

ten czas ani myślemy iak nam czas upływa, kiedy zaś w smutku iesteśmy, albo gdy bol iaki cierpiemy, dni dłużey trwaią, bo na ten czas umysł teskni że czas tak powoli idzie. iakież utrapienie!

Nie masz prawie człowieka, ktoryby przy wielkim narowow y niedoskonałości mnostwie nie miał iakich dobrych przymiotow y iakich cnot; iednak nie dosyć iest bydź cnotliwym, iako Sokrat, Epiktet, lub Kato. Chrzescianin poczciwy człowiek, do wyższey dążyć powinien doskonałości. Cnoty ludzkie, powolność, grzeczność, przymilenie się każdemu, chęć przysłużyć się każdemu, są to śliczne przymioty arcy potrzebne do obywatelskiego towarzystwa; lecz trzeba czegoś więcey do wypełnienia charakteru Chrześcianina. Te same przez się cnoty nie warte są zapłaty wiekuistey, potrzeba aby były okraszone y wywyższone inszym pochopem y pobudkami, żeby się stały godne zasług.

Ci ktorzy czynności swoie sprawuią podług maxym wiary, maią bespieczne dzieł swoich prawidło. Insi zaś ktorych pobudki wiary nie kieruią, ani nie utrzymuią, w wielu okazyach zbywać im będzie na poczciwości, y rzetelności, ponieważ nie maią

maximes du monde ne ſuffiſent pas pour les ſoutenir dans de certaines occaſions délicates où ils peuvent ſe relâcher d'un exacte probité, ſans faire tort à leur réputation. On ne peut pas toûjours, ni en toutes rencontres, ſuivre honnêtement ſon inclination & ſon devoir: ces deux choſes s'accordent aſſez rarement: *la plûpart de nos inclinations ſont gatées par l'amour propre & la cupidité*: c'eſt une eſpece de ver qui s'inſinue dans nos meilleures actions, comme nous voïons que les plus beaux fruits ſont gâtés par des vers qui les rongent juſques dans le centre.

La Charité eſt comme l'ame de toutes les actions *du Chrétien Honnête Homme.* Celle que nous dépeint l'Apotre dans ſa prémiere Epître aux *Corinthiens*, *eſt patiente, elle eſt douce, elle n'eſt point envieuſe, ni pétulante, ni ſuperbe, elle n'eſt point ambitieuſe, elle ne cherche point ſa propre commodité, elle ne s'emporte point de colere, elle ne penſe point au mal, elle ne ſe réjoüit point de l'injuſtice, mais elle ſe plaît à aller droit.* Elle eſt toûjours dans la diſpoſition de faire du bien à tout le monde, au préjudice de ſes propres intérêts. On réprochoit à un Grand Seigneur ſes libéralités qui étoient

con-

maią dobrego gruntu. Swiatowe maxymy niewyſtarczaią aby ich utrzymały w niektorych okazyach delikatnych, w ktorych od ściſłey dyſpenſować ſię mogą poczciwości, nie czyniąc krzywdy Sławie ſwoiey. Ani zawſze ani we wſzyſtkich przypadkach możemy poczciwie udawać ſię za ſkłonnością y obowiązkiem naſzym, te dwie rzeczy rzadko kiedy ſię zgodzą: *Większa część ſkłonności naſzych zepſute ſą od miłości właſney y od chciwości*: ieſt to iak rodzay robactwa, ktory do naylepſzych ſpraw naſzych mieſza ſię, iako widziemy że naypięknieyſze owoce, zepſute ſą od robactwa, ktore w ſkroś ie zaraża y niſzczy.

Miłość bliźniego ieſt niby duſzą wſzelkich czynności Chrześcianina poczciwego człowieka. Ta ktorą nam w pierwſzym liście do Koryntczykow Apoſtoł maluie, *ieſt cierpliwa, powolna, nie zazdroſna, nie ſwywolna, nie pyſzna, nie wynioſła, właſney wygody ſwoiey nie ſzuka, nie unoſi ſię gniewem, nie myśli o złym, nie cieſzy ſię z nieſprawiedliwości, a e lubi proſtą iść drogą.* Zawſze ieſt gotowa wſzyſtkim dobrze czynić, z uſzczerbkiem właſnych intereſow. Pewnemu wielkiemu Panu zarzucano znaczne y uſtawiczne ſzczodrobliwości

iego,

considérables & continuelles; il répondit, *que le fonds de la charité ne s'épuise jamais, & que Dieu lui aïant donné d' aussi grands biens, il lui en demanderoit compte s'il n'assistoit pas ceux qui sont dans l'indigence*: paroles très dignes *d'un Chrétien Honnête Homme*, pénétré de cette maxime de *Saint Paul; que votre affection soit pour les choses du Ciel, & non pas pour les choses de la Terre.*

Selon les conseils Evangéliques il ne suffit pas de faire du bien seulement à ses Amis, ou à des personnes indifférentes; il en faut même faire à ses Ennemis, après leur avoir pardonné les offenses qu'on en a reçu. Il est cependant permis de poursuivre la réparation des injures, quand l'amour de la justice ou la charité nous y engage. Le Droit naturel ne nous permet pas de vivre comme des gens déshonorés ou des infames. *Curam habe de bono nomine*; *Aïez soin de votre réputation*; Cette maxime est *l'une des prémieres règles de la Vie Civile*, mais il ne faut pas chercher à satisfaire son orgueil, sa haine, ou sa vengeance. Dans les châtimens nécessaires des Peres ou des maîtres à l'égard de leurs enfans, ou de leurs serviteurs, on doit user d'une grande modération. *Peres*, nous dit l'Apôtre dans son

iego, odpowiedział: Że *zrzodło miłości bliźniego nigdy wyczerpane być nie może, y że Bog daiąc mu tak wielkie dobra, wyciągałby rachunku od niego, gdyby tych nie wspierał ktorzy są w niedostatku.* Słowa godne Chrześcianina poczciwego człowieka, ktorego ta maxyma Swiętego Pawła przeraża. *Przywiązanie wasze niech będzie do rzeczy Niebieskich a nie do ziemskich.*

Według rad Ewangelicznych nie dosyc iest czynić dobrze tylko Przyiaciołom naszym, lub osobom oboietnym, trzeba nawet dobrze czynić nieprzyiaciołom naszym odpuściwszy im urazy, ktoreśmy od nich odebrali.

Przecież godzi się upomnieć się o krzywdy nasze, kiedy miłość sprawiedliwości y miłośc bliźniego po nas tego wyciągaią. Prawo naturalne nie pozwala nam żyć iak ludziom ochydzonym y bez czci: *Curam habe de bono nomine. Staray się o dobre imie*; ta maxyma iest iedna z naypierwszych reguł obywatelskiego życia, lecz szukać nie potrzeba, iakbyśmy zadosyc uczynili pyście, nienawiści, lub zemscie naszey. W potrzebnym karaniu dzieci albo sług wielkiego zażywać powinni pomiarkowania Rodzice y nauczyciele. *Oycowie* mowi Apostoł w liście swoim do Ko-

son Epître aux *Colossiens*, *n'irritez pas vos Enfans, de peur de leur ôter le courage.* Il n'est pas toûjours à propos que les peres & les maîtres usent de toute leur autorité, de crainte qu'une sévérité outrée n'aigrisse ou ne révolte ceux qui sont sous leur dépendance.

La *Prudence* & la *Modération* sont des Vertus dont la pratique est égalément nécessaire pour le commerce de la *Vie Civile* & de la *Vie Chrétienne.* Elles nous apprennent à excuser ceux qui nous rendent de mauvais offices. Elles nous accoûtument à souffrir les bizarreries & les mauvais procédés des personnes avec qui nous vivons, de quelque humeur & quelque incommodes qu'ils puissent être. On ne trouve pas toûjours dans la Vie Civile de grandes occasions pour donner des marques d'une charité héroïque, comme fit cet ancien *Abbé de Fleuri en Gascogne,* lequel voïant deux Gentils hommes qui se battoient en duel, & voulant les séparer, fut percé d'un coup d'épée & mourut *Martir de la Charité,* comme l'on meurt Martyr de la Foi. Plusieurs miracles qui se sont faits à son tombeau ont rendu sa memoire célèbre.

La vie des hommes pourroit être assez agré-

Kolosenczykow, *nie przyprowadzaycie do zapalczywości dzieci waszych, abyście im nie odieli śmiałości.* Nie zawsze przystoi aby Rodzice y nauczyciele wszelkiey swoiey władzy używali, żeby nad miarę nadpuszczona surowość nie ziątrzyła y nie zbuntowała tych, ktorzy im podlegaią.

Rostropność y pomiarkowanie są cnoty, w ktorych cwiczenie się rowno potrzebne iest do społeczności życia Obywatelskiego y życia Chrześciańskiego. Te cnoty nauczaią nas iak mamy u siebie wymawiać tych, ktorzy się nam zle przysłużyli. Wciągaią nas w zwyczay żebyśmy znośili dziwactwa y zle się obchodzenia osob znami żyiących iakiegożkolwiek są humoru, y gdyby nam nayuprzykrzeńsi byli. Nie zawsze w obywatelskim życiu podaią się okazye wielkie do oświadczenia dowodow dzielney miłości bliźniego, iako uczynił ow dawny Xiądz de Fleury w Gaskonii, ktory widząc dwoch szlachty biiących się w poiedynku, a chcąc ich rozerwać przebity został na wylot szpadą y umarł męczennikiem dla miłości bliźniego, iak umieraią Męczennicy dla wiary. Wiele cudow przy Grobie iego pokazanych sławną go zaszczyciły pamięcią.

Zycie ludzkie mogłoby być dosyć miłe gdyby

agréa le, si elle étoit adoucie par les charmes de l'amitié. On se soulageroit mutuellement dans ses besoins, on se consoleroit dans ses malheurs. Celui qui est assez heureux pour avoir trouvé un Ami fidèle & sincere, a trouvé un trésor inestimable; mais peut-être qu'un homme de ce caractère ne se trouve non plus que le *Phénix*, Les hommes sont naturellement intéressés, volages, inconstans, étourdis; ils font des choses, il leur échape des paroles, dont on a sujet de se plaindre à tous momens. C'est une grande vertu que de sçavoir moderer sa langue. *L'homme qui se tait par raison, c'est à dire, avec discrétion & prudence, ressemble en quelque maniere à la Divinité*, selon le sentiment de *Platon*. Un coup de langue fait dans un moment des blessures bien douloureuses, flétrit ou du moins diminuë la réputation la mieux établie, excite des disputes, & allume des dissensions que l'on ne peut éteindre. Les personnes qui parlent étourdiment, sont le fléau de la Société Civile, péchent contre les Loix du *Christianisme*, & de la *Charité* qui en est l'ame & la baze. Tout le monde les fuit comme la peste, on est devant eux dans une contrainte qui gêne & qui embarrasse, de

peur

gdyby było wdziękami przyiazni osłodzone. Wzaiemnieby sobie ludzie dopomagali w potrzebach, cieszył by ieden drugiego w nieszczęściach. Ten kto iest tak szczęśliwy, że znalazł wiernego y szczerego przyiaciela, znalazł skarb nieoszacowany, ale można mowić, że człek tego charakteru tak się nie znayduie, iako y fenix. Ludzie naturalnie są interesowani, płosi, niestateczni, trzpioci, czynią rzeczy, a wymykaią się im słowa, że co minuta słusznie się na nich skarżyć potrzeba. Wielka to iest cnota umieć miarkować ięzyk swoy.

Człowiek ktory rozumnie milczy, to iest z dyskrecyą y rostropnością, niciako podobny iest Boskiwu według zdania Platona. Jeden cios ięzyka w iednym momencie wielce bolesne zadaie rany, każi a przynaymniey umnieysza naylepiey ugruntowaną reputacyą, wznieca kłotnie, zapala niechęci, ktorych ugasić nie można. Ludzie bez żadney mowiący uwagi, biczem są obywatelskiey społeczności, grzeszą przeciwko Prawu Chrześciańskiemu, y przeciwko miłości bliźniego, ktora pomienionego prawa duszą iest y gruntem. Wszyscy od takich iak od powietrza uciekaią, z takiemi wraz się znaydować przykro nam iest, y nie wiedzieć co z niemi czynic, y iak z nie-

peur qu'ils n'aillent redire ce qu'ils ont entendu, & qu'ils ne l'empoisonnent.

Les *Conversations des Chretiens* ne se ressentent guères de la gravité ou de la sainteté de la Religion qu'ils professent. Il est rare de les entendre parler de Dieu & de la Loi, de s'entretenir de choses édifiantes, ou qui ont rapport au salut. Ils ne sçavent que dire dans leurs entretiens ordinaires: ce ne sont que des puérilites & des choses frivoles, indignes d'être dites ni écoutées. Voilà ce qui fait que la plûpart des conversations sont si désagréables & si lassantes. On seroit tout étonné qu'un *Chrétien* parlât de choses pieuses dans une *Assemblée de Chrétiens*. On écoute avec plus de plaisir un homme qui fait un conte frivole, ou qui déchire en beaux termes la réputation de toutes les Femmes.

L'un des devoirs les plus essentiels du Chrétien Honnête Homme, est de faire du bien, quand il en a le pouvoir, à ceux qui sont dans l'indigence. Les *maximes de la Vie civile* s'accordent en ce point avec celles *du Christianisme*, qui oblige par un précepte exprès les Riches de faire l'aumône aux Pauvres, & de partager avec eux les biens que Dieu leur a donnés en abondance.

z niemi czynić, obawiaią się aby tego co usłyszą nie rostrzęśli, a złośliwie czego ieszcze nie przydali.

Rozmowy między Chrześcianami nie wielką oświadczaią powagę y świątobliwość wiary, ktorą trzymaią. Rzadko ich słyszeć aby o Bogu y o prawie iego mowili, lub o rzeczach do zbudowania y do zbawienia ściągaiących się, w dyskursach potocznych nie wiedzą co mowić, mowy ich są dziecinności, rzeczy nikczemne, nie warte żeby o nich mowić albo ich słuchać. Y dla tegoć to naywięcey iest konwersacyi, tak niesmacznych, y tak nudnych. Dziwnoby się zdało żeby Chrzescianin w społeczności z Chrześcianami mowił o rzeczach pobożnych. Z większym ukontentowaniem słuchamy człeka ktory ucieszną iaką historyikę powie, albo gładkiemi terminami wszystkie białogłowy ogada.

Ze wszystkich obowiązkow Chrześcianina poczciwego Człowieka ten iest nayistotnieyszy, aby kiedy może, dobrze czynił tym ktorzy się w niedostatku znayduią. Maxymy obywatelskiego życia co do tego punktu zgadzaią się z maxymami Chrześciańskiego życia, ktore umyślnym przykazaniem obowięzuią bogaczow, aby czynili iałmużnę ubogim, y żeby się z niemi dzie-

dance. Ils auroient tort de se plaindre de la rigueur de ce précepte, s'ils font réflexion qu'ils n'ont point mérité que Dieu les traitât avec cette distinction; car il pouvoit sans injustice les mettre à la place des Pauvres, & mettre les Pauvres en leur place. Il faut ajoûter que la Loi ne les oblige à donner que leur superflu, si ce n'est dans une nécessité extrême. Le superflu, selon son idée naturelle, comprend ce qui est audelà du nécessaire, soit par rapport à la vie, soit par rapport à l'état & à la condition. Un Homme constitué en dignité, un Gouverneur, un Géneral d'armée, un Cardinal, sont obligés de soutenir leur caractère avec honneur, mais *sans luxe, & sans faste, ou sans cupidité*; il faut bien rémarquer ces conditions.

Quoique l'ancienne Loi fût moins parfaite que la Loi nouvelle, cependant *Moïse* fit aux *Juifs* un *précepte exprès de la Charité*, comme on le peut voir dans le Chapitre 15. du Deutéronome: *Si quelqu'un de vos freres tombe dans la pauvreté, n'endurcissez pas vos cœurs, & ne fermez pas votre main; mais vous l'ouvrirez en faveur des Pauvres.* Ce passage nous doit faire obser-

bili dobrami, ktorych im Bog obficie użyczył. Nie słusznieby się skarżyli nad ostrością przykazania tego, ieżeli czynią uwagę że nie zasłużyli sobie aby Bog z tym względem z niemi postępował, kiedy bez żadney niesprawiedliwości mogł ich na mieyscu ubogich osadzić, a przenieść ubogich na ich mieysce. Przydać tu należy że Prawo obliguie bogatych do czynienia iałmużn szczegulnie z tey cząstki ktora im zbywa od zwyczaynych potrzeb, chyba by w ostatniey iakiey potrzebie znaydował się ubogi. Zbywaiąca cząstka podług naturalnego rozumienia bierze się za to co iest nad potrzeby ordynaryine czyli to względem życia, czyli względem stanu y kondycyi. Człowiek będący na urzędzie, Woiewoda, Hetman, Kardynał, obligowani są aby charakter swoy utrzymywali z honorem; przecież bez zbytku, bez pompy, y bez chciwości; dobrze trzeba pamiętać na te kondycye.

Staro-Zakonne Prawo lubo mniey było doskonałe iak nowe, Moyżesz iednak umyślnie przepisał żydom Prawo o miłości bliźniego, iako to można widzieć w Rozdziale pietnastym Deuteronom. *Jeżeli kto z braci waszych w ubostwo wpadnie, nie zatwardzaycie serc waszych, ani nie zawieraycie rąk waszych, ale ie otwarzaycie dla ubogich.*

To

observer, que le cœur & la main sont les deux principaux instrumens de l'aumône. Ceux qui n'ont que de la dureté dans le cœur, ont aussi la main resserrée ; au lieu que ceux qui se laissent attendrir par les bésoins & les miseres des Pauvres, ont la main toûjours ouverte pour les secourir, quand ils le peuvent.

Les personnes généreuses ne peuvent voir souffrir les autres, sans en être attendries. Elles se mettent à la place de ceux qui souffrent, & ressentent le contre-coup de leurs chagrins & de leurs peines. On ne peut trop recommender aux Riches le soin qu'ils doivent avoir de soulager les malheureux. Le moïen le plus facile & le plus court qu'ils aïent pour opérer leur salut, c'est sans doute de faire l'aumône. Leur délicatesse les empêche de se soûmettre aux rigueurs de la pénitence; ils n'en sçauroient faire de proportionnée à la griéveté de leurs offenses ; mais *s'ils ont compassion des Pauvres, Dieu aura compassion de leurs foiblesses.* La Sainte Ecriture dit en tant d'endroits, *que l'aumône efface les péchés,* que l'on ne peut plus douter d'une vérité si authentique. Quand on donne l'aumône aux Pauvres, il faut le faire avec une certaine démonstration d'une bonté compatissante qui les console. Quelques-uns

To mieysce Pisma daie nam do uwagi, że serce y ręka są dwa pryncypalne iałmużny instrumenta. Ci ktorzy maią serce twarde, y rękę także maią ściśnioną, przeciwnym sposobem, ci ktorzy daią się zmiękczyć na potrzeby y na nędze ubogich, otwartą zawsze maią rękę dla wsparcia ich, kiedy to mogą uczynić.

Ludzie serca wspaniałego nie mogą widzieć inszych cierpiących, aby ich to nie dotknęło. Stawiaią się na mieyscu tych ktorzy cierpią y właśnie czuią też same ich frasunki y dolegliwości. Nigdy dosyć nie możemy zalecić bogatym, że podupadłych powinni ratować. Nayłatwieyszy y naykrotszy sposob ktory maią do sprawowania zbawienia swoiego, iest bez wątpienia ten, aby czynili iałmużnę. Delikatność ich nie pozwala im poddać się ostrościom pokuty, nie potrafiliby proporcyonalnie pokutować do ciężkości występkow swoich; *ieżeli iednak nad ubogiemi maią litość, Bog będzie miał litość nad ułomnościami ich.* Pismo Swięte na tylu mieyscach mowi: *że iałmużna gładzi grzechy,* że o tey oczywistey prawdzie więcey wątpić nie podobna. Kiedy iałmużnę daiesz ubogim, trzeba ią dawać z nieiakim lituiącey się dobroci oświadczeniem, ktoraby ich cieszyła. Nie-kto-

uns accompagnent de paroles rudes, & rébutantes les aumônes qu'ls font: il semble qu'ls ne donnent qu'avec chagrin; que coûteroit-il d'ajoûter une parole obligeante, pour consoler un malheureux, qui en seroit peut-être plus touché que de l'aumône même? Celui qui fait part de son bien aux pauvres par vanité ou par une *compassion machinale*, ne fait pas une action méritoire; elle est gâtée par le motif; ce n'est pas la raison qui le conduit, c'est l'orgueil ou la disposition méchanique & naturelle de la machine. Ce n'est pas que la Nature n'entre quelquefois dans l'ordre de la Grace, un tempérament heureux & docile suit les bonnes impressions qu'on lui donne. Au contraire de certaines dispositions naturelles s'opposent au bien que l'on avoit envie de faire. L'amour naturel qu'un Usurier sent pour sa Femme & ses Enfans, l'empêche de rendre un bien qu'il avoit résolu de restituer.

Il est aisé de conclure de ces principes, qu'*on ne peut se convertir parfaitement qu'en fuïant les occasions, & en se séparant des objets qui nous ont fait oublier nos devoirs.* En effet la conversion est un retour de l'ame, qui se détache de la créature qu'elle aimoit

ktorzy do iałmużny łączą słowa przykre y odrażaiące, zdaie się że daią z iakimsi wymierżeniem, cożby ich to kosztowało przydać łagodne słowo dla pociesżenia nędznego, ktory tym słowem bardziey by tchnięty został niżeli iałmużną samą; ten ktory z dobr swoich cząstkę iaką użycza ubogim z prożności, albo z litości tylko machinalney, do ktorey rozum y wola nie wiedźie, nie czyni akcyi zasługuiącey, ta akcya zepsuta iest od pobudki, bo nie rozsądek do niey prowadzi, ale raczey pycha, czyli ułożenie mechaniczne y naturalne iego machiny. To prawda że natura idzie czasem za powodem łaski, szczęśliwy y powolny temperament wypełnia dobre pobudki ktorych mu Bog użycza, opacznie zaś trafia się, że niektore naturalne dyspozycye przeszkadzaią do dobrego, do czego zdawaliśmy się mieć chęć nieomylną. Wrodzona miłość lichwiarza, ku żonie y ku dzieciom swoim, zabrania mu oddać, co postanowił był u siebie nie trzymać.

Snadno z tąd konkludować: *że nie podobna iest doskonale się nawrocić, chyba unikaiąc okazyi y oddalaiąc się od takich obiektow, ktore nas wiodą do tego, abyśmy na powinności nasze nie pamiętali.* Jakoż nawrocenie iest powrot Duszy, kiedy się odrywa od

it criminellement, pour s'attacher à Dieu, dont elle avoit abandonné le service. La Nature ne se résout qu'avec répugnance à ces cruelles séparations, en se privant du plaisir que l'on goûte dans la joüissance de certains objets. Quelque sorte que soit la cupidité, on a toûjours le pouvoir de faire le contraire, & c'est parler contre sa conscience & sa propre expérience, de dire que l'on ne peut faire autrement, ni rénoncer à des attachemens agréables dont le cœur est embarrassé. Quiconque s'est mis par sa faute dans une telle disposition, est dans une impuissance volontaire de pratiquer la Vertu opposée à sa Passion; mais après tout, il a encore des ressources pour sortir de cet état; il peut penser à Dieu, se repentir de ses péchés, demander de plus grands secours. S'il néglige de le faire, il sera puni de la négligence, puisqu'elle est toute volontaire, & une suite du mauvais usage qu'il fait de sa liberté.

Il ne suffit pas d'éviter les dèrèglemens les plus grossiers, il faut tâcher de suivre une route sûre. car le bon sens dicte d'embrasser un parti qui ne soit point équivoque, se souvenant toûjours de cette belle Maxime,

stworzenia, ktore niegodziwie kochała, aby się do Boga przywiązała, ktorego była służbę porzuciła. Do tak okrutnych separacyi nie ośmiela się, tylko z oporem natura, ogołacaiąc się z uciech, w ktorych smakuie ciesząc się doczesnemi obiektami. Choć mocna iest pożądliwość, zawsze możemy czynić przeciwnie, y ten przeciwko sumnieniu y przeciwko właśnemu doświadczeniu mowi, kto się wymawia że nie może inaczey czynić, ani się wdzięcznego wyrzec przywiązania, w ktorym serce iest uwikłane, ktokolwiek z właśney winy swoiey w takim iest położeniu, znayduie się w dobrowolney niemożnosci, aby nie praktytykował Cnoty ktora się namiętności iego sprzeciwia; z tym wszystkim ieszcze ma srzodki ażeby się z tego stanu wydobył: Może o Bogu myśleć, żałować za grzechy swoie y o większą pomoc prosić. Jeżeli o to nie dba, za niedbalstwo swoie karany będzie, albowiem to niedbalstwo cale iest dobrowolne, y skutkiem iest złego zażycia wolności swoiey.

Nie dosyć iest strzedz się grubych przestępstw, trzeba się starać iść drogą bespieczną: Dobry bowiem rozsądek dyktuie, aby się nie trzymać oboiętnego gościńca, pamiętaiąc zawsze na tę piękną maxymę, że *nigdy*

me, qu'*il n'y a jamais trop de ſûreté, où il s'agit de l'Eternité: Nunquam ſatis magna ſecuritas, ubi periclitatur æternitas.* Il ne faut pas toutefois ſe faire des ſcrupules mal-fondés, ni attacher des péchés à des choſes innocentes, ou du moins très-indifférentes d'elles-mêmes, comme font certains Docteurs, dont le zèle eſt trop aigre, & qui ſongent peut-être moins à édifier, qu'à ſe donner un air de ſingularité.

Quoi qu'il en ſoit, nous avons toûjours les ſecours néceſſaires pour pratiquer les Vertus propres de notre Etat: nous ſommes éclairés par une lumiere intérieure & ſurnaturelle, que Dieu répand dans l'eſprit de tous les hommes; ſi cette Grace ne trouve point une volonté contraire, & rébelle à ſes inclinations, elle fait l'effet pour lequel elle a été déſtinée. *C'eſt donc à lui-même que l'homme doit s'en prendre, quand il ne pratique pas les Vertus qui lui conviennent ſelon ſon caractère:* car l'efficace de la Grace dépend ordinairement de la diſpoſition où nous ſommes à l'égard des objets de nos Paſſions. Toute Grace actuelle nous porte au bien, & nous met dans la diſpoſition de le faire; mais ſouvent on en demeure là, ſans

gdy nie może bydź doſyć beſpieczeńſtwa, gdzie idzie o wieczność. Nunquam ſatis magna ſecuritas, ubi periclitatur æternitas. Nie potrzeba ſobie iednak czynić ſkrupułow źle ufundowanych, ani nie wiązać grzechu do rzeczy niewinnych, albo przynaymniey do bardzo oboiętnych z natury ſwoiey, iak czynią niektorzy Duchowni Nauczyciele, ktorych gorliwość nad to ieſt ſurowa, y ktorzy podobno nie tak myslą o zbudowaniu, iak żeby ſię pokazali z oſobliwością nauki ſwoiey.

Jakożkolwiek bądź, zawſze mamy potrzebne poſiłki do czwiczenia nas w cnotach ſtanowi naſzemu przyzwoitych: Objaśnieni ieſteśmy światłem wewnętrznym y nadprzyrodzonym ktore BOG wlewa na umyſł wſzyſtkich ludzi, ieżeli ta łaſka nie znayduie woli ſprzeczney y buntowney, ſprawi ſkutek dla ktorego ieſt przeznaczona. *Niechże na ſiebie ſamego narzeka człowiek, kiedy nie pełni Cnot, ktore charakterowi iego ſą przyzwoite.* Skuteczność bowiem łaſki zwyczaynie dependuie od dyſpozycyi, w ktorey ſię znayduiemy względem objektow namiętności naſzych. Każda łaſka aktualna prowadzi nas do dobrego y daie nam zupełną moc abyśmy to wykonali; lecz często na tym przeſtaiemy, nie idziemy aż do

ſans paſſer juſqu'à l'action; on ſe contente de former quelques déſirs ſtériles, que nous ne rendons jamais efficaces, par l'abus que nous faiſons de notre liberté, privilege inſéparable de notre nature. C'eſt ce qui nous ferme la ſource des graces plus abondantes que Dieu nous réfuſe, en punition de quelque péché. Selon la doctrine de *Saint Auguſtin, quand nous ſuivons les mouvemens & l'impreſſion de la Grace qui agit en nous, il en faut remercier Dieu qui nous diſpoſe à vouloir le bien que nous pouvions abſolument ne pas vouloir: A Deo factum eſt ut vellem, quod & nolle potuiſſem.*

Quand on ſe ſent preſſé de quelque forte penſée qui nous porte au mal, le plus prompt rémede eſt de *faire diverſion*, & de s'occuper de penſées contraires, qui détourneront l'imagination des objets qui la flattent & qui pourroient enfin ſéduire le cœur. Mais bien loin de ſe mettre en devoir d'effacer ces penſées fâcheuſes, on s'y arrête volontairement, ſans s'inquiéter des ſuites qu'elles peuvent avoir. Il faut ſurtout éviter avec ſoin la préſence de ces perſonnes rédoutables qui ſont les objetts de telles penſées. Car *il eſt preſque impoſſible de reſiſter à ſes Paſſions, qu'en ſe ſéparant des objets qui les excitent & qui les entretiennent.*

Il

do czynności; kontentuiemy ſię niektoremi płonnemi pragnieniami, ktorych nigdy ſkutecznych nie ſprawiemy zażywaiąc zle wolności naſzey, co ieſt nierozdzielnym przywileiem Natury naſzey. Toć to ieſt, co nam zamyka zrzodło obfitſzych łaſk, ktorych nam Bog uwłacza na karę iakiego grzechu. Według nauki Auguſtyna Sw: *Kiedy idziemy za pochopem y pobudką łaſki w nas ſię odzywaiącey, trzeba za to dziękować BOGU, że nas ſpoſobi abyśmy chcieli dobrze czynić, czego mogliśmy zupełnie niechcieć: A Deo factum eſt ut vellem quod & nolle potuiſſem.*

Gdy czuiemy mocno iaką myſl prowadzącą nas do złego, nayprędſze ieſt lekarſtwo uczynić dywerſyą, a przeciwnemi zabawiać ſię myslami, ktore oddalą imaginacyą od objektow łudzących, y ktore na koniec mogłyby ſerce ułowić. Wielu zaś ludzi nie tylko nie ſtaraią ſię iak zgładzić uprzykrzone te mysli, y owſzem dobrowolnie ſię niemi zabawiaią, niedbaiąc co z nich wyniknąć może. Nadewſzyſtko z naywiękſzym ſtaraniem potrzeba ſię ſtrzedz przytomności tych ſtraſznych oſob, ktore ſą celem takowych mysli. *Boć prawie ieſt niepodobna oprzeć ſię namiętnościom naſſym chyba oddalaiąc ſię od tych objektow, ktoremi tako-*

Il ne faut donc pas s'étonner que ces personnes, qui donnent une entiere liberté à leurs sens de tout voir & de tout entendre soient si foibles. Ceux qui passent toute leur vie dans une malheureuse alternative du vice & de la vertu, qui sont doux, modérés, sobres, tempérans, & qui se livrent à leurs Passions déréglées, quand le caprice les emporte, n'ont que des vertus d'humeur & de tempérament. Quand on leur reproche leurs frequentes réchûtes, ils repondent: *qu'ils ne manquent pas de bons désirs, & que s'ils succombent, c'est par foiblesse;* C'est plûtôt par leur faute, & parce qu'ils négligent de prendre leurs précautions.

Celui à qui la conscience réproche quelque péché notable, est obligé de le détester comme une offense contre Dieu, d'abord que cette idée se represente à son esprit; car il n'est pas permis de demeurer volontairement dans un état mauvais par lui-même. *La crainte de Dieu, & la douleur de l'avoir offensé, doit être mêlée d'amour, de confiance, & d'espérance, telle qu'est celle des Enfans à l'égard de leurs Peres.* La crainte servile est indigne d'un *Chrétien.* Mais un homme qui deteste le péché, parce qu'il déplaît à Dieu, & qu'il l'expose aux châtimens, a une douleur surnaturel-le.

takowe namiętności wzniecaią się y utrzymuią. Nie potrzeba się tedy dziwować że te Osoby ktore zupełną wolność zmysłom swoim daią, aby wszystko widzieć y wszystko słyszeć są tak słabe. Ci ktorzy całe życie przepędzaią chwytaiąc się koleią cnoty y występku, ktorzy są powolni, umiarkowani, wstrzemięźliwi, y ktorzy nierządnym namiętnościom swoim puszczaią lece kiedy ich kaprys iakiś unosi, nie insze cnoty maią tylko humoru y temperamentu. Kiedy im kto zarzuca częste ich przewinienia, odpowiedaią, że *im nie zbywa na dobrych przedsięwzięciach, a ieżeli upadaią to z ułomności.* Raczey z ich winy, poniewaź niedbaią wcześnie się strzedz złego.

Komu sumnienie znaczny grzech iaki zarzuca, obowiązany iest aby się nim brzydził iako obrazą BOGA, iak prędko ta mysl stawi się przed oczyma iego, albowiem nie godzi się dobrowolnie zostawać w stanie złym z siebie samego. *Boiaźń Boga, y żal żeśmy go obrazili, powinny się łączyć z miłością, z ufnością y nadzieią iaka iest Dzieci względem Rodzicow swoich.* Boiaźń niewolnicza niegodna iest Chrześcianina. Ale człowiek brzydzący się grzechem za to że grzech nie podoba się Bogu y że go poddaie karze, ma żal nadprzyrodzony. *Boiaźń*

kary

le. *La crainte des peines*, dit un habile Théologien, *commence la converſion, elle y diſpoſe, mais elle ne l'acheve pas, ſi elle n'eſt jointe à l'amour de Dieu & de la juſtice.* Celui qui ne quitte le péché que parce qu'il craint de brûler éternellement, ne craint pas de pécher, mais de brûler: il pécheroit encore s'il croïoit pouvoir le faire impunément; ainſi ſon cœur eſt toûjours attaché au vice. Il ne nous ſert de rien de connoître ſpéculativement nos offenſes, cette vûë ſtérile ne les efface pas. *Il faut que la douleur d'avoir offenſé Dieu ſoit efficace, accompagnée d'une ferme réſolution de quitter nos mauvaiſes habitudes.* Les plus grands pécheurs conviennent qu'ils ont tort, mais ils ne changent pas de conduite. La véritable contrition ne doit pas être une douleur déſeſpérante ni opiniâtre, de peur que l'ame ne ſuccombe ſous le poids de ſa triſteſſe, & qu'elle ne tombe dans l'abattement. Ce qui rétarde la converſion de la plûpart des pécheurs, & ce qui les empêche de ſe delivrer de la dépendance où ils ſont aſſervis ſous la tyrannie des ſens, c'eſt qu'ils ne veulent point ſe priver des choſes qui leur ſont défenduës par la Loi éternelle. Dieu ne fait pas tous les jours des miracles pour la converſion des Pécheurs, il pourroit les ſauver tous, s'il le vouloit abſolument,

kary, mowi ieden dowćipny Theolog: *zaczyna nawrocenie*, *gotuie do niego, ale go nie kończy, ieżeli nie ieſt złączona z miłośćią y ſprawiedliwośćią Boga.* Kto nie porzuca grzechu tylko dla tego, że ſię lęka aby wiecznie nie gorzał, nie wzdryga ſię grzeſzyć, ale gorzeć, grzeſzyłby ieſzcze gdyby to mogł czynić nie obawiaiąc ſię chłoſty, a tak ſerce iego zawſze ieſt do zbrodni przywiązane. Na nic ſię nie przyda, abyśmy myśląc tylko poznawali nieprawości naſze, to płonne zrozumienie grzechu nie gładzi go. *Trzeba aby ten żal, żeśmy Boga obrazili ſkuteczny był y złączony z gruntownym przedſięwzięciem że złe nałogi naſze opuśćiemy.* Naywięksi grzeſznicy zgadzaią ſię na to że zle czynią poſtaremu ſię nie poprawiaią. Prawdziwa ſkrucha nie powinna bydz żalem rozpaczaiącym, ani uporczywym, aby duch nie uſtał pod ciężarem ſmutku ſwoiego y żeby nie upadł: Co zatrzymuie wielu grzeſznikow nawrocenie, y co im przeſzkadza że ſię nie mogą wydobyć z pod okrutnego zmysłow iarzma, to ieſt że niechcą ſobie uiąć rzeczy zakazaney im od prawa przedwiecznego. Bog nie co dzień czyni cuda dla nawrocenia grzeſznikow; mogłby ich wſzyſtkich zbawić gdyby tego koniecznie chciał, ale rzadko zażywa tey ſwo-

mais il se sert rarement de sa Toute-puissance, surtout par rapport aux créatures libres.

Il n'a pas jugé à propos de nous révéler les mystères de ses Conseils; il nous conduit par la Foi; il nous demande de la soumission & de la docilité. Il seroit inutile de faire des efforts pour approfondir des choses qui sont bien au dessus da la portée de nos esprits. Ces récherches trop curieuses ont causé la perte d'une infinité de gens: croïons sans raisonner, puisque les vérités de la Foi sont au-dessus de la Raison humaine; mais comme le dit *S. Augustin*, elles n'y sont pas contraires. *Je ne croirois pas*, dit ce Pere, *si la Raison ne me persuadoit que je fais sagement de croire des choses que je ne puis comprendre.*

Que peut faire de plus sage un homme raisonnable que de réflechir souvent sur lui-même, pour examiner d'où il vient; où il va; ce qu'il est venu faire sur la terre pendant un petit nombre de jours que Dieu a déterminé; s'il ne rendra point compte à Dieu de l'usage de sa vie, qu'il passe souvent dans l'oisiveté, ou à des amusemens pires encore que l'oisiveté? ne devroit-il pas tâcher de s'instruire des vérités étonnantes que la Réligion lui enseigne, pour y conformer sa vie, & pour

swoiey wszechmocności zwłaszcza względem wolnych stworzeń.

Nie sądził BOG za rzecz potrzebną aby nam Taiemnicę Rad swoich obiawił; prowadzi nas przez Wiarę, wyciąga po nas, abyśmy mu się poddali y powolni byli, byłaby rzecz nie pożyteczna gdybyśmy się wysilali szperaiąc głębiey w rzeczach, ktore są wyżey nad rozum nasz wyniesione. Te nadto ciekawe badania nieskończoną moc ludzi do zguby przywiodły! Wierzmy bez dysput, ponieważ prawdy wiary są nad rozum ludzki wyższe, przecież iak Augustyn Swięty mowi nie są mu przeciwne. *Niewierzyłbym mowi* ten S. Ociec *gdyby mi rozum nie radził, że rostropnie czynię, gdy wierzę rzeczy ktorych poiąć nie mogę.*

Co rostropnieyszego może czynić rozsądny Człowiek, iak żeby często sam nad sobą uważał; aby rozstrząsał zkąd się on wziął; dokąd idzie, po co przyszedł na ziemię, na krotki czas dni od Boga mu naznaczonych; ieżeli nie odda Bogu rachunku za życie swoie, ktore częstokroć w prożnowaniu trawi, albo w zabawach ieszcze nad prożnowanie gorszych? czy nie powinienby się starać, aby się nauczył przedziwnych Prawd ktore mu Religia podaie, ażeby według nich życie swoie stosował

y że-

s'affermir solidement sur tout ce qu'on dit du bonheur ou du malheur éternel? Ceux qui n'ont nulle connoissance de ces grandes vérités, & qui n'ont pas vû la lumiere de l'Evangile, sont sans doute plus excusables; mais pourtant ce qui les condamne, c'est l'abus qu'ils font de leur liberté, & qu'ils se mettent hors d'état de correspondre aux graces que Dieu leur donne, étant trop dissipés par leurs Passions, & abrutis par leurs vices & par la force ou l'attrait des plaisirs sensibles. *Il est impossible que ceux qui pêchent se dérobent aux yeux de Dieu:* c'est en vain qu'ils cherchent la solitude & les ténèbres: ils se trompent s'ils se flattent de l'impunité, après avoir fait de mauvaises actions; cette Justice inflexible sçait trouver les momens de nous punir, lorsque nous nous y attendons le moins.

Il y a dans Dieu, dit un sçavant Homme, *des conduites bien contraires à notre misérable Raison: il donne des graces à des pécheurs qui en abusent ou qui ne s'en servent pas: il en réfuse à des gens de bien qui en feroient un bon usage.* On en voit qui vivent jusqu'à la vieillesse dans la piété, & se perdent à la fin. C'est principalement sur la profondeur de ce mystère que l'on

y żeby się gruntowniey utwierdził o tym wszystkim cokolwiek mowi o szczęśliwości, albo nieszczęśliwości wieczney? ci ktorzy tych wielkich Prawd żadnego nie maią poznania y ktorzy światła Ewangelij nie widzieli, bez wątpienia łatwiey iest ich wymowić; co ich iednak potępia, to iest złe zażycie ich woli, że sami dobrowolnie wychodzą ze stanu, aby nie przyimowali Łask, ktorych im Bog użycza, będąc bardzo od namiętności swoich roztargnieni, a nałogami przytępieni, y w roskoszach cielesnych zanurzeni. *Nie podobna iest aby ci ktorzy grzeszą ukryli się przed Obliczem Boskim*, Darmo ciemności y osobności szukaią, mylą się ieżeli sobie obiecuią że kary uydą narobiwszy złych spraw; ta sprawiedliwość nie przełamana, umie znaleść momenta na ukaranie nas w ten czas kiedy się naymniey spodziewamy.

Znaydują się w Bogu mowi uczony ieden człowiek, *obeyścia bardzo przeciwne nędznemu naszemu rozumowi: Daie łaski grzesznikom, ktorzy ich zle zażywaią, lub ktorzy ich cale nie zażywaią, umyka zaś łaski ludziom dobrym, ktorzyby ich bardzo dobrze zażyli.* Widziemy niektorych aż do starości pobożnie żyiących, ktorzy na koniec gubią się. Słusznie nad głębokością tey taie-

l'on a raiſon de s'écrier avec l'Apôtre; *ô altitude ! ô ſublimité des jugemens de Dieu !* Il n'y a point d'eſprit qui ne ſuccombe, quand il veut raiſonner ſur cette conduite impénétrable de Dieu, dont les vûës ſont ſi éloignées des nôtres.

C'eſt de Dieu que nous viennent tous les biens que nous avons; c'eſt auſſi par ſa permiſſion que nous ſommes expoſés à de fréquentes diſgraces. Il faut donc avoir de la reconnoiſſance pour le bien qu'il nous fait, & recevoir avec une parfaite réſignation les maux qu'il nou envoie, puiſque ce ſont les châtimens d'un Pere qui nous aime, & qui veut par ces épreuves nous rendre dignes de ſes récompenſes. Il ne ſert de rien de ſouffrir d'être pauvre & dans l'affliction, ſi l'on ne fait un bon uſage de ſes peines & de ſa pauvreté, & ſi l'on ne les ſanctifie par la patience & par une entiere ſoûmiſſion. On voit des gens qui deviennent plus criminels, à meſure qu'ils ſont plus malheureux. Leurs maux les aigriſſent contre Dieu: ils murmurent, au lieu d'adorer la main qui les châtie, & ils perdent par leurs murmures tout le fruit des peines qu'ils ſouffrent, & qui pourroient être très méritoires.

La

taiemnicy zawołać należy z Apoſtołem, *O! głębokości O! wyſokości ſądow Boſkich*, Nie maſz rozumu ktoryby nie uſtał, gdy nad tym niedościgłym Boga poſtępkiem myśleć y roztrząſać go pragnie, albowiem zamyſły Boga daleko ſą rożne od naſzych.

Dobra ktorekolwiek mamy pochodzą od Boga, a za Jego przepuſzczeniem wpadamy w częſte nieſzczęśliwości. Powinniśmy mieć wdzięczność za Dobra od Boga nam pozwolone, a przyimować z zupełną powolnością przygody od niego zeſłane, ponieważ ſą to kary Oyca, ktory nas kocha, y ktory przez te doświadczenia chce nas godnych uczynić ſwey nadgrody. Na nic ſię nie przyda, że kto uboſtwo lub dolegliwości iakie znośi, ieżeli na dobre nie zażywa tego niedoſtatku y tych dolegliwości ſwojch, ieżeli ich nie poświęca cierpliwością y zupełnym poddaniem ſię do Woli Naywyżſzego. Napatrzemy ſię ludzi, ktorzy tym bardziey niecnotliwemi ſtaią ſię, im bardziey ſą nieſzczęśliwi. Nieſzczęścia ich iątrzą im ſerce przeciw Bogu: mruczą zamiaſt żeby ſzanowali Rękę ktora ich chłoſta, a tym ſzemraniem tracą pożytek, że tyle niepomyślnych treſunkow znoſzą, ktoreby im na wielką mogły poyść zaſługę.

Cho-

La maladie est une bonne école pour nous détacher du monde, & pour nous inspirer l'horreur du péché, parce qu'elle nous fait envisager de plus près les choses de l'autre vie. Les objets de nos Passions font alors moins d'impression sur non sens: les biens du monde nous touchent moins, à mesure que nous sommes plus près de les quitter, & nous voïons mieux le peu de fonds qu'il faut faire sur des choses aussi fragiles, & dont la mort nous dépouille en peu de jours,

Quelques disgraces qui nous arrivent par l'ordre & la permission de Dieu, c'est une grande consolation que de n'avoir rien à se réprocher. *Le répos de la conscience est le plus pur & le plus exquis de tous les biens;* quand il n'y auroit point d'autre récompense après la vie pour la vertu, on devroit l'aimer par le seul plaisir qu'elle donne à un esprit raisonnable. En effet le répos & la douceur que l'on goûte dans la pratique de la vertu, console tous ceux qui en ont fait l'heureuse expérience. Au contraire quand il n'y auroit point d'autre peine attachée au crime, le rémords qui l'accompagne est un supplice assez cruel. On se tourmente par mille réflexions chagrinantes quand on s'est abandonné

Choroba dobrą iest szkołą aby nas od świata oddaliła y grzech nam zbrzydziła. Poniewąż nam pokazuie z bliska rzeczy przyszłego życia: Cele namiętności naszych mniey się na ten czas na zmysłach naszych wyrażaią: dobra światowe mniey nas dotykaią im bardziey się zbliżamy do opuszczenia onychże, naydoskonaley na ten czas przezieramy, iak nam się nie potrzeba zasadzać na rzeczach tak skażytelnych z ktorych nas śmierć w kilku dniach ogałaca.

Jakieżkolwiek nieszczęścia trafiaią się nam z woli y dopuszczenia Boskiego, wielka iest pociecha gdy sami sobie nie mamy nic zarzucać. *Pokoy sumnienia iest nayczystsze y naywybornieysze dobro nad wszystkie insze dobra ;* gdyby nie było inszey nadgrody po skończonym tym życiu dla cnoty, ieszczęby ią potrzeba kochać dla samego wesela, ktore ona sprawuie w człowieku. Jakoż spokoyność y słodycz ktorych smakuią wszyscy cwiczący się w cnocie, cieszy tych wszytkich, ktorzy szczęśliwą w tym maią experyencyą. Przeciwnym sposobem gdyby występki inszey kary przywiązaney do siebie nie miały, sama zgryzota nieoddzielna od nich iest im dość okrutną katownią. Niech się kto wda w grzech iaki, dręczy się tysiącznemi nader

donné à quelque péché: cette idée cause des allarmes perpétuelles quand on n'est pas tout à fait endurci: ceux qui paroissent au-déhors les plus tranquilles, ont le cœur dévoré d'ennuis. Ils se livrent aux plaisirs, ils cherchent des occupations tumultueuses, pour se défaire de ces souvenirs importuns; mais le moïen unique pour trouver le répos, est de rénoncer à ses mauvaises habitudes, & de se reconcilier avec la vertu.

On voit des gens qui réüssissent dans toutes leurs entreprises, tout succede selon leurs souhaits; si l'on rémontoit jusqu'à la source de leur bonne fortune, on trouveroit que ce sont leurs Vertus, ou peut-être leurs aumônes qui attirent sur eux la bénédiction du Ciel. Quelquefois même les aumônes qu'un Pere pieux a faites pendant sa vie, sont la cause de la prospérité de ses Enfans; c'est pour eux un fonds plus fertile que tous les héritages qu'il auroit pû leur laisser, selon cette parole du Sage, que *l'aumône & les prieres du Pere ne seront pas mises en oubli.*

Dieu exauce toûjours ceux qui le prient comme il faut, quoiqu'il ne leur accorde pas toûjours ce qu'ils lui demandent; mais

nader smutnemi uwagami, te myśli nabawiaią ustawicznego lękania poki ieszcze człowiek nie iest zakamiały, ci ktorzy powierzchownie zdaią się bydź spokoyni, czuią, że serce ich iakieś tęsknice ustawicznie szarpią, zatapiaią się tedy w uciechach, szukaią między zgiełkiem ludzi publicznych rozrywek, aby mogli się pozbyć nudney pamięci tęsknic swoich; ale ieden iest tylko sposob aby pokoy znaleźli, porzucić złe nałogi a pogodzić się z cnotą.

Widziemy ludzi że się im wszystko cokolwiek przed się wezmą udaie, wszystko idzie według ich myśli; gdybyśmy aż do zrzodła tey dobrey fortuny chcieli sięgać, znaleźlibyśmy że to są cnoty ich, bydź może że ich Jałmużny, ktore na nich błogosławieństwa niebieskie ściągaią. Często nawet iałmużny pobożnego Oyca, ktore czynił w życiu swoim, są przyczyną szczęścia potomkow iego, iest to dla nich daleko żyznieyszy fundusz niż wszystkie dziedzictwa, ktore im mogł zostawić, według onych słow Mędrca: *że iałmużna y modlitwy Oyca nie będą puszczone w niepamięć.*

Bog zawsze wysłucha tych, ktorzy go proszą iak potrzeba, lubo im nie zawsze po-

mais il leur accorde l'essentiel de leurs prieres, qui est leur sanctification & leur avancement dans la vertu Vous vous plaignez que Dieu n'est point touché de vos prieres, & que vous n'en voïez point les effets; c'est peut-être votre faute, & qu'elles n'ont pas les conditions qui les rendroient efficaces. Il faut *prier en esprit & en vérité*, avec humilité & componction, avec attention, avec confiance & perseverance.

Si Dieu vous afflige, quoique vous fassiez vos efforts pour lui plaire, soûmettez-vous à sa volonté; avec cet appui dont on ne sçauroit se passer, on trouve de la force & du courage pour soutenir les plus grands malheurs. *La Vertu ne consiste pas à ne donner aucun signe de douleur dans le revers & les calamités qui nous arrivent*; au contraire il est de la bienséance de régler ses sentimens sur la situation où l'on se trouve. Il arrive assez souvent que les personnes qui devroient nous consoler dans nos peines, ajoûtent un nouveau poids à nos afflictions; nos Amis, nos Parens nous accablent de réproches, de réprimandes, de conseils à contre-tems, quand nous avons le plus de besoin de secours & de consolation. La Vertu d'un homme patient, *du Chrétien Honnête Homme*, ne consiste pas dans une indolence stupide. Il y a des malheurs

pozwala o co go proszą, atoli użycza im nayistotnieyszey cząstki prozby ich, to iest poświęcenia y doskonałości w cnocie. Utyskuiesz że Bog nieskłania się do Modlitwy twoiey y że z niey żadnego skutku nie widzisz, pewnie wina twoia iest, modlitwy nie maią kondycyi, dla ktorych byłyby skuteczne. Trzeba *prosić w Duchu y w prawdzie*, z pokorą, z skruszeniem, z uwagą, z ufnością, y z trwałością.

Jeżeli cię Bog martwi chociaż się wysilasz abyś mu się podobał, zday się na wolą Jego; z tym wsparciem bez ktorego się obeyść nie można, znaydziesz siły y odwagę abyś naywiększe wytrzymał nieszczęścia. *Cnota nie na tym zawisła, aby nie pokazać żadnego znaku żalu w przygodach y nieszczęśliwościach ktore się nam trafiaią*, y owszem przyzwoita rzecz iest abyśmy zdania nasze stosowali do tey sytuacyi w ktorey się znayduiemy. Dość to często bywa, że ci, ktorzy w dolegliwościach naszych powinniby nas cieszyć, nowy ciężar utrapienia na nas zwalaią; Przyiaciele nasi, krewni nasi wywieraią na nas skargi, łaiania y niewczesne rady, gdy my od nich naybardziey pomocy y pociechy potrzebuiemy. Cnota cierpliwego człowieka Chrześcianina poczciwego człowieka nie

heurs d'une telle nature, qu'il eſt impoſſible de n'en être pas touché. Dieu ne nous déſend pas d'être ſenſibles à nos maux, il nous permet de verſer des pleurs; mais il veut que nous pleurions comme des Enfans dociles, & qui ont de la douleur, de leurs fautes.

La Patience & la Soûmiſſion aux ordres de Dieu, eſt la marque la moins équivoque & la plus ſûre d'une Vertu ſolide. Les déhors & les apparences des autres Vertus peuvent impoſer aux yeux, & tromper ceux qui n'y régardent pas de ſi près. La fauſſe vertu a du rapport avec la véritable; on ne pénetre pas dans l'intention de ceux qui cherchent à nous éblouïr par leur hypocriſie. Le faux zèle prend ſouvent la place du véritable, comme on le peut voir par cet exemple tiré du Chapitre 13. des *Actes des Apôtres.* La parole du Seigneur ſe répandoit partout avec un ſuccès merveilleux; mais les *Juifs* aïant animé les Femmes dévotes, elles qui étoient de qualité, & les principaux de la Ville, exciterent une perſécution contre *Paul* & *Barnabé*, qu'ils chaſſerent de leur païs; ainſi les Apôtres ſécouant la pouſſiere de leurs pieds contre ces gens-là, s'en allerent dans une autre Ville. Ces Femmes de qualité, qui ſe piquoient d'une dévo-

nie zawiſſa na głupiey niedotkliwości. Są nieſzczęścia takowey natury że niepodobna ieſt aby nas nie dotykały. Bog nie zakazuie nam abyśmy na przykrości naſze nieczuli byli, pozwala nam łzy wylewać, przecież chce, abyśmy płakali iak powolne dzieci, ktore żałuią że zawinili.

Cierpliwość y poddanie ſię do rozkazow Boſkich, ſą naypewnieyſzym znakiem gruntowney cnoty. Powierzchowności y udatność inſzych cnot mogą zamydlić oczy y omamić tych, ktorzy ſię im z bliſka nie przypatruią, cnota obłudna wielkie ma podobieńſtwo do prawdziwey; nie przenikamy intencyi ludzi tych, ktorzy ſię ſtaraią uſowić nas hipokryzyą ſwoią. Faſſzywa gorliwość częſtokroć prawdziwey zaſtępuie mieyſce, iako to można widzieć z przykładu, ktory ſię znayduie w Rozdziale trzynaſtym Dziejow Apoſtolſkich: Z przedziwnym ſkutkiem wſzędzie ſię rozgłaſzało Słowo Pańſkie; lecz Zydowie oburzyli białogłowy pobożne, zacnieyſze, y znacznieyſzych ludzi w Mieście, zaczęli przeſzladować Pawła y Barnabaſza, ktorych z ſwego Kraiu wygnali, zaczym Apoſtołowie przeciwko owym ludziom proch z nog ſwoich otrząſaiąc, przenieśli ſię do inſzego Miaſta. Zacne owe Białogło-

dévotion particuliere, ont eu bien des imitateurs. Dans tous les tems, sous prétexte de zèle, on a persecuté les véritables Serviteurs de Dieu, qui faisoient tous leurs efforts, pour procurer sa gloire.

On voit encore d'autres personnes qui se piquent de dévotion, & qui ne sont *Gens de bien que par intervalles, ou par humeur*. Ils accommodent leur Vertu à la situation de leurs affaires. *Le Chrétien Honnête Homme* doit avoir un fonds d'honneur & de probité qui ne se relâche jamais. Il ne pratique point la Vertu par ostentation, comme la plûpart des hommes, qui règlent leurs démarches sur le jugement du Public, & qui agissent tout différemment quand on les régarde, ou qu'on les laisse sur leur bonne foi; au lieu que ceux qui agissent par les principes d'une Vertu sincere, n'attendent pas pour faire leur devoir, qu'on ait les yeux attachés sur eux. Les *Hypocrites* se contentent d'orner les déhors; ils n'aiment la Vertu que pour la réputation qu'elle donne. S'ils répandent des aumônes, ce n'est que par ostentation & par vanité. S'ils prient dans les Eglises, c'est pour attirer sur eux les yeux des assistans, qui les croient

głowy, ktore się partykularną zaszczycały pobożnością, wielu znalazły naszladowcow. We wszystkich czasach, pod pretextem gorliwości prawdziwi Słudzy Boga prześladowani bywali, ktorzy wszelkiemi siłami o pomnożenie Chwały Naywyższego starali się.

Widziemy ieszcze inszych ludzi, ktorzy chcą być pobożnemi, a nie są dobremi ludzmi, tylko czasami, y według humoru. Cnotę akomoduią do ułożenia interessow swoich. Chrześcianin poczciwy człowiek powinien mieć grunt honoru, y poczciwości, w ktorym nigdy ustawać nie ma. Nie cwiczy się w cnocie, dla tego aby się pokazał, iak wielu czynią, ktorzy obyczaie swoie kieruią według rozsądzenia inszych ludzi, y ktorzy cale rożnie czynią kiedy na nich patrzą, albo gdy się na ich dobrą wiarę spuszczaią. Przeciwnym zaś sposobem ludzie rządzący się szczerą cnotą, nie czekaią gdy im przychodzi powinność swoię wypełnić, żeby oczy na nich obracano. Hipokryci kontentuią się ozdobić zwierzchność, kochaią cnotę iedynie dla tego że daie dobrą sławę. Jeżeli czynią iałmużny, to dla chluby y prożności. Jeżeli się modlą w Kościele, to dla tego aby ściągneli na siebie oczy przytomnych, ktorzy mniema-

croient vertueux & gens de bien, parce qu'ils en ont l'apparence.

Il y en a d'*autres qui seroient naturellement vertueux, s'ils osoient se déclarer pour le parti de la Vertu*: mais ils n'en ont pas le courage. Ils sont arrêtés par les discours du monde, ils craignent que si on les voïoit pratiquer de certaines Vertus, on ne prît de-là occasion de les railler. S'ils entendent médire du Prochain, ou parler de la Religion avec peu de respect, ils n'osent rien dire pour la défendre, & se rendent par leur timidité ou leur lâcheté, complices des péchés d'autrui. C'est sur les exemples & les sentimens des gens de bien qu'il faut regler sa conduite, plûtôt que sur les conseils corrompus de la prudence intéressée du siécle. *Les honnêtes gens ne doivent jamais mentir, quelque avantage qu'ils en puissent espérer;* ils n'usurpent point par des supercheries & de mauvaises pratiques, des honneurs qui ne leur appartiennent pas.

Les seules *Vertus morales* ne font pas le caractère complet *du Chrétien Honnête Homme*: la Religion prescrit encore d'autres Vertus plus sublimes; *le pardon des Ennemis*, la *patience*, la *mortification des sens*, la *véritable contrition du cœur*, qui ne se contente pas des grimaces d'une fausse pénitence.

maią, że to są ludzie dobrzy y cnotliwi, gdy się tak powierzchownie udaią.

Są inśi, *ktorzyby naturalnie cnotliwi byli, gdyby się odważyli bydź iawnie przywiązanemi do cnoty*, ale nie maią na to odwagi. Zastanawiaią się na dyskursy ludzkie, boią się że gdyby ich widziano że się w pewnych cnotach cwiczą, wzięto by z tąd pochop, śmiać się z nich. Jeżeli słyszą że kto bliźniego obmawia, albo z małym poszanowaniem o Religii mowi, nie śmieią nic mowić na iey obronę, a przez swoię boiaźn, lub nikczemność staią się uczestnikami cudzych grzechow. Według przykładow y zdań dobrych ludzi kierować mamy obyczaie nasze, nie według zepsutych rad interessowaney świata rostropności. *Poczciwi ludzie nigdy kłamać nie powinni, choćby nie wiem iakiego pożytku spodziewać się mogli.* Obłudą y złemi praktykami nie przywłaszczaią sobie honorow, ktore im nie należą.

Same moralne cnoty nie czynią zupełnego charakteru Chrześcianina poczciwego człowieka: Religia insze ieszcze wyższe przepisuie cnoty; *Odpuszczenie nieprzyiaciołom, cierpliwość, umartwienie zmysłow, prawdziwą skruchę serca*, ktora się nie kontentuie pokornemi znakami fałszywey pokuty.

tence. Car pour être veritablement vertueux, ſelon les idées du *Chriſtianiſme*, il faut ſe détacher du Monde, de l'amour des plaiſirs, des richeſſes, & des créatures: aimer Dieu comme ſon ſouverain bien: avoir une tendre reconnoiſſance de ſes bienfaits: louer ſes divines perfections, ſa Juſtice, ſa Sainteté, non pas du bout des levres, comme faiſoient les *Juifs*, mais avec les ſentimens de l'ardeur d'un cœur ſincere.

Le Sauveur du Monde diſoit, que *ceux qui vouloient être de ſes Diſciples & le ſuivre, devoient haïr leur Ame & mortifier leur Corps.* L'Ame & le Corps ont de grandes liaiſons enſemble, & cependant ils ſe contrarient preſque toûjours: la Chair ſe ſouleve contre l'Eſprit, & l'Eſprit ſe révolte contre la Chair; ce ſont deux Ennemis qui ne peuvent ſe quitter, & deux Amis qui ne peuvent ſe ſouffrir. Il faut dompter & mortifier cette Chair rébelle, ſi nous aſpirons aux récompenſes que JESUS-CHRIST a promiſes à ſes Diſciples. Il eſt juſte de ſe priver de quelques ſatisfactions ſenſibles, pour ſe rendre digne de poſſéder le vrai bien: la Nature s'y oppoſe, & ne conſentiroit jamais à ſe rendre elle même malheureuſe, en rénonçant au plaiſir, & ſe ſoû-

met.

kuty. Bo kto chce bydź prawdziwie cnotliwym według Uſtaw nauki Chrześciańſkiey, trzeba ſię od świata oderwać, nie trzeba ſię kochać w uciechach, w bogactwach, ani w Stworzeniu, lecz trzeba kochać BOGA iako naywyżſze Dobro naſze, mieć mu powinną za dobrodzieyſtwa Jego wdzięczność, wychwalać Boſkie Jego doſkonałości, ſprawiedliwość, świątobliwość, nie ſamemi tylko wargami, iak żydzi czynili, ale żywą ſzczerego ſerca gorącością.

Zbawiciel Swiata mawiał: *że ći którzy chcieli bydź uczniami Jego, y iść za nim, powinni byli nienawidzieć duſzy ſwoiey, a martwić ciało ſwoie.* Duſza y ciało mocne z ſobą maią związanie, a przecie prawie zawſze ſprzeciwiaią ſię ſobie: Ciało powſtaie przeciw duchowi, duch zaś buntuie ſię przeciw ciału, ſą to dwa nieprzyiaciele, ktorzy ſię nie mogą opuścić, y dway przyiaciele, ktorzy ſię znieść nie mogą. Potrzeba uśmierzać, y martwić to buntownicze ciało, ieżeli wzdychamy do Nadgrody, ktorą JEZUS Chryſtus Uczniom ſwoim przyobiecał. Sprawiedliwa rzecz ieſt, abyśmy ſobie uięli niektorych wygod ciała, kiedy chcemy ſtać ſię godnemi do pozyſkania prawdziwych dobr; Natura ſprzeciwia ſię temu, nigdyby na to nie zezwoliła, aby ſa-

 ma

mettant volontairement à la douleur, si elle n'étoit soutenuë & fortifiée par de grandes espérances. Il n'apartient qu'à Dieu de nous obliger sur sa parole de rénoncer à tout ce qui flatte notre amour-propre, & aux douceurs de la vie présente, pour mériter le bonheur d'une autre vie, que nous ne connoissons que par la Foi.

Les *Chrétiens* qui passent leur vie dans les divertissemens profanes, l'oisiveté, le jeu, certainement ne menent pas une vie conforme à leur profession: ils vivent selon les Maximes du Monde: ils perdent insensiblement la Foi, qui se rallentit & s'appésantit dans les délices, dans les joies mondaines, & l'embarras des occupations tumultueuses. Ils se mettent dans une espece d'impossibilité morale de se convertir jamais sincerement; car la voie la plus simple & la plus sûre pour la conversion des pécheurs, c'est la privation des plaisirs; & c'est par là qu'il faut toûjours commencer, sans attendre des graces extraordinaires, qui ne s'accordent qu'à un petit nombre de personnes privilégiées. Celui qui a le courage de mortifier ses Sens, tarit la source de ses Passions, dé-

truit

ma czyniła się nieszczęśliwą, wyrzekaiąc się uciech, a poddaiąc się dobrowolnie pod dolegliwości, gdyby nie była utrzymana y zmocniona wielkiemi nadzieiami. Sam tylko Bog ma prawo obowiązać nas na słowo swoie, abyśmy się wyrzekli wszystkiego, co tylko właśney miłości naszey podchlebiać może, y przyiemnych życia ninieyszego łagodności, żebyśmy sobie zasłużyli na błogosławieństwo przyszłego życia, ktoregośmy nie znali tylko przez wiarę.

Chrześcianie ktorzy przepędzaią życie swoie w świeckich rozrywkach, w prożnowaniu, w grach, zapewne nie prowadzą życia przystoynego ich professyi; żyią podług maxym świata; tracą nieznacznie wiarę, ktora słabieie y ociężałą się staie, w roskoszach, w radościach światowych, y w zatrudnieniu zabaw z hałasem y zgiełkiem przemiiaiących. Kładą się w stanie takim, że się nigdy (moralnie mowiąc) szczerze nie nawrocą; ponieważ nayprościeysza y naypewnieysza droga do nawrocenia grzesznikow, iest oddalenie się od uciech światowych; y odtąd zaczynać zawsze potrzeba; nie czekaiąc nadzwyczaynych łask, ktorych Bog nie użycza, tylko małey liczbie uprzywileiowanych Osob. Kto się ośmieli, aby zmysły swoie martwił, gubi

 z rzo

truit tous les obſtacles qui s'oppoſent à la pratique de la Vertu, & ſe met en état de remplir parfaitement tous les *Devoirs du Chrétien Honnête Homme*, & d'*allier par un heureux aſſemblage les Maximes de la Vie Chrétienne avec les Maximes de la vie Civile.*

F I N.

zrzodło namiętnośći ſwoich, niſzczy wſzelkie przeſzkody ſprzeciwiaiące ſię cwiczeniu cnoty, y oſadza ſię w takim ſtanie, że może doſkonale pełnić wſzyſtkie *Powinnośći Chrześcianina poczciwego człowieka, y potrafi złączyć ſzczęſliwym związkiem Maxymy Chrześciańſkiego życia z maxymami życia Obywatelſkiego.*

KONIEC.

TABLE

Des Matieres comprises dans ce Livre.

REGESTR

Rzeczy w Tey Xiążce zawartych.

CENSURA.

Librum, cui titulus *Le Chrétien Honnête Homme*, è gallico polonicè redditum ſollicitâ diligentiâ perlegi, magnamque hoc nomine voluptatem cepi, quod utiliſſimi Operis Interpres noſter Authoris Gallici non verba ſolum, ac ſententiam; verùm vim quoque ipſam, ſpiritumque ſtrenuè conſectatus ſit; ac ne minimùm quidem egregii, fidiſſimique Internuntii partibus defuit. Quare, ut hujusmodi abundè ſingulis profuturum opus lucem publicam adſpiciat, non cenſeo ſolùm, verùm etiam opto. Datt: Varſaviæ X. Kal: Sext: Anno Repp: Salu: MDCCLXIX.

SIMON BOYDECKI Sch: Piar:
per Archidiaconatum Varſavienſem.
Cenſor Librorum. mpp.

JMPRIMATUR.

ANTONIUS OKĘCKI, Vicarius in Spiritualibus Officialis Varſavienſis, ac per Ducatum Maſoviæ Generalis. *mpp.*

